

Altun Qaghan

Altun Qaghan

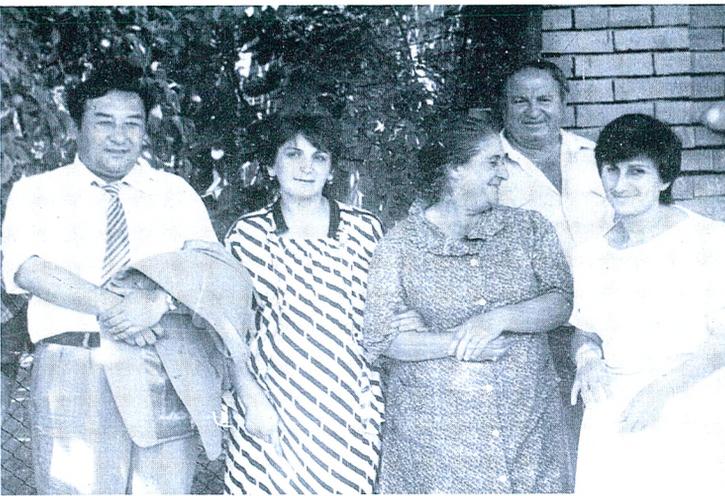
2
1992

بىزنىڭ ئەدەبىلىرىمىز

ئۇ بېيجىڭدا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى بىلەن بىللە.

قەييۇم تۇردى ئۇيغۇر پروژىچىلىقنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىللىرىدىن بىرى. ئۇ «زەرەپ-شان بويىدا»، «گۈلزارلىق ھويلىدىكى كىشە-لەر»، «رەڭگارەڭ دۇنيا» ناملىق ھېكايەلار توپلىمى، «بۇغدا ئاتا»، «يول» قا-تارلىق پوۋېستلار توپلىمى، «قىزىلتاغ چىراغلىرى»، «سۈزۈك ئاسمان» ناملىق رومانلار ۋە «كۈرەشچان يىللار» تىرلوگ-پېسىنىڭ ئاپتورى. ئۇنىڭ «كۈرەشچان يىل-لار» تىرلوگىيىسى ۋە «بۇغدا ئاتا» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى 1- ۋە 3- نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر مۇنەۋۋەر ئە-سەرلىرىنى مۇكاپاتلاشتا مۇكاپاتلاندى. ئۇ ھازىر نېفىتچىلار ھاياتى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن «جۇڭغارىيە يۇلتۇزلىرى» تىرلوگىيىسى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە.

ئۇ گروزىيىدە يازغۇچىلار بىلەن بىللە.

ئۇ قاراماي نېفىتلىكىدە.

ئۇ ئىجادىيەت ئۈستىدە.

تہذیب

(ماہنامہ عربی ژورنال)

2

Altunqora

1992

42-پیل نہ شری

نەسرەت ئىسەنلەر

ن. ئوخشى ..... تامغا (ھېكايە)..... 4

ق. ئارسلان ..... سەنىيە نىلىدىن قايتقان ئادەم (ھېكايە)..... 13

ئە. تۇردى ..... ئاھ، ناخشا (پروۋېست) 42

ئە. ھاشىم ..... سودا دېگەن (ھېكايە)..... 56

ئە. ئىسەن ..... مېنى «سەن» دېگەن (نەسرەت)..... 83

م. راشىدىن ..... بالىنى تىتىسىدا (ھېكايە)..... 88

پ. جىلان ..... قاردا ياتقان چوكان (ھېكايە)..... 94

ج. قاسىم ..... يۈرىكىم بىغلايدۇ (ھېكايە)..... 99

ئۆ. ئىبراھىم ..... سەزگۈر ئايال (ھېكايە)..... 107

ج. سەيپۇللا ..... ئىككى نەسرەت..... 115

شېئىرلار

ئا. سۇلايمان ..... چېچىلدى چىرىغا چېچەك چاچقۇسى..... 33

ھ. كېرىمى ..... ساياھەت خاتىرىلىرى..... 35

ئا. ئابدۇللا ..... شېئىرلار..... 37

م. خېۋىر ..... ئۆتۈنۈش..... 40

ئە. ناسىر ..... نازۇك ئاھاڭلار..... 77

م. ئەمەت ..... ياشايىمىز، بۇ يەردە ھۆپپىدە باھار..... 79

ز. ئابدۇراخمان ..... بالىلار ناخشىلىرى..... 80

ھ. تىلىۋالدى ..... ئىككى شېئىر..... 81

ئە. ئوسمان كۈرەش ..... ئۈمىد..... 82

ئە. نىزامى ..... بۇلاقلاردىن ئوخچۇيدۇ سۆيگۈ..... 116

گ. نىياز ..... ئىككى لىرىكا..... 118

ھ. شېرىمى ..... كېلىن..... 119

م. داۋۇت ..... چارپاقا بىلەن چار يىلان..... 119

- 121 ..... ۋ. قاسىم بۇ مېنىڭ يولۇم
- 121 ..... ر. خېلىل ..... ئۈچ غەزەل
- 122 ..... ئا. قادىرى ..... گۈل بەرگىدە چاقنايدۇ شەبىنەم
- 123 ..... م. سوۋېي ..... شېئىرلار

مۇھاكىمە ۋە تەقىز

- 125 ..... ق. تۇردى ..... يېزا ئىسلاھاتى ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى
- ..... م. يۇسۇپ ..... ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ غەرب ۋە شەرق بىلەن
- 130 ..... بولغان مۇناسىۋىتى
- 149 ..... ئە. ئاتلىق ..... ۋەتەننىڭ سادىق كۈيچىسى

ئىجادىيەت شەققىدە مۇلاھىزىلەر

- 153 ..... شۆيىك ..... خەلق تېخىمۇ كۆپ ياڭراق ساداغا موھتاج

مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن

- ..... «چاتلىپ خانىمنىڭ ئاشىقى» رومانىنىڭ ئىجاد قىلىنىشى
- 157 ..... نىڭ ئالدى - كەينىدە

* * *

بۇ ساندىكى رەسىم ۋە ھۆسن خەتلەرنى م. ئايۇپ ئىشلىگەن.

قورقۇنچىلىق جىمجىتلىقى مېنى يە-
نىلا مەھكەم قۇچاقلاپ تۇراتتى. ئۇ مېنى
مەڭگۈ ئۆز قۇچىقىدا تۇتۇپ تۇرىدىغاندەك،
تاكى مەڭگۈلۈك جىمجىتلىققا قوشۇۋەتمە-
گۈچە قويۇپ بەرمەيدىغاندەك ئىدى.

مەن غاڭزامنىڭ سېپى بىلەن ئال-
دىمدىكى چاي شىرەسىگە تاكىلىدىتىمىپ
ئۇردۇم. تاك، تاك، تاك قىلىغان يې-
نىك سادا جىمجىتلىقنىڭ باغرىنى يې-
رىپ يەنە ئاستا-ئاستا ئۇنىڭ قوينىغا
سىڭىپ يوق بولۇپ كەتتى. مەن تاكىلى-
دىتىمىپ ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇردۇم. يۆلەن-
چۈكلۈك يىغما كرىپىلىغا يانپاشىلاپ،
ئۇنىڭ يان ياغىچىغا تاكىلىدىتىمىپ ئۇرۇ-
ۋەردىم. بۇ مېنىڭ ئاشۇ قورقۇنچىلىق
جىمجىتلىقنى بۇزغىنىم، جاھانغا سادا
قانتىنىم، زېرىكىش تۇيغۇسىنى يىراقلارغا
قوغلىغىنىم، زېرىكىش، قورقۇش ۋە ۋە-
ھىمە ئىلىكىدە تەپىرلاۋاتقان قەلبىمگە
تەسەللى بەرگىنىم ئىدى. ئاشۇ تاك،
تاك، تاك قىلغان سادا خۇددى مېنى
قورقۇنچىلىق تۇيغۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن
قۇتۇلدۇرىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. غاڭزامنى
سۇندۇرۇپ قويماستىن ئۇچۇن بوشقىنىغا
تاكىلىدىتاتتىم. تاكىلىدىغان سادا قىسسىقا
بىر دەقىقە ياڭراپ، يەنە شۇ ئان تۇن
قوينىغا سىڭىپ، جىمجىتلىق ئىچىمگە
قوشۇلۇپ كېتەتتى.

ھويلىمنىڭ دەرۋازىسى غىمىچى-رلاپ
ئېچىلدى. يان قوشنام ئوڭ قولىدا بام-
بۈك قىرىندىلىرىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچ-
نى ئوينىتىپ، سول قولى بىلەن ئايپاڭ-
لىشىپ كەتكەن تاقىر بېشىنى سىيلىغىنىم
چە كىرىپ كەلدى. ئۇ دائىم ئاشۇنداق
قىلاتتى. خۇددى ئېزىققان يولۇچىغا

ئۇچرىغان خېزىردەك، مەن زېرىكىدىشىم
قىلغىلى ئىش تاپالماي قالغان چاغلاردا
ھويلامدا پەيدا بولاتتى. قىزىق لەتىپە-
چاقچاقلىرى، قىسقا، ئەمما مەنىلىك ھېكا-
يىلىرى بىلەن زېرىكىش ۋە ئىچ پۇشۇقى
تۇيغۇلىرىنى ھويلامدىن سۈرۈپ چىقىرات-
تى. مانا بۈگۈنمۇ مۇشۇ قورقۇنچىلىق
جىمجىتلىققا سادا قوشقىلى، قورقۇشتىن
تەترەپ تۇرغان نېرۋىلىرىمغا تەسەللى
بەرگىلى، لەتىپە-چاقچاق ۋە ھېكايە
سۆزلەپ بەرگىلى كەپتۇ. ھەي، مۇشۇنداق
مۇڭداشقا قوشنامنىڭ بارلىقىنى نېمىشقا
ئېسىمگە ئالمىدىم؟ جىمجىتلىق ئىچىدە
بۇرۇختۇم بولۇپ ئولتۇرغىچە نېمىشقا ئۇنى
ئۆزۈم ئىزدەپ بارمىدىم؟

قوشنامنىڭ چىرايى دائىم مىستەك
قىزىرىپ، چوڭ-چوڭ كۆزلىرىدىن چاق-
چاقچى-ھەزىلكەشلىەرگە خاس بىر خىل
شوخلۇق چاقناپ تۇراتتى. لېكىن مەن
بۈگۈن ئۇلارنى ئېنىق كۆرەلمىدىم.
شامنىڭ ئاجىز يورۇقى ئۇلارنى كۆرۈشۈم-
گە ئىمكان بەرمىدى. پەقەت ئۇنىڭ
كالتە يەڭلىك مايكا كىيىۋالغانلىقىغا
دىققەت قىلدىم.

قەلبىم نېمىشقىدۇر يورۇپ كەتكەن-
دەك، ئاللىقانداق بىر ئېغىر يۈكنى ئۆز
ئۈستىدىن ئىرغىتىپ تاشلىغاندەك يېنىم-
لەپ قالدى. مەن ئورنىمدىن تۇرۇپ، مېھ-
ماننى ئۈزۈم بارىكىمنىڭ ئاستىغا - ھوي-
لىمنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان يۆلەنچۈك-
لۈك يىغما كرىپىلىغا تەكىلىپ قىلىدىم.
ئۇ يەردە - ئىككى كرىپىلى ئارىسىدىكى
چاي شىرەسى ئۈستىدە شام غۇۋا نۇر
چېچىپ تۇراتتى.

— كەلسىلە، قېنى كرىپىلىغا مەرھەمەت

قىلىسلا.

مەن پىيالىمگە چاي قۇيۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا قويدۇم. يۈرىكىم ئۇنىڭ بۈگۈن يەنە بىر ئەھمىيەتلىك ھېكايە سۆزلەيدىغانلىقىنى تۇيۇپ تۇراتتى. بۇنداق ئۇزۇن، سۈرلۈك، جىمجىت ئاخشامنى ھېكايىسىز ئۆتكۈزگىلى بولامدۇ؟ مۇڭلار تۆكۈلمىسە، سىرلار يېشىلىمىسە جىمجىت ئاخشاملار يەنىمۇ قورقۇنچىلىق بولۇپ كەتمەمدۇ؟

قوشنامىنىڭ شام نۇرى چۈشۈپ تۇرغان چىرايىغا پات-پات قىزاراپ قىوياتتىم. ئۇ بولسا قىزىق چايدىن ئوتلاپ، مۇشۇ قورقۇنچىلىق جىمجىتلىقنى نەلەرگەمدۇر قوغلىماقچى بولغان دەك يەلپۈگۈچ بىلەن تۈكلۈك مەيدىسىنى توختاۋسىز يەلپۈيتتى. مەيدىسىدىكى قاپقارا تۈكلەر بولسا شامال سوققان قىياقتەك ھەر تەرەپكە يەلپۈنەتتى.

بىز خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇياقتىن - بۇياقتىن پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. دۇنيا ۋەزىيىتىدىن تارتىپ ئادىلە ئىشلىرىغىچە تاسقاپ چىقتۇق. قوشنام پات-پات تىنچىپ بېشىنى سىيلاپ قىراتتى. ئۇنداق چاغلاردا مەن ئۇنىڭ ئاشۇ تاقىم بېشىغا تىكىلىپ قالاتتىم. ئۇ يەردە شام نۇرى جىلۋە قىلاتتى. قايتقان ئەكس نۇردىن خۇددى ئۇنىڭ بېشى كۆيۈۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

ئۇ تۇيۇقسىز ئېغىز ئاچتى:

— مەن سىزگە تامغا ھەققىدە ھې-

كايە سۆزلەپ بېرىي.

— تامغا ھەققىدە؟

— ھەئە، تامغا ھەققىدە، سىز بى-

لىمىزغۇ، ئۇ سەلتەنەتنىڭ، ھاكىمىيەت-

نىڭ، ھوقۇقنىڭ سىمىۋولى. ئۇ يۇمىساق، تىل بۇرچەك، ئۈچ بۇرچەك ۋە يەنە ئېلىمپەسىمان قىلىپمۇ ياسىلىدۇ. چوڭلىرىمۇ، كىچىكلىرىمۇ بولىدۇ. كۈمۈشتىن، ئالتۇندىن، پولاتتىن، مىستىن، ھەتتا ئاددىي ئامۇت ياغىچىدىنمۇ ياسىلىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە خېمىيەلىك بىرىكمىلەر دىن، ئورگانىك قېتىشمىلاردىنمۇ ياسىلىدىغان بولدى. ئۇنىڭغا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگۈچى ئورگانىك، ھوقۇق جاكارلىغۇچى شەخسنىڭ مۇبارەك نام - ئەمەلى چىرايلىق نەقىشلەر بىلەن ئويۇپ چىقىرىلىدۇ. تامغا پۈتكەندە ئۇنى قىزىل سۇرۇققا مېلىپ، ئەمىر - پەرمان، ھۈججەت، بۇيرۇق، ئۇقتۇرۇش، ئېلان، جاكارنامە، تونۇشتۇرۇش... لارغا پۈككەندە باسىمىز. مانا شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئاجايىپ قۇدرىتىنى نامايان قىلىدۇ: بەزىلەرنىڭ بېشى چورتىمىدە كېسىپ تاشلىنىدۇ. بەزىلەر ئۆمۈرلۈك سۇلاق - ھەپسىگە چۈشىدۇ. بەزىلەرنىڭ مال - دۇنيا، پۇل - بايلىقلىرى مۇسادىرە قىلىنىدۇ. يەنە ئاشۇ تامغىنىڭ قۇدرىتى بىلەن بەزىلەر ئازاد بولىدۇ، مۈشكۈللەردىن قۇتۇلىدۇ، ئەمەل - مەنەپىلىرى ئۆرلەپ شان - شەرەپتىن قاناتلىنىدۇ، پۇل - دۇنيالىرى كۆپىيىپ، ھۇزۇر - ھالاۋەتنىڭ كۆلىمىدە ئۈزۈشىدۇ. يەنە تالاي - تالاي ئىشلار يۈز بېرىدۇ.

بىلەمسىز، ئەنە شۇ تامغىنى ئادەم-

لەر ئۆزى ياسايدۇ. يەنە كېلىپ ئادەم-

لەرنىڭ ئۆزى ئۇنىڭغا ئىمتائەت قىلىدۇ،

بويىسۇنىدۇ، ئۇنىڭ سۈر - ھەيۋىسىدىن

غال - غال تىترەيدۇ. ئادەملەر قەدىمىدىن

تارتىپ ئاشۇنداق قىلىپ كەلگەن. ئۇلار

ئۆزلىرى ياساپ ئۆزلىرى بويىسىنىدىن. توقۇپ، ئۆزلىرى ئىپتىقاد قىلىپ دۇ. ئۆزلىرى تىكىلىپ ئۆزلىرى ئۆزلىرى چوققىنىدىن. ئۆزلىرى كولاپ ئۆزلىرىنى سولايدۇ... ئادەملەر ياسىغان ئاشۇنداق قۇدرەتلىك نەرسىلەرنىڭ بىرى مانا شۇ تامغا. مەن سىزگە مانا شۇ تامغا ھەققىدە ھېكايە سۆزلەپ بېرىمەن.

بىلىمىزغۇ، مەن سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسىدا ئىشلەيمەن. ئۈچ كادىر، بىر شوپۇرغا باشلىمىقىمەن. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز يېزىلارنى تەكشۈرۈش، يېزىلارغا دائىم سىياسەتلىرنىڭ ئۇنۋىنى تەتقىق قىلىش. بىز دائىم يېزىلارغا بېرىپ تۇرىمىز، دوكلاتلارنى ئاڭلايمىز، يىل ئاخىرىدا راسا قاتۇرۇپ بىر تەتقىقات دوكلاتى يوللايمىز. ھەممە ئىشىمىز مانا شۇ. بىزدە سىياسەت بەلگىلىپ ئەمىر - پەرمان چۈشۈرۈش ھوقۇقىمۇ، بىرەرسىنى ئەمىلىدىن ئېلىپ تاشلاپ، بىرەرسىنى ئۆستۈرۈش ھوقۇقىمۇ يوق، لېكىن بىز - نىڭمۇ ھەممە بۆلۈم - ئىشخانىلارنىڭكىگە ئوخشاشلا سېرىق تۇچتىن ئىشلەنگەن يۇمىلاق تامغىمىز بار. مەن ئاشۇ تامغىنى ئىش ئۈستىلىمىنىڭ تارتىمىغا سېلىپ ساقلايمەن. ئۇنى يىل بېشىدا پىلان تۈزگەن چېغىمىزدا، يىل ئاخىرىدا دوكلات يوللىمىغان چېغىمىزدا پىلان ۋە دوكلاتنىڭ ئاخىرىغا بېسىش ئۈچۈن تارتىمىدىن ئالمىمەن. ھەر قېتىم ئالغان چېغىمدا ئۇنىڭغا يېپىشقان چاڭ - توزاننى بىر قېتىم ئەسەتايىمىدىل سۇرتۇپ تازىلايمەن. سۈيى قېچىپ قۇرۇپ كەتكەن سۇرۇخنى بىر قېتىم يۇمشىتىمەن. ئاشۇنداق چاغلاردا تام

غىغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ رولى، ئەھمىيىتى، ھوقۇق - كۈچى توغرىسىدا ئۇزۇن دىن - ئۇزۇن خىياللارغا پاتىمەن. نېمىش قىدۇر ئاشۇ چىرايلىق تامغىنىڭ چاڭ - توزانغا كۆمۈلۈپ ياتقانلىقى ئىچىمنى پۇشۇرىدۇ. ئۇنى ئىشلەتكۈم، ھەر خىل خەت - ئالاقە، ئۇقتۇرۇش، تونۇشتۇرۇش، ئەمىر - پەرمانلارغا پوكۇلدىتىپ بېسىپ، جاھاننى پىرقىرىتىۋەتكۈم، قاتىمال ئىش - لارنى يۈرۈشتۈرۈۋەتكۈم، كىڭلىكىمدىكى پىلان - لايىھىلەرنى يولغا قويۇپ، قەلبىمدە يىغىلىپ قالغان ئەقلىي كۈچۈمنى، ۋۇجۇدۇمدىكى جىسمانىي جاسارىتىمنى، تەشكىللەش، ئۇيۇشتۇرۇش ئىقتىدارىمنى نامايان قىلغۇم، جاھاننى گۈل - چېچەككە، نۇر - گۈزەللىككە كۆمۈۋەتكۈم كېلىدۇ. ۋەھالەنكى ئاشۇ تامغا يەنىلا ئىشلىتىلمەي چاڭ - توزانغا كۆمۈلۈپ يېتىۋەردى. ھەي، نېمە دېسەم بولار؟ تامغا باشقا ئىمدارلىرىڭكى بىلەن ئوخشاش، مەنىمۇ ھېچكىمدىن كەم ئەمەس. شۇنداق ئىكەن، ئۇ چاڭ - توزانغا كۆمۈلۈپ يېتىۋەرسە مېنىڭ ئىچىم پۇشامدۇ؟ ئاخىرى تامغىنى ئىشلىتىش، ئۇنى خەت - ئالاقىلارغا پوكۇلدىتىپ بېسىش ھۆدىسىم غالىب كەلدى. بىر كۈنى مېنى شوپۇرىمىز ئىزدەپ كەپتۇ. ئۇ خوتۇنى ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ ئۇنىڭ ياسان - چۇقلۇقى، لەۋلىرىنى قىپقىزىل بويىپ يۈرىدىغانلىقى، يۈزىگە ھەر كۈنى يېرىم چارەك ئۇپا سۇۋاپ، قېشىغا دەمدەك قاشلىق ئېتىدىغانلىقىنى يەتكۈچە سۆكۈپ بەردى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە خوتۇنىنىڭ سا - داقتىدىن گۇمانى بار ئىكەن. ئاجرىشىشنى خالايدىكەن. لېكىن نېمىشقىدۇر ئىمدارلىرىمىڭ كادىرلار بۆلۈمىدىن ئاجرىشىشقا

خەت ئالالماپتۇ. ئۇ مۇشۇ گەپلەرنىڭ ھەم-
 مىسىنى يىغلامسراپ تۇرۇپ، قاتتىق ئا-
 زاب چەككەن ھالەتتە بايان قىلدى. ئۇ-
 نىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى. ھېلىقى چاڭ-
 توزان باسقان تامغىمىز كۆز ئالدىمىدا
 گەۋدىلىنىپ تۇراتتى. مەن ئىككىلىنىپ
 تۇرمايلا ئۇلارنىڭ ئاجرىشىغا قوشۇلدىم-
 خانلىقىمىز توغرىسىدا ئالاقە يازدىم- دە،
 تامغىنى پوككىدە باستىم. ئەلۋەتتە شۇ
 چاغدا يەنە تامغىنى بىر قېتىم سۇرتۇپ
 تازىلاشقا، قېتىپ كەتكەن قىزىل سۇرۇخ-
 نى يۇمشىتىشقا توغرا كەلدى.

كېيىن نېمە بولدى دېمەمسىز، كا-
 ساپەت خوتۇن ئاجرىشىشقا قوشۇلمايدىكەن
 ئەمەسمۇ، تىزىملاش ئورنىدا غەۋغا كۆتۈ-
 رۇپتۇ، ئۇلار ئاجرىشالماپتۇ. لېكىن مېنىڭ
 خەت يېزىپ، تامغا بېسىپ بەرگىنىم پۇر
 بولۇپ كېتىپتۇ. كادىرلار بۆلۈمىدىكىلەر
 بىلەن قىزىرىشىپمۇ قالدۇق. ئۇلار مېنى
 بىزگە تەنەللۇق ئىشنى بېجىرىشكە نېمە
 ھەققىڭ بار، دەپ ئەيىبلىدى. كېيىنچە يە-
 نە ھەر خىل سورۇنلاردا «ئاجرىشىدىغان-
 لار سىياسەت تەتقىقات ئىمىشانىسىغا بېرىڭ-
 لار، ئاشۇلار خەت يېزىپ، تامغا بېسىپ
 بېرىدۇ» دەپ مەسخىرە-چاقچاق قىلىپمۇ
 يۈردى. بۇنداق گەپلەردىنغۇ پەرۋايىم يە-
 لەك. لېكىن تامغىمىزنىڭ رولى بولمىغان-
 لىقى ماڭا بەكمۇ ئەلەم قىلدى. ئۇنى
 يەنە ئۇزۇنغىچە چاڭ-توزان بېسىپ
 تۇردى.

تامغىمىزنىڭ تەقدىرىنى ئويلىساملا
 ئىچىم ئېچىشىپ كېتەتتى. يېزىق شىمرەس-
 نىڭ تارىمىنى ھەر قېتىم ئاچقىنىمىدا
 چاڭ-توزانغا كۆمۈلۈپ ياتقان تامغىغا
 كۆزۈم چۈشەتتى. يۈرىكىمنى نېمىدۇر بىر

نەرسە تاتىلاپ- تىرىملىغاندەك بولاتتى.
 ئۇنى خەت - ئالاقىلەرگە پوكۇلدىتىپ بېسىش
 ئارزۇسى قەلبىمدە يالقۇنلايتتى. لېكىن
 نېمىگە، قانداق خەت ئالاقىگە باسىمىز؟
 پىلان، دوكلات دېگەنلەر يىمىدا بىر قېتىم
 يېزىلىدىغان تۇرسا، ھەر كۈنى تامغا باس-
 قىلى بولامدۇ؟ ئەمىر-پەرمان، ئۇقتۇرۇش-
 پۇقتۇرۇش يېزىپ تامغا باسايلى دېسەك
 بىزدە نەدىمۇ ئۇنداق ھوقۇق بولسۇن؟

كۆپ چاغلاردا خىيالغا چۆكۈپ ئول
 تۇرۇپ كېتەتتىم. ئاللىقانداق كۈچلۈك
 بىر ھەۋەسنىڭ تۈرتكىسىدە تامغىنى تازى-
 لاپ، سۇرۇخنى يۇمشىتىپ، پارچە-پۇرات
 ئاق قەغەزلەرگە پوكۇلدىتىپ بېسىشقا باش-
 لايتتىم. قايتا-قايتا باساتتىم. كۆڭلۈم
 نېمىنىمۇ ئىزدەيتتى. راستىنى ئېيتقاندا
 تامغىنى ئىشلىتىش، ئۇنىڭ رولىنى جارى
 قىلدۇرۇشنىڭ ئېھتىياجى ئىزدەيتتى. ئاخىرى
 بۇ ئەپنى تېپىپمۇ ئالدىم. ئۇ كۈتۈلمىگەن
 پۇرسەتتە ئۇچراپ قالدى. ئەمدى ھازىر
 تامغىمىز چاڭ-توزانغا كۆمۈلۈپ ياتمايدۇ.
 سۇرۇخمۇ سۈيى قېچىپ قۇرۇپ قالمايدۇ.
 ئۇنى بىز ھەر خىل ئالاقىلارغا، بولۇپمۇ
 كادىر يۆتكەش توغرىسىدىكى ئالاقىلارغا
 پوكۇلدىتىپ بېسىپ تۇرىمىز. ئۇنىڭ پو-
 كۇلدىغان ئاۋازى ئىمىشانغا ئىچىدە پات-
 پات ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.

سىمىزنىڭ سوئالمىز ئورۇنلىق، تە-
 ئەججۈپلىنىشكە ھەقىقىي. راستىنى ئېيت-
 قاندا، بىز كادىر يۆتكەشكە، بولۇپمۇ كادىر
 يۆتكەش ئالاقىسىنى يېزىشقا مۇتلەق ھەق-
 لىقى ئەمەسمىز. لېكىن بىز تېپىۋالغان
 ئەپ مۇشۇ يەردىكى يوقۇقنىڭ دەل
 ئۆزىدە.

سىز ھېلىقى بىزنىڭ ئىزىگە پات-
 پات كېلىپ تۇرىدىغان خادا پاقچاق

خەت ئالالماپتۇ. ئۇ مۇشۇ گەپلەرنىڭ ھەم-
 مىسىنى يىغلامسراپ تۇرۇپ، قاتتىق ئا-
 زاب چەككەن ھالەتتە بايان قىلدى. ئۇ-
 نىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى. ھېلىقى چاڭ-
 توزان باسقان تامغىمىز كۆز ئالدىمىدا
 گەۋدىلىنىپ تۇراتتى. مەن ئىككىلىنىپ
 تۇرمايلا ئۇلارنىڭ ئاجرىشىغا قوشۇلدىم-
 خانلىقىمىز توغرىسىدا ئالاقە يازدىم- دە،
 تامغىنى پوككىدە باستىم. ئەلۋەتتە شۇ
 چاغدا يەنە تامغىنى بىر قېتىم سۇرتۇپ
 تازىلاشقا، قېتىپ كەتكەن قىزىل سۇرۇخ-
 نى يۇمشىتىشقا توغرا كەلدى.

كېيىن نېمە بولدى دېمەمسىز، كا-
 ساپەت خوتۇن ئاجرىشىشقا قوشۇلمايدىكەن
 ئەمەسمۇ، تىزىملاش ئورنىدا غەۋغا كۆتۈ-
 رۇپتۇ، ئۇلار ئاجرىشالماپتۇ. لېكىن مېنىڭ
 خەت يېزىپ، تامغا بېسىپ بەرگىنىم پۇر
 بولۇپ كېتىپتۇ. كادىرلار بۆلۈمىدىكىلەر
 بىلەن قىزىرىشىپمۇ قالدۇق. ئۇلار مېنى
 بىزگە تەنەللۇق ئىشنى بېجىرىشكە نېمە
 ھەققىڭ بار، دەپ ئەيىبلىدى. كېيىنچە يە-
 نە ھەر خىل سورۇنلاردا «ئاجرىشىدىغان-
 لار سىياسەت تەتقىقات ئىمىشانىسىغا بېرىڭ-
 لار، ئاشۇلار خەت يېزىپ، تامغا بېسىپ
 بېرىدۇ» دەپ مەسخىرە-چاقچاق قىلىپمۇ
 يۈردى. بۇنداق گەپلەردىنغۇ پەرۋايىم يە-
 لەك. لېكىن تامغىمىزنىڭ رولى بولمىغان-
 لىقى ماڭا بەكمۇ ئەلەم قىلدى. ئۇنى
 يەنە ئۇزۇنغىچە چاڭ-توزان بېسىپ
 تۇردى.

تامغىمىزنىڭ تەقدىرىنى ئويلىساملا
 ئىچىم ئېچىشىپ كېتەتتى. يېزىق شىمرەس-
 نىڭ تارىمىنى ھەر قېتىم ئاچقىنىمىدا
 چاڭ-توزانغا كۆمۈلۈپ ياتقان تامغىغا
 كۆزۈم چۈشەتتى. يۈرىكىمنى نېمىدۇر بىر

ئاخىرى ئۇنى بۆلۈمىمىزگە يۆتە كەپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تەكلىپنامە يېزىپ بەردىم. راستىنى ئېيتقاندا، شۇ چاغدا بۆلۈمىمىزدە بىر شتاتنىڭ ئورنى بوش ئىدى. ئەگەر بىرەرسى سۈرۈشتۈرۈپ قالسا ئانچە - مۇنچە سەۋەبمۇ كۆر- سىمتەلەيتتىم. شۇڭا يۈرەكلىك ھالدا تەك- لىپنامە يازدىم. تۆمۈرنى ماختايدىغان، ئۇنىڭ سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسىدا ئىشلەشكە لايىق ئادەم ئىكەنلىكىمنى ئى- زاھلايدىغان دەبدەبىلىك سۆزلەرنى ئايد- ماي ئىشلەتتىم. تامغىنى تازىلاپ، سۆ- رۈخنى نەمدەپ پوككىدە تامغىغا باستىم. ھازىرغىچە ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: شۇ كۈنى تامغىنىڭ پوكۇلدىغان ئاۋازى ئىش- خانىدا ئالاھىدە ياڭراپ كەتتى، ھەتتا تاملاردىن ئەكس سادا قايتتى.

كېيىن نېمە بولدى دېمەمسىز؟ تۆمۈرنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە يېزىلىق ھۆ- كۈمەتتىكىلەر «سىياسەت تەتقىقات ئىش- خانىسى» دېگەن كاتتا ئىسىم ۋە تامغىدىن قاتتىق چۆچۈپ ئەقلىنى تېپىشىپتۇ. يەنە ئاشۇ تامغىدىن تۆمۈرنىڭ ئاجايىپ ئىقتى- دارلىق ئادەم ئىكەنلىكىنىمۇ تونۇپ ئېلى- شىپتۇ. بىزنىڭ تامغىمىز ئۇنى ئەتىۋار ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويۇپتۇ. «ياق، كەت- مەڭ، بىزگىمۇ سىزدەك ئىقتىدارلىق ئا- دەملەر كېرەك، ھەممە قىيىنچىلىقىڭىز- نى ھەل قىلايلى، سىزنى مۇۋاپىق ئورۇنغا ئۆستۈرەيلى، سىز كەتسەڭ» دېيىشىپتۇ ئۇلار. راستىن شۇنداقمۇ بوپتۇ. ئۇزۇندىن بېرى ھەل بولماي كەلگەن خوتۇن - با- لىلىرىنىڭ نوپۇسى (بىچارە تۆمۈر ئاشۇ يېزىدىن سەھرا قىزىغا ئۆيلەنگەن) ھەل بوپتۇ. كەڭ، ئازادە ئۆيگ-مۇ كۆ-

تۆمۈرنى تونۇيسىز. بىز ئۇنىڭ بىلەن دارىل- مۇئەللىمىدە ئۈچ يىل بىللە ئوقۇغان. ئۇ مەكتەپتە بەكمۇ ياخشى ئوقۇغان. لېكىن تەقدىر دېگەن بەكمۇ ئاجايىپ بولمىدىكەن، ھەر بىر ئادەمنىڭ تەقدىر - نېسىۋىسى ئۇنى ھەر تامانغا باشلاپ كېتىدىكەن. ئوقۇش پۈتتۈرگەندە ئۇ يىراق يېزىغا تەقسىملىنىپ كېتىپ قالدى. بىچارە ئاشۇ يېزىدا يىگىرمە يىلىدەك تۇرۇپ قالدى. ئاتا - ئانىسى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى شەھەر- دە، لېكىن ئۆزى يېزىدا. بىز ھەر قېتىم كۆرۈشكىنىمىزدە ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ- رالمايۋاتقان گېپى بارلىقىنى سېزەتتىم. ساۋاقداش ئەمەسمۇ، ئۆزئارا يۇشۇرىدى- غان نېمە بولسۇن؟ ئاخىرى ئۇ ھەممە يۈرەك سىمىلىرىنى تۈكتى. شەھەرگە يۆت- كىلىپ كېلىشىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ، ئەل- ئاغىنىلىرىنىڭ ئارىسىدا ئىشلەشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى، لېكىن ھازىرغىچە ئارزۇ قىلىپمۇ، تەلەپ قىلىپمۇ يۆتكىلىپ كېلە- مىگەنلىكىنى ئېيتتىپ، مېنىڭ ياردەم قى- لىشىمنى ئىمتىئاس قىلدى.

مەن قانداق ياردەم قىلالايمەن؟ ھوقۇقىمۇ، ئابروي - ئىمتىيازىمۇ بولمىغان كىچىككىنە بۆلۈم باشلىقىنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلىدۇ؟ راست، كادىرلار ئى- دارىسىدە تونۇشۇم بار، لېكىن قۇرۇق گەپ تەمەخۇر قۇلاققا ياقامدۇ؟ پالانى ئا- خۇن شەھەرگە يۆتكىلىپ كېلىش ئۈچۈن ئىككى مىڭ يۈەن خەجلەپتۇ، پۈكۈنى ئا- خۇن ئىككى مىڭ بەشىۈز يۈەن خەج- لەپتۇ... دېگەن گەپلەر ھەممە يەردە ئېقىپ يۈرگەن بۈگۈنكى كۈندە، قۇرۇق قول بېرىپ ئاشۇ ئىشنى ھەل قىلغىلى بولام- دۇ؟ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ،

گەرچە ئاشۇنداق ئەنسىزلىكلەر بىرولسىمۇ، يەنىلا تەكلىپنامىنى پوچتىدىن ئەۋەتمەۋەتتىم. روھىي كەيپىياتىمدا ئازراق چاقچاق-ھەزىلمۇ، جىمىدىيلىكىمۇ، يەنە ئاللىقانداق چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ھەۋەسىمۇ بار ئىدى. تامغىمىزنىڭ كۈچ-قۇدرىتىنى كۆرۈپ بېقىشنى خالايتتىم.

خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئۇستىمىزدىن بىرەر شىكايەتمۇ بولمىدى. تەكلىپنامىنىڭ ئۈنۈمىمۇ كۆرۈلمىدى. دەل شۇ كۈنلەردە تۆمۈرنىڭ ئۆزى كېلىپ قالدى. بىز ئۇزۇنغىچە سۆزلىشىپ پاراڭلاشتۇق. بېرۈرۈكرات - تۆرىلەرنىڭ كۆزى يوقلۇقىدىن، ئەقلى چولپا ئىكەنلىكىدىن يەتكۈچە كۈلۈشتۈق. تۆمۈرنىڭ قەلبىدىكى شەھەرگە يۆتكىلىپ كېلىش يالغۇز تېخى ئۆچمىگەنلىكى. ئەمەلدىنغۇ رازى بوپتۇ. لېكىن يەنىلا يۆتكىلىپ كېلىشنى خالايدىكەن. شۇڭا مەن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە يېزىلغان تۆتىنچى تەكلىپنامىنى تۆمۈرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدۇم. ھاكىم ياكى شۇجىنى بىۋاسىتە ئىزدەشنى تاپىلىدىم. مەن ئاشۇ چىرايلىق تامغىمىزنىڭ ئۇلارنىڭ قەلبىگىمۇ تەھدىت سېلىشىنى ئۈمىد قىلاتتىم.

ھەر دەرىجىلىك ئورگانلار ئارىسىدىكى ماسلىشىش - ھەمكارلىشىشنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى سىز بىلىشىڭۇز. بىزنىڭ ھەشىمەتلىك تامغىمىز راستتىنلا قورقۇنچ - تەھدىت پەيدا قىلالىغاندۇ ۋە ياكى ئۇيەرگىمۇ بىر توپ قاپاقباشلار يىغىلغاندۇ. ئىشقىلىپ بىزنىڭ ھوقۇق دا ئىرمىزدىن ھالىقىغان بۇ قىلمىقىمىزدىن ھېچكىمنىڭ شىكايەت قىلغانلىقى سېزىلمىدى. ئەكسىچە يەنە تۆمۈر ئىستىھزا

كۆچۈپتۇ. تېخى ئۇنى بىرەر ئەمەل تەختىگە ئولتۇرغۇزۇش ئۈچۈن مۇزاكىرىلەرمۇ كېتىۋاتقانمىش... تۆمۈر بۇلارنى كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلەپ بەردى. مەن تۇنجى قېتىم بىزنىڭ ئاشۇ چىرايلىق تامغىمىزنىڭ خېلىلا خاسىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى غۇۋا چۈشەنگەندەك بولدۇم. تۆمۈرنى قىزىقىدا سۆز قۇش كېرەك ئىدى. دەرھال ئىككىنچى تەكلىپنامىنى يازدىم. قىزىل سۇرۇخ تېخى قېتىپ ئۆلگۈرمىگەنلىكى. تامغىنى ئۇنىڭغا مەلەپ تەكلىپنامىنىڭ ئاخىرىغا پۈتكۈدە باستىم. ئۇنىڭ پۈكۈلدىغان ئاۋازى ئىشخانا ئىچىدە يەنە بىر قېتىم ياڭراپ كەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي تۆمۈردىن خەت كەلدى. ئۇ، ئۆزى ئىشلەۋاتقان يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلىنىپتۇ. ئۇنىڭ خېتىدىن يۆتكىلىش ئىشنىڭ سۈرۈلۈپ كەتكەنلىكىگە بولغان ئەپسۇسىمۇ، ئەمەلگە ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن پەيدا بولغان قانائەت تۇيغۇسىمۇ سېزىلىپ تۇراتتى. مەن ئاشۇ چىرايلىق تامغىمىزنىڭ خاسىيىتىدىن يەنە بىر قېتىم رازى بولۇپ، ئۈچىنچى تەكلىپنامىنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كادىرلار ئىدارىسىغا يازدىم. تامغىمىڭ پۈكۈلدىغان ئاۋازىدىن يەنە بىر قېتىم ھۇزۇرلاندىم. لېكىن بۇ قېتىم كۆڭلىمدە ئازراق ئەنسىزلىكىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ھەر نېمە دەپكەنمىلەن كادىرلار ئىدارىسى ئەمەسمۇ، ئۇلار سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ بۇنداق تەكلىپنامە يازدىغان ئورگان ئەمەسلىكىنى بىلىشى مۇمكىن. ئۇنداقتا تەكلىپنامىنىڭ ئۈنۈمى قانچىلىك بولار؟ يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارغا شىكايەت قىلىپ يۈرمەسمۇ؟ كۆڭلىمدە

دېتىپ باسمىمىز. مانا شۇ تامغا ئەتراپ-
پىڭدىكى تۆرىلەرگە سېنىمىڭ ئاجايىپ
ئىقتىدارىڭنى، قابىلىيەتىڭنى، تېپىپ-
يۇقىمىز ئېسىل ئادەم ئىكەنلىكىڭنى جا-
كارلايدۇ. ھەممە ئىشلارنىڭ يۈرۈشۈپ كې-
تىدۇ. ئەمەل - مەنەسەپنىڭ چوققىسىغا
كۆتۈرۈلۈشكە باشلايسىن.

قانداق، تامغىنىڭ رولىنى، كارامى-
تىنى، خاسىيەتىنى چۈشەنگەنسىمىز. ئەم-
دى تامغىمىز چاڭ - توزانغا كۆمۈلۈپ
ياتمايدۇ. قىزىل سۇرۇخۇمۇ قۇرۇپ قېتىپ
قالمايدۇ. ئىشخانا ئىچىدە پات - پات ئۇ-
نىڭ پوكۇلداپ ئۇرۇلغان ئاۋازى ئاڭلى-
نىپ تۇرىدۇ. تۆت تامدىن ئەكس سادا
قايتىپ تۇرىدۇ. ئاڭلىدىڭىزغۇ، بۇنىڭ
ھېچكىمگە زىيىنى بولمىدى. تۈزۈم - پىرىن-
سىپلارمۇ بۇزۇلمىدى. پەقەت بىر قىسىم
ئەل - ئاغىنە، ئۇرۇق - تۇغقانلارغا پاي-
دىسى بولدى. بەزىلەر تۆمۈرگە ئوخشاش
ئەمەل - مەنەسەپ تاپتى. بەزىلەر شارائىتى
ياخشىراق ئورۇنلارغا يۆتكەلدى. بەزى-
لەرنىڭ قىيىنچىلىقلىرى ھەل بولدى.
بۇنىڭ نېمىسى يامان؟ گەپ پەقەت بۇنى
قىلىشنى بىلىش - بىلمەسلىكتە. يەنە نۇر-
غۇن بۆلۈم - ئىشخانلارنىڭ ئاشۇنداق
چاڭ - توزان بېسىپ ياتقان تامغىسى بارغۇ؟ لې-
كىن ئۇلار ئۇنى ئىشلىتىشنى بىلمەيدۇ. ئۆز-
لىرى تارتىمغا سولاپ ساقلاۋاتقان تام-
غىلاردا ئاجايىپ خاسىيەتنىڭ بارلىقىنى
بىلمەيدۇ. مانا بىز بىلمىمىز. باشتا ئېيتىپ

بىلەن كۈلۈمسىرەپ يېتىپ كەلدى. ناھىيە
رەھبەرلىرىمىز بىزنىڭ ئاشۇ چىرايلىق
تامغىمىز ئارقىلىق ئۇنىڭ ئىقتىدارىنى
تونۇۋاپتۇ. ئۇنى ناھىيىنىڭ مۇھىم بىر
تارىمىغا ئىدارە باشلىقى قىلىپ تەيىن-
لەپتۇ. ئاشۇ رەھبەرلەردىن بىرى تېخى
ئۇنىڭغا: «سىزدەك ئىقتىدارلىق ئادەملەر -
گە ناھىيىمىز تولمۇ موھتاج، بىز سىزنى
ھەرگىز قويۇۋەتمەيمىز» دېگەنمىش.

ئۇ شەھەرگە يىغىنغا كەلگەننىكەن.
بىز يەنە ئۇزۇنغىچە سۆزلىشىپ ئولتۇردۇق.
تۆمۈر بىزنىڭ تامغىمىزنىڭ ئاجايىپ خا-
سىيەتىنى، ھوقۇق - كارامىتىنى ئاغزى -
ئاغزىغا تەكشۈرۈپ ماختىدى، مەن ئۇزۇمۇ
ئاشۇ نۇقتىنى ئاستا - ئاستا چۈشەنمىپ
كېلىۋاتاتتىم. تۆمۈرنىڭ سۆزلىرىدىن
كېيىن بۇ نۇقتىغا بولغان چۈشەنچەم
يەنىمۇ ئاشتى. مانا قاراڭ، تامغىنى ئىش-
لىتىشنىڭ، ئۇنىڭ رولىنى چىنلىق
دۇرۇشنىڭ ئېھتىياجىمىز؟ بىز-
نىڭ تامغىمىز بىرەر كىشىنى ئۆستۈرۈپ،
مەنەسەپ ئاتا قىلالامدۇكىن؟ تۆمۈرنىڭ
قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىپ، ئۇنىڭغا
ئارقىمۇ ئارقا مەنەسەپ بەخش ئېستەلى-
گەن تامغا يەنە باشقىلارغا ئاشۇنداق ئىش-
لارنى قىلىپ بېرەلمەسمۇ؟ بۇنىڭ يولى
ئاسان. سەن يۆتكىلىشنى تەلەپ قىلىپ غەۋغا
كۆتۈرۈسەن. بىز سېنى يۆتكەپ بېرىش-
نى تەلەپ قىلىپ تەكلىپنامە يازمىمىز.
ئۇنىڭغا خاسىيەتلىك تامغىمىزنى پوكۇل-

تى. ئوڭ قولدىكى بامبۇك يەلپۈگۈچ بىم-
لەن ئۆزىنى يەلپۈيتتى. مەيدىسىدىكى
قاپقارا تۈكۈلەر بولسا توختاۋسىز
يەلپۈنەتتى.

مېنىڭ كۆزۈم كۆيۈپ تۈگەيلا
دەپ قالغان شامغا تىكىلگەن، قەلبىمىدە
ئاللىقانداق بىر خىل خىجىللىق تۇيغۇ-
سى ھۆكۈم سۈرەتتى. ئۆزۈمنى گويا ئا-
شۇ ھەممە ئىشلار ئۈچۈن - قوشنامىنىڭ
ئالدامچىلىق - مەسخىرە ئازلىقى ئۈچۈنمۇ،
ئاشۇ يەرلەردە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان ئەخ-
سەقلىقلەر ئۈچۈنمۇ، مۇشۇ جىمجىتلىق ۋە
كۆيۈپ تۈگەيلا دەپ قالغان شام ئۈچۈن-
مۇ - جاۋابكار دەك ھېس قىلاتتىم.

ھويلىنى بىردىن گۆردەك قاراڭ-
غۇلۇق باستى. شام كۆيۈپ تۈگەگەندى.
ھويلىنىڭ ئىچى تىستاس سۈكۈناتقا چۆك-
كەن، پەقەت قوشنامىنىڭ پۇشۇلىداپ نە-
پەس ئېلىشىلا ئاڭلىناتتى. مېنىڭ قەل-
بىمىنى يەنە قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە چاڭگىم
لىغا ئالدى. بۇ جىمجىتلىق قاچانغىچە
ھۆكۈم سۈرەر؟ خۇداغا شۈكرى، يىراقتىن
خورازنىڭ چىلىمىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

مەسىئۇل مۇھەررىر روزىمۇۋەت ۲۰۰۵ جۈە

ئوتكىنىمىدەك، بىز بۇنىڭ ئىپتىدائىي
كۈتۈلمىگەن پۇرسەتتە تېپىۋالدۇق. بىز-
گە بۇنىڭ ئىپتىدائىي ئاشۇ تۈرلەرنىڭ ئۆ-
زى كۆرسىتىپ قويدى. ئاشۇلاردا ئاز-
راق ئەقىل دېگەن نەرسە بولسا، ئىشلار
بۇنداق بولۇپ كېتەمتى؟ بىز مۇشۇ ئەپ-
تىن پايدىلىنالامتۇق؟

سىز بەلكىم مېنى ئەخلاقسىزلىقتا
ئەيىبلەرسىز. راست، سەل - پەل ئەخلاق-
سىزلىقىمۇ بولدى، لېكىن قاراڭ، ئۇلار-
نىڭ ئۆزى ئاشۇنداق تۇرسا، ئۇلارنى
قانداقمۇ مەسخىرە قىلماي ئۆتۈپ كەت-
كىلى بولسۇن! ئۇلارنىڭ ئەخمەقلىقىدىن
پايدىلانماستىكىم ئۆزى بىر خىل ئەخ-
سەقلىق ئەمەسمۇ؟ بولدى، گەپنى ئۇزارت-
مايلى. ئەمدى سىز نېمە دېسىڭىز دە-
ۋېرىڭ. بۇ راست بولغان ئىشلار، مەن
پەقەت ئاشۇ يەرلەردىكى يوپۇرۇقلىقنىلا
پايدىلاندىم.

ئۇنىڭ ھېكايىسى تۈگەگەندى.
ئۇ پىيالىنى قولغا ئېلىپ، سوۋۇپ قال-
غان چايىنى غورتۇلدىتىپ ئىچىپ تۈگەت-
تى.

(بېشى 32 - بەتتە)

يۇمۇپ ئولتۇرغىنىمدا، يېنىمدىن ئۇرا-
يىمنىڭ ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندا
پەس ئاۋازى ئاڭلاندى.

— تەن بار يەردە ئۈمىد بار، خۇدا
بۇيرىسا 12 - ئايدا گۇاڭجۇدا يەنە پەيدا
بولارمەن.

مەن ئېغىر ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئوي-
غانغاندەك كۆزۈمنى ئاچتىم ۋە ھېچنەر-
سىنى چۈشىنەلمىگەندەك بىر نەزەر بىم-
لەن ئۇرايمىغا قاراپ قالدىم.

1991 - يىلى سېنتەبىر شەخەنزە - ئۈرۈمچى

مەسىئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

يەنە جەم بولىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا
كەلتۈرگىنىمدا، ئۇرايمىنىڭ ئۆزىگە قوي-
غان ئەيىبلىرى ماڭا ئانچە چوڭ بىلىنىپ
كەتمىدى. ئۇ بارغاندىن كېيىن چوقۇم
ئائىلىسىدىكىلەر خۇش بولىدۇ. ئۇرايمىم
ئۆزىگە ئامەت ئېلىپ كەلمىگەن ئوقەتتىن
قول ئۇزۇپ، يا كەتمىنى تاپىدۇ، يا
ئۆزىگە باب كەلگۈدەك تىرىكچىلىك يولى-
نى تاپىدۇ. جاھان دېگەندە يول جىققۇ
دەپ ئويلىدىم.

مەن شۇ خىياللار بىلەن كۆزۈمنى

سەيۋەنلىدىن قايتقان ئادەم

(ھېكايە)

دىن چىققان ئاداملارغا ئېيىغىز تېيىگەن قالىتىس ئىش - تە!

توپتوغرا 17 كۈن پويىزدا ئولتۇرۇش، ماشىنىدا ئولتۇرۇش، كوچا ئايلىنىپ چارچىغاندا يول ياقىسىدا ئولتۇرۇش، يىغىن زالىدا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇش، مۇسۇلمان ئاشخانىسى تاپقاندا خۇشال بولۇپ، ئارقىدىنلا گۈرۈچ ئۇنىدا ئېتىملىگەن بەتتام ھور ناننى بىر چىشىلىپ قويۇپ ئېيىغىز ئۇھ تارتىپ ئولتۇرۇش، ئاخشىمى بولسا تېزىرەك گۇاڭجۇغا يېتىپ بارسام بولاتتى دەپ خىيال سۇرۇپ ئولتۇرۇش بىلەن ئۆتتى. ئاللا ياراتقان بۇ قورساق سەپەردە ماڭا دۇشمەنلىك قىلىۋاتاتتى. شۇ قورساق بالاسىدىن بولسا كېرەك، شىمەندىكى چىن شىخۇئاڭ قەبرىستانلىقى، گۈيلىننىڭ كىشىلەر گۈزەل دەپ ئاتايدىغان تاغ - دەريالىرى ۋە ئاجايىپ سىملىق غار، جۇڭگو - ۋېيتنام چېگرىسىدىكى دوستلۇق دەريازىسى... يەنە ئاللىقانداق جايلار ماڭا ئانچە ھەيۋەتلىك، ئانچە گۈزەل بىلىنىدىدى. ئەتەدىن كەچكەچە بېشىم ئېيىغىرلىشىپ تۇراتتى،

بىر يىل ئىچىدە ئېچىلىپ تۇرىدىغان سان - ساناقسىز يىغىنلارنىڭ بىرى جەنۇبىي جۇڭگودا ئېچىلىدىغانلىقى ھەمدە بۇ يىغىنغا مېنىڭ بېرىشىم كېرەكلىكى ئۇقتۇرۇلغاندا، سەپەر خۇشاللىقىدىن مەست بولدۇم. ھايان بېرىلغاندا سەپەرگە قانداق تەييارلىق قىلىش توغرىسىدا ئويلىنىشقا توغرا كەلدى. مەن بارىدىغان شەھەرلەردە مۇسۇلمان ئاشخانىلىرى بارمۇ - يوق، بىۋىنى سۈرۈشتە قىلىدىم، بىلىدىغانلار ئاشخانىغا نىغۇ بار، بىراق ئېيىغىزغا تېتىمىدىم. تاماق يوق، دېيىشتى. بوپتۇ، تېتىمىدىم. تېتىمىدىم، كۆڭۈل كۆتۈرەلەيدىغان تاماق بولمىسا بولمىدى. دەپ ئويلىدىم. «گۇاڭجۇغىمۇ بارىدىكەنمەن، ئۇ يەردە تاماقتىن قىينالمايمەن، بىزنىڭ ئۇيغۇرلار ئاچقان ئاشخانىلار كۆپ، خۇددى دۆڭ كۆۋرۈكتىكى ئاشخانىلاردا ئولتۇرۇپ مەزە قىلغاندەك بولمەن» دېيىشتى ئۇلار. بۇمۇ قالىتىس گەپ ئىكەن. يىۇرتتىن نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر شەھەردە ئۇيغۇر ئاشپەزلىرىنىڭ قولىدىن

يۇرتۇمدا مېنى ئۇسسۇلغا چۈشۈشكە، تىنماي ۋاتىلداشقا مەجبۇر قىلالايدىغان ھاراقىمگۇ ئەمدى كەيپىياتىمنى ئازراق كۆتۈرۈشكە قۇدرىتى يەتسەي قالدى. مەن ئولتۇرساممۇ، قويساممۇ، شۇ تاپتا ئاچچىق - چۈچۈك سۇيۇقلاشتىن بىر قسقا بولسا - ھە، بىر پىيالە بولسىمۇ مەيلىدى دەپ ئويلايتتىم.

سەپەرگە چىقىش ئالدىدا مەن قاتناش خەرىتىسىنى نەچچە كۈن تەتقىق قىلغان، يىغىندىدىن كېيىن، پاراخوتقا چۈشۈپ دەريا ئارقىلىق گۇاڭجۇغا بارسام تېخىمۇ كۆپ مەنزىرىلىك جايلارنى كۆرۈۋالغۇدەك مەن دەپ پىلان قىلغانىدىم. قورساق تۈپەيلىدىن پەيدا بولغان كەيپىيىتىمىزنى بىر پىلاننى يىرتىپ كەشنى بىر ياققا تاشلىغاندەك تاشلىۋەتتى. ئۈچ كېچە - كۈندۈز پاراخوتتا ئولتۇرۇش... يائىلا، بۇ ئۈچ كېچە - كۈندۈز دوزاخ ئازابى تارتىش دېگەن گەپ - تە. ئايروپىلاندا، چوقۇم ئايروپىلاندا مېڭىش كېرەك. گۇاڭجۇغا يېتىپ بارساملا ھاردۇقۇم چىقىدۇ!

كۆككە كۆتۈرۈلۈپ 50 مىنۇتتىن كېيىن ئايروپىلان گۇاڭجۇ ئاق بۇلۇت ئايروپىلىغا قوندى. يۈرىكىم ھايىجان ئىچىدە دۈپۈلدەپ كەتتە. بىرەر سائەتكە قالماي يۇرتداشلىرىم بىلەن ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، دەپ كۆرۈشمەن. قېنىق دە - لەنگەن چاي، ئاچچىق - چۈچۈك سۇيۇقلاش، كۆڭۈللۈك سۆھبەتلەر مېنىڭ 17 كۈن - دىن بېرى ھېرىش - چارچاش ۋە قورساق تۈپەيلىدىن تارتقان ئازابلىرىمنى ئۇنتۇلدۇردۇ. ئۇ يەردە خاتىرجەم ھالدا ھەپتە - ئىككىنچى كۈن ئۇرۇپ، ئايروپىلانغا يەنە

بىر قېتىم قونسام، ئۈچ - تۆت سائەتتە بالىلىرىمنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويغۇدەك ئايروپىلىنىڭ ئاپتوبۇسى بېلەت سېتىش ئورنىغا ئاپىرىپ قويدى. بۇ قەدىمكى شەھەرنىڭ ئاچىلىپ كۆرۈنۈشىلىرىنى يول بويى كۆرۈپ ماڭغىنىمدا كۆڭلۈم كۆتۈرۈلۈپ قالدى. قانچە - قانچە كىشىلەر يۇرتىمىزدىن شۇنچە يىراق يەرگە كېلىپ ۋاقىتلىق بولسىمۇ ماسكان تۇتۇپ تىرىكچىلىك غېمىنى قىلىۋاتىدۇ، ھەي، بىزمۇ قالىتىمىز خۇجۇ!

بېلەت سېتىش ئورنىنىڭ سەنىۋەندىلىكىگە جايلاشقانلىقىنى مەن ئۇرۇمچىدە قاتناش خەرىتىسىدە كۆرگەن. يول يا - قىسمىدىكى بەلگە تاخىملىرىغا «سەنىۋەنلى يېزىسى» دەپ يېزىپ قويۇلغان بولسىمۇ، بۇ يەردىن ئازراقمۇ يېزا پۇرقى چىقمايتتى. ھەيۋەتلىك بىناسلار، ئاسفالىت يوللار، ئۇزۇلمەي ئۆتۈۋاتقان ماشىنىلار «سەنىۋەنلى ھازىر يېزا ئەمەس!» دەپ جاكارلاپ تۇراتتى. ھازىر شىنجاڭدا سەنىۋەنلى دېسە بىلىمىدىغان كىشىلەر كۆپ بولمىسا كېرەك. بۇ ئەلۋەتتە بۇ يەرگە بىزنىڭ ئوقۇتقۇنلىرىمىز جايلاشقانلىقى، بىزنىڭ ئاشخانىلىرىمىزنىڭ ئېچىلغانلىقىدىن بولىدۇ - دە.

يانچۇقلىرىمىزنىڭ سانى باشقىلار - نىڭكى بىلەن ئوخشاش بولسىمۇ، ئۇلارغا سالىدىغان تەڭگىسى تايىملىق بولغان زىيالىيلارنىڭ بىرى بولغانلىقىم ئۈچۈن يۇرتىمۇ تاكىسىدا ئولتۇرۇپ باققان ئەمەسمەن. شۇڭا ئايروپىلى ئاپتوبۇسىدىن چۈشۈپ سەنىۋەنلىدىكى جىيۇلۇڭغا بارغۇچىمۇ تاكىسىغا ئولتۇرۇشنى ئېسىمگە كەلتۈرۈپتەن. ھاۋانىڭ تىنچلىقىدا بار -

پاسكىنىما بولۇپ يۈرسە بولسا مايدۇ - دە، دەپ ئويلىغانىدىم. شۇ چاغدا بىزنىڭ نۇرغۇن ناھىيە بازارلىرىمىزدا (يېزا ۋە ئۆيلەردىنغۇ ئېغىز ئاچقىلى بولسا مايدۇ) مونچا يوقلۇقىنى ئېسىمگە كەلتۈرگەن، ئۈستىمىزگە بىر قاچا سۇنى قۇيۇۋېتىش بىلەن ئۆزىمىزنى جاھاندا ھەممىدىن پاكىز ھېسابلاپ يۈرىدىغانلىقىمىزنى ئويلاپ، بىچارىلىكىمىزگە ئېچىنغانىدىم. ئەمدى سەنىيۈەنلىدىكى يۇرتلىقلىرىمىز كۆرگىنىمىدە، كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالدى. ئۇلارنىڭ تولىمىسى رەتلىك، يارىشىملىق كىيىنگەن، ساقال - بۇرۇتلىرىنى پاكىز قىردۇرغان كىشىلەر ئىدى. بۇ ھالىنى كۆرۈپ بىز خەقىمۇ خېلى قاتلاشقان خەق جۇمۇ، دەپ قالدۇم.

چىمىلىداپ تەر ئېقىپ تۇرغان چىرايىمغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ھۆل بو - لۇپ كەتكەن قوللىرىمنى ئۇزىتىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشسەم تولىمۇ قاملاشمىغان ئىش بولىدۇ - دە، مەن چامادانىنى قو - يۇپ قول ياغلىقىمنى چىقىرىپ يۈز - قو - لۇمنى ئېرتتىم. ئاندىن يېنىمدا تۇرغان بۇرۇتلۇق بىر يىگىتكە:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئۇكام! — دەپ سالام بەردىم.

غەلەتە ئىش، ئۇ يىگىت كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقارغىنىدە ماڭا بىر ھومىيىپ قويۇپ تەتۈر قارىۋالدى. بىر ئىستاك ئاق ھاراقنى بىراقلا كۆم قوپىغانىدەك، كاللام پىرىدە قېيىپ كەتتى. توۋا، بۇ نېمە ئىش؟ بىزدە چوڭدىن - كىچىككەچسە ئۆز - ئارا سالام - سائەت قىلىش ئەزەلدىن بىر گۈزەللىك ھېسابلىنىپ كەلگەنغۇ. قانداقلا بولسۇن، مەن بۇ يىگىتتىن چىوڭ،

يوقى بىرنەچچە قىرۇ كىيىم - كېچەك، يەنە لۇڭگە، چىش چوتكىسى قاتارلىقلار سېلىنغان ئەپلىككىنى چامادان مېنى چىپ - چىپ تەرلىتىۋەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ قارغىش تەگكۈر قورساق غولدىرلاپ تۇراتتى. خەپ، توختاپتۇر، سېنى بىر توي - غۇزمىسام، — دەپ كايىپ قويىمىسەن ئۆزۈمچە، — نەچچە كۈنگىچە غىڭ قىلمايدىغان بولۇپ كېتەرسەن، ئىلاھىم...

جىلۇڭغىمۇ يېتىپ كەلدىم. راست تىنلا كوچا بويلاپ سېلىنغان ئاشخانىلاردىن مۇقام دەمدۇ، غۇلجا ناخشىلىرى دەمدۇ، كوچا ناخشىلىرى دەمدۇ، ئىشقىلىپ بىزنىڭ يېقىملىق ناخشىلار بەس - بەس بىلەن ياڭراپ تۇراتتى، ھەرخىل ئۇيغۇر تائاملىرىنىڭ مەزىلىك پۇراقلىرى ئىشتىھانى تېخىمۇ قوزغايتتى. كوچا ياقىمىدا تۇرغان كىشىلەرنىڭ تولىمىسى ئۇيغۇر بولۇپ كىشىدە گويىا ئۈرۈمچىدىكى دۆڭكۆۋرۈككە كېلىپ قالغاندەك تەسىرات بېرەتتى، ئۇ، نېمىدېگەن مېھرىلىك كۆرۈنۈشلەر بۇ!

بۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرى شاڭخەيگە بارغانىدىم. جېجىياڭ يولىدىكى مۇسۇلمانلار مېھمانخانىسى ئالدىدىن ئۆت كىنىمىدە بىزنىڭ يۇرتلىقلىرىمىزنى خېلى كۆرگەن، بىراق ئۇلار مېنىڭدە يامان تەسىرات قالدۇرۇپ، كۆڭلۈمنى غەش قىلىپ قويغانىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۈستىبېشى مەينەت بولۇپ، توڭرا بېسىپ كەتكەن پۇتلىرىغا سەندال كىيىۋېلىپ يۈرۈشەتتى. توۋا، ياقا يۇرتتا نوھۇسنى تۆكۈمەي يۇيۇنۇپ - تارىنىپ پاكىز يۈرسە نېمە بولاردى؟ ئادەم دېگەن پۇلنى تاپسا ئوبدان بولىدۇ، بىراق پۇلدەك

ئويلىغانىدىم. بۇ يەردە ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ئوخشايدۇ.

قورسىقىمىنىڭ ئاچلىقى ئۇنتۇلدى، ھارغىنلىقتىن پۇت - قوللىرىم بوشىشىپ ئۆزۈمگە بويسۇنمايۋاتقاندا بىلىنەتتى. خالىغان ۋاقتىمدا ئىشىمنى ئېچىپ كىرە - لەيدىغان ئۆز ئۆيۈم ئېسىمگە كەلدى. توۋا، مېنى قايسى شەيتان ئازدۇرۇپ بۇ سەپەرگە قىزىقتۇرغاندۇ...

ئۈرۈمچىدىن شىئەنگەچە پويىزدا بىلە كەلگەن ساتمىش ئېسىمگە چۈشتى. «سەنيۈەنلىدە ساتمىشلىق قىلىۋاتىمەن، - دېگەندى مانچىستېر دوپپا كىيگەن، 50 ياشلارغا بېرىپ قالغان ئۇ كىشى، - ئۆيىنى كۆرۈپ كەلدىم، شىئەندە پويىز ئالمىشىپ ئۇياقتا كېتىمەن.» گەپ - سۆزى مۇلايىم بۇ كىشى بىلەن خېلى كۆپ ھال - مۇڭ قىلىشقان، شىئەن ۋوگزالىدا «خۇدايىم بۇيرۇسا گۇاڭجۇدا كۆرۈشەرمىز» دېيىشىپ خوشلاشقاندىق. مۇشۇنداق قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغىنىمدا خۇدايىم بۇيرۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ئەمدى بىر كىمگە سالاممۇ بەرمەيمەن، سوئالىمۇ سورىمايمەن، ئۇستامنى ئۆزۈم ئىزدەپ كۆرەي.

ئۇيان قاراپ بۇيان قاراپ، قىسقىمىنا بىر خالتا كوچمىنىڭ بۇلۇڭىدا خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇرغان ئۇستامغا كۆزۈم چۈشتى. مەن خۇددى ئۆز ئاتامنى كۆرگەندەك سۆيۈنۈپ كەتتىم. ئەركەكلىكىمگە ئالىم - سام، كۆزۈمدىن ياش چىقىپ كېتىشىمۇ تۇرغان گەپ ئىدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئۇستام!

— ۋەئەلەيكۇمۇئەسسالام، - كىچىككىمەن ئورۇندۇقىدىن ئىمتىن تۇردى ئۇستام ماڭا قولىنى ئۇزىتىپ، - يىغىن تۈگەگەن

ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن ئۇنىڭدىن قەرز سورا - ۋاتقىنىم ياكى بىر نەرسە تىلەۋاتقىنىم يوققۇ.

بەلكىم سوددا زىيان تارتقان بىر بىچارە بولسا كېرەك، سودا چىقىلىۋالغان - لىقتىن يۈرىكى سىقىراپ تۇرغاندا مېنىڭ سالىم خۇش ياقىمىدى بولغاي. بىسۇ ئوي ماڭا تەسەللى بولدى. مەن يەنە بىسۇ ئاز ئىلگىرىلەپ ماڭدىم ۋە نېمىلەرنىدۇر دەپ كۈلۈشۈۋاتقان ئىككى يىگىتكە سالام بەردىم. بىراق ئۇلارنىڭ كۈلكىسى ئۆچتى ۋە ماڭا گۇمانلانغاندەك مۇ ياكى يىرگەنگەندە كىيىم، ئىشقىلىپ غەلىتە بىر نەزەر تاشلاپ، باشلىرىنى گىلىدىگىشىتىپ، دىمىغىنى قېقىپ ھىم دېيىشىپ قويدى. مەن ھودۇ - قۇپ قالدىم. ھېلىمۇ ياخشى، ئۇلارغا قولىمنى ئۇزاتمايتىمەن.

— مەن نەنىمگىغا يىغىنغا كەلگەن، گۇاڭجۇ ئارقىلىق قايتاي دەپ بۇ ياققا كېلىپ قالدىم. مۇشۇ ئەتراپتىن ياتاق تاپقىلى بو - لارمۇ، - دېدىم مەن ئۇلارنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىنى كۆڭلۈمگە ئالمىغاندەك قىياپەتتە.

— ئاۋۇ تارچۇققا كىرىشىمىز بىر نەچچە مېھمانخانا بار، ياتاق بار - يوقلۇقىنى ئۆزىڭىز سوراپ بېقىڭ، - دېدى قارىمۇ - تۇق، قىسقى كۆزۈڭ يىگىت سوغۇققىنا.

مۇشۇنچىلىك جاۋابقا ئېرىشكەنلىكىم ئۈچۈن خۇش بولدۇم ۋە رەھىمەتتىن بىر نەچچىنى ئېيتىۋېتىپ تارچۇق يولغا كىردىم. بۇ يەردىكى ئۈچ مېھمانخانىغا ئۈس -

سۇپ كىرىپ، ئالغىنىم «ياتاق يوق!» دېگەن قوپال جاۋاب بولدى. ئەسلىدە ياتاققا ئورۇنلىشىۋېلىپ يۈز - كۆزۈمنى يۈ - يىمەن - دە، ئاشخانىغا يۈگۈرەيمەن دەپ

سەپەرلەردە، قاتناشتىمۇ، ياتاق مەسىلە-
سىدىمۇ «ئالدىن كۆڭۈل بۆلۈش» لەرگە
ئېرىشكەنمەن. بىراق «لى خۇا» مېھمانخا-
نىسىنىڭ ئاۋاق، كۆرۈمىزى بىر مۇلازىمى بۇ
كىنىشكىنى پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى ۋە قو-
پاللىق بىلەن: «ياتاق يوق» دەپ جاۋاب
بەردى. بۇندىن سەككىز يىل بۇرۇن
شاڭخەيدىمۇ شۇنداق كۆڭۈلسىزلىككە يو-
لۇققان، بىراق ئۇلار ئۆز مېھمانخانىسىدىن
ئورۇن بېرىشنى ناھايىتى سەپايىلىك بى-
لەن رەت قىلغانىدى.

مېنىڭ جۇدۇنۇم ئۆزلىدى. مەن مېھ-
مانخانىنىڭ دىرېكتورىنى ئىزدەپ تاپتىم.
بۇرنىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە دادۇردەك چوڭ-
لىقتا مېڭى بار، ئوتتۇرا ياشلىق بۇ كى-
شى مېنىڭ كىنىشكا ۋە تونۇشتۇرۇشلىرىم-
نى كۆرۈپ بولۇپ، بىردەم ئويلىنىپ قال-
دى. ئاندىن ھېلىقى مۇلازىمىنىڭ قېشىغا
باردى ۋە:

— بۇ كىشىنى ياتاققا ئورۇنلاشتۇ-
رۇپ قوي،— دەپ بۇيرۇدى.
ھوقۇق دېگەن ئاجايىپ نەرسىكەن-دە،
مۇلازىم ماڭا ئالىيپ قويىغان بولسىمۇ،
باشلىقنىڭ گېپىنى يىرىشقا جۇرئەت
قىلالىدى.

تۆت كارتىلىق ياتاققا مەندىن
ئۆزگە ھېچكىم يوق ئىدى. بۇنى كۆ-
رۈپ بايىقى مۇلازىمىنىڭ «ياتاق يوق» دې-
گىنى ئېسىمگە كەلدى. قانداقلا بولمىسۇن
كېچىنى ئۆتسۈزگۈدەك، پۈت - قولۇمنى
سوزغۇدەك يەرگە ئېرىشتىم. بىراق مېنىڭ
دە گۇاڭجۇدا ھەپتە - ئون كۈن تۇرۇش
ھەۋسى پۈتۈنلەي غايىپ بولغانىدى. مۇم-
كىن بولسا ئەتىلا كەتسەم...

شۇ كۈنى كەچتە ھاردۇق ئېشى

ئوخشىمادۇ، بۈگۈن كېلىشىلمىدۇ؟

مەن ئۇنىڭ سوئالىغا قىسقىغىنا جا-
ۋاب بەردىم - دە، ياتاقنى ئېغىز ئاچتىم.
بىراق بايىقى كۆڭۈلسىزلىكلەر توغرىسىدا
گەپ قىلغۇم كەلمىدى، پەقەت ئۈچ مېھ-
مانخانىدىن بىر كارتىلىق ئورۇن تاپال-
مىغانلىقىمنى ئېيتتىم.

— ياتاقنىڭ ئىشى راست چاتاقراق،—
دېدى ئۇستام تامىقىنى چىكىلىدىتىپ قو-
يۇپ،— بىزنىڭكىلەردىن ئون - يىگىرمىلەپ
ياتاقنى ئايلىق بولۇپ ئالغانلار بار. شۇ-
لاردىن سۇرۇشتۇرۇپ باقايلىمۇ - يا؟

— نېمە دېسەن شۇ،— دېدىم مەن
ئۈمىدلىنىپ،— سىلەمنى ئاۋارە قىلىدىغان
بولدۇم. نەرسە - كېرەكلىرىگە مەن قاراپ
تۇراي.

ئارادىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە
ساتىراش بېشىنى چايقىغىنىچە قايتىپ
كەلدى.

— خىجالەتمەن، ئۇكام،— دېدى ئۇ
ئاچچىق كۈلۈپ،— بوش كارتىلارمۇ بار-
دەك قىلىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ بەرگۈسى
كەلمەيۋاتىدۇ. جىۋلۇڭنىڭ دوقىمىدىن
قايرىلىپ بەش - ئون مىنۇت ماڭسىلا،
«لى خۇا» دېگەن مېھمانخانا بار. شۇ يەر
بىلەن ئۇقۇشۇپ باقايلا. ئۆزۈم باشلاپ
بارسامغۇ ئوبدان بولاتتى...

— ھېلىمۇ كۆپ چوۋىدىلا، رەھمەت،
ئۆزۈم باراي.

بۇ چاغدا كۈن پېتىشقا ئاز قالغانى-
دى. توۋا، بۇ يۇرتتا تىلەمچىنىڭ كۈنى-
گە قېلىپ تالادا تۇنەرمەنمۇ؟

يانچۇقۇمدىكى مۇخبىرلىق كىنىشكا-
نى كۆرسىتىپ كاتتا - كاتتا ئىمدارلىرىنىڭ
دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتسەن، نۇرغۇن

كۆزلۈك، قېلىن كالپۇكلىرى ھەمىشە ئېچىلىپ تۇرىدىغان، چىملىرى تاماكدىن سارغايغان بۇ يىگىتنىڭ تۇرقىدىن دېھقانلارغا خاس قىياپەت چىقىپ تۇراتتى. كەتمەنى تاشلاپ تەلەي سىناپ چىققان ئوخشايدۇ، دېگەن ئوي كۆڭلۈمدىن كەچتى. تۇنۇگۈن گۇاڭجۇغا كەلگەندىن كېيىنكى ئىشلار نەخچە ئېسىمدە (بەلكىم مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقماستىن) بولغاچقا، ئۇنىڭغا سالام بېرىشنى خالىمىدىم. بىراق قېرىشقاندا ئىككىمىزنىڭ ئايروپىلاندىكى ئورنىمىز بىر يەردە بولۇپ قالغىنىمىزنى كۆرمەيدىغان.

ئورۇندۇققا جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ماڭا گەپ قىلىشقا تەمىشەلگەندەك كۆرۈنگەن ئۇ كىشىگە پەقەت بېشىمنى لىگىشىپ قويدۇم. دە، ئەتىگەندە سېتىپ ۋالغان كەچلىك گېزىتىنى كۆرۈشكە كىرىشتىم.

ئايروپىلان كۆككە كۆتۈرۈلدى. خۇدا بۇيرۇسا تىنچ. ئامان بولسام نەچچە سائەتتىن كېيىن ئۆيگە يېتىپ بارىمەن. بالا - چاقام مېنىڭ گۇاڭجۇدىن ئاجايىپ سوۋغىلارنى ئېلىپ كېلىشىمنى كۈتۈپ ئولتۇرىدىغانىدۇ. بىراق مەن شەھەرنىمۇ تۈزۈك كۆرگىنىم يوق. كەچۈرمىشلىرىمنى سۆزلەپ بەرسەم ئۇلار مېنىڭدەك بىر «چۈپەي ئاتا» سىنى كەچۈرەر.

— سىلى كادىر ئوخشىماملا؟ — تۇيۇقسىز يېنىمىدىن ئاڭلانغان سوئال بىر شىمنى كۈتۈرۈپ ھېلىقى كىشىگە قاراشقا مەجبۇر قىلدى. ئۇ ئالدىن ئېغىز ئاچقاندا كەن، پاراڭلىشىشقا بولىدىغان كىشىدەك قىلىدۇ.

— ھەئە، سىزچۇ؟

بولغان سۇيۇقئاشنىمۇ ئىچتىم. ئەسلىدە سۇيۇقئاشتىن كېيىن بىر تەخسە لەڭمەننىمۇ سوقۇۋېتەلەيمەن، دەپ ئويلىغانىدىم. لېكىن ئون نەچچە كۈندىن بېرى مېنى خىجىل قىلىپ كېلىۋاتقان قورساق بىر چىمەن سۇيۇقئاش بىلەنلا بولدى قىلدى. مەنمۇ ھاردۇقۇم چىقىمىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. ئەمدى بىلىسەم، سۇيۇقئاش ھاردۇقنى ئالىدۇ دېگەن تولمۇ بىر تەرەپلىمە گەپ ئىكەن. كىشىلەر ئارىسىدا يىللىقلىق بولمىسا بەزىبىر ھاردۇق چىقمايدىكەن ئەمەسمۇ!

ئەتىسى ئەتىگەندە بىز بىلەن ئىلگىرى ئانچە - مۇنچە ئالاقە قىلغان بىر ئورۇننى تاپتىم. دە، ئۇ يەردىكىلەرنى ئۇيان - بۇيان قاترىتىپ يۈرۈپ مىڭ تەسلىكتە ئەتىسى ئۇچىدىغان ئايروپىلاننىڭ بېلىتىدىن بىرىگە ئېرىشتىم. شۇ كۈنى تاماق يېيىش ئۈچۈن جىيۇلۇڭغا ئىككى قېتىم باردىم. يەنە شۇ ھۆمىيىپ قاراشلار... ساتىراش بىلەن بىردەم پاراڭلاشقىنىمنى، ئاشخاندا تاماق بۇيرۇتقىنىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچكىمگە سالام بەرمىدىم، ھېچكىم بىلەن پاراڭلاشمىدىم. ياقا يۇرتتا ئادەم دۈشمىنىمى كۆرۈپ قالسىمۇ ئىلگىرىدىكى ئاداۋەتلەرنى ئۇنتۇپ قالغۇسى كېلىمىدۇ. لېكىن بۇ ئادەملەر ئۆزى بىلەن ھېچبىر ئاداۋىتى يوق كىشىلەرگىمۇ سۆزۈن مۇئامىلە قىلىدىكەن، ئۇلارنىڭ تەبىئىتى شۇ قەدەر بۇزۇلۇپ كەتكەنمىدۇ؟

ئايروپىلاننىڭ كۈتۈش زالىدا 35 ياشلاردىكى بىر ئۇيغۇرنى كۆرۈپ قالدىم. پەن-تېخنىكا جەريانى خۇرۇم ئايغ، سەل پۇرلىشىپ قىرىنى يوقاتقان سۇر شىم، يوللۇق مايكا كىيۋالغان، قاڭشارلىق، چوڭقۇر قارا

بولسۇن ئەتە كېتەلەيمەنغۇ، دەپ ئويلىمىدىم. ئورنىمنى تۈزەشتۈرۈۋېتىپ بىردىنلا كارىۋات ئۇستىدىكى قېلىن تەگلىكىنىڭ ئاستىغا قاراپ باققۇم كەلدى. ئاجايىپ ئىش، تەگلىكىنى قايرىشىمغا قاتلىشىپ پۇرلىشىپ كەتكەن ئىككى كۈنۋېرت كۆ-زۈمگە چېلىمىقتى. ھەر ئىككىمىلا كۈنۋېرتنىڭ سىرتىغا ئىرمىش - چىرمىش قىلىپ ئاد-رېس ۋە «ئۇرايىم باقمىغا تېگىدۇ» دېگەن خەتلەر يېزىلغانىدى. ئادىرىسىنىڭ ئۇيغۇر-چە يېزىلغانلىقىدىن ۋە ماركا چاپلانمىغانلىقىدىن قارىغاندا بىر كىم ئالغىچ كەلگەن خەت ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى.

ئىلگىرى بۇ ياتاققا ئۇيغۇرلار ياتقانمىكەن - دە، خەت ئىگىسىنىڭ بۇ خەت-لىرىنى پەرۋاسىزلىق بىلەن تاشلىۋەتكىنىدىن قارىغاندا، خۇسۇسىي مەخپىيەتلىك ھوقۇقىدىنمۇ ۋاز كەچكەن ئوخشايدۇ. ئوقۇپ باقايىمۇ، دەپ ئويلىدىم مەن.

بىر پارچە خەتنى ئاچتىم، بۇ خەت ئۇرايىم باقى دېگەن كىشىنىڭ ئانىسىدىن كەلگەن خەت ئىدى.

«ئەنى جانابى، كۆرۈشكىلى ئارزۇلۇق، كۆزۈمنىڭ قارىسى، يۈرىكىمنىڭ پارىسى ئۇرايىمغا، دەپ باشلانغانىدى بۇ خەت، - ساق - سالامەت تۇرۇۋاتامسەن؟ ئاغرىق - سىلاقتىن ئامان كېتىۋاتامسەن؟ مەندىن ئەھۋال سورىساڭ، ئاۋۋال خۇدايىمنىڭ بەرىكەتىدە، ئاندىن قالسا پار-تېيىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئامان - ئىسەن كېتىۋاتىمەن.

جېنىم بالام، سەن كەتكىلى ئون ئايدىن ئاشتى. يا ئۇزۇڭ قايتىپ كەلمىدىڭ. يا پات - پات خەت يېزىپ تۇرمىدىڭ. ئارا يىمراق بولسىمۇ ھەر خىل

— مەن دېھقان. ئۇنى دەسلەپ كۆرگەن چاغدىكى قىياسم توغرا چىقتى.

— ھازىرمۇ دېھقانمۇ؟ — ئىختىيارسىز شۇ سوئالنى تاشلىدىم.

— نېمە دېسەم بولار؟ — دېدى ئۇ بارمىقى بىلەن ئوڭ قۇلقىنىڭ كەينىنى قاشلاپ قويۇپ، — ھازىر نېمە ئىكەنلىكىمنى ئۇزۇمۇ بىلىمەيمەن.

ئۇ غەلبەتتە كۈلۈپ قويدى.

گەپ - سۆزىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ھەر ھالدا مەكتەپ يۈزىنى كۆرگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىشقا قىزىقىپ قالدىم.

— تونۇشۇپ قويايلى، — دېدىم مەن ۋە ئۇزۇمنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى سورىدىم.

— مېنىڭ ئىسمىم ئۇرايىم، بۇ ئىم-راھىم دېگەن ئىسىم بولسا كېرەك، بىزنىڭ يۇرتتا ئۇرايىم دەپ چاقىرىدۇ.

— ئۇرايىم باقىمۇ؟

— سىلى نەدىن بىلىدىلا؟ — دەپ چۆچۈپ كەتتى ئۇرايىم ۋە ماڭا شۈبھە ۋە ئەندىشە بىلەن زەن سالىدى.

مەن ئوڭايىسىزلىق قىلىپ، ھەي، تۇيۇقسىز ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى - دە، ئۇ راستتىنلا ئۇرايىم باقى ئىكەن. بىراق مەن ئۇنىڭغا تېخى ئاخشاملا ئۇنىڭ ئىسمىنى ئىككى پارچە كۈنۋېرتنىڭ سىرتىغا يېزىلغان ئادىرىستا ئوقۇغانلىقىمنى قانداق دېيەلەيمەن.

ئاخشام ياتاققا يالغۇز ئىدىم. بىردەم تېلېۋىزور كۆرۈپ باقتىم. بىراق بۇمۇ خۇش ياقىمىدى. ئەڭ ياخشىسى، ئورۇنغا كىرىپ يېتىۋالاي، بېلەت قولۇمدا، قانداقلا

كۆڭۈلسىز خەۋەرلەر كېلىپ تۇرۇۋاتىدۇ، يۈ-رىكىم سۇ، كېچىسى كۆزۈمدە ئۇيغۇ يوق. سەنغۇ چوپچوڭ ئادەم بولۇپ قالىدىك، ئۆزۈڭنىڭ نېمە قىلساڭ ئوبدان بولىدىغانلىقىنى پەرق ئەتكۈدەك ئەقلىڭ بار. بىراق مېنىڭ كۆڭلۈمنىڭ ھېچ ئارامى يوق. جېنىم بالام. قايتىپ كەلسەڭمۇ بوپتىكەن. ئويلاپ باقسام، كۆڭۈلنىڭ تىنچلىقى ھەممىدىن ئەلا ئىكەن، بىر چاغلاردا يىل - يىللاپ قولمىز پۇل كۆر-مەيمۇ ئۆت-كەن... مەن ئاجىزلاپ كەتتىم بالام، بولسا، مۇشۇ روزى ھېيتقىچە يېنىم چىق. يولۇڭغا قارايمەن. خوتۇنۇڭ ئىككى بالىسىنى ئېلىپ ئاتا - ئانىسىنىڭكىگە كېتىۋالدى، مەن يالغۇزچىلىق تارتىپ قالىدىم. مەن شور پېشانىگە كىم ئىگە بولىدۇ؟ ئۇنداق قىلما، بالام، ياقا يۇرتتا تاسقىلىپ يۈرگىچە، يەنە شۇ كەتمىنىڭنى تۇتساڭمۇ بولىدۇغۇ...»

يەنە بىر پارچە خەت ئۇرايمىم باقىنىڭ ئايالىدىن كەلگەن خەت بولۇپ، ئانىسىنىڭ خېتىدىن بىرەر ئاي كېيىن كەلگەندەك قىلاتتى. خەتتە، ئۇزۇندىن ئۇزۇن ئامانلىق سۆزلىرىدىن كېيىن مۇنۇ-لار يېزىلغانىدى:

«ئۇرايمىجان، خەتلىرىدە ئۆيىدە ئولتۇرماي ئاتا - ئاناڭنىڭكىگە بېرىۋاپسەن دەپ كايىپىلا، خېتىڭنى بېرىمەن دەپ يېزىپتىمىلا، شۇ نىيەتكە كەلگەن بولسىملا ماڭىمۇ ئامال يوق، بىراق شۇ سۆز-لەرنى يازغىچە ئارىمىزدىكى چۆچۈرىدەك ئىككى بالىنى خىياللىرىغا كەلتۈرۈپ باقتىلىمىكىن.

ئاتا - ئاناڭنىڭكىگە بېرىۋالغىنىم راست. بۇ ئۆزۈم ئۈچۈن ئەمەس، ئاشۇ ئىككى

بالىلىرى ئۈچۈن بولدى. خەۋەرلىرىدە بار، ئوقەت قىلىمەن دەپ ئۆيىنىڭ جىسى تەئەللۇقاتىنى سېتىپ گۇاڭجۇغا كەتتىلە. شۇ كەتكەنچە مانا بىر يىل بولاي دەپ قالدى. بار - يوقى ئىككى پارچە خەتلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، سىلىدىن ھېچ نەرسە كەلگىنى يوق. تۇرمۇشنىڭ قاتتىق چىلىقىغا مەنغۇ چىدايدىكەنمەن، ئەمما ئانىلىرى بىچارە بىلەن نارەسىدە ئىككى بالاچىدىمىدى. ئانىلىرى ئاكىلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالدى، مەن سىلى كەلگىچە بالىلارنى جاپا تارتىپ كەتتىمۇن دەپ ئانامنىڭكىگە كەتتىم. ئەمما قېيىن ئانامنى تاشلىۋەتتىمىدە، پات - پات بېرىپ يوقلاپ تۇردۇم. مۇمكىن بولسا ئۇنىمۇ ئۆزۈم بىلەن ئەكەتكۈم بار ئىدى، ئۇ ئۇنىمىدى.

ئۇرايمىجان، بار ئىش شۇ. ئىشەن-جىمىلىك، قايتىپ كەلگەندە كۆرەرلا. بالىلارغۇ ھەر كۈنى: «دادام قاچان كېلىدۇ؟» دەپ بېشىمنى ئوچاق ئېتىۋەتتى. مېنىڭ ئۇلارنى گوللاشتىن باشقا ئامال يوق...» تۈنۈگۈن ئاخشام مەن بۇ خەتلەرنى قايتا - قايتا ئوقۇغان، خەتلەرنىڭ مەزمۇنىدىن خېلى نەرسىلەرنى چۈشەنگەن ۋە ماڭا ناتونۇش خەت ئىگىسىگە ۋە كالىتەن خەتلەرنى كۆيدۈرۈۋەتكەندىم. ئەمدى ماۋۇ ئىشنى كۆرۈڭ، ئاشۇ ئۇرايمىم باقىنى قېشىمدا، ماڭا گۇمان نەزەرى بىلەن قاراپ ئولتۇرىدۇ. ئۇ ئانىمغا ئىچ ئاغرىتىپ قايتىپ كېتىۋاتامدىغاندۇ ياكى ئايالىنىڭ خېتىنى بەرگىلى كېتىۋاتامدىغاندۇ؟

— ھەيران قالغىنىملا ئۇكام، بىزنىڭ ئىمدارىدا ئۇرايمىم باقى دېگەن بىر-سى بولمىغان، شۇ ئېسىمگە كەلگەچكە، سىلىنى ھەيران قالدۇرغان سەۋدالىنى

لىمىق ئىچىدە ئۆتىدىمۇ. مەن تولۇقنى پۈتتۈر-
گەنمەن. يامان ئەمەس ئوقۇغانىدىم،
ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغۇم، سىلىمگە ئوخ-
شاش كادىر بولغۇمۇ بار ئىدى. بىراق
نېمە پېشكەللىك باسقىنى ئالىي مەكتەپ-
كە ئۆتەلمىدىم. بىزدەك سەھرا ئىنسانلار
ئۆرلەپ ئوقۇيالماساقلا، كەتمەننىڭ دەس-
تىسىنى تۇتماي ئامال يوق. كەتمەننى
شۇ تۇتقانچە ئون نەچچە يىل تۇتتۇم.
مۇشۇ كۈندە ئىشلەپلا تۇرسا ئانچە - مۇن-
چە بەرىكەتمۇ قونۇپ قالدىدەكەن، ئۆي-
لەندىم، ئىككى بالىلىق بولدۇم، ئۆيدە
بىر نەچچە پارچە گىلەم، ئېغىلدا تۆت -
بەش قويۇمۇ بار بولدى. لېكىن بەزى
خەقلەرگە قارىسام، ئۆزۈمنىڭ تولۇمۇ
بىچارىلىكىمنى ھېس قىلدىم. كىشىنىڭ
يانچۇقنى تومپايتىپ، پۇل دېگەن نىجىس-
نى تاراقشىتىپ خەجلەپ يۈرگىسى كەل-
مەيدۇ دېسىلە، مېنىڭمۇ كۆڭلۈمگە جىن
چۈشتى، ئاتام مېنى ئوغۇل بالا دەپ تاپ-
قاندىكىن تەلپىمىنى سىناپ باقمايمۇ دې-
دىم. شۇنىڭ بىلەن ئانامنىڭ يىغىسىغا،
ئايالىمنىڭ قاقشىشىغا پەرۋا قىلماي،
بار تەئەللۇقاتنى سېتىپ پۇل قىلىپ
گۇاڭجۇغا كېلىپ قالدىم. تۇرسۇن ھايات
دېگەن بىزنىڭ بىر يۇرتلۇق بولىدىغان،
خەلقى تولا قاقتى - سوقتى قىلىپ يۈر-
گەنلىكى ئۈچۈن يۇرتتا ئۇنىڭ نامى يا-
مان ئىدى. كەلگەن كۈنۈم شۇنىڭغا ئۇچ-
رىشىپ قالدىم. چالا - بۇلا تونۇش بولغى-
نىمىزغا قارىماي، ئۇ مېنىڭ بىلەن قۇ-
چاقلىشىپ كۆرۈشتى. «ئۇكام، خاتىرجەم
بول، بۇ يەردە ساڭا مەن ئىگە» دەپ
مەيدىسىگە ئۇردى. نامىنى بىلىگەچكە ئۇ-
نىڭدىن ئېھتىيات قىلدىم. بىراق ئۇ بۇ

مۇنداقلا سوراپ قاپتىمەن، - «مەن ئوڭايسىز-
لىنىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاشۇ «چۆچەك»
نى توقۇدۇم.
ئۇرايمىنىڭ چىرايىسىغا كۈلكە
يۈگۈردى.

— يۇرتقا كېتىۋاتقان ئوخشىمىسىز؟
ئوقەت قانداقراق؟ — دەپ سورىدىم مەن
پاراڭنى ئۇزۇپ قويماستىن ئۈچۈن.
ئۇرايمىم ئاچچىق كۈلۈپ قويدى.

— نېمە دېسەم بىرلار؟ — دېدى ئۇ
ئوڭ قۇلقىنىڭ كەينىنى قاشلاپ قويۇپ، -
يۇرتتىن چىققىلى بىر يىل بولدى. ئوقەت
قىلىمىدىمىكىن دېسەم، ئاز چاپمىدىم، قىل-
دىمىمىكىن دېسەم يانچۇقىمدا ھېچنېمە يوق.
— زىيان بولغان ئوخشىمامدۇ؟

— زىيان؟ مەن بىر ئوغۇل بالا
بولغاندىكىن، ئوقەت قىلىپ تارتقان
زىيانغا چىدىغۇچىلىكىم بار ئىدى. ئەمما
ئوقەتتىن ئەمەس، ئادەمدىن زىيان كۆر-
سە راستتىنلا ئېغىر ئىش ئىكەن.

— گېپىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم، -
دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— بىرىگە دەرد ئېيتماق ئاسان
ئىش ئەمەس، - دېدى ئۇ چوڭقۇر كۆز-
لىرىنى چىمىلىدىتىپ قويۇپ، - ئەمما
ئېچىم دەردكە توشۇپ كەتتى، سىملى
ئاكامدەك كىشى ئىكەنلا، نېمىشقا ھېلى-
قىمدەك دېگەنلىكىمنىڭ سەۋەبىنى سۆزلەپ
بېرەي.

ئايرىپىلان بۇلۇتلار ئۈستىدە غۇڭۇل
داپ ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇرايمىم دېرىزى-
دىن سىرتقا ھەسرەت بىلەن قاراپ قو-
يۇپ ھېكايىسىنى باشلىدى:

سىملى بىزنىڭ يۇرتقا بېرىپ باققان
بولغىيتىملا، كۈنىمىز تېخىچە قاتتىقچە

ئۇنى بىر گۇرۇپپىغا بېرىپ قويماي، ئەنلا پۇلۇڭغا ئۈچ - تۆت يۈز كوي قونۇپ قا- لىدۇ. ئەتە - ئۆگۈنگىچە ئىشى تازا ئې- قىپ تۇرغان گۇرۇپپىدىن بىرىگە قوشۇپ قويمىەن، شۇ چاغدا ئۆزۈڭ قاتنارسەن، - دېدى.

— گۇرۇپپا دېگىنىڭلار نېمە؟ — دې- دىم مەن ئۇرايمىنىڭ ھېكايىسىنى بۆلۈپ.

— گىرۇاڭجۇدا ئاقىدىغان ئوقەت سەھرادىن سىنىڭلارغا، تېلېۋىزور ئەكىرىپ سېتىش، - دېدى ئۇرايم چۈشەندۈرۈپ، - بۇ ئوقەتنى قىلمىشتا بىر قانچە ئادەم بىرلىشىپ سەھراغا چىقىدىغان گەپ، ئۇلارنىڭ پۇلىنىمۇ بىر ئادەم تۇتىدۇ. سىنىڭلارغا، تېلېۋىزورنى ئەكىرىگەندىن كېيىن، ئالغان پايدىنى دېرىگە قاراپ بۆلۈشىدىغان ئىش.

— ھە، گۇرۇپپا دېگەن مۇنداق گەپ ئىكەن - دە، سۆزىڭنى بۆلۈپ قويدۇم، قېنى، قۇلقىم سىزدە.

— تۇرسۇن ھاياتىڭىزنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئارىسالدا بولۇپ تۇرمىسىم. مەن گالۋاڭنىڭ ساددىلىقى شۇ يەردە. كۆڭ- لۈمگە باشقا خىيالمۇ كەلمەپتۇ. مەن بار - يوق ۋەجىمنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزدۇم. تېخى: «ئاكا، سېنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم، مەندىن يانمىسا خۇدادىن يانار» دەپ رەھىمەت ئېيتىپ كېتىپتەن. ئەتەسى بىر كۈن ئۆتتى. نەچچە كۈندىن بېرى يېنىمىدىن نېرى بولمىغان تۇرسۇن ھايات كۈن بويى ياندىشىمۇ قويمىدى. چىۋىن يەۋالغاندەك بولۇپ قالدىم. لې- كىن ياتاقىڭىزگە دېمىنى چىقىرال- مىدىم. ئۇلارغا نېمە دەيمەن؟ ئاخشام

قىلىقىمنى كۆڭلىگە ئالدىغاندەك ئەمەس، ئۇيان، بۇيان چېپىپ يۈرۈپ مېنى ياتاق- قا ئورۇنلاشتۇردى. تاكىمىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئىككى - ئۈچ كۈن شەھەر ئايلاندۇردى، جېمى چىقىم ئۆزىدىن، مەن يانچۇق كولىسام: - ھوي بالا، نېمانداق قىلمىسەن؟

بۇ يەرگە مەن كەلگىلى بەش يىل بول- دى، شۇنى دېسەڭمۇ سەن ماڭا مېھمان - دە. يانچۇقىڭدىن قولۇڭنى تارت، بولمى- سا رەنجىمەن. ياقا يۇرتتا بىر يۇرتلۇق دېگەن تۇغقاندىنمۇ چارە يېقىن. سېنى كۆرۈپ قېرىندىشىمنى كۆرگەندەك بولۇپ قالدىم، - دەيدۇ. مۇساپىرچىلىق ئۇنى ئا- دەم قىپتۇ دەپ ئويلاپ قالدىم مەن.

ئۈچىنچى كۈنى كەچتە تۇرسۇن ھايات ئالدىراپ - تېنەپ ياتاققا كىرىپ كەلدى. - قانداق ئۇكام، - دېدى مۇرە- گە قېقىپ، - شەھەرنىمۇ ئانچە - مۇنچە كۆردۈڭ، قالغىنىنى ئالدىرىماي كۆرۈۋال- مىسەن، ئەمدى ئوقەتنى باشلىۋەت. قان- داق، پۇلدىن قىمىنچىلىقىڭ بارمۇ؟ بول- سا، تارتىنىماي دەۋەر، مانا مەن تۇرۇپ تىمەن.

مەن ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلەن قارىدىم ۋە:

— ئاكا، سەن نېمە دېسەڭ شۇ، ئۆزۈمگە شۇ ئوقەتنى دېمىسەم بۇ يەرگە كېلىپ نېمە قىلاتتىم؟ پۇلمۇ يوق ئە- مەس، بەش يېرىم مىڭچە ۋەجىم بار، قالغان ئىشقا يول كۆرسەت، - دېدىم. تۇر- سۇن ھايات ماڭا زاڭلىق قىلغاندەك قاراپ قويۇپ:

— ئېغىزغا ئالغۇدەك نەرسەڭ يوق ئىكەن، ئۇكام، بۇنى دېسەم كۆڭلۈڭ- گە كەلمىسۇن، ئۇنىڭ بىلەن سەھراغا چىقىپ بىر كېچە جاپا تارتقۇچىلىكى يوق. مۇنداق قىلايلى، پۇلنى ماڭا بەر،

ئۇدۇل گەپنى قىلمىشايلى، نەچچە كۈندىن بېرى تۇرسۇن ھايان بىلەن يۈرگىنىمگە لارنى كۆرۈپ، بۇمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بىر ئالدامچى، قىمارۋاز ئوخشايدۇ دەپ ئۆزىمىزنى نېرى تارتىپ يۈرۈپتۇق. قارىغاندا ئۇنداق ئەمەس ئوخشايسىلەر، سىلەرگە ئېغىر كەلسىمۇ مەيلى، ۋاقتىدا دېمىسەك بولمايدۇ، سىلى ئەمدى ۋەجىڭلاردىن ئايرىلىپ قاپسىلەر.

— نېمە؟ ئايرىلىپ قاپسىلەر؟ مەن قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم.

— شۇنداق، ئايرىلىپ قاپسىلەر، تۇرسۇن دېگەن قىسقىقىزىل ئالدامچى، سىلەرنىڭ پۇلۇڭلارنى ئالدى - دە، چىقىپ تاۋكاغا ئاتتى دېگەن گەپ. بۇ پېشكەل باسقان قىمارۋاز ئۇنتۇرۇشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ. شۇ تاپتا ئۇ شاڭخەيگە يا بېيجىڭغا قاراپ كېتىۋاتقاندۇ.

— بۇ... بۇ قانداق بولغىنى؟ ئۇ پۇلۇڭنى بىر گۇرۇپپىغا بېرىپ قويىمەن دېگەن... — دېدىم مەن گاڭگىرىغان ھالدا ئۆز - ئۆزۈمگە سۆزلىگەندەك.

— ھېچقايسى گۇرۇپپا تۇرسۇن ھاياننى ئارىسىغا قىستۇرمايدۇ، ئۇ بەرگەن پۇلنى كىم ئالىدەك؟ گېپىمىزگە تازا ئىشەنگەن ئۇلار كەلمە يۋاتىدۇ - ھە... يول توسۇلۇپ كەتكىلى ھەپتە - ئون كۈن بولدى، ھەممە گۇرۇپپىدىكىلەر يولنىڭ ئېچىلمىشىنى كۈتۈپ ياتىدۇ بىزدەك يېتىپتۇ، — دېدى بايا قوپاللىق بىلەن تەگكەن ياتاقدا شىم ياسىن توڭ ماڭا ئىچ ئاغرىتقان دەك قاراپ، — كۆڭلۈڭلار قالمىسۇن، تۇرسۇن ھاياننى بىز ئىزدىشىپ بېرىپلى، ئەمما بۇنىڭدىن ئۈمىد چوڭ ئەمەس. ئىككى كۈن ئىزدىدۇق، ئۇنىڭ دېرىكىنى ئالالىدۇق. دېمەك، ئۇگۇاڭجۇدىن

تۇرسۇن ھايان بار ۋەجىمىنى مۇنداق - مۇنداق دەپ ئەچىتىپ كەتكەن دەمدىم؟ ئەتىلىك كە ئۇ ۋەجىمىنى بىر مۇنچە پايدىسى بىلەن كۆتۈرۈپ كىرسە، ئۇنىڭغا قاراسانمىغانلىقىم ئۈچۈن خىجالەتتە قالمايمدەن؟ بىراق يەنە بىر كۈنىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. مەن تىت - تىت بولۇپ تىپىرلاپ قالدىم، كىرىمەن، چىقىمەن، تاماكنى ئۈزۈلدۈرمەي چىكىمەن. كۆيۈپ كەتتىمۇ نېمە، دېگەن ئوي يۈرىكىمنى چاشقانداك غاجىلاپ ئارام بەرمىدى. مېنىڭ تۇرقىمغا قاراپ ياتاقداشلىرىمنىڭ ئىچى پۇشتى.

— نېمە بولسۇڭلار ئاداش، — دېيىشتى ئۇلار، — پۇتى كۆيگەن توخۇدەك بىر يەردە تۇرالماي قالدىڭلارغۇ؟ بۇ ياتاققا ئۈچەيلەن ياتاتتىق. مۇختار بوران، ياسىن توڭ دېگەن ياتاقداشلىرىم بىلەن تۇزۇكرەك ئەھۋاللىشىپ باققىنىم يوق ئىدى. ئۇلارمۇ ماڭا چىراي ئاچمايتتى. لېكىن بۇگۈن ئۇلار ئالدىن ئېغىز ئېچىپ قالدى. مەن ئۇلارغا ئەھۋالنى ئېيتىشقا مەجبۇر بولدۇم. گېپىم تۈگىگەندە ئۇلار بىردەم جىمىپ كەتتى. ئاندىن ئۇلاردىن بىرى قوپاللىق بىلەن: — نەدە چوڭ بولغان سىلە، تازىمۇ گالۋاڭ ئىكەنلا، شۇ ھاللىرىغا ئوقەت قىلىمەن دەپ يۇرتتىن چىقىشلىمۇ؟ — دېدى. يەنە بىرى:

— ھوي ئاداش، بۇكىشى ئۆزىنىڭ دەردىنى تارتالمايۋاتسا، نېمانچە قىرچە، يانچە تېگىسىلەر؟ — دەپ كايىدى ۋە ماڭا قاراپ سۆزلىگىلى تۇردى، — ماڭا قاراڭلا ئاداش، بايىقى گېپىڭلار راست بولسا، سىلە بىر ئېزىپ سىلەر. ھەممىمىز ئوغۇل بالا بولغاندىكىن

تەسىرلەنگىنىدىن يىغىلىۋەتسىمۇ تاس قالىدۇ.

— شۇنچىلىك دېگىنىڭلارغا رەھمەت، — دېدىم مەن يەردىن كۆزۈمنى ئۈزمەي بېشىمنى چايقىغىنىمچە، — گاڭسا - جىسا بولۇپ قالغاندىكىم، بىر ئامال قىلىپ كەتسەممۇ بولاتتى. لېكىن قايسى يۈزۈم بىلەن يۇرتقا، ئانامنىڭ، بالا - چاقامنىڭ ئالدىغا بارىمەن. سىلەر بىزگە قوشۇلۇڭلار دەيسىلەر، ئىسسىق جېنىمدىن باشقا ھېچ نەرسەم بولمىسا يەنە نېمە بىلەن سىلەرگە قوشۇلالايمەن...

— خوتۇن كىشىدەك غىمىڭ قىلىپ ئولتۇرماڭلار ئاداش، — دېدى ياسىن توڭ، — بىز قوشۇل دېگەندىكىم، پۇلنى بىز بېرىپ تۇرىمىز - دە...

— ھەي - ھەي، ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ تۇرغاندا سەنىمۇ توڭ تېز زەككەك تەگمەي، تۈزۈك چۈشەندۈر - مەمسەن، — دېدى مۇختار بوران.

— ۋاي - ۋوي، بوراندەك گۈرك رەپلا كەتتىڭمۇ، — دېدى ياسىن توڭ كۈلۈپ، — ئەمىسە سەن سۆزلە...

— مۇنداق ئىش، ئاغىنە، — دېدى مۇختار بوران يېنىمدا ئولتۇرۇپ مۇرەمگە قولنى ئارتقىنىمچە، — بېشىڭغا كۈن چۈشۈپتۇ، ئۆز خەق بولغاندىكىم قاراپ تۇرۇشقا بىزنىڭ كۆڭلىمىز ئۇنىمايدۇ.

ماۋۇ توڭ بىلەن مېنىڭ كۆپ بولمىسەمۇ ھەر ھالدا ئانچە - مۇنچە تاپقىنىمىز بار. شۇنىڭدىن بەش مىڭنى دەمسەن، ئون مىڭنى دەمسەن بېرىپ تۇرىمىز. سەھراغا بىللە چىقساق، شۇ پۇلۇڭغا كەلگەن مېلىڭنىڭ پايدىسى ئۆزۈڭگە قالىدۇ، سېنىڭدىن ئۆسۈم ئېلىپ

كېتىپتۇ، ئۇ مېنى ئالداپ، يان چۇقىمىنى قۇرۇقداپ قېچىپتۇ. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق، يانچۇقتا قورساق توقلاشقا يەتكۈدەكمۇ پۇل قالمايدى، تىلەم - چىلىك قىلىشىمنىڭ يولى بارمۇ بۇ يەردە؟

مەن ئېلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قالىدۇ. ياتاقتا تورۇسقا قارىغىنىمچە كارىۋاتتا ياتىمەن، ياتىمەن، يا كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەيدۇ، تۇرۇپلايۇرتلۇق ئەمەسمۇ، مۇسۇلمان ئەمەسمۇ، دەپ سۆز - لەپ كېتىمەن.

— ئاداش، — دېدى بىر كۈنى ياسىن توڭ، — يۇرتلۇق بولمىلا ۋاپادار بولمىدۇ، بىسىمىلا ئېيتىمىلا ئىمىسايلىق مۇسۇلمان بولمىدۇ دېگەن گەپ يوق. ساددا ئىكەن سىلەر، قارىغاندا بىرىگە زىيان ئۇرمايدىغاندەك قىلىشىلەر، كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۇرسۇن ھايانمۇ قەلۇڭلارغا چۈشۈپ قالار، ئاڭغىچە ئاسمانغا قاراپ يېتىۋەرسەڭمۇ بولمايدۇ. بىر يۇرتلۇق بولمىساقمۇ، بىر ئۇيغۇر ئىكەنمىز، سىلەرنىڭ تاماشاڭلار - نى كۆرۈپ ئولتۇرغىمىز يوق. يۇرتقا كېتىمەن دېسەڭلار، ئىككىمىز سىلەرنى يولغا سېلىپ قويمايلى. ياق، بۇ يەرگە كەپتىمەن، ئازراق ئوقەت قىلىۋالاي، دېسەڭلار، بىزگە قوشۇلۇڭلار، قالغىنىمنى خۇداغا تاپشۇردۇق.

راستىمنى ئېيتسام، تۇرسۇن ھاياننىڭ مېنى قاقتى - سوقتى قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەنگىنىمدە بۇرۇم ئېچىشىم غانىدى. نەچچە كۈندىن بېرى ماڭا چىراي ئاچماي ھومىيىپ يۈرگەن، ئاتام كۆرمىگەن، ئانام كۆرمىگەن ماۋۇ ئىككىمىز لەنىمىڭ دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلىغىنىمدا

ئۇنىڭ ھېكايىسى مېنى قاتتىق جەلپ قىلىۋالغانىدى.

ئۇرايم بويىنىمنى سوزۇپ ئالدى - كەينىگە قاراپ قويدى.

— ئەستاي، دېدى ئۇ قۇلمىقىنى

قاشلاپ، — ئايروپىلان دېگەن بۇ ئوقەتقۇ قالتىس نەرسىگەن، شۇغىنىمى تاماساكا چەككىلى قويمايدىغىنى چاتاق ئىكەن - دە...

شۇنداق قىلىپ، ھەر ھالدا مېنىڭ تەلپىم بار ئىكەن دېسىلە، تۇرسۇن ھايان مېنى كورملاپ كەتكىنى بىلەن، ئوغۇل بالىلىقى بار ئىككىيلەننىڭ ياردىمىگە ئىگە بولدۇم.

بىز قىلغان ئىشلارنى سىلىمدەك كادىرلار ياقتۇرمايدۇ، ئەمما قانداق قىلىمىز، تىرىكچىلىك دېسىلە...

ئىشىنىڭ دەسلەپىدە قورقتۇم، پايدىسىنى كۆرگەنسىمۇ، ۋاقىت ئۆتكەنسىمۇ يۈرۈپ كىمىمۇ تومسلاپ قالدى.

بۇ گۇاڭجۇ دېگەننىڭ خۇيدۇڭ دەمدۇ، نەنەن دەمدۇ، ئىشقىلىپ بىرمۇنچە ناھىيىلىرى بار ئىكەن.

بىزنىڭكىلەر ئۇ يەرلەرنى سەھرا دەپ ئاتىشىدۇ. بىز ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ ئۇ يەرگە چىقىپ تىمىسقىلاپ مال ئۇقۇ - شىمىز، مېنىڭ مال دەۋاتقانلىرىم ياپو - نىيىنىڭ سىنىڭغۇ، تىپلىپۇزورلىرى.

ئۇ يەردىكىلەرنىڭ تولىمىسى شۇ ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدىكى ئىش قىلىپ مال دېگەن چىقىمىپ تۇرىدۇ.

كېچىسى سۆزلىشىمىز، نەرخىنى كېلىشىمىز، ئاندىن بىر - بىرلەپ سىناپ كۆرىمىز، كېيىن يەنە ئۆز پىپىتى ئوراپ قاچىلاپ، سات تۇرۇپقا پۇلنى بېرىپ، ئېلىپ ماڭىمىز.

ماڭىدىغان ۋاقتىمىز تولىمىراق تاڭ سەھەرگە توغرا كېلىدۇ. مال ئازراق بولسا ئاپتوبۇس بىلەن گۇاڭجۇغا قايتىپ

يۈرمەيمىز. ئەمما بىزنىڭ بەرگىنىمىز تۆمۈر پۇل، زىيان تارتساڭمۇ بويۇنۇڭغا ئارتىقلىق تۇرۇۋېرىدۇ، بىر كۈنى تۆلەيسەن.

بىزنىڭ ساڭا قىملايدىغان ياردىمىمىز شۇنچىلىك. مەن ئويلىنىپ قالدىم. قەرز ئېلىپ ئوقەت قىلىشىنى زادى خىيالىمىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدىم.

— بۇ... بۇ قانداق بولار؟ - دېدىم مەن قۇلمىقىمنى قاشلاپ، - ئالىمادىس زىيان تارتسام...

— ئاداش، - دېدى ياسىن توڭ، - بۇنداق ياخشىلىقنى كۆرگەنلا ئادەمگە قىلىپ ۋەرگىلى بولمايدۇ. قارىساق دېھقانكەنەن، كۆڭلىڭدە يامانلىق يوقىتەك تۇرىدۇ.

شۇڭا بۇ بىچارە شۇ ئالدىنقى تۈگىشىپ كەتمىسۇن دېدۇق. زىياندىن قورقساڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئوقەت قىلىمەن دېگۈچە، يىزاڭدا زاغراڭنى يەپ، كەتمىز نىمىنى چاپساڭ ئوبدان بولاتتى.

— بولدى، سىلەر شۇنچىلىك دەپ تۇرغان يەردە، مەنمۇ بىر ئوغۇل بالا بولغاندىكىن، بىر تەۋەككۈل قىلىپ با - قاي، - دېدىم مەن.

— ھە بېلى، ماۋۇ گېپىڭ جايمدا، - دېدى ياسىن مۇرەمگە شاپمىلا قىلاپ، - ياسىن توڭ، مۇختار بىران، ئۇرايمىم گالۋاڭ ئۈچەيلەن بىر چېپىپ باقايلى قېنى!

ئىككىمىزگە قوشۇلۇپ مەنمۇ كۈلۈپ كەتتىم. ياسىن توڭنىڭ ماڭا قويغان لەقىمى قىلچە كۆڭلىمگە كەلمىدى.

كاپىلداۋەردىم ئاكا، زېرىكتۈرۈپ قوي - مىغاندىمەن؟

— يا، ياق، سۆزلەۋېرىڭ، قۇلمىقىم سىزدە، - دېدىم مەن ئالدىراپ. دەرۋەقە

كېلىمىز. بەزىدە بولكىمۇ ئاي كىرا قىلىپ 20-30 مالىنى بېسىپ كىرىدىغان ۋاقىتتىكىلىرىمىزمۇ بولىدۇ. مەن بۇ ئىشنى باشلىغان كۈنلەردە يول خېلى ئوچۇق بولۇپ بەردى، بەش-ئون قېتىم قاتناپلا ئىككى ھەمىيىمىنىڭ بەرگىنىنى قايتۇرۇپ، ئۆزۈمنىڭ ۋەجى بىلەن قاتنىغىدەك بولۇپ قالدۇم. پۇل دېگەن نەرسە ئادەمنى تازا ۋەسۋەسىگە سالدىغان شەيتان ئىكەن. شۇ كۈنلەردە بىرەر كۈن ئارام ئېلىۋېلىش خىيالىمغا كىرمەيتتى. بىر قېتىم سەككىز مالىنى كۆتۈرۈپ ماڭغانىمەن. سەككىز مالىنىڭ ئېغىرلىقىمۇ 60 كىلوگىرام كېلەر. لېكىن ئۇ كۆرۈنۈشتە بىر تۆگىلىك مالدەك كۆرۈنەتتى. شۇ چاغدا ياسىن توك بىلەن مۇختار بوران: «ياپىرىم، نېمانداق قارام نېمە سەن، سېنى گالۋاڭ دېگۈچە، تۆگە دېسەك بولاتتىكەن» دەپ چىقىشتا ئىدى.

ئۈچەيلىن ياخشى ئاغىنە بولۇپ قالدۇق. ئارىمىزدا بىر-بىرىمىزگە قارا سانايدىغان ئىش يوق ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ ياخشىلىقىمىنى بىردەمىمۇ ئېسىم دىن چىقارمايتتىم، قەيەردىلا بولسا ئۇلارنىڭ ياخشىلىقىمىنى قايتۇرۇشنى ئويلايتتىم. لېكىن ئۇلار بۇنىڭغا يول قويمىدايتتى. تاماق، تاكىسى پۇللىرىنى مەن تۆلىسەم، شۇ كۈنى كەچتىلا ئۆزلىرىگە تېگىشلىكىمنى ماڭا قايتۇراتتى. «ئاغىمىلەر، ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭلار ئۈچۈن قانچە قىلسام ئەرزانىدۇ، بۇنچىلىك نەرسىنى قايتۇرۇپ يۈرمىسەڭلار بولاتتى» دېسەم، ئۇلار: «بولدى قوي، بۇنداق گېپىڭنى، ساڭا ئۆز ئادەم ئىكەنمىز دەپ ياردەم قىلدۇق، بىر نېمە تەمە قىلغى-

نىمىز يوق» دەپ سىلىك-مۇپتەتتى. بىلىمىگەنلەر بىزدەك ئوقۇتقۇچىلارنى ساپلا ساختىپەز، كىشىنى ئوڭدا قويىدىغانلار دېيىشىدىكەن. ئۇنداقلارمىغۇ خېلى بار، لېكىن مۇختار بوران، ياسىن توكلاردەك ئوغۇل بالىلارمۇ ئاز ئەمەس... ئوقۇتقۇچى يولىنى بىلىپ، ئىشىم تازا ئېقىمۇ ئاتقان كۈنلەرنىڭ ئاخىرىغا پالاكەتچىلىك كۈنلەر ئۆلىشىم كەلگىلى تۇردى. يول چىكىپ كەتتى، بۇ دېگىنىمىز بىزدەكلىرىنىڭ يولىنى توسايدىغان، مالىنى مۇسادىرە قىلىۋالدىغانلارنىڭ ھەرىكىتى جەمئىيلىشىپ كەتتى دېگەن گەپ. ئىلىگىرى تىزىلۇپ قالساق ئانچە-مۇنچە جەريمانە تۆلىسەكلا قۇتۇلاتتىق. مالىمۇ ئۆزىمىزدە قالاتتى. ئەمدى ئۇنداق ئىش يوق، تۇتۇلدۇقۇمۇ بولدى، مالىنى تارتىۋالدىمۇ، مالىنىڭ پۇلىمىنىڭ يېرىمىنى بېرىپ كۆتۈرمىزگە تېپىدۇ. بۇنداق زىيانغا چىدىغىلى بولامىدىغان؟ ساقچىنى كۆردۈقمۇ، كىيىك بولۇپ كېتىمىز دېسىلە، پەرتلىدەپ قاچىدىغان بولساق، كۆرگەن كىشى ھەيران قالىدۇ. قوغلاپ تۇتۇۋالسا ئۇرۇشىمىز، بەزىدە شۇنداق قىلىپ قۇتۇلۇپ قالغىمىز، تۇتۇلۇپ قالدۇقمۇ، بولدى، توك كالىتەكنى كىكىمىزگىچە يەيدىغان گەپ. كىراكەش شوپۇرلارمۇ قالىتە دېسىلە، مالغا چىققىچە كىرانى 500 كوي دەپ سۆزلەشكەن بولسا، مالىنى بېسىپ قايتقاندا ئارقىمىزدىن بىر كىمىلەر قوغلاپ كەلسە، يەنە 500 نى چاپلايمىز، شوپۇر ماشىنا دېگەننى قۇيۇندەك ئۇچۇرۇۋېتىدۇ. كالىتەكنىمۇ جىق يەپ كەتتىق، زىياننىمۇ خېلى تارتتىق، ئەممازە ئوقۇتقۇچى

بەزىلىرىمىز يەردە... سائەت ئون بىرلەر بولغاندا، تىۋىۋىقىسىز ياتاقنىڭ ئىشىكى تارقىلاپ ئېچىلدى - دە، نىقابلانغان بەشەيلەن باستۇرۇپ كىردى...

قول ئۈزەلمىدۇق، بۇنداق قىلىشقا زادى كۆڭلىمىز ئۇنىمىدى. شۇ كۈن لەردە يۇرتقا غىمىپىدە كېتىۋالساممۇ، ئىككى تۈمەندەك ۋەجىنى كۆتۈرۈپ كەتكەن بولاتتىم. لېكىن بۇ مەن ئۈچۈن تېخى ئاز ئىمدى. ۋەجىنى يەنە كۆپەيتكىلى بولمىدىغان تۇرسا، نېمىشقا كەتكۈدەكمەن دەپ ئويلىدىم. يۇرتقا قايتىش ياسىن، مۇختارلارنىڭمۇ خىيالىغا كەلمەيتتى. مېنىڭمۇ ئۇلاردىن ئايرىلىپ قالغۇم يوق ئىمدى.

بىر قېتىم بىز بىر ماشىنا مال بىلەن قولغا چۈشۈپ قالدۇق، بۇ قېتىمقى زىيان خېلى ئېغىر بولدى. خېلى - خېلى زىيانلارنى «بوپتۇ ئاغىنىلەر، بۇنچىلىك زىيانغا كۆيۈپ كەتسەممىز» دەپ ئۆت كۈزۈۋېتىدىغان مۇختار بورانىڭمۇ بۇ قېتىم دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن، يول ئېچىلغۇچە تاماشىمىزنى قىلىپ تۇرايلى دېيىشتۇق. ھەر كۈنى دېگۈدەك چۆنتەككە پۇل كىرگەنگە ئۆگىنىپ قالسا، بىكار كۈنلەرمۇ ئادەمگە ھارام بىلىنىدىكەن. ئىككى ئاي ئىلگىرى، روزى ھېيتنىڭ ھارپا كۈنى بىز ئۈچەيلەن يەنە باشقا ئالتەيلەن بىلەن 20 تۈمەننى بىر قىلىپ خۇيدۇك دېگەن ناھىيىگە چىقتۇق. پىلانىمىزدا شۇ كېچىسى بىر ماشىنا مالنى بېسىۋېلىپ، ھېيت نامىزىغا ئۆلگۈرۈپ شەھەرگە كىرىپ كەتمەكچى ئىدۇق. مالنى ئالدىن ئۇقۇشۇپ قويغان، يېرىم كېچىدە تاپشۇرۇۋالغىلى بارماقچى بولغانىدۇق، ئاڭغىچە ياتاقتا ئارام ئالايلى دېدۇق، توققۇز ئادەم بەش كارىۋاتلىق بىر ياتاققا ئورۇنلاشتۇق. بەزىلىرىمىز كارىۋاتتا،

— ساقچىلارمۇ؟ — دەپ سورىدىم مەن. شۇ تاپتا مەن ئۇرايمىدەكلا جىم- دىيلىشىپ كەتكەن، گويا شۇ توققۇز ئادەمنىڭ ئىچىدە ئۆزۈممۇ باردەك ھېس قىلىۋاتاتتىم.

— نەدىكىنى! ساپلا بىزنىڭ ئۆي- خۇرلار، قوشۇننىڭ ئادەملىرى بولمامدۇ! — دېدى ئۇرايمىم، ئۇنىڭ ئاۋازى سەل خىرىلداپ قالدى، بەشىمىزنىڭ

ئالدى - دە، قانداق تۇيۇقسىز پەيدا بولغان بولسا، شۇنداق تېز غايىپ بولدى. بىز بىر - بىرىمىزگە قاراشقىمىزچە، پۈت - قوللىرىمىز بوشاشقان ھالدا ئول - تۇرۇپلا قالدۇق. بىر چاغدا مۇختار: - نېمىگە قاراپ ئولتۇرۇسىلەر، قوغلا - يىلى! - دەپ توۋلىدى - دە، باياتىن ياندىن سۇغۇرۇشقا ئىمكان تاپالمىغان پىچىتىمىنى سۇغۇرۇپ ئۆيىدىن بىروراندەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. بىزمۇ پىچىقلىرىمىزنى كۆتۈرۈشۈپ سىرتقا ئېتىلدۇق. لېكىن ئۇلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنەيتتى، ئۇيان چاپتۇق، بۇيان يۈگۈردۇق، ئۇلار ئاس - مانغا چىقىپ كەتكەندەكلا غايىپ بولغا - نىدى. ئارىمىزدا نەچچەسى ھۆركۈرەپ يىغلاپ كەتتى. بىراق يىغلىغان بىلەن بىزگە كىمىنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ؟ ساقچى - غا مەلۇم قىلدۇق، لېكىن ئۇلارغا شۇنچە جىق پۇلنىڭ سانىنى دېگىلى بىرولامدۇ؟ دېسەك، بۇ پۇلنى نەدىن تاپتىڭلار دې - مەمدۇ؟ ساقچىلارمۇ بىزدىن زېرىككەن، زېرىككەنلا ئەمەس، بىزگە تازا ئۆچ. ئۇلار خوپ بوپتۇ دېگەندەك كۈلۈشتى. زاڭلىق قىلغاندەك، بۇلاڭچىلارنى تۇتۇپ كېلىڭلار، ئاندىن سورايمىز دېيىشتى.

بۇ قېتىم بىز قايسى شەيئە تاز - دۇرغان، راستتىنلا ئەقىلسىزلىك قىل - غانمىدۇق. بىز ئۈچەيىلەن جىمى دەسم - يىنى بىراقلا ئوتتۇرىغا تاشلىغانمىدۇق. ئەمدى ياپىيالىمىڭاچ بولۇپ قالدۇق. خۇيدۇڭدىن سالپىيىپ قايتىپ كىمىگە نەچە ياتاقتىن چىقماي نەچچە كۈن ياتتۇق، بىر - بىرىمىزگە گەپ قىلغۇمىزمۇ كەل - مەيتتى، گالدىن تاماقمۇ ئۆتمەيتتى. ھېلىمۇ ساغلام ئىكەنمىز، بولمىسا بۇ

گېلىمغا بەش پىچاق تىرەلدى. قالغانلار مىدىر قىلماي قېتىپ قالدى.

- پۇلنىمۇ ئاز تاپمىدىڭلار، شۇنداق تۇرۇپ زاكىمىنى ئايرىش خىيالىڭلارغىمۇ كەلمەيدىغۇ، - دېدى بۇدۇر چاچ، قاۋۇل كەلگەن بىرى مۇختارنىڭ گېلىمغا پى - چاقنىڭ كەينىنى سۈركەپ تۇرۇپ، - ئەمدى سىلەرگە يۈز - خاتىرە قىلغىدەك يېرى قالمىدى. قېنى، سىلەرگە جان لازىم بولسا، پۇلنى چىقىرىڭلار!

بىز پۇل يوق دەپ باقتۇق، يالۋۇ - رۇپ باقتۇق، ئۇلار ئىچ ئاغرىتىدىغاندەك ئەمەس، پىچاق يۈزىمىزنى تىلغىلى، پۇتلىرىمىزغا سانجىمىلى باشلىدى. كىيىملىرىمىز قانغا بوپىلىپ كەتتى. - ئۇنداق قىلماڭلار ئاغىنىلەر، ھەممە - مىمىز مۇسۇلمانغۇ، ئەتە بىزنىڭ ئۇلۇغ ھېيتىمىز ئەمەسمۇ، نامازغا پاكىزىرەك كىرىۋالايلى، - دەپ باقتۇق. ئۇلار ئۇنام دىغان.

ئۇلۇغ ھېيتىڭنى، نامىزىڭنى پالانى قىلاي، دەپ ئاغزىنى بۇزۇشتى. پۇلنىمۇ خېلى چىڭ يەرگە تىققانمىدۇق. ئەمما ئۇلار پۇل يوق دېگىنىمىزگە ئىشەنمىدى.

- بىزنى بىلىمەيدۇ دېمەڭلار، سىلەر بۇ يەرگە 20 تۈمەن بىلەن چىقتىڭلار، شۇنى چىقارساڭلار چىقار - دىڭلار، بولمىسا ئەتە ئەتىگەندە سىلەر - نىڭ نامىزىڭلار چۈشۈرۈلمىدۇ، - دېيىشتى. جېنىمدىن تويغان بىرۇ قارا كۆڭۈللەرنى ئۇنداق قىلمايدۇ دېگىلى بولمايتتى. يەنە كېلىپ، كىمىدۇ بىرى بىزنىڭ ئەھۋالىمىزدىن خەۋەر يەتكۈزۈپ قوي - غانلىقىمىنى چۈشەندۈق. ئاخىرى بارى - يوق ۋەجىمىمىز بولغان 24 تۈمەننى چىقىرىشقا مەجبۇر بولدۇق. ئۇلار پۇلنى

دەردتە يۈرىكىمىز پاكىمىدە ئېستىلىپ كەتسىمۇ كېتەتتى.»

سەپەردىشىم جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ كەڭ پېشانىسىدە چوڭقۇر قورۇقلار پەيدا بولدى. قارامۇتۇق چىرايمىدىن ئاچچىق ھەسرەت ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ ھېكايىسى مېنى ئاجايىپ بىر دۇنياغا باشلاپ كىرگەندى. مەن بۇ دۇنيانىڭ چېتىنى كۆرۈشكە تەسەۋۋۇپقا بولۇپ، ئۇرايمىنىڭ تېزىرەك ئېسىز

ئېچىشىمنى كۈتتۈم. بىراق شۇ ئەسنادا ئۇ مېنى، ماڭا كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىۋاتقانلىقىمنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى.

— قوشۇن دېگەن گەپنى ئىلگىرى مەنمۇ ئاڭلىغان، — دېدىم مەن گەپ تېشىشكە ئۇرۇنۇپ، — بۇ زادى قانداق نەرسە؟

ئاشۇ قورقۇنچىلۇق كېچە، گىپلىمغا تەڭلەنگەن پىچاق كۆز ئالدىغا كەلگەن بولسا كېرەك، ئۇرايمىم ئىختىيارىمىز ئەندىكىم كەتتى. ئاندىن سوتالىمىنى چۈشەنمىگەندەك ماڭا مەنەسىز كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ قالدى.

— نېمە؟ نېمە دېدىلە؟ — دېدى ئۇ خىرقىراپ. — قوشۇننىڭ نېمەلىكىنى سوراۋاتىمەن.

— بېشىمنى بىر يەرگە ئەكىلىۋالغان بىر توپ قۇلاق كەستىلەر بولمامدۇ! ئۇلار ئوقەت قىلىشىنىڭ ئورنىغا ئىچە-مۇنچە پىتىلىنىپ قالغانلارنىڭ پېيىدە

يۈرىدۇ. ئېيىمنى تاپسا ئۇلارنىڭ پېيىنى قىرقىپ، مىڭ جاپادا تاپقان ۋەج-دۇن ياسىمىنى سىپىرۋالىمىدۇ. ئۇلار راستتىنلا ئادەمنى سويۇۋېتىشتىن يانمايدۇ. ئۇلار

پىتلانغانلارنىلا ئەمەس، يېڭى كەلگەنلەرنى، ئاجىز-ئورۇقلارنىمۇ بوش قويمايدۇ. سەھراغا قاتنايدىغان ئابىتوبۇس-لاردىمۇ كۆپكۈندۈزدە بېقىمغا پىچاقنى

تىرەپ يانچۇقىمنى تەتۈر ئۆرۈشكە مەجبۇر قىلىدۇ. چىلىپۆرىلەر چۆللەردە يۈرگەندەك ئۇلار ئاشۇ سەھرالاردا تىسىقماپ يۈرىدۇ.

مەن ئىختىيارىمىز شۈركىمىپ كەتتىم. گويى ئايروپىلاننىڭ ئىچىدە ئۇلار تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالمىغاندەك ئەتراپىمغا ئالاڭلاپ قاراپ قويدۇم.

— سىلەرگە چېقىلغان قوشۇننى تاپالدىڭلارمۇ؟

— نەدىكىمىنى! تىپىمىۋالغان بولساق، ئۇلارنى بوش قويمايتتۇق. بەخشەستە ۋاقتىمىزغا توغرا كېلىپ قالدى.

دە، پىچاق دېگەن بىزدىمۇ بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز توققۇز، ئۇلار ئاران بەش ئادەم ئىدى... گۇاڭجۇ ئەتراپىمىنى ئىز-دېدىق. شاڭخەي، بېيجىڭلارغا خەۋەر بەردۇق. يەردىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق.

ئۇلارغا كىم خەۋەر يەتكۈزگەندۇ، دەپ جىق تالاش-تارتىش قىلىپ باقتىمۇق، بىراق كۆز كۆرمىگەندىكىن كىمىنى سەن ئىشپىيون دەپ تۇتالايمىز دېيىلسە، بىز

ئۈچەيلەنغۇ بىر-بىرىمىزگە ئىشەنچلىك قالغان ئالدىنىڭ ئىچىدە چوقۇم بىرى بار. ئەمما قايسىسى؟ بۇ بىر سىر بولۇپ قالدى. رامىزان كۈنلىرىدە ئانامدىن خەت كەلگەن، ئۇ بىچارە ھېيتقەچە

قايتىپ چىقساڭ دەپ يالۋۇرۇپ خەت يېزىپتىكەن، قېرىغاندا ئاغزىغا كەلگەننى دەۋىرىدۇ، دەپتىمەن. شۇ بىچارىنىڭ چۈشى بۇزۇلۇپ، مۇشۇ پالاکەتچىلىكىنى كۆڭلى تۇيغان بولسا كېرەك. بەزىدە

ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە قىلىنغان بولسام، بۇنچە زىيان بولمىغان بولاتتىكەن دەپ قالىمەن. پۇلنى تاپقاندا ئۆزۈمنى نوپىسى چاغلاپ يۈرۈپتىمەن، ئەمدى بىلىسەم، ئادەم دېگەن ئەتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىمەيدىغان ئاجىز بەندە ئىكەن.

— بىر تاشقى سودا شىركىتىنىڭ جىڭ-لىمىسىگە نىغۇ. ئىسىمىمىز كارتۇچكىسىدىمۇ شۇنداق دەپ يېزىپتۇ. تىجارىتى تازا ئاقىدىغان شىركەتنىڭ جىڭلىسى ئوخشاي-دۇ. بۇ يەردە بىر كۈنلۈكى 74 يۈەنلىك ياتاقنا ياتقىلى بىر يېرىم ئاي بولدى، قايتىپ كەلسە يەنە ياتىدىغان ئوخشاي-دۇ... — ھەي خوجايىم، سەن ئالدىنىپ قاپ-سەن!

— دەپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى ياسىن توڭ، — ئۇ نەدىمۇ جىڭلى بولسۇن؟ ساڭا نەق پۇل تۆلىدىمۇ زادى؟ خوجايىم ئايال ھودۇقۇپ قالدى:

— ياق، ئۇنداق ئەمەستۇ... پۇلغۇ تۆلمىدى، چەكتىن بىرنى رەنىگە قويدى ئەمەس-مۇ؟! — دېدى ئۇ تىپىرلاپ. ياسىن توڭ دىمىغىنى قىيىق قىيىق سۆزلىدى:

— چەكىنى ئوبدان كۆرۈپ باقتىڭمۇ؟ ساڭا بۇ گەپنى قىلىپ يۈرمەيتتۇق. بىراق دېمەي بولمىدى. سەن دېگەن ھېلىقى ئادەم جىڭلى ئەمەس، جىڭلى بولغۇدەك بولسا بىرەر ئالدامچىلار شىركىتى قۇرۇلۇپ قالسا شۇنىڭغا جىڭلى بولالايدۇ. ئۆتكەن يىلى ماۋۇ ئاغىنىمىز-نىڭ بەش يېرىم مىڭ كىيىمى پۇلىنى ئال-داپ ئېلىپ قېچىپتەكەن. بۈگۈن ئەنە-گەن بىرىدىن ئۇنى مۇشۇ يەردە ئىكەن دەپ ئاڭلاپ يېتىپ كەلگەندۇق.

— ئەيىبا! — دەپ توۋلىۋەتتى خوجا-يىم ئايال رەڭگى ئۆچۈپ، راستتىنلا ئالدىغان بولسام 5000 يۈەن تىگىدى دېگەن گەپ، ئۇ 3500 گە ياتاقنا ياتقان، شىركەتتىن پۇل كەلمەيۋاتىدۇ دەپ بۈگۈن ئەتىگەن مېنىڭدىن 1500 نى ئېلىپ چىقىپ كەتكەن. ۋاي خۇدايىمەي، ئۇ راستتىنلا جىڭلى بولمىسا، بەرگەن چېكىمۇ ساختا! ھەي، سىلەر شىنجاڭلىق-لار-زە، ئۆزۈڭلارنىمۇ ئالداپ، بىزنىمۇ ئال-داپ يۈرۈيدىكەنسىلەر، مەنغۇ شىنجاڭ-لىققا ياتاق بەرمەيتتىم، ئاشۇ تۇجىڭلى

شۇ ۋەقەدىن كېيىن، بايا دېگىنىمىدەك ھەپتە-ئون كۈن ياتاقنى چىقماي ياتتۇق. لېكىن يېتىمۋەرگەن بىلەن كىم بىزگە پۇل بېرىدۇ. ئۈچمىز يەنە بىر-بىرىمىزگە تەسەللى بېرىشىپ، پارچە-پۇرات ئىشلارنى قىلىپ يۈردۈق، چوڭ ئىش تەۋرەتكۈدەك ماغدۇرىمىز قالمىغان-دىكىم، شۇنداق قىلماي نېمە ئىلاج. بىر كۈنى بىرى: «تۇرسۇن ھايان شەھەر ئەتراپىدىكى بىر مېھمانخانىدا ئىكەن» دېگەن خەۋەرنى بەردى. بۇنى ئاڭلاپ ماڭا جان كىردى. ئۇ قىزىلكۆزنى تېپىم-ۋالسام ھالال ۋەجىمىنى قايتۇرۇۋېلىپلا توختاپ قالمايمەن، ئوبدانراق ئەدەبلەپ دەردىمنى ئالسام بولمايدۇ دېدىم. ئەم-دى مېنىڭ مۇختار بىلەن ياسىننىڭ ياخ-شىلىقىغا جاۋاب قايتۇرالايدىغان ۋاقىتىم كەلگەندى. ئۇنىڭدىن پۇلنى ئۇندۇرسەم، بۇ پۇل ئۈچمىزنىڭ ئوقۇت دەسمايىسى بولىدۇ-دە، ئۇلار ئىككىمىلەنمۇ جانلىنىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىز ئۈچەيلى تەكسىغا ئولتۇرۇپ، خەۋەردە ئېيتىلغان ئادرېسقا باردۇق. بۇ يەر تازا چەت بىر يەر بولۇپ، مېھمانخانا باردەكمۇ قىلمايدىكەن. ئەمما خېلى تۈزۈك بىر مېھمانخانا بارىكەن. مېھمانخانىغا كىرىپ خوجايىم ئايالدىن سۇرۇشتۇردۇق.

— ھە، سىلەر تۇجىڭلىنى ئىزدەمسىلەر، — دېدى ئۇ بۇ ئىسىمنى ھۈرمەت بىلەن ئېغىزغا ئېلىپ، — ئۇ بۈگۈن ئەتىگەن بىر ھەپتىلىك سىرتقا چىقىمەن، ياتاقنى قايتۇرمايمەن دەپ كېتىپ قالدى!

بىز لاسسىدە بولۇپ قالدۇق. قارىغاندا، ئۇ بۇ ئايالىمىز ئوڭدا قويغاندەك قىلاتتى.

— ئۇ نەنىڭ جىڭلىسىكەن؟ — دەپ سورىدى مۇختار بوران. پۇچۇق بۇرۇن، قېلىن كالىۋىكلىق، ۋىجىم ئايال خوجايىم ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي جاۋۇلداپ كەتتى:

دېگەن ئاجايىپ نېمىكەن، مۇمكىن بول-
مايدىغانلىقىغا ئىشىنىپ تۇرسىمۇ، يەنە
ئۇمىدىنى ئۈزەلمەيدىكەن. بىز ئايال خوجا-
يىمىدىن خەۋەر كۈتتۇق، ئۇنىڭدىنمۇ
نەچچە قېتىم تېلېفون كەلدى. ھەر قې-
تىمدا ئۇ يىغلامسىراپ: «كەلمەيۋاتىدۇ»
دەيتتى. 15 كۈن ئۆتۈپ كەتتى. شۇ
ئارىلىقتا بىزمۇ ئۇ يەرگە ئۈچ قېتىم
چىقىپ كەلدۇق. ئاخىرى ئۇمىد ئۈزۈلدى.
بىز تۇرسۇن ھايانغا قول قويۇشقا مەجبۇر
بولدۇق. ئويلاپ باقماسىز ئاكا، ئۇ شۇ
قېتىم گۇاڭجۇدا، ئاشۇ خىلۋەت مېھمان-
خانىدا بىر يېرىم ئاي تۇرۇپتۇ، شۇڭى-
چە بىز مۇشۇ گۇاڭجۇدا تۇرۇپ ئازراقمۇ
خەۋىرىنى بىلمەپتۇق. ئۇنىڭ يۇلتۇزى
ئېگىزكەن. بىز خەۋەر تاپقان كۈنى خۇد-
دى بىزنىڭ شۇ كۈنى كېلىدىغانلىقىمىز-
نى بىلگەندەك ئەتىگەندىلا تىكىۋېتىپتۇ
ئەمەسمۇ. خۇدايىم نېمىشقا شۇنداق ئادەم-
لەرنى، ياق، ئادەملەر ئەمەس، ئىبلىسلار-
نى بۇنداق ئامەتلىك قىلىپ يارىتىدىغاندۇ؟
سەپەردىشىم يۆلەنچۈككە بېشىنى
تىرىگىنىچە كۆزىنى يىمىدى. ئۇ سۆزلە-
ۋېرىپ چارچاپ قالغاندەك قىلاتتى. مەن
ئويغا چۆمدۈم. سەپەردىشىم تىرىكچىلىك
يولىدا يۇرتىنى، ئائىلىسىنى تاشلاپ ياقا
يۇرتتا دوقۇرۇپ يۈرۈپتۇ. لېكىن ئۇ پېش-
كەللىكتىن زادى قۇتۇلالماپتۇ. قارىغاندا
ئۇ شۇنى چۈشىنىپ، تەقدىرگە تەن بېرىپ
يۇرتىغا قايتقان بولسا كېرەك. يۇرتىغا
بارغاندىن كېيىن ئۇ يەنە كونا تىرىكچى-
لىكىنى قىلارمۇ؟ ئىككى بالىسىنىڭ ئاچ-
يالىڭاچ قالماسلىقىنى دەپ ئاتا - ئانىسى-
نىڭكىگە بېرىۋېلىپ قېيىن ئانىسىنى
رەنجىتكەن ئايالىنى قويۇۋېتمەرمۇ؟

دېگەننىڭ تاتلىق سۆزىگە، كاتتا سالا-
پىتىگە قاراپ ماقۇل دەۋىتىپتەيمەن. ئەي-
يا، ئەمدى قانداق قىلاي؟!
— شىنجاڭلىق، شىنجاڭلىق دەۋەر-
دىڭغۇ ئايلاڭزا، دەيدى مۇختار زەردە
بىلەن، — سىلەرنىمۇ، بىزنىمۇ ئالداپ
يۈرگەنلەر سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىمۇ خېلى
بارغۇ. ئادەمنىڭ ياخشىسى بىلەن يامىسى
ھەممىلا يەردە بار. مانا قارا، سەن بىزنى
يامان دېيەلمەسەن؟ بىز سېنى ئالدىغىلى
كەلمىدۇققۇ، سەن بەكمۇ ئالدىراپ كەتتە،
كىم بىلىدۇ سېنىڭ ئۇ تۇجىڭلىنىڭ ئوڭ-
دا قويغىلى بىر گول چوكاننى تاپتىم دەپ،
بىزنىڭ كەلگىنىمىزنى ئۇقمىغاندىكىن ھەپ-
تە - ئون كۈندىن كېيىن يەنە كېلىپ
قالامدۇ تېخى.
خوجايىم ئايالىنىڭ كۆزلىرىدە ئۇمىد
ئۇچقۇنلىرى پىلىلداپ كەتتى.
— ھەي، دېگىنىڭدەك بولسۇن، دېگىنىڭ-
دەك بولسۇن، ئۇ يەيدا بولۇپ قالسىلا سىلەرگە
خەۋەر بېرىمەن، سىلەرمۇ كېلىپ تۇرۇڭ-
لار، — دەيدى ئۇ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، —
بايمىقى گېپىمگە رەنجىمەڭلار، زىيان دە-
گەن ئاچچىق نېمىكەن، ئاچچىقتا خوتۇن
كىشىنىڭ ئاغزىدىن نېمە گەپ چىقمايدۇ
دەيسىلەر. سىلەر بولىدىغان شىنجاڭلىق-
لار ئىكەنسىلەر، ئولتۇرۇڭلار، ئۇسسۇ-
خانىسىلەر، پىۋا قۇياي.
بىز ئۇنىڭ تەكلىپىنى سىلىق رەت
قىلدۇق. تۇرسۇن ھايان — تۇجىڭلىنى
قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن ئوبدانراق
ئولتۇرۇرمىز دەپ ئارقىمىزغا ياندۇق.
بىز تۇرسۇن ھاياننىڭ ئايال خوجا-
يىمىنىڭ مېھمانخانىسىغا ئەمدى يانداشماي-
دىغانلىقىنى بىلمەتتۇق. بىراق ئادەم

مېنىڭ بۇ سەۋنالىلارنى ئۇنىڭدىن سورىغۇم كەلدى، لېكىن سوراڭىم بىئەپ ئىدى. — مەن گۇاڭجۇغا ئۇلۇشكۇن چۈشتە كەلگەن، — دېدىم مەن گەپنى باشقا يەردىن باشلاپ، — ھەپتە — ئون كۈن تۇرۇپ، بۇ شەھەرنى كۆرۈپ كېتەرەمەن دېۋىدىم، بۇ يەردىكى بىزنىڭ ئادەملەر غەلىتىمكەن، يا سالامنى ئىلىك ئالمايدىكەن، ئادەمگە ھومپىپىلا تۇرغان... ئۇنىڭ ئۈستىگە، ياتاق تاپماقۇم قىيىن ئىكەن. تازا كۆڭۈلمۈم قالدى، شۇنىڭ بىلەن ئالدىراپ تېنەپ يۇرتقا ياندىم. سەپەردىشىم كۆزىنى ئېچىپ، چۈشەنمەسلىكىمىز كۈلۈپ قويدى.

— ئەھۋالنى بىلىمگەندىكىن شۇنداق دەيدىغان گەپ، — دېدى ئۇ دېرىزە سىرتىغا قاراپ قويۇپ، — مەزمۇ يېڭى كەلگەندە شۇنداق مۇئامىلەگە ئۇچرىغانىدىم. قانداق قىلىمىز ئەمدى، بۇ يەردە ئادەم ئادەمگە ئىشەنگىلى بولمىسا... بۇ يەردە يۈرگەن بىزنىڭ ئادەملەر ئىچىدە ئوغرىمۇ بار، قىمارۋازمۇ بار، ئالدامچىمۇ بار، قوشۇننىڭ تىڭچىلىرىمۇ بار، ئىشقىلىپ ھەر خىل ئەسكى ئىشلارنى قىلىدىغان ئادەملەر تېپىلىدۇ. ئۇنداق بولغاندىكىن، بىلىشىمگەن ئادەم كۆزگە ئوغرىدەك، ئالدامچىدەك، يەنە بىر نېمىدەك كۆرۈنىدۇ. بىز خەق قانداق يارىلىپ قېلىۋىدۇقكىن، ئۆز يۇرتىمىزدىن بىر — بىرىمىزنى غاچىشىپ يۈرىدىكەنمىز. ياقا يۇرتقا كەلسەكمۇ، بىر — بىرىمىزگە ھەمدەم بولۇشنىڭ ئورنىغا بىر — بىرىمىزنىڭ پېيىنى قىرقىشنىڭ قەستىدە يۈرىدىكەنمىز. ھە دېسە ئۇرۇشۇپ، پىچاق كۆتۈرۈشۈپ ئۆزىمىزنىڭ ئاغزى — بۇرنىنى ئۆزىمىز قان قىلىدىكەنمىز. بۇنداق بول

غاندىكىن، خەق بىزنى كۆزگە ئىلامدۇ، خەقنىڭ بىزگە ياتاق بەرگۈسى كېلەمدۇ؟ بۇنداق كىشىلەرغۇ ساناقلىق، لېكىن شۇ ساناقلىق ھارامزەدىلەر ھەممىمىزنى پوت قىلىدۇ ئەمەسمۇ؟ بولمىسا، مۇختار بوران، ياسىن توڭدەك ئوغۇل بالىلارمۇ ئاز ئەمەس بۇ يەردە! تىزىم سۇن ھاياننىڭ دېرىكىنى زادىلا ئاللىغاندىن كېيىن روھىم بەكلا چۈشۈپ كەتتى، ئانام ۋە ئۆيىدىكىلەرمۇ تولا چۈشۈمگە كىرىدىغان بولۇۋالدى. ئويلاپ باقسام خەققە قارا سانمىغىنىم بىلەن، مەزمۇ تازا ياخشى ئادەم ئەمەسكەنمەن. گۇاڭجۇغا كېلىپ پىزلىمۇ تېپىپ تىمەن، ئۆيىگە بىر سىمىت ئەۋەتىپ باقمىپتىمەن، بۇ خىيالىمىمۇ كىرىپ باقمىتۇ. توۋا، ئادەم پۇلنىڭ كەينىگە كىرسە شۇنداقمۇ بولۇپ كېتەمدىغان دەپ قالىدىم. بىراق شۇنىڭغا ئەقلىم يەتكۈدەك بولغاندا، يانچۇقۇم قۇرۇق بولۇپ قالدى. يانچۇقۇم قۇرۇق بولغاندا ئۆيىمنى ئېسىمگە ئالغان ئادەمنى ياخشى ئادەم دېگىلى بولامدۇ؟ قېرى، كېسەلچان ئانام بىار، ئايالىم، چۆچۈرىدەك ئىككى بالام بار. ئەمدى بولغاندا ئۇلارنى كۆرگۈم كەلدى، نېمە بولسا بولسۇن، يۇرتقا باراي دېدىم. مۇختار بوران بىلەن ياسىن توڭمۇ بوپتۇ، بارغىن ئاداش دېيىشتى، ئانچە — مۇنچە پۇلنىڭ يولىنى قىلىپ 750 كىۋىلۇق بېلەتنى 1500 كىۋىغا ئېلىپ مېنى يولغا سېلىپ قويدى. ئۆيىگە قۇرۇق قول بېرىش ئازابلىق ئىش ئىكەن. لېكىن مەن سالامەت بارساملا ئانام، ئايالىم، بالىلىرىم خۇش بولار دەيمەن.

تەرەپ — تەرەپكە چېچىلىپ كەتكەن بىر ئائىلىنىڭ (ئاخىرى 12 - بەتتە)

چىچىلىدى چىرىغىغا چىچىك چاچقۇسى

يۇرتۇمدىن تېز سىزما

خىلىۋەت سەھرا، قۇمساڭغۇ يوللار،
چەك - پايانى ئۇبۇققا تۇتاش.
قىزدۇرىدۇ ئەتىگەندىلا
مەلە، ئېتىمىز، باغلارنى قۇياش.

قۇدۇق بېشى، ئېرىق بويلىرى
گۈل - چىچەككە تولمىدۇ بىر پەس.
چىلەك، چۆگۈن كۆتۈرگەنلەردىن
قىز ۋە گۈلنى ئايرىماق بەك تەس.

جىگدىلىكلەر قاشا بولغان باغ،
ھىمد تارقىتار يىراق - يېقىمغا.
ئېچىشىمىدۇ چاڭقاق باغرىنى
شورلاردىن كىرگەن ئېقىمغا.

كۈنگەيلەردىن پىشقان ئۆرۈكلەر
چىراغ كەبى پارلايدۇ شاختا.
ئۈچمىلەرنىڭ سەردان ئاقلىقى
ئىلغىنىدۇ ھەر شىلىدىرشاپتا.

ئۆرۈك تېرىپ سەبىيى بالىلار،
ئۈچكىسىنى چاقار يىغمىشىپ.
مېغىزىنى ئۆتكۈزۈپ يىمىقا،
قويۇنلارغا سالار تىقىشىپ.

* جاي ئىسمى.

سېۋەت - سېۋەت ئۆرۈك تۆكۈلەر
ئۆگزىلەرگە، ئېتىمىز بېشىغا.
تۈتمىدىمۇ قىز ۋە چۈگانلار
پىننە سالغان سۇيۇقئېشىغا.

تال بارىڭى ئاستىدا سۇپا،
راسلىنىدىمۇ ئاددىي داستىخان.
دەستىلەنگەن نان، مېۋىلەر مول،
پەرۋاندىدۇر ھەربىر ساھىبخان.

ئىشتىھانى تارتىدۇ بۇندا
مېغىز بىلەن ئېتىلگەن سوقماق.
قانچە راھەت ئىشچان مەردلەرگە
ئۆز ئەجىرىنىڭ قەنتىنى چاقماق.

يۇرتۇمنىڭ تېز سىزمىسى بۇلار،
تەبىئەت ۋە ئىنسان بىرلىكى.
بولسا ئاڭغا مېھنەت جۈپ قانات،
گۈللەش يۇرتىنىڭ سوققان يۇرتىكى.

بادىغانلىق* باي دېھقان

بادىغاندا يېتىشتى كۆپ باي دېھقان،
يۈزى نۇرلۇق، ئون بەش كۈنلۈك ئاي، دېھقان.

باغ - ئېتىمىزى بار، چارۋىسى كۆپەيدى،
توي - تۆكۈندە مېنىمىشلىرى تاي دېھقان.

«سەكرەش»، «دولقۇن» ئازابىدىن قۇتۇلدى، قازىنىمىمۇ، چۆمۈچىمۇ ماي، دېھقان.

چورۇق كىيگەن تاغلىق ئىمدى ئەسلىدە، ئوزۇقلىرى ئارپا ھالى ۋاي دېھقان.

قاراڭ، ئەمدى ئۆيلىرىدە تېلېۋىزور، روھى تېتىك، ئۈستىبېشى شاي، دېھقان.

كەڭ سىياسەت ھېس قىلىدۇرغاچ كەڭلىكىنى، چېچەكلىرى بولدى مانا چاي، دېھقان.

ھىمىمىتى بار بۇ ئەلەرگە ئابىرىن، شان كۆكسىدە قانىتىمىنى ياي، دېھقان.

گۇلاخما* رىۋايىتى

ئەجەپ ئۇستا قەدىمقىلەر نام قويۇشقا، نامغا مەزمۇن ھەمدە شەكىل ماس كېلىدۇ. بەزى ناملار شۇنچىلىك ئۇز، شۇنچە تىرەن، بەزى ناملار چاقچاق ئۇچۇن پاس كېلىدۇ.

گۇلاخماننىڭ نامىدا بار بىر رىۋايەت گۇلخان ئانا پاراسىتى - پەمىگە خاس. ئوتلاق ئىكەن بۇرۇن بۇ كەڭ كۆلچۈم مەلە، كېلىدىكەن چارۋا - تۆللەر بېقىشقا ماس.

ماللار ئاۋۇپ يۈزلەنگەندە يۇرتقا بەخت، قايسىمىر يىمىل كاتتا بوپتۇ نورۇز تويى. پادىشاھقا تەييارلاپتۇ سوۋغات - تارتۇق، يەتسە كىمىنىڭ مىڭغا كالا، ئۆچكە - قويى.

بۇندا ھۈرمەت تاپقان گۇلخان ئانىمۇ ھەم ئالتە پاتمان ئۇندا خېمىر يۇغۇرۇپتۇ. قىيما قىلىپ تالاي پاقلان گۆشلىرىنى، قالاپ تۈزگە ئوت، بىر كۆمەچ پىشۇرۇپتۇ.

* جلي ئىمىي.

تارتۇقىنى ئېلىپ بارغان ئىكەن شاھقا، ئېگىز چاقلىق ھارۋىلارغا بېسىپ، ئانا. چىقىپ ئۇنىڭ ئالدىغا شاھ ئالايىتىن، دەپتۇ: بەلەن سوۋغا ئېلىپ كەپسىز ماڭا.

پاتماپتۇ زور كۆمەچ ئوردا ئىشىكىدىن، ئەكىرىشكە پادىشاھنىڭ دەرگاھىغا. «دەرۋازىنى بۇزۇپ پۈتۈن ئەكىرىڭلار» دەپ بۇيرۇپتۇ شاھ مۇلازىم ۋە يايىغا.

چۈشۈرۈپ شاھ پەرمان تېزلا ئۆز نامىدىن، گۇلخان ئىسمى قويۇلۇپتۇ بۇ يايلاققا. زامانلاردىن زامان ئۆتۈپ ھازىرقى نام ئۆزلەشكەنكەن گۇلاخما دەپ ئەل - ئايماققا.

* * *

باغلانغاندەك يۇرت نامى ھەر ئادەمگە چىڭ، ئادەملەرمۇ باغلىنىدۇ مەلە - يۇرتقا. قان قېرىنداش ئىنسان بىلەن ئانا تۇپراق، بىر - بىرىدىن ئېرىشىدۇ ئارزۇ قۇتقا.

ھاياتلىق رىشتىسى

كۇئېنلۇندىن تارتىلغان بىر كۈمۈش يىمى تەكلىماكان گىرۋىكىدە توختايدۇ. قانچە داۋان، چەكسىز سايدىن ئۆتەر ئۇ، سەپ تارتقان زور قوشۇنغىلا ئوخشايدۇ.

ئىككى قېشى ئۇنىڭ ئىككى سېپىلدۇر، تاشلار رەت - رەت مارجان كەبى تىزىلغان، ئۇ قول تۇتۇپ ئىلگىرىلەشنىڭ سۈرىتى ئاق قەغەزگە ماھىر قولدا سىزىلغان.

داڭلىق «كۈرەش ئۆستىمى» دۇر بۇ بىر يىمى، ئانا ئىشلەپ بالىسىمۇ ئۈلگۈرگەن. ھاشارچىلار ئېيتقان لەرزىن ناخشىلار شۇ ئاتىنىڭ نەۋرىسىنى كۈلدۈرگەن.

لەكىمىڭ جوتو قالغىنىدا يىمگىنىدەك،
 باش — ئاخىرى تۇتاشقان بۇ ئۆستەڭنىڭ.
 تۇتاشتۇرغان قۇرغۇچىلار مېھنىتى
 يېشىل يىمپتا مېھرىنى ھەر ئۆتەڭنىڭ.
 ئوتتۇز يىل داق سايدا يېتىپ تاش كولاش
 پۈتتۈرگەنگە تەڭدۇر قانچە ئېھرامنى.

ھاجى مەرزاهەت كېرەھى

سايماھەت خاتىرىلىرى

دەردلەر

ئادەمىيەن - ئادەمىيەن ئىسسىق كۆڭلى بار،
 گۈزەل - ھېس تۇيغۇغا، خىيالغا ھەمراھ.
 ھەممىدىن مەن ئۇچۇن قىممەتلىك دىدار،
 ياشايىمەن بولۇپ چىن دىدارغا شەيدا.

ھەر سەھەر مەن دىدار ئىزدەپ تۇرىمەن،
 ماڭمەن يول ئۆزۈرە دىدارلىماي دەپ.
 ياتساممۇ چۈشۈمدە دىدار كۆرىمەن،
 تىلەيمەن دىدارغا يەتكۈز، قاناي دەپ.

كۆڭۈلسىز مەن ئۇچۇن دىدارسىز ھايات،
 كەلدىم قول ئېلىشىپ دىدار قۇچۇشقا.
 كىشىلەر دىدارى مەن ئۇچۇن قانات،
 تەييارمەن خۇش دىدار ئىزدەپ ئۇچۇشقا.

توسسىسا يولۇمنى بەدەل ۋە ئەجەل،
 سۇيۇنۇپ كۆكتىمۇ مەن دىدارلاشسام.
 يېتتە تىتم مۇرادقا، ئىنسان مېھرىدىن
 كۈچ ئېلىپ، يول تېپىپ تاغ - داۋان ئاشسام.

قوپۇرۇشقا بۇلار تىزغان تاشلاردىن
 يەر شارىنى يۈگەيدىغان زور تامنى.
 بىستۇن قازغان پەرھادنىڭ دىل كۆزىدە
 بۇ ھاياتلىق رىشتىسىگە قارىدىم.
 دولقۇنلارغا قوشۇپ ئالقىش ھېسسىيىتى،
 يۇرتلىقلىرىم ۋۇجۇدىغا تارىدىم.

كىمىدۇ بۇ؟

ياپراقلار ئارىسىدىن ئاي كۆرۈنەر،
 دەردمەنلەر ① باغچىسىغا چولا تاشلاپ.
 ئاھ، چېكىپ يىمگىت پىراق ئىچىرە ئۆرتىنەر،
 يادىغا چۈشۈپ يارى كۆزىن ياشلاپ.

بىر ياندا سۆڭەك غاچار غىڭشىپ بىر ئىت،
 قىزغانغان چېخى، قاۋاپ قويار بەزەن.
 ئۆزىگە كەلدى بىردىن چۆچۈپ يىمگىت،
 ماڭدى ئۇ، قايدا بارار، قايدىن كەلگەن؟

يېنىدىن ئۆتتى بىر توپ يىمگىت - قىزلار،
 ناخىشلار ئېيتىپ، يايىراپ، گارمۇن چېلىپ.
 مەي ئىچتى يىمگىت يەنە بىرلا شىشە،
 مەست بولۇپ يول چېتىدە قالدى يېتىپ...

كىم بۇ - ھە؟ ھەيران باغنى قىلغان ماكان،
 يېگانە شاراب ئىچىپ يۈرگەن ئامان؟
 1991 - يىلى 4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى،
 تاشكەنت.

① دەردمەنلەر باغچىسى - تاشكەنت شەھرىدىكى ئەسكى جۇۋا دەپ ئاتىلىدىغان كونا بازارنى كۆرسىتىدۇ.

ناۋايى باغچىسى

خىيالچان نەزەر تاشلاپ تۇرار،
باغقا ئەلەشمەر ناۋايى.
سالام بەردىم پىر - ئۇستازغا
ئۇچتى پەلەككە قەلبىم ساداسى:

1991-يىلى 5-ئاينىڭ 26-كۈنى، ئەنجان.

نازىمىنلار كوچىسى

خۇشالمەن،
ئۆرۈلمەپتۇ تمىكلەنگەن ھەيكىلىمگىز،
ئۇنۇلماپتۇ
شېئىر - ناخشىمگىز،
بار ئىمكەنسىز ھەر ئۆيىدە،
بالىلار ئارىسىدا،
يولۇچىلار ئىچىدە.
بار ئىمكەنسىز
جامئەدە،
ساماۋەرخانىدا،
لەرزان ئۇنىمگىزنى ئاڭلىدىم
ھەتتا كېچىدە.

ئىشتىكەن بولساممۇ
يوق ئىدى كۆرۈش نىمىتىم،
ھالىۋكى،
شۇ كوچىدىن ئۆتۈپ سالدىم.
كۆپ بولىدىكەن دۇنيادا بۇنداق
كۈتمىگەن تاسادىپ ئىشلار.
زىنھار - زىنھار
كۆرۈشنى ئىستىمىگەن تىمىتىمى
قەدىم ۋىزانتىيە پايتەختىدە
بىر كۆرۈپ قالدىم.
تۇراتتى (قارىماڭ!)
ئىشىك ئالدىدا، دالاندا،
كۈلۈۋېتىپ مۇڭلانغان ئاي يۈزلەر.
سەسكىنىپ تەلمۈرگەن،
كۆك،
قارا
شەھلا كۆزلەر.

سىز تۇغۇلۇپ
بەش يۈز ئەللىك يىل ئۆتۈپتۇ،
قۇتلاپ سۆيۈنمەكتە ئەل.
ياشايسىز دىللاردا
مەڭگۈ ۋە مەڭگۈ
قۇرۇماس سىز تىمىكەن كۆچەت،
دەل - دەرەخلەر قۇرۇپ كەتسىمۇ تۈگەل.
مەيىن سابا
يۈزۈمنى سىلاپ ئۆتكەندە،
مەجنۇنتال ئېگىلىسە
ياپراق شىلدىرلار
ناۋايى باغچىسىدا گۈل دېڭىزى تەۋرىنىپ،
ئەنجان،
ئەنجان،
گۈزەل سۈرىتىڭنى قەلبىمدە

يىغلامسىراپ تەبەسسۇم قىلغان
سېرىق،
قوڭۇر،
بۇدۇر چاچلار.
شەرەتلەر كۆكسىنى لىغلىدىتىپ،
مەرھابا، دەر قاش ئېتىپ،
ئاشۇ كۆڭلەكسىز يالىڭاچلار...

بېشىم سېلىندى،
 قەدىمىم ئىتتىكلەپ،
 بۇ دۆڭ كۈچىدىن
 پەسكە ئىتتىك چۈشۈپ كەتتىم.
 كېتىۋېتىپ ئاھ،
 قارىغان كۆزۈمنى،
 ھەۋەسلەنگەن تېنىمنى،
 بۇلغانغان كۆڭلۈمنى
 ۋىجدان تونۇرىدا ئۆرتەتتىم.
 مەن
 سەيىر ئەتكەن شەھەرلەرنىڭ
 كوچىلىرىدا
 ئۇچراتقان ئىدىم بەزەن
 شۇ كەبى نازىمىنلارنى يېرىم يالىڭاچ.
 بۇ شۆھرەتلىك شەھەردە
 يىغىلغانمىكەن بىر كوچىغا ئاشكارا
 ئادەم،
 جەمئىيەت «ھۇر» بولغاچ.
 بىلىدىم
 توسقاچ ئۇنى قانۇن،
 باشقا جاي،
 مەھەللە - يولدا
 ئۇ لەۋەنلەر قىلالمايدىكەن ناز.
 ئۇنداق كوچىسى يوق

ئابلەت ئابدۇللا

يۇرتۇم - دىيارىم
 قەشقەر،
 خوتەن،
 غۇلجا،
 تۇرپان...
 كەلدى كۆز ئالدىمغا،
 بالام! - دەپ ئانام قىلدى ئاۋاز.
 نەپرەت ئەمەس،
 تۇتاشتى سېغىنىش ئوتى زاتىمغا.
 پاكلىق،
 گۈزەللىككە شەيدا ۋۇجۇدۇم ئىنتىلىپ.
 ئەلۋىدا!
 ئەي ئەيىش - ئىشىرىت كوچىسى
 غۇربەتلىك، مىسكىن،
 قاراڭغۇ كوچا ئەلۋىدا!
 تىلەيمەن
 ھايات، ساداقەت بىلەن يورۇپ
 تاپقىن سائادەت،
 تاپقىن دەردىڭگە داۋا،
 بۇلغىنىۋەرمەي،
 مۇڭلىنىۋەرمەي،
 بېقىپ كۈنگە ئىزدىنىپ.
 1991 - يىلى 7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى،
 ئىستامبۇل.

شېئىرلار

سۈرەتتىكى سىمىز

مېھمان كۆردى،
 تونۇش ئۈستەلدىن

يوقىلىپتۇ رامكىلىق سۈرەت.
 ئايان ئىمدى شۇ جۈپ سۈرەتتىن
 كۈلۈپ تۇرغان تۇنجى مۇھەببەت...
 قىسمەت ئەجەب،

سەزەمەس توقايىنىڭ شىلىدىرلىشىنى.
 بۇلبۇل تىلى بىر كۈيدە ھامان
 كۈيلەر تەبىئەت پىچىرلىشىنى.

يەنە سۈرەتنى
 ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ قويدى كىم؟
 تىكىلىدۇ بالىلار بەزەن،
 لېكىن ئانا تۇرار شەمكىن جىم!...

ئادەملەردە ساددىلىق دائىم

بۇزۇلغان روھ

يازمۇ ئۆتۈپ كەتتى شەپمىز،
 دالىلارنى كەزمىدىم تېخى.
 سەنمۇ يوقاپ كەتتىڭ تىۋىشىمىز،
 دىلىنى ئەزدى جۇدالىق دېغى.
 ئادەملەردە ساددىلىق دائىم
 قورچاق بۇلار ھېلىگە، رەلگە.
 لېكىن دۇنيا سۆيگۈ بېرىدۇ
 ساددىلىقتا رەڭ بەرگەنلەرگە.

رەنجىمىدىم دۇنيادىن پەقەت،
 رەنجىگىنىم قارا كۆڭۈلدىن.
 قۇلىقىمغا پىچىرلاپ غەيۋەت
 ئۆتكۈنچىدەك ئۆتكەندە يولدىن.
 مەن نومۇسنىڭ ئوتىدا ھالاك،
 سېنىڭ يەنە مەغرۇر قامىتىڭ.
 مەن كۈيلەنمەي قالغان بىر قوشاق،
 يۈرىكىڭگە يېزىلماس ئېتىم.

ئېتىقادتا گۈزەلدۇر دۇنيا

مەن يىراققا كېتەلمەي شۇنداق،
 يىمپىسىز ساڭا باغلاندىم قىسمەت.
 قىسمىتىمنى كۈيلىگەن قوشاق
 يۈرىكىمدە قوزغايىدۇ ھەسرەت.
 ئادىمچە ياشىماقچىدىم،
 تۈلكىلىكىگە ئۆگەتتى ھايات.
 بۇركۈت بولۇپ ئۇچماقچى ئىدىم،
 تۇرمۇش ماڭا بەرمىدى قانات.
 باتۇرلۇقنى قىلاتتىم ئارزۇ،
 قىلىچىمنى سۇندۇردى ھەسرەت.
 مۇھەببەتلىك ئادەملەر گۈلروي،
 لېكىن سۆيگۈدىن تاپمىدىم لەززەت.
 ئاق كۆڭۈل ۋە ساددا قەلبىمنى
 قارا نىيەت قىلدى مەسخىرە.
 مېنىڭ ئاددىي بەندىلىكىمنى
 ياقتۇرىدۇ پەقەت ھەستۇرە.
 ياقتۇرىدۇ كۆز يېشىمنى ھەم
 ئاڭا لازىم تائەت - ئىبادەت.

ئېتىقاد يوق بۇزۇلغان روھتا،
 بۇزۇق روھىڭ سۆيگۈمدىن يىراق.
 ناخشاڭ بىلەن بۇزۇلغان دىلغا
 بېرەلمەيسەن ئەمدى خۇش پۇراق.

مەستخۇش دەريا قىرغىقى بۇنىدا

مەستخۇش دەريا قىرغىقى بۇنىدا،
 خىيال شېرىن، كۆڭۈلدە كۈيلەر.
 دەريا دولقۇنىدا ھاياتتىن سادا،
 پاقىلار كۈركىرەر،
 كاككۇكلار كۈلەر.
 يېشىل چۆپلەر سۆيەر بەلگىسىز
 ئۆتكۈنچى شامالنى تىمتىرەپ خىيالچان.
 قەيەردىدۇر بۇلبۇل تىنىمىسىز،
 مەستخۇش چاتقاللىق،
 مەستخۇشتۇر ئورمان.
 سۆيگۈ ئىلاھى مۆكۈندى قايدى؟

ئەمدى تۇرمۇش، ئائىلە غېمى،
بالمالاردا بەلكى خىيالنىڭ.
چۈشەنمەيمەن ئەجەب، بۇ ئەجەب،
ساڭا باقار قورقۇپ ئايالىڭ.

بىلمەمسەنكىم، تۇنجى قىزىڭنىڭ
كۆزلىرىدىن سېزەر بىر تۇيغۇ.
ئون توققۇزغا كېلىپتۇ قىزىڭ،
قەلبىدە بار بىر پىنھان سۆيگۈ.

سەن ئاتسەن، سەزمەيسەن نىچۈن،
بۇ ياشتا كىم قۇتۇلغان ئاندىن.
ئاھ مۇھەببەت،

ياشلىق سەن ئۈچۈن
ئەمەكمەمدۇ قەدىم زاماندىن؟!

قىز بىچارە تەلىمۇرەر غەمكىن،
ئانغا دەر دەردىنى پەقەت.
قىزچاق بولغىن بۇ ئىشتا تەمكىن،
قىيىنسىمۇ تۇنجى مۇھەببەت...

دەرۋازىنىڭ ئالدىغا بەزەن
چىقار، قىزچاق كىرىپ كېتەر پات.
تام تۇۋىدە ئۆسكەن چىگدىنىڭ
شاخلىرىدا گۈللەر قاتمۇ قات.

قىزچاققا يات كەچكى سەيلىمۇ،
باغقا كىرسە بولۇر جىنايەت،
ئادەم تۈگۈل ئۇچار قۇشلارمۇ
گۈگۈم پەيتى ئۇۋىدا پەقەت.

ئاتا، گۈزەل قىزىڭ قەلبىنى
چۈشمەنرسەن ئېيىقىغا قاچان؟!
ئادەملەرمۇ، ئادەملەر قىزىق،
قېرىغۇسى كەلمەس ھېچقاچان.

ئەقدىسى كېسىلگەن ئادەم
يالغۇزلۇقنى تىلەيدۇ پەقەت.
لېكىن كەچمە ئېتىقادىڭدىن،
ئېتىقادتا گۈزەلدۇر دۇنيا.
پەخىرلىنىپ ئادەملىكتىن،
رەڭگۈزۈلمەقتىن بولارسەن ئادا.

ئۆستەڭ بويىدا قىزغۇچ رەڭ تالگۈل

ئىزدەپ كەلسەڭ قەدىرىڭ قىلارمەن،
سېغىنغاندا بارارمەن ئاندا.
زىلۋا بويلىق قىزغۇچ رەڭ تال گۈل
كۈلۈپ تۇرار ئۆستەڭ بويىدا.

ھەر سەھەردە بىر جۈپ ئاق چېلەك
ئاق ئۆستەڭگە چۆمۈپ كېتىدۇ.
ھەر سەھەردە بىر جۈپ ئاق بىلمەك
ھويلىسىغا زىننەت بېرىدۇ.

گۈلزارلاردا ياندىۇ قەدىرى،
ساددا كۆڭۈل بۇلۇتتەك ئاپئاق.
چاقىرىدۇ سۆيگۈ ئىلاھى
چېقىپ ياشلىق كۆكىدە چاقماق.

زىلۋا بويلىق قىزغۇچ رەڭ تال گۈل
شوخ ئېچىلغان ئۆستەڭ بويىدا.
ئىزدەپ كەلسەڭ قەدىرىڭ قىلارمەن،
سېغىنغاندا بارارمەن ئاندا...

بىر ئاتىغا

سەن ياش ئىدىڭ، نەۋقىران ئىدىڭ
مۇھەببەتتە يانغان ئوت بولۇپ.
چۈشكۈن ئىدى ئۇ چاغدا قېنىڭ،
ئاي دالادا ئايىنى ئاختۇرۇپ.

نملقا توقايلىمىقى

تەنھا - ئۇ تەنھا

مەجنۇن تاللىرى ياشىناپ تۇرۇر چىمەن
قىرغاققا،

دەريا سۈيى بىدغەم ئاقار تولغىنىپ ئاستا.
بۇلۇت لەرزى كۆكتە دەريا بويلايدۇ،
يىگىت تەنھا، قىرغاق بويلاپ ئويلار
ئويلايدۇ.

خىيالدا بىر سۈرەت بار،

بەرمەيدۇ سادا،

بېلىقچى قۇش قىچقىرىدۇ: تەنھا -
ئۇ تەنھا! ...

ئاتمىش ياشلىق قەلەمكىشىمگە

ئاتمىش ياشتا ئاتمىش سېپەر بار،
ئاتمىش ياپراق - تۆكۈلگەن ئۇنچە.
كۆز يېشىدا ھايات مېھرى بار،
قالغان ئۆمۈر ئاغا سۆيۈنچە.

پەسەيمەكتە ئۆمۈر دولقۇنى،
ھەمسۆھبەتكە مۇشتاقتۇر كۆڭۈل.
ئەجرى بىلەن ئىنسان پادىشاھ،
ئىنسان ئالەم چېكىمىگە گۈل.

ئاتمىش ياشلىق قەلەمكىشىمنى
تەبرىكلەشكە ھايات بولسۇن يار.
تېمىشماقتۇر تەڭرىنىڭ ئىشى،
كىمىنى ئەزىز، كىمىنى قىلار خار!

دەريانىڭ ئۇ قېتى تاغ،

بۇ قېتى باغ،

دەريا ئايلىنىپ ئۆتەر توقايلىمىقى.

دەريا سۈيى

چۆمۈلدۈرەر ھەر ئاخشىمى

تاغ بېشىدىن چۈشكەن ئايىنى.

دەريا ئايلىنىپ ئۆتەر توقايلىمىقى،

گاھى قىلىچتەك توغرا كېسىپ.

ياشردۇ بۇندا ياپراقلار

ئۆلمەس سۆيگۈ شاربى ئىچىپ.

قۇياش، چولپان يۇلتۇزلار

تىنىماس دەريا شاۋقۇنلىرى جىمجىت،

قاراڭغۇ بۇلۇڭلىرىغا توقايلىمنىڭ

ئالار مۆكۈنۈپ.

ئاندايدۇ

تاغلارنىڭ روھى

قەدىم مەشرەپ ناخشىمىنى،

چاتقال، دەرەخلەرنىڭ

مەڭگۈ قېرىماس شېخىمغا مىنىپ...

گۈزەل نملقا توقايلىمىقى

گۈزەل خىياللارغا چۆمۈلگەن.

چوڭقۇر يىلتىزلىرى ئارىسىغا

ئادەمىزاتنىڭ

ئولۇغ تىلەكلىرى كۆمۈلگەن!

مۇھەممەت خېۋەر

ئۆتۈنۈش

دوختۇر كېسىپ ئېلىۋەت يۈزۈمدىكى سۆڭەلنى،
چىدالايىمەن ئاغرىسا، ھەتتا قېنىم ئاقسىمۇ.
ئەمدى زىننەت دەپ يۈرمەي ئاغرىتماس نەس كېسەلنى،
مەيلى دەيمەن ئاتامغا شۇم ئېغىزلار چاقسىمۇ.

قارا بىر خال بار ئىكەن زىنقىمدا ئەسلىمەم،
پاھ، دېيىشتى باشقىلار، مەنىمۇ بىلىمەي پاھ دېدىم.
نېمە ئۇنىڭ خىسلىتى، خەقتىمۇ بار داغ دېسەم،
خاللىق ئەرنى شاھ دېدى، مەن غادايدىم: شاھ دېدىم.

خالىم بىلەن ماختاندىم، پەخرىم دېدىم، كېرىلىدىم،
ئۆزگىلەردە يوق بۇ خال، ئۆزگىلەرنى يوق قىلدى.
ھەۋەس بىرلە تىك چوققا، مۇنارلارغا بېرىلىدىم،
خال ئۆچۈردى ئوتۇمنى، مېجەزىنى سوغ قىلدى.

خال كۆتۈردى ئېگىزگە، گويا ئورنۇم ئەرىشتە،
(ئېگىز ياخشى ئەمەسمۇ پەستە خەقتەك تۇرغاندىن.
چۈپ تاللىدىم ئۆزۈمگە تاللىغىنىم پەرىشتە،
ئۆزۈڭنى بىل دېگەندە چۆچۈپ كەتتىم، ئويغاندىم.

چۆچۈپ كەتتىم، ئويغاندىم، تۇرغان يېرىم مۇئەللەق،
پۇتۇم زېمىن ئىزدەيدۇ، زېمىن ئىزدەپ ئاۋارە.
خال ئورنىدا ئۆسۈپتۇ مۇشتەك يوغان بىر مۈنەك،
زارىم ئۈچۈن چىقىمىدى مۇۋاپىق بىر ئىبارە.

زىننەت، كۆركى، قىممىتى ماختانمايمۇ ئايانغۇ،
قىسلىمىمەن نېمىشقا ئەل يۈزىگە قارالماي؟
خالغۇ ياخشى نەرسىدۇ، ئۆزگەرگىنى يامانغۇ،
سۆگەل سىلاپ قېپقالدىم چىمەنلەرگە بارالماي.

مەيلى دېسەم جىسمىمنى سۆگەل قاپلاپ كەتكۈدەك،
كېسىدۈەرگىن چىدايمەن مەيلى قېنىم ئاقسىمۇ.
قارىچۇقىمۇ ئاخىرى سۆگەل ئابۇت ئەتكۈدەك،
كېسىدۈەرگىن ئاتامغا شور ئېغىزلار چاقسىمۇ.

ئام، ناخشا

(پوۋېست) *

بۈگۈن ئۇ تەشكىلنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن پارىژنىڭ داڭلىق كوچىلىرىنى، مەشھۇر مەدەنىي يادىكارلىق ئورۇنلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا باشلىدى. چۈشتىن كېيىن ھەيۋەتلىك لوۋۋر ئوردىسىغا كېلىپ، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنىڭ قەدىمقى جەۋھەرلىرىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى. پارىژ ئەمگەكچىلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسەت، ھۈنەر - سەنئەت نامايەندىسى بولغان ھەيۋەتلىك، كۆركەم لوۋۋر ئوردىسى ئايچىپچەك - نىڭ كۆز ئالدىدا گويا رەڭگارەڭ نۇرلار چاقناپ تۇرغان قاشتېشى، ئۈنچە - مارجان دۇنياسىدەك جۇلالىق، سېھىرلىك ۋە سەلتەنەتلىك ھالدا قۇچاق ئاچتى. ئۇ مىلادىدىن بۇرۇنقى يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ گۈلتا - جىسى ھېسابلانغان ھەر خىل رەسىم ۋە ھەيكەللىرىنى كۆرۈپ بولۇپ، «مىرو ئارد - لىمدىكى ۋىناس» نىڭ ئالدىنغا كەلگەندە،

ئەختىيارسىز توختاپ قالدى. كلاسسىك يۇنان رەسىمى ئالېكساندىرۇس تەرىپىدىن مىلادىدىن بۇرۇنقى ئۈچىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا، مەرمەر تاش بىلەن ياسالغان، ئىككى مېتىر ئىككى سان - تى ئېگىزلىكتىكى بۇ ئاجايىپ ھەيكەل دۇنيا گۈزەل سەنئەت تارىخىدا تەڭداشسىز مۇنەئىدى. ئۇ كىشىلەرگە گويا تۇنجى قېتىم گومېرنىڭ داستانىدا ئوتتۇرىغا چىققان يۇناننىڭ مۇھەببەت ۋە گۈزەللىك ئىلاھى ئاشۇ ئوخشايدۇ، دېگەن تۇيغۇنى بېرەتتى.

* بېشى ئۆتكەنكى ساندا.

ئايچىپچەكنىڭ كۆز ئالدىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان گۈزەل سىمياقلىق بۇ ئايال ئىلاھىنى ھەقىقەتەن مۆجىزىلەر ئىچىدىكى مۆجىزە دېيىشكە بولاتتى. ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى بەدىنى يالىڭاچ، كاسسى بىلەن بېلى ياي شەكلىدە ئېگىلىگەن، مۇسكۇللىرى تولغان ھالەتتە ناھايىتى چىرايلىق ۋە نەپىس ياسالغانىدى. ئۇ گەرچە تاشتىن ياسالغان جانسىز گەۋدە بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بېچىرىم، گۈزەل لاتاپتىمدىن گويا ئەتىس - ئىس پار ھىدى پۇراپ تۇرغان تىرىك ئايال تۇسى چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايمىدىن قەلبىنىڭ پاك، سەمىمىي ھەم تارتىنچاق ئىكەنلىكىنى، ياش، ساغلام، نازۇك گەۋدىسىدىن ياشلىق كۈچ - قۇدرىتىنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى. قىسقىسى، ئايچىپچەكنىڭ كۆز ئالدىدا تىرىك ئادەمدەك قىلىقىلىنىپ تۇرغان بۇ گۈزەل، سەل - تەنەتلىك مەرمەر ھەيكەل قەدىمكى يۇنانلىقلارنىڭ روھىي مەدەنىيەت بىلەن مۇھەببەت كە بولغان ساغلام ئىنتىلىشىنى ئەكس ئەتتۈرگەنىدى.

ئايچىپچەك ھەيكەلگە قارىغانسېرى، خىيالغا بىر نەرسىلەر كەلگەندەك، يۈردىكىمنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن قانداقتۇر بىر نازۇك ئەسلىمىلەر كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتقاندا ھېس قىلدى. توغرا، ئۇنىڭ ئېسىگە كەلدى، ئۇ بۇندىن سەككىز يىل بۇرۇن، سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان چېغىدا، ھاياتقا كۆز ئېچىپ، تۇنجى قېتىم ياخشى كۆرگەن رەسسام يىگىتى دىلشاتنىڭ ئاغزىدىن مانا مۇشۇ «مىرو ئارىلىدىكى ۋىدىناس» توغرىسىدا ئاچىپ تەسۋىرلىك سۆزلەرنى ئاڭلىغانىدى. شۇ چاغدا، ئۇ دىلشاتنىڭ نۇرغۇن قىممەتلىك ماتېرىياللىرى ئىچىدىن «دۇنيادىكى مەشھۇر رەسسىلەر» دېگەن كىتابنى ۋارقلاپ ئولتۇرۇپ، مانا مۇشۇ مەرمەر ھەيكەلنىڭ رەڭلىك فوتو نۇسخىسىنى كۆرگەن ۋە دىلشاتنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىغان. مانا بۈگۈن، شۇ چاغدا ئاڭلىغان ۋە كۆرگەنلىرى ئۇنىڭ سەگەك كالىسىدا، قۇلقىدا شۇ پېتى، ئۇچۇر - بۇجۇردىن غەپچە نامايان بولۇپ، گويا دىلشاتنىڭ يېقىملىق ئاۋازى قايتا جاراڭلىغاندەك بولدى: «سىز رەسسامنى سۆيىدىڭىز، ئايچىپچەك، دېگەندەك دىلشات شۇ چاغدا، شۇنداق ئىكەن، ئەمدى رەسساملارنىڭ ھاياتى توغرىسىدىمۇ ئاز - تولا بىر نەرسە بىلىپ قېلىڭ. مەن سىزگە ھەرقايسى رەسساملارنىڭ ئوخشىمىغان شەكىل ھەم مەزمۇنىدا ياراتقان مۇھەببەت ۋە گۈزەللىك ئىلاھى ۋىدىناسنىڭ رەسىم - ھەيكەللىرى توغرىسىدا كۆپ سۆزلەپ بەرگەن. مانا ماۋۇ قوللىنىدىكى كىتابتا تونۇشتۇرۇلغان «مىرو ئارىلىدىكى ۋىدىناس» ناملىق ھەيكەل ھازىر پارىژدىكى لوۋر ئوردىسىدا ساقلانمىۋاتىدۇ. بۇ ھەيكەلنىڭ دۇنياغا كېلىشى سەنئەت قەسىرىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچقان ئالتۇن ئاچقۇچ بولغان. ئۇنىڭ توغرىسىدا ئاتاقلىق يازغۇچى، شائىرلار نۇرغۇن قەسىمىلەرنى يازغان. گېرمانىيىلىك شائىر گېنرىخ گېينىمۇ 1848 - يىلى ساياھەت بىلەن پارىژغا كېلىپ، بەختكە قارشى كېلىشى ئېغىرلىشىپ يېتىپ قالغانىمۇ، سۆيگۈ ۋە گۈزەللىك ئىلاھى ۋىدىناس بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن، ئاخىرقى قېتىم لوۋر ئوردىسىغا بارغان. ئۇ ئۆزىنىڭ «رومانسارو» ناملىق داستانىنىڭ خاتىمىسىدە مۇنداق يازغان: ئۇ چاغ 1848 - يىلىنىڭ ماي ئېيى ئىدى، ئۇ كۈنى مەن ئۈچۈن ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىق سىرتقا

چىقىش بولدى. مەن ئۇ كۈنى ئۆزۈمنىڭ ئەڭ بەختىيار چاغلارىمدا ھادىس چوقۇنغان ئاشۇ مەبۇدە بىلەن خوشلاشقىلى بارغانىدىم، مەن ناھايىتى تەستە لوۋۇر ئور-دېسىغا باردىم. مەن ئوردىنىڭ چوڭ زالىغا كىرگەنمىدە، ئەڭ ئالدى بىلەن كۆرگەنمىم ئاشۇ گۈزەل ئىلاھە بولدى. سۆيۈملۈك مىرو ئارىلىدىكى ئۇ گۈزەل ئايال مېنىڭ ئال-دىمدا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، مەن ئۇنى كۆرۈپ ئۈنسز يىغلىدىم، ئۇنىڭ ئايىسى ئاستىدا خېلى ئۇزاق ياتتىم، مېنىڭ يىغما ئازابلىق ئىدى. شۇ چاغدا، مېنىڭ ھالىمغا ھەممىسى، ھەتتا سوغۇق تاشلارمۇ ئىچ ئاغرىتتى، ئايال ئىلاھ ماڭا ھېسسىداشلىق قىلغان-دەك قاراپ تۇراتتى، لېكىن ئۇ ئامالسىز ئىدى، ئۇ گويا ماڭا: سەن مېنىڭ قولۇم-نىڭ يوقلۇقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ساڭا ياردەم قىلىشقا ئامالسىز مەن، دەۋاتقاندا كۆرۈندى! ھەي، شائىر! سەن ئايال ئىلاھنىڭ ئوبرازىدىن ئىنسانىيەتنىڭ ھۈھەبىتى بىلەن گۈزەللىكىنى كۆردۈڭ، شۇڭا، سەن ناھايىتى ھايانلىنىپ كەتتىڭ!

قاراڭ، ئاي-چېچەك! كىتابتىكى بۇ ھەيكەلگە قاراپ، بىز قەدىمىي يۇنان سەنئەت-كارلىرىنىڭ تالانتىغا، ئەقىل-پاراسىتىگە ئاپىردىن ئېيتىماي تۇرالمىمىز! ئۇلارنىڭ ئىنسانلارنىڭ بۇ خىل گۈزەللىك غايىسىنى كىشىگە چىن ئادەم سەيياقىدا تۇيغۇ بېرىد-دىغان بۇنداق كونكرېت ئوبراز ئارقىلىق ئىپادىلىگەنلىكى دۇنيا مەدەنىيىتىدە ھەقى-قەتەنمۇ مەڭگۈ نۇر چاچقۇچى خائىرە مۇنارىسى بولۇپ قالدۇ!

تۇيۇقسىز ئېسىگە كەلگەن - ئۆز ۋەتىنىدىن نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراقلىقتا، پارىژدىكى سەلتەنەتلىك لوۋۋر ئوردىسىدا ئېسىگە كەلگەن بۇ ئاچچىق ئەسلىمىلەر ئاي-چېچەكنىڭ يۈرىكىنى تىلغاپ، كۆزىگە ئىسسىق ياش كەلتۈردى. چۈنكى، «مىرو ئار-لىدىكى ۋىناس» ئۇنىڭ ئېسىگە تۇنجى سەبەبى مۇھەببىتى بىلەن چىن يۈرىكىدىن سۆي-گەن بىلىملىك، قامەتلىك، ئاق كۆڭۈل يىگىتى دىلشاتىنى كەلتۈرگەن ئىدى. مانا، ئايچېچەك ھازىر شۇ يىگىتى ئىشتىياق بىلەن سۆزلەپ بەرگەن گۈزەل ئىلاھنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ، لېكىن يېنىدا يىگىتى يوق، ئۇ ئاللىقاچان بۇ دۇنيا بىلەن خوش-لاشقان، ئۇنى لەنتى، مەرەز بىر كېسەل سۆيۈملۈك بۇ دۇنيادىن ۋاقىتسىز ئېلىپ-كەتكەن! ... شۇ كۈنى، ئۇنىڭ كۆك يوپۇق يېپىلغان سۈرلۈك جىنازىسى ئىشىكتىن لەڭ ئۇرۇپ چىققاندا، ئايچېچەك ھەسرەت - نادامەتتە ھوشىدىن كەتكەن ئىدى...

كېيىن، ئايچېچەكنىڭ ئوقۇشى پۈتتى، خىزمەتكىمۇ چىقتى. بىر كۈنى ئۇ دىل-شاتىنىڭ قەبرىسىنى يوقلاش ئۈچۈن، ئۆزى يالغۇز تۇپراق بېشىغا باردى. قايتىش ۋاقتىدا، كۈتۈلمىگەن بىر ئىشقا يولۇقتى: ئۈچ لۈكچەك قەبرىستانلىقىنىڭ ئادەمسىز، خىلۋەت يولىدا ئۇنىڭ ئالدىنى توستى. ئۇلار ئەسلىدە، خېلى بۇرۇنلا - ئايچېچەك قەبرىستانلىققا ماڭغان چاغدىلا ئۇنىڭ ئىزىغا چۈشكەن ئىدى.

ئۇ، ۋارقىراپ باقتى، قېچىپ باقتى، لېكىن ئۈچ لۈكچەك ئۈچ تەرەپتىن خۇددى قۇرغۇننىڭ چاڭگىلىدەك ئۇنى قىسماققا ئېلىپ، يولدىن چەتكە ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ھاياتى، ئىمپېت - نېمۇسى خەۋپ ئاستىدا قالدى، ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىردى. سۈرلۈك قەبرىستانلىقتا كۈچلۈك ئەكس سادا ياڭرىدى.

ئۇنىڭ نالە قىلغان ئاۋازى بەھۇدە كەتتى، بىر شوپۇر يېقىندا قازا قىلغان سەپىدىنى يوقلاپ قەبرىستانلىققا چىقىۋاتاتتى، ئۇ يىراقتىن بىر قىزنىڭ ئەنسىز ئاۋاز-زىنى ئاڭلاپ، ماشىنىسىنى تېزلەتتى. قىزنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرى يۇلۇنۇپ، كىيىم -

كېچە كلىرى يىرتىلىپ، يۈز - كۆزلىرى تىرنالغان بولسىمۇ، لېكىن ئىمپىيەت - نوھۇسى ساق ئىدى. ياش شوپۇر ئۇچ لۇكچەك بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىپ، ئاخىر ئۇنى قۇت قۇزۇپ قالدى! جىددىي پەيتتە ئۇنىڭ ھاياتى بىلەن ئىمپىيەت - نوھۇسىنى قوغداپ قالغان ياش شوپۇر ئايچىچەكنىڭ ھازىرقى ۋاپادار، كۆيۈملۈك ئېرى سابىر ئىدى! ئايچىچەك يىراق تارىخنىڭ ئوبرازلىق گۇۋاھى بولغان لوۋۇر ئوردىسىدىن ئەنە شۇنداق ئاچچىق ئەسلىمە ۋە روماننىڭ خىياللارغا بېرىلگەن ھالدا قايتىپ چىقتى.

2

ئايچىچەك چىرايلىق كۆز ئايلىرىنىڭ بىرىدە، ئالەمچە شان - شەرەپ قۇچۇپ چەت ئەلدىن قايتىپ كەلدى.

ئايروودومدا ئۇنى ئەكرەم، ئىلياس قاتارلىق خىزمەتداشلىرى بىلەن بىر مۇنچە دوست - ئاغىنىلىرى كۈتۈۋالدى، تېخى توپنىڭ ئالدىدا قۇربانوۋۇمۇ بار ئىدى. ئۇ تەشكىلنىڭ، رەھبەرلىكىنىڭ نامىدا ئىككىسىنىڭ ئالدىغا چىققانىدى.

— خۇش كەپسىز، بۇلبۇل!

— خۇش كەپسىز، كېيىنەك!

ئەرلەرنىڭ ھايانغا، سېغىنىشقا، ماختاشقا تولغان تەسىرلىك سۆزلىرى؛ ئاياللارنىڭ قۇچاق ئېچىپ قۇچاقلاشلىرى، چوگۇلدىتىپ سۆيۈشلىرى ئەتراپىنى بىر ئالدى. ھەممەيلى خۇشال، ئەركىن، بەختىيار ئىدى. خۇشاللىق ۋە ھاياندىن ئايچىچەك كىملىك قايرىما كىرىملىك بۇلاق كۆزلىرى تېخىمۇ نۇرلىنىپ، يال - يال چاقنايتتى. تېخىمۇ ئاقىرىپ، سەمىرىپ قالغان نۇرانە يۈزلىرى تاڭغۇنچە سەدەك ئېچىلىپ، پارقراپ كەتكەنىدى. كۆرۈشۈش، ئەھۋاللىشىش بىر ئاز بېسىققاندىن كېيىن، ئايچىچەك كىملىك سەل - پەل قىسىلغان كۆزلىرى سەۋرىملىك بىلەن ئەتراپقا قاراشقا، كىشىلەر توپى ئىچىدىن كىمىدۇ ئىزدەشكە باشلىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئىزدىگەن ئادىمى كۆرۈنمىدى، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ئۇنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى خىمىلىنىپ، چىرايلىق يۈزلىرىمۇ سەل - پەل تاتىرىپ، خۇشال كۆڭلىگە غەشلىك ئولاشتى.

ئايچىچەك كىملىك ۋۇجۇددا بولغان بۇ جىددىي ئۆزگىرىش ئۇنى سەگەكلىك بىلەن كۆزىتىپ تۇرغان ئەكرەمنىڭ دىققىتىنى تارتتى. ئۇ ئايچىچەكنى چەتكە تارتىپ، خۇددى ئەيىبكار دەك مۇنداق دېدى:

— سابىر بۇگۈن ئالدىڭىزغا چىقالمىدى، سىلەردىن خەۋەر كەلگەندىن كېيىن، مەن ئىككى - ئۈچ قېتىم ئىزدەپ كىرىپ كۆرۈشەلمىدىم. كېيىن ئۇ قىيام، ئۆتكەن ھەپتە جىددىي بىر ۋەزىپە بىلەن شىزاڭغا كېتىپتۇ. ھېسابلاپ كۆردۈم، يەنە ئىككى كۈندە يېنىڭىزدا پەيدا بولىدۇ!

— رەھىمەت، ئەكرەم ئاكا، ئاۋارە بويىسىز! بۇنداق ئىشلارغا مەن كۆنۈپ قالغان. ئۇ گەرچە ئاغزىدا شۇنداق دېسىمۇ، لېكىن ئاۋازىنىڭ زەئىپ ۋە مىسكىنلىكىدىن كۆڭلىدە ئاغرىنىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. دېمىسىمۇ، ئۇنىڭ بۇنداق ئايرىلىشىغا، تەنھالىققا كۆنۈپ قالغانلىقى راست، سابىرنىڭ يولغا بىر چىقىپ كەتسە، ھەپتە - ئون كۈن، ھەتتا ئايلاپ كېلەلمەيدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان. بەزىدە، ئايچىچەك كىملىك ئۆزىمۇ سىرتلارغا ئويۇن قويغىلى چىقىپ كېتىپ، سابىر يولدىن ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەندە، ئالدىغا چىقالمىغان! لېكىن بۇگۈنكىسى پۈتۈنلەي ئوخشىمايتتى! ئايچىچەك مانا مۇشۇ

ئايرودرومدا سابىر بىلەن خوشلىشىپ كەتكەن قىردىكى كۈندىن بېرى ئۈچ مەملىكەتنى ئايلاندۇرۇپ، يۈز نەچچە قېتىم ناخشا ئېيتىپ، گېزىت - ژۇرناللاردا، تېلېۋىزور ئېكران - لىرىدا ھەر خىل تىل، ھەر خىل يېزىقلاردا ماختىلىپ، قۇچاق - قۇچاق گۈل - خۇنچىلارغا ئورنىلىپ، ئالەمچە شان - شەرەپ قۇچۇپ كېلىۋاتىمەنمۇ؟! بۇنداق چاغدا، سابىر ئۇنىڭ خۇشال - لىقىغا ھەممە بولمىسا، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ھاياجانلىنىپ، تەڭ كۈلىمىسە قانداق بولىدۇ؟! ئايچىچەك بۇدۇرۇق قوللىرى بىلەن بوينىغا گىرە سېلىپ، پوماساق يۈزىنى يۈ - زىگە يېقىپ تۇرغان قىزى ساياھەتچىسىنىڭ ئانا سۈتى بىلەن دادا ھىدى پۇراپ تۇرغان پاك ۋۇجۇدىدىن ئۆزىگە تەسەللى تاپتى!

ئەنسى قۇربانوۋ «چاھارباغ مېھمانخانىسى» دا، چىت ئەلدىن قايتىپ كەلگەن ئىككى ئارتىمنىڭ شەنگە زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ غەلبىسىنى، شان - شۆھ - رىتىنى تەبرىكلىدى. زىياپەتتىن كېيىن، چىرايلىق زىننەتلىنگەن، قاشتېشى تۇۋرۇك - لۇك، رەڭگىسارەك چىراغلىق زالدا تانسا بولدى. قۇربانوۋ يەنە ئايچىچەك كىملىك قولىتىۋ - قىغا كىرىۋالدى، بېزەڭلىك بىلەن ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ قېتىم تانسىغا تارتتى. بىرىن - چى قېتىم تانسا ئوينىغاندا، ئۆتكەنكى ئىش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراپ، ئۆزىنىڭ خىجىللىقىنى بىلدۈردى، ئىككىنچى قېتىمدا بولسا:

— ئايچىچەك، سىز بۇ قېتىم ۋەتەنسىگە، مىللىتىگە، شان - شەرەپ كەلتۈردىڭىز! سىزنى قانچە مەدھىيىلىمىسەك، كۆككە كۆتۈرسەك، ئەتىۋارلىق ئەزىزىدۇ! — دەپ يۈز - دىن يۈزىگە ماختىدى. ئۈچىنچى قېتىمدا بولسا، كونا كېسلى قوزغىلىپ، خۇددى «ئېشەككە ھۈنەردىكى كۆرسەت، دېسە، ھاڭىراپ بېرىپتۇ» دېگەندەك، ئەسلى قىسپا - تىنى يەنە ئاشكارىلىدى:

— سىزگە چەت ئەل يارىتىپتۇ، نېمىدىگەن چىرايلىق بولۇپ كەتسەنسىز - ھە؟ بۇندىن كېيىنمۇ پات - پات چىقىرىپ تۇرساق بولغۇدەك!

— لېكىن سىزنىڭ شەرتىڭىز بار ئەمەسمۇ؟! — دېدى ئايچىچەك سوغۇق نەزەر بىلەن ھەنلىك قاراپ.

— دۇنيادا شەرتسىز ئىش بولامدۇ، ئايچىچەك! — دېدى ئۇ يەنە ئۆز مۇددىئىسىنى ئاشكارىلاپ، — مانا قاراڭ، بىز ئويناۋاتقان مۇشۇ تانسىنىڭ مەۋجۇتلۇقى مۇزىكىنى شەرت قىلىدۇ، مۇزىكىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئادەمنى شەرت قىلىدۇ، ئادەمنىڭ مەۋجۇتلۇقى ھاياتلىقنى شەرت قىلىدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟! خۇددى شۇنىڭدەك، ئەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى قى ئايالنى، ئايالنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئەرنى شەرت قىلىدۇ!

— لېكىن سىز بىلەن مەندە بۇ شەرت ئالسىمىزچاقان ئورۇندىلىپ بولغان، قۇربانوۋ ئاكا، — دېدى ئايچىچەك ئۇنىڭغا سوئال نەزەردە تىكىلىپ.

— ئۇ مۇتلەق ئەمەس، ئايچىچەك، — دېدى قۇربانوۋ كۆزلىرىنى ھەييارلارچە ئوي - نىتىپ، — سىز پەقەت كۆكسى - قارىڭىزنى سەل - پەل كەڭرەك تۇتىڭىزلا، ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ مۇتلەق ئەمەسلىكىگە ئىشىنىسىز!

قۇربانوۋ بىردىنلا بىچارە قىياپەتكە كىردى، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، ئاغزىنى ئۆچۈپ يىتتى:

— مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن، ئايچىچەك! مەندىن ئۆزىڭىزنى قاچۇرماڭ، ئى - چىڭىز ئاغزىڭىز! سىز ئۈچۈن تىك تاغلارغا چىقىشقا، ئوت دېڭىزىغا كىرىشكە تەييارمەن.

بەختىڭىز، ئىستىقبالىڭىز ئۈچۈن جېنىم پىمدا!... دەپ ئايچېچەكنى ئۈزۈشكە تارتتى ئۇ.

ئايچېچەكنىڭ چىشىلىرى قېرىشىپ، قاتتىق غىچىقى كەلدى، بىر چاغلاردا ئۆزى ھۈرمەت قىلغان، كۆڭلىنى ئايمىغان بۇ بېزەك، پەس ئادەمدىن ئەمدى رەسمىي نەپ رەتلەندى، يىرگەندى.

— ھۈرمەت قىلغاننى، ئايمىغاننى بىلىمەيدىكەنسىز! — دېدى ئۇ زەردە بىلەن ئۆز زىنى قاچۇرۇپ، — ماڭا سىزنىڭ خەيىرىدىڭىزنى بىلىمەيمەن، ھەممەت — شاپائىتىڭىز كېرەك ئەمەس! مەن ئۆزۈمگە، ئائىلەمگە تايىنىپ ياشاۋېرىمەن. بۇنداق تېتىمىسىز گەپلەرنى ئارقا كۆچمىدىكى ئاياللارغا دەپ بېرىڭ!

ئايچېچەكنىڭ قىلچە ئايىماي، يۈز — خاتىرە قىلماي ئېيتقان ئاچچىق گەپلىرى قۇربانوۋنى خېلى تەمتىرىتىپ قويدى. ئۇ نېمە دېيىشنى بىلمەي بىر دەم كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، بىر دەم ئاغزىنى ئۆمەللەپ، قولايىسىز ئەھۋالدا تۇرۇپ قالدى. بۇ ئىككىسىنىڭ بۇنداق سوغۇق، قاتمال مۇناسىۋىتىدىن خەۋىرى يوق گۈلناز بىر چەت — تە خۇددى ئوتقا چۈشكەن قىلمەك تولىغىنىمىز، پۇچۇلىنىمىز، زەردە گۆش بولۇپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ تانسا باشلانغاندىن بېرى، قۇربانوۋ بىلەن ئايچېچەكنىڭ ئارقا — ئارقىدىن ئۈچ قېتىم تانسا ئوينىغانلىقىنى مازاپ كۆردى، بۇ جەرياندا ئىككىسىنىڭ پىچىرىلىشىپ، مۇقۇلدۇشىپ، نۇرغۇن سىمىلىق گەپلەرنى قىلمىشقا ئىلھام قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ سەزگۈر ۋۇجۇدىدا ھەم رەشىك، ھەم ھەسەت ئوتى بىرلا ۋاقىتتا كۆتۈرۈلۈپ، ئۇنى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئازابقا سالدى!

ھەسەت بىلەن گۇمانخورلۇق ئەزەلدىن قوشكېزەك. ھەسەتخور ئادەملەر جەزمەن گۇمانخور كېلىدۇ! ئۇ باشقىلارنىڭ ھەممە نەرسىسىدىن گۇمانلىنىپ، ئۆزىنى بەكمۇ ئاقىل ھېسابلايدۇ. بۇ ئىلھام گۈلنازغا خېلى بۇرۇنلا يۇقۇپ، يۈرىكىگە سىڭىپ كەتكەندى! ئۇ ئايچېچەكنىڭ چەت ئەلدە قازانغان شان — شۆھرەتلىرىنى ئاڭلاپ، يۈرىكى ئېچىشقىنىدىن نەچچە كېچە ئۇخلىيالمىدى. بۇنى ئاز دېگەندەك، ئايچېچەك دېگەن بۇ «كۈشەندە» ئەمدى ئۇنىڭ كونا ئاشنىسى، يۈلەنچۈكى قۇربانوۋنىمۇ تارتىپ كېتىدىغان دەك قىلاتتى! ۋاي خۇدايىمەي، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟! گۈلنازنىڭ ئازابلىق يۈرىكىدىن كۈچلۈك بىر ندا كۆتۈرۈلدى: ھەي، غەپلەتتە ياتقان چوكان، تېزدىن ھوشۇڭنى تاپ، بولمىسا، ھەممە نەرسىدىن — نام — ئاتاق — تىن، شان — شەرەپتىن، ئويۇن كۈلكىدىن بىراقلا مەھرۇم قالسىن! ئايچېچەك سېنىڭ ئورنۇڭنى، ئابرويۇڭنى، رىس — قىڭنى ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ! ئۇنىڭغا ئېتىل! تاشلان، بەرگە ئۇر!

3

بۈگۈن كېچە قۇربانوۋ جۆيۈلۈپ، تولغىنىپ زادىلا ياخشى ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ چۈشىگە ئايچېچەك كىرىۋالغانىدى. ئايچېچەك چۈشىدە بولسىمۇ ئۇنى ئەركىلىتىپ، ئوينىتىپ، خۇش قىلىۋاتاتتى، ئۇ بىردەم يوتقاننى قۇچاقلىسا، بىردەم ياستۇقنى شو — راپ سۆيەتتى؛ بىردەم شالىسىنى ئاققۇزۇپ جۆيۈلۈپتتى:

— جېنىم... جېنىم ئايچېچەك... سىزنى... سىزنى سۆيىمەن... سىز ئۈچۈن... جېنىم پىمدا...

ئۇنىڭ ئالا - تاغمل ئاۋازىدىن خوتۇنى چۆچۈپ ئويغىتىپ كەتتى ۋە ئېرىنى تۇرتۇپ ئويغىتىپ چالۋاقدى:

— ھوي كىشى، نېمە بولدى سېلىمگە، ئايچېچەك، ئايچېچەك دەۋاتىلاغۇ؟
قۇربانوۋ چاپاق باسقان كۆزلىرى بىلەن خوتۇنىغا گۈلەيدى:
— نېمە ئويغىتىپ يۈردىسەن، ئۇيقۇمنى بۇزۇپ؟!

ئۇ، شېرىن چۈشنىڭ ئۇزاقراق داۋاملىشىشىنى، چۈشىدە بولسىمۇ، ئايچېچەك بىلەن مۇراد - مەقسىتىگە يېتىشىنى خالايتتى، ئەمما خوتۇنىنىڭ بىمەھەل ئويغىتىشى بىلەن ھەممە ئىشنىڭ يوققا چىققانلىقىنى ئويلاپ ئاچچىقلىنىۋاتاتتى.
— تېخى مەندىن بەكرەك توۋلايدىيا؟! — دېدى سېمىز خوتۇن ھۆمىدەپ تۇرۇپ، — بۈگۈن سىلگە ئاي چېچەكنىڭ جىنى چاپلاشقانمۇ؟ نېمانچە ئۇنىڭ ئىسمىنى توۋلاپ ئۆندەرەيلا؟!

قۇربانوۋ شۇ چاغدىلا، ئۆزىنىڭ جۈپلۈگە نىلىكىنى، ئاغزىدىن ئايچېچەكنىڭ ئىسمىنى چىقىپ، خوتۇنىنى گۇمانلاندىرغانلىقىنى سەزدى.

— نەدىكى گەپنى قىلمىسەن، خوتۇن، بايا قارا بېسىپتۇ! — دېدى ئۇ دەرھال چىرايىنى ئۆزگەرتىپ، — ماۋۇ ئايچېچەك دېگەن خوتۇن ئۆمەكتىكى بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئالدىغا سۆرۈشۈپ كەپتىمەن. بۈگۈن شۇنىڭ دەۋاسىنى سوراپ ھېرىپ كەتكەندىم، بەلكىم چۈشۈمگەنمۇ يەنە شۇلار كىرىپ ئىسمىنى چاقىرغان ئوخشاشمەن!... خاتىرجەم ئۇخلا، خوتۇن! بۇ دۇنيادا سەندىن باشقىسى ماڭا ھارام جۇمۇ!...

سېمىز خوتۇن ئائىلاج ياتتى، لېكىن ئۇيقۇسى كەلمىدى، كۆڭلىدە ئېرىگە بولغان گۇمانى كۈچەيگەندى: بۇ ئايچېچەك دېگەن جادۇگەردىن ھەزەر ئەيىلەش كېرەك! ئۇنىڭ چىرايلىق قاش - كۆزى، نازۇك بەستى - بويى ھەرقانداق ئەرنى مەپتۇن قىلىدۇ! ئەر خەق دېگەن كۇرسۇك ئىتتەكلا بىر نېمە، ئۇنىڭ ئاياللارنى كۆرسە، غىشىماي قالايدۇ!؟ بىزنىڭ بۇ كىشىمۇ ئاغزىدا ئۇنداق دېگەن بىلەن كۆڭلىدە قانداق ھارام خىياللارنى ئويلاپ يۈرگەنلىكىنى كىم بىلىدۇ! ئىككىمىز بىر ياستۇققا باش قويغىنىمىز بىلەن، كۆرىدىغان چۈشىمىز بايقىدەك ئايرىم - دە! ئايچېچەكنىڭ ئىسمى بىكار چىقىدى، ئۇ چەت ئەلگە بېرىپ كېلىپ، تېخىمۇ سەتەڭلىشىپ كېتىپتۇ. كۈنلاردا «شەھەر كۆرگەن ئىتتىن قاچ!» دېگەن گەپ بار. ئۇنىڭدىن چوقۇم ھەزەر ئەيىلەش كېرەك!

*

*

*

ئىككى دەردمەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇلار خالى يەردە مۇڭدۇرۇش ئارقىلىق، بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىگە يول ئاچتى. ھەر ئىككىسى ئايچېچەكنىڭ پې - پىدا يۈرگەن يوشۇرۇن ئاداۋەتچىلەر بولۇپ چىقتى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئاداۋەتچىلىك دەرىجىسى،

ئاداۋىتىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ئوخشىمايتتى. سېمىز خوتۇن پەقەت قۇربانوۋنى گۈ- مانىي كۈنلەپ، ئۇنى ياش، چىرايلىق چوكاننىڭ تارتىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپلا شۇ كويغا چۈشكەنىدى. گۈلناز بولسا، پۈتۈنلەي باشقا غەزەدە ئىدى. ئۇ ئايچىچەكنىڭ شان - شۆھرىتىدىن قاتتىق ھەسەت قىلاتتى، ئىچى ئادايتتى. ئۇنى ئۆزىنىڭ كۆزىگە قالدغان مىخ، پۇتغا سانجىلغان تىكەن، دەپ قارايتتى، بۇ قېتىم چەت ئەلگە چى- قالمىغانلىقىنى شۇنىڭدىن كۆرەتتى، ئۆزىنىڭ بارا - بارا سەھنىدىن چۈشۈپ قېلىۋات- قانلىقىنىمۇ ئاشۇنىڭ كاساپىتىدىن دەپ بىلەتتى. ئەگەر ئايچىچەك بۇ دۇنياغا تۆرەلمى- گەن بولسا، گۈلناز چوقۇم بۇ يۇرتنىڭ ناخشا چولپىنى، جىمى ناخشىچىلارنىڭ گۈلتا- جىمى بولغان بولاتتى! لېكىن ئايچىچەك ئۇنىڭغا يول بەرمىدى، ھەممىنى تارتىۋالدى، گۈلنازغا ئېچىلىپ - يېپىلىپ، ئەركىنرەك نەپەس ئالغۇدەك ھاۋانىمۇ قالدۇرمىدى. ئەمدى كېلىپ، ئۇنىڭ قوينىدىن قۇربانوۋنىمۇ تارتىپ كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ! شۇڭا گۈلنازنىڭ ھەسرەتى، رەشىمكى، خۇسۇمىتى ھەممىدىن كۆپ، ھەممىدىن چوڭقۇر ئىدى. ئۇ ھەسەت ئوتىدا كۆيەتتى. كۈندەشلىك دەردىدە ئازابلىناتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ھۈ- جەيرىلىرى ئايچىچەككە بولغان ئۆچ - ئاداۋەت بىلەن تولۇپ تاشقانىدى! بۇنداق ئادەملەرنىڭ تىلى ئۇزۇن، ئىچى تار كېلىدۇ! ئۇلار بەئەينى لۇشۇن ئەپەندى ئېيت- قاندىك: «گويا چۇپرەندى پەتەكلەردەك ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ھامان باشقىلارغا تىكىپ، تۈرلۈك ئاماللار بىلەن ئۇلارنىمۇ پەتەك كۆرسىتىپ، ئۇلار بىلەن ئوخشاش نومۇرلۇق شىم كىيىمەكچى بولىدۇ!» بۇ سۆز ھەقىقەتەنمۇ جايىدا ئېيتىلغان، قەيەردە قۇرۇق شۆھرەتپەرەسلىك، بىلىمىزلىك، نادانلىق، شەخسىيەتچىلىك بولسا، شۇ يەردە ھەسەت- خۇرلۇقنىڭ قارا كۆلەڭگىلىرى بولىدۇ. ئۇلار گويا بىر - بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان قوش كېزەك ئاكا - ئۇكىلارغا ئوخشاپ كېتىدۇ!

گۈلناز بىلەن سېمىز خوتۇن خېلى ئۇزاق كۈسۈرلىشىپ، ئۆزلىرىچە ئىسچ قار- نىنى بوشىتىشتى.

— ئايچىچەك دېگەن بۇ سالما باش، يۇندا چىراي ھازىر يەردە ماڭايچۇ، ئاسمان- دىمۇ دەپ ئۆزىنى بىلەلمەي قېلىۋاتىدۇ، — دەپ ئەلەم بىلەن غودۇڭشىدى گۈلناز، — ئۇنى كىشىلەرگە ئاشۇنداق شىۋى قەدرىدەك ئەتىۋار كۆرسىتىۋەتكەن ئادەم ھېلىمىقى ئەكرەم دېگەن سولتەك! ئەمدى ئۇنىڭمۇ ھالىغا ۋاي، مۇزىكىسىدىن كۈلكە ئەمەس، يىغا ئاڭلانمىغىنىمى كۆرەي!

— ئەمدى ئۇ ئىككىسىنىڭ كاۋىكىمغا كىرىۋېلىپ، بۇ ئىشنى ھەق - دادىغا يەتكۈ- زەيلى! — دېدى سېمىز خوتۇن يېپىلاڭغۇ قاشلىرىنى لىكىلىدىتىپ، — سانىيە بىلەن ئەتىلا كۆرۈشەيلى!

گۈلناز چىرايىغا جىددىي تۈس بېرىپ، تەلۋىلىك بىلەن مۇنداق دېدى: — شۇنداق قىلايلى! ئەمدى كېيىمىز - گەپ، ئىشىمىز - ئىش! مېنىڭچە، ھايات دېمەك قىمار دېمەك! مەن ئەمدى قىلغۇلۇقنى قىلىمەن. بۇندىن كېيىنكى تەقدىرىم ياكى پىكاپقا ئولتۇرۇش ياكى بولمىسا، تۈرمىگە چۈشۈش، ئىككىنىڭ بىرى بولىدۇ!

تۆتىنچى باب

گۈگۈم باسقان سەھنە

«ئازاب - ئوقۇبەتتە قالساڭمۇ، تەشۋۇشلانمىپ
كەتمە، ھايات بۇلىقى كۆپىنچە، قاراڭغۇ
يەردىن ئېقىپ چىقىدۇ.»

— شەيخ سەئىدى

1

ئەكرەمنىڭ سابىق خوتۇنى سانىيە ئىككى «دەردمەن» تەرىپىدىن قاتتىم-قى قۇشالانغانىدى. يالغان-ياۋىداق، چۆرىسە-چۆچەك گەپلەر ئۇنىڭ ئەقلىنى كىپسىتىپ، بېشىنى ئايلاندۇردى. بولۇپمۇ گۈلنازنىڭ «ئېرىڭنى بۇزغان جادۇگەر ئاشۇ!» ئېرىنىڭ ئاشۇ قانچۇقىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، سەندىن چانغان، ئىككى بالىنى يېتىتمە قىلغان! ئەمدى ئۆز بەختىڭنى قايتۇرۇپ ئال!...» دېگەندەك ئېچىتقۇ گەپلىرى سانىيەنىڭ يۈرىكىنى تىلغاپ، گويى ئۇنى يارىلانغان چىشى شىرغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شۇ كۈنلەردە سانىيەنىڭ ھالىمۇ خاراب ئىدى. ئۇ ئەكرەمدىن ئايرىلىپ، ئۈچ ئاي ئۆتە-ئۆتمەي، تاسادىپىي تونۇشۇپ قالغان بىرى بىلەن ئالدىراپلا، ئېنىقراقى، ئەكرەمگە كۆز-كۆز قىلىش ئۈچۈنلا توي قىلدى. لېكىن ئۇلارنىڭ شېرىن ئايلىرى بىر ئاي ئەمەس، بىر ھەپتىگىمۇ بارمىدى، سانىيەنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ تاللىغان خاپانباش، پىلكۇز، قىرىق ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغان بۇ ئادەم ئۇچىغا چىققان ئەچەرمەن، يالغانچى، كاز-زاپ ئىدى. ھەر ئايدا ئالغان مائاشى ئۆزىنىڭ ئىككى ھەپتىلىك ھاراقىسىغا يەتمەيتتى، قالغان ۋاقىتتا سانىيەدىن پۇل تەلەپ قىلىپ، سوقۇشاتتى، ئۇراتتى. سانىيەنىڭ چىدىغۇچىلىكى قالمىدى، ئاخىرى ئۇ، تېجەپ-تۆمەپ يىغقان بىر مۇنچە پۇللىرىنى ئۈستەك بېرىش ھېسابىغا ئۇنىڭدىن ئاران قۇتۇلدى. ئۇ بار-يوقى تۆت ئايدەك ئۆي تۇتقان بولسىمۇ، لېكىن تۆت يىللىق ئەقىل-ھوشىدىن كەتتى. ئاپئاق، سىدام ماڭلايلىرىغا پۈرۈم-پۈرۈم قورۇقلار چۈشتى، دولقۇنلىنىپ تۇرىدىغان بۇدۇر چاچلىرىغا ئاق ئارىلىدى. شۇ چاغدىلا ئۇ، ئەكرەمنىڭ قەدىرىگە يەتتى. ئۇنىڭ مۇلايىملىقى، سەمىمىي-ساداقتى، ئۆزىلا چىقىلمىسا، ھېچ ئەشقا ئارىلاشماي، پىئاننى بەلەنلا ھەپلىشىدىغان تىنچ، رايىش مېجەزى ئەمدى ئۇنىڭغا ئېسە قىلىپ، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى بېشەملىكىدىن، ئەركە-نايىناقلىقىدىن قاتتىق پۇشاي-مان يېدى. لېكىن بولار ئىش بولغانىدى، شۇڭا، ئۇ ھەسرەت-نادامىتىنى ئىچىگە يۇتۇپ، تەقدىرگە تەن بېرىپ ئولتۇراتتى!

كۈتۈلمىگەندە ئىككى خوتۇننىڭ بەيدا بولۇشى ۋە ئۇلارنىڭ ئەقىل كۆرسىتىپ

قىيىمىتىمى سانىيەنى بىردىنبىلا ئاياغقا تۇرغۇزدى، ئۈمىدىمىز، چۈشكۈن كۆڭلىمگە بەخت-ئىقبالىنىڭ يورۇق شامىنى ياقىتى. ئۇنىڭدا راستىنلا ئۈمىد تۇغۇلغان، ئۆز ۋاقتىدا تارتقۇزۇپ قويغان بەختىمنى قايتا قولغا كەلتۈرۈش ئىشەنچى پەيدا بولغانىدى. بولۇپمۇ ئۇ، يېقىندىن بېرى، ئەكرەم بىلەن ئايچىپچەكنى يوشۇرۇن كۆزىتىش، ئەكرەمنىڭ ئۆيى ئەتراپىدا ئۇلارنى پايلاش ئارقىلىق، گۈلناز بىلەن سېمىز خوتۇن ئېيتقان گەپلەرنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلدى ۋە ئەكرەم بىلەن ئايچىپچەكتىن تېخىمۇ قاتتىق گۇمانلاندى. گۇمان ئاستا-ئاستا ئىماننى قاجۇردى، ئۇنىڭ كۆزى قىزىرىپ، يۈرىكى قاراملاشتى!

بۈگۈن يەكشەنبە، ھەممە ئادەم ئۆز تىرىكچىلىكى بىلەن ھەلەك ئىدى. ئايچىپچەك چۈشتىن بۇرۇن ئۆي ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، چۈشتىن كېيىن ئەكرەمنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئەكرەم يەنە شۇ نوتا يېزىش، پىئاننىو چېلىش بىلەن بەخت ئىدى. — بۈگۈن يەنە دەم ئالغىڭىز كەلمەپتۇدە، ئايچىپچەك، — دېدى ئەكرەم ئورنىدىن تۇرۇپ، — ساپىرنى يالغۇز تاشلاپ كەلدىڭىزمۇ؟

— ياق، ساپىر تۈنۈگۈن چۈشتىن كېيىن يولغا چىقىپ كەتتى، — دېدى ئايچىپچەك پىئاننىونىڭ بىر تەرىپىگە يۆلەنمىپ، — ھېلىقى ناخشىنىڭ ئەۋجىسىنى تازا ياخشى چىقىرالمىۋاتىمەن، شۇڭا ئىچىم تىتىلداپ، قايتا ئۆگىنەي، دەپ كەلدىم. — ياخشى بوپتۇ، ئەمەس، مەن چالاي، سىز ئوقۇڭ!

ئەكرەم دەرھال تۇتۇش قىلدى، ئۆيدە پىئاننىونىڭ يېقىملىق ئاۋازى ياڭرىدى، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئايچىپچەكنىڭ لەرزىسى نەپىس ناخشىسى كۆتۈرۈلدى. قايتا-قايتا چېلىش، قايتا-قايتا ئېيتىش يېرىم سائەتتە داۋام قىلدى، ئەمدى ئۇلار چارچاپ قالدى بولغاي، كرىپسودا يانىمۇ — يان ئولتۇرۇپ، ئالما — نەشپۈت يېگەچ پاراڭغا چۈشتى.

دەل شۇ چاغدا — ئەكرەم بىر تال قىزىل ئالىمنى ئاقلاپ، ئايچىپچەككە قوش قولاپ تۇتۇۋاتقان چاغدا — ئىشىك قاتتىق ئېچىلىپ، بوسۇغىدا سانىيە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلغان، كۆزلىرى چەكچەيگەن، چىرايى ئۆزگىرىپ، چويۇندەك كۆكرىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئايچىپچەككە بىر پەس بېگىزدەك تىكىلىپ قاراپ، ئارقىدىن بىردىنبىلا تىللاپ كەتتى:

— ھۇ!... يۈزى قىلن جالاپ! تاخ دېسە تاختا بېشىغا، پەش دېسە مورا بېشىغا چىقىدىغان لوقما ئوغرىسى!

بۇنداق كۈتۈلمىگەن غەلىتە ئەھۋالدىن ئەكرەم، ئايچىپچەكىمۇ خۇددى تۇيۇقسىز يەر تەۋرەپ، ئەنسىزچىلىكتىن باشلىرى گاراڭ بولۇپ قالغاندەك ياكى ئوچۇق ھاۋادا تۇيۇقسىز چاقماق چېقىپ، كىشىلەرنى ھەيرەتتە قالدۇرغاندەك بىر خىل تاسادىپىي، چۈشىنىكسىز، غەلىتە سېزىم ئىچىدە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى. بۇ پۇرسەتتىن پايدىلانغان سانىيە ئىشىكنى يوغان ئېچىۋەتتى-دە، ئەتراپنى بېشىغا كىيىپ، ساراڭدەك ۋارقىراپ-چارقىردى:

— قاراڭلار، خالايمقلار! ئوغرى مۇشۇك قولغا چۈشتى، جالاپنىڭ شەرمەندىسى

چىقتى!

قولۇم-قوشنىلارنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرى غىمچىرلاپ ئېچىلىشقا، شىپىرىلغان ئا-
ياغ تىۋىشىلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

سانىيە ئەمدى ئۆزىنى ئۆيگە ئېتىپ، ئاي-چىچەككە خۇددى ئاچ قالغان
بۇركۈتتەك شىددەت بىلەن تاشلاندى. ئۇنىڭ چاچلىرىنى چۇۋۇدى. كۆڭلىكىنى يىرتتى،

كارنىمىدىن بوغدى!

ئەكرەم كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان
بۇ ئىشلارغا ئەقلى يەتمەي، بىر پەس
ھاڭۋېتىپ قالدى، كېيىن ھوشىنى يىغىپ
يىمىرىدىلا سانىيەگە ئېسىلدى. لېكىن سا-
نىيە ئۇنىڭغا ئۆزىنى تۇتقۇزماي ۋار-
قىردى:

— ماڭا يېقىن يولسىڭ، ئەكرەم! —
دېدى ئۇ قوينىدىن بىر پىچاقنى ئې-
لىپ، — بولمىسا، مۇشۇ يەردە ئۆزۈمنى
بوغۇزلاپ بېرىمەن. سىز قاتىل بولۇپ
قالسىز!

ئەكرەم مەڭدەپ قالدى. سانىيە
غالجىرلىق بىلەن ئاي-چىچەكنى سۆرەپ
ئىشىك ئالدىغا ئېلىپ چىقتى. بۇ يەردە
ئادەملەر توپلىشىپ قالغانىدى، بۇلار-
نىڭ ئىچىدە قوشنا-قولۇملاردىن باشقا،

ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە كەلگەن بىر نەچچە چۈپ مېھمانلار بىلەن ئۆتكۈنچى يولۇچى-
لارمۇ بار ئىدى. سانىيە بىر قولى بىلەن ئاي-چىچەكنىڭ چىچىغا ئېسىلغان، بىر
قولى بىلەن ئۆزىنى كاپاتلىغان ھالدا ئەسەبىيەتچە ۋارقىراشقا باشلىدى:

— خالايمىق، مەن شۇم پېشانە، مەن بەختى قارا! مېنىڭ بەختىمنى مۇشۇ نو-
مۇسىمىز جالاپ ئوغرىلاپ كەتكەن! ئۇ مېنىڭ ئېرىمنى بۇزۇپ، ئىككى بالامنى
يېتىم قىلدى! ئەرگە تەگكەننىڭ سىزى خالايمىق، بالاتۇغقاننىڭ سىزى خالايمىق!
سانىيە يىغلاپ، قاقشاپ، ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەيتتى، ۋارقىرايتتى. ئاي-
چىچەككە بىر ئېغىز سۆزلەش پۇرسىتىمۇ بەرمىدى، ئاي-چىچەككە نومۇستىن بېشىنى
ئېگىپ، كۆزى بىلەنلا ئەمەس، يۈرىكى بىلەنمۇ يىغلاپ، ئاللاننىڭ، تەقدىرنىڭ بۇ

قىممەتلىرىدىن ھەيران بولۇپ، ئىچ-ئىچىدىن قاپساپ چىقىمۇ ئاتقان ئازاپ ۋە ئەلەم گە چىدىسماي، ئاستىمىنى لېۋىنى چىشلەپ قاننىمۇ تىتى! ئۇنىڭغا زادى نېمە بولدى؟ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى ئاقلاپ تۆت ئېغىز گەپ قىلالمايدۇ؟!

راست، مىڭلاپ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ناخشا توۋلاپ، بۇ يەر تۈگۈل، خەلىقئارا سەھنىلەردىمۇ ئوت چىقىرىۋەتكەن بۇ چوكان بۈگۈن بىرەر ئېغىز گەپ قىلىپ ئۆزىنى ئاقلىيالمايدى. تۇيۇقسىز زەربىدىن ئۇنىڭ نېرۋىلىرى تورمۇزلىنىپ قالغىنىدى. ئۇ سانىيەنىڭ شەددەتلىك، رەھىمسىز ھۇجۇمى ئالدىدا بىچارە ھالغا چۈشۈپ، خۇددى ياپراقلىرىغا چاڭ-توزان قونغان ئەۋرىشىم گۈلگە، يىلتىزغا قۇرت چۈشكەن يۇمران مايىغا ئوخشاپ قالغانىدى. قايسىبىر دانىشمەن توغرا ئېيتقان: «بوھتان-قىلمىچتىنمۇ مۇدھىش قورال!» ئەنە شۇ مۇدھىش قورال بىلەن يۈرنىكى قاتتىق زەخمە يېگەن ئاي-چىچەك پەقەت يىغلايمىراق، ئۆكسۈپ تۇرۇپ:

— يالغان، ھەممىسى يالغان! تۆھمەت... — تۆھمەت!... — دېگەن گەپلەرنىلا قىلالىدى. شۇ چاغدا ئەكرەم ئۆيىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، دەۋرەپ تۇرغان كىشىلەرگە قاراپ ۋارقىردى:

— يولداشلار، بۇ گەپلەرگە ئىشەنمەڭلار، ھەممىسى يالغان، تۆھمەت! بۇ خوتۇن ساراڭ بوپتۇ! ئېلىشىپتۇ!

لېكىن سانىيە كىشىلەرنى يەنە ئۆزىگە قارىتىۋالدى:

— كۆپچىلىك، قايسى ئوغرى ئۆزىنى ئوغرى دەپ باققان؟! قايسى جالاپمۇ ئۆزىنى جالاپ دەپ باققان؟! مەن بۇ ناپاكارلارنى نەق ئۈستىدىن چۈشۈپ تۇتۇۋالدىم! بۇ جالاپنىڭ بۇ ئۆيىنى ئەگىپ يۈرگەنمىگە خېلى بولغان، سىلەر بىلىمەمسىلەر، قوشنىلار!؟ سىلەر كۆرمىگەنمۇ؟! ئايال كىشى يوق ئۆيدە ئۇنىڭغا زادى نېمە بار!؟ قاراڭلار، ئۇنىڭ شۈبھىسى كەتكەنمۇ؟! بويىنىدا ئىلىتى بارنىڭ مانا مۇشۇنداق يېپىي سىرقىرايدۇ!

بارغانسېرى ئۇلغا يىغان خەلق توپى ماللىمانلاشتى. نۇرغۇن ئادەملەر ئاي-چىچەك-كىشى تونىدى، بەزىلەر ئۇنىڭغا ئېچىندى، ئەپسۇسلاندى؛ بەزىلەر بولسا، ئۇنىڭ شەنمىگە ئوچۇقتىن-ئوچۇق سەت گەپلەرنى قىلىشتى؛ بەزىبىر قوشنا-قولۇلارمۇ سانىيەگە ئىچ ئاغرىتىپ، ئاي-چىچەك-كىشى ئەيىبلەيدى. ئۇنىڭ بۇ يەرگە پات-پات كېلىدىغانلىقىنى بىلىدىغان سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەنگەندەك، باشلىرىنى مەنلىكلىكلىشىپ، بىر-بىرىگە ئېگەك قېقىشىپ، يۈزىدىن-يۈزىگە بىر مۇنچە كىنايىلىك گەپلەرنى ئۈستى-ئۈستىلەپ ياغدۇرۇشتى!

«ئويۇن» بار-يوقى يېرىم سائەتتەك داۋام قىلدى، لېكىن ئۇنىڭ زەربىسى، شەددىتى يېرىم ئاي ئۈزۈلمەي ياغقان قارا مۆلدۈردەك، ئاي-چىچەك بىلەن ئەكرەمنىڭ نامىنى تۈكۈۋەتتى! ئۇلارنىڭ قان-تەر، ئەقىل-پاراسەت سەرپ قىلىپ تىكىلگەن يۈز-ئابرويى ئەنە شۇ تۇيۇقسىز كۆتۈرۈلگەن بىرلا بوران بىلەن كەچكۈزنىڭ خازىنىدەك سەيىرلىنىپ كەتتى!

ئادەم-ئىشى ئوڭۇشلۇق، تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك بولغاندا، گويا تۇرمۇشنىڭ ھەممە يولغا ئەتىر گۈل غۇنچىسى چېچىلغاندەك ھېس قىلىدۇ، ھالبۇكى، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا بولسا، تۇرمۇش ھەممىلا جايدا كۆڭۈلسىز، بەختسىز ئۆتۈۋاتىدۇ، دەپ ئويلايدۇ، زارلايدۇ!

ئايچى-بېچەك شۇ كۈنلەردە ئۆزىنى خۇددى رىۋايەتلەردە ئېيتىلغاندەك، بىر كېچىدىلا جەننەتتىن دوزاخقا چۈشۈپ قالغان ئادەم سىياقىدا ھېس قىلدى!

پۈتۈن شەھەر بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ئۇنىڭ توغرىسىدىكى مەش-مەش گەپلەر بىلەن گۈرۈرىدە قوزغىلىپ كەتكەنىدى. كوچا دوڭمۇشلىرىدا، ئاشخانا، چايخانا، لاردا، قەھۋەخانىلاردا، ھەتتا ماگىزىن، ساتمىراشخانىلاردىمۇ شۇ ھەقتە گەپ، شۇ ھەقتە تالاش-تارتىش بولۇۋاتاتتى.

سانىيەنىڭ قولى ئارقىلىق ئۆز مۇددىئالىرىغا يەتكەن ئىككى «دەردمەن» خۇ-تۇن خۇددى يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ مىكروبنى توشۇغۇچى مەخلۇقلاردا، كوچىمۇ كوچا، ئۆيىمۇ ئۆي، ئىدارىمۇ ئىدارە يۈرۈپ، بۇ ئىشتىن تېخى خەۋىرى يوق كىشىلەرنى خەۋەرلەندۈردى، بولغان ئىشلارنى كۆپتۈردى. ئۇلار قىلچىمۇ تەپتىارتماي ئايچى-بېچەكنى «چەت ئەلگە چىقىدىغان چاغدا پۇلغا بۇزۇلغان شەرمەندە! ئىككى بالىنى يې-تىم قىلغان ئالۋاستى!...» دېگەندەك گەپلەر بىلەن كىشىلەرگە تېخىمۇ سەت كۆرسەتتى.

«ئېغىزدىن ئېغىزغا ئۆتسە، يېڭىنىمۇ تۇرۇككە ئايلىنىدۇ» دېگەندەك، ئايچى-بېچەك ھەققىدىكى بۇ گەپلەر ئېغىزدىن ئېغىزغا ئۆتكەنسىرى يوغىناپ، كۈچىيىپ، مەش-مەشلەر راستقا، گۇمانلار ھەقىقەتكە ئايلىنغاندەك بولۇپ قالدى. بوھتان، تىۋھ-مەت ھەممە تەرەپتىن يۇپۇرۇلۇپ كېلىپ، خۇددى ئۇۋىسى بۇزۇلغان ئۇششۇك ھەردەك غوڭغۇلداپ، ئۇنىڭ ئۇچرىغانلا يېرىدىن چېقىپ، ئازابلان، جېنىنى قاقشىتىشقا باشلىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ بېشىغا يېغىۋاتقىنى بۇرۇنقىدەك شان-شۆھرەتنىڭ خۇش پۇراق گۈللىرى ئەمەس، بەلكى جان ئالغۇچى مۇدھىش چېقىن ئىدى!

ئايچى-بېچەك ئۈچ كۈندىن بېرى ئۆيىدىن سىرتقا چىقىمىدى، كۆزلىرى ئولتۇرۇپ، چىرايلىرى سارغىيىپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى ئاچسىمۇ، يۇمىسىمۇ ئۆتكەنكى ئىش خۇددى تارىم دەرياسىنىڭ دەھشەتلىك دولقۇنى لەپىيەك ئۇرغاندەك، كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپ، ئىچ-ئىچىنى ئازابلان، جېنىنى قىينايتتى.

سانىيە يەنە شۇ ئىككى خوتۇننىڭ كۈشكۈرتىشى بىلەن مەدەنىيەت ئىدارىسىغا بېرىپ، ئۇ يەرنىمۇ بېشىغا كىيىدى. قۇربانوۋغا ئەرز قىلىپ، ئايچى-بېچەككە چارە كۆرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ تەلەپ ئۇزۇندىن بېرى مەقسىتىگە يېتىلمەي، دەككىسىنى يەپ، قورسىقىدا غوم ساقلاپ يۈرگەن قۇربانوۋغىمۇ ياغدەك ياقىتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆمەككە ئۈچ ماددىلىق بۇيرۇق چۈشۈردى: بىرىنچى، ئايچى-بېچەكنى

ۋاقتىنچە سەھنىمگە چىقارماسلىق، ئىككىنچى، تارقىلىش ئالدىدا تۇرغان «ئايچىچەك ناخشىلىرى» ناملىق ئۇنئالغۇ لېنتىسىنى دەرھال توختىتىش. ئۈچىنچى، ئايچىچەك نى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىدىن قالدۇرۇشنى ئىلتىماس قىلىش! بۇ بۇيرۇق ئۆمەك باشلىقى ئىلياسنىڭ نارازىلىقىنى قوزغىدى. ئۇنىڭ نەزەردە، بۇ بىر تالانت ئىگىسىنىڭ تەقدىرىگە، ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك جىددىي ئىش ئىدى. شۇڭا ئۇ، قۇربانوۋغا مۇنداق دېدى:

— جەمئىيەت دېگەندە ئادەم كۆپ، جۈپجاڭ، ھەر خىل گەپ-سۆزلەر تولا بولىدۇ! مېنىڭچە، تىرىك يۈرگەن ھەرقانداق ئادەم تۆھمەت، مەسخىرە ۋە كىنايىنىڭ نىشانىسى بولۇپ قېلىشى، ھەتتا بەزىدە مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن قىلىنغان ئىسپاتقاچتى گەپلەرنىڭ قۇربانى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئادەتتە ئاتلىق مېسۇسگە قۇرت چاپلاشقاندا، بوھتانمۇ ياخشى ئادەملەرگە چاپلىنىدۇ! ئېسىمدە قېلىشىچە، بىر پەيلاسوپ «تەقدىر توغرىسىدا» دېگەن كىتابىدا: «نوتا ئورمان بولسا، بوران سوقماي قالماس، دەريا لېۋىدە تۇرغان كىشىنى دولقۇن ئۇرماي قالماس، يۈرۈش-تۇرۇشى پەرقلىق بولغانلارنى باشقىلار غەيۋەت قىلماي قالماس!» دەپ يازغان. بىزنىڭ ئىسپات دەلىلىرىمىزدە كۆرۈلمەسلىك، ھەسەتخورلۇق ئىللىتلىرىنى يوق دېگىلى بولامدۇ؟! بۇ ئەزەلدىن مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقان بىر خىل رەزىل ئادەت كۈچى. بەزىبىر مۇشۇنداق «ئىشىتىن سىرتقى ھەۋەس» كە بېرىلىپ كەتكەن ئادەملەر ئۆزىدىن ئۆزۈپ زۇپ كەتكەنلەرنى، يۇقىرى ئۆرلەۋاتقانلارنى كۆرۈلمەيدۇ! ئىش ۋۇجۇدقا چىققاندا ھاقارەت يېغىپ كېتىدىغان، ئابروي ئاشقاندا تۆھمەت بولىدىغان ئىسھۋال ھەممە يەردە بار! راستىنى ئېيتسام، ئايچىچەكنىڭ بۇنداق بىر كېچىدىلا بۇلبۇلىدىن ھۆپۈپكە ئايلىنىپ قېلىشىغا ئىشەنمەيمەن! ئۇ ساپىر بىلەن ئەزەلدىن بەختلىك، ئىناق تۇرسا، ھەرگىزمۇ بۇنداق سەت ئىشقا ئاياغ باسمايدۇ، ئەكرەممۇ ئۇنداق يىملىكى سۇيۇق، ۋىجدانى سۇس ئادەم ئەمەس!

— پەرەز بىلەن قىياسنى پاكىت ئورنىغا دەسسەتكىلى بولمايدۇ، ئىسپات! — دېدى قۇربانوۋ سوغۇق ھىجىيىپ، — پاكىت ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ، ئۇنىڭغا سىزمۇ، مەنىمۇ ئارا تۇرالمايمىز! ئەلۋەتتە مەنىمۇ ئايچىچەكنىڭ ئۇنداق بولۇپ قېلىشىنى، كىشىلەرنىڭ كۆزىنى چاقىتىپ ئۆرلەۋاتقان ياش بىر ناخشىچىنىڭ سەھنىمىزدىن يوقىلىپ كېتىشىنى ھەرگىز، ھەرگىزمۇ خالىمايتتىم. لېكىن رەھىمسىز رېئاللىق مېنىڭ تىلىشىمنى قىسقا قىلىپ قويدى. بىر كېچە ئۇخلىيالمىدىم. لېكىن بۇ شەرمەندە ئىشلار سىز بىلەن مېنىڭ ئارزۇيۇمنىڭ ئەكسىچە سادىر بولدى، رەھىمسىز رېئاللىق بىزنى ئوڭدا قويدى. ئايچىچەك بىلەن ساپىرنىڭ مۇناسىۋىتىگە كەلسەك، مەنىمۇ ئۇلارنى بەختلىك بىر جۈپلەر، دەپ قارايتتىم. لېكىن، ئىلياس، خوتۇن كىشى دېگەننىڭ شەيتىنى يامان، دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ، مۇشۇ ئىشلاردىن كېيىن مېنىڭ ئايال زاتىغا بولغان ئىخلاسىم قايتتى، قىردىق يىلدىن كېيىن خوتۇن كىشىنىڭ بىر تال چېچى ئەر تەرەپكە ئۆتۈدۇ، دېگەن گەپنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىپ قالدۇم.

ئەمدى بىز ئۆمەكنىڭ، كوللېكتىپنىڭ، ئارتىستلار بىرلىكىنىڭ نامىنى ساقلىمىساق، قوغدىمىساق بولمايدۇ، ھەممەيلىن ئاي-چىچەكتىن ئىبرەت ئېلىشى كېرەك!

ئىلىياس قۇربانوۋغا كۆڭلىنى چۈشەندۈرۈپ بولالمىدى، ئۇ قەيەردىن گەپ قىلسا، قۇربانوۋ شۇ يەردىن چىقىپ، ناھايىتى ئالدىغا ئايلىنىپ بىلەن، ئىچ ئاغرىتىپ، ئەپسۇس چەككەن قىياپەتتە رەت قىلاتتى، يوققا چىقىراتتى. ئىلىياس ئۇنىڭغا گېپىمنى ئۆتكۈزەلمەي ئاخىرى «ئۈچ ماددىلىق بۇيرۇق» نى ئامال بار ئارقىغا سۈرۈش، ئىجرا قىلماي تۈگۈلۈۋېلىشقا ئوخشاش پاسسىپ ئۇسۇل بىلەن ئۆز پىكىرىدە چىڭ تۇرۇۋەردى.

3

ئادەم ھاياتىدىن ئۈمىد ئۆزگەندە، ئۇنىڭغا قۇياش چاقناپ تۇرغان تومۇز كۈن-لەرمۇ سوغۇق ۋە يېقىمىسىز، تولۇن ئاي نۇر سېپىپ تۇرغان ئايدىن كېچىلەرەۋزۇلەتلىك ۋە كۆڭۈلسىز بىلىنىدۇ!

ئايچىچەكنىڭ روھىي ھالىتى ھازىر شۇنداق ئىدى. تۇرەۋش ئۇنىڭغا رەھىمىسىزلىك قىلدى. ھايات ۋاپاسىزلىق قىلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ قايسى گۇناھ، سەۋەنلىكلىرى ئۈچۈن، بۇنداق چىدىغۇسىز ئازابقا قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ يېستەلمەيتتى! تۇرەۋش ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىۋاتامدۇ-يا؟ ئۇنىڭ چاقچاقلىرى نېمىدېگەن قاتتىق! ئىھ، تۇرەۋش سەھىپىسى! سېنىڭ بەتلىرىڭ نېمىدېگەن رەڭمۇ رەڭ ھە؟! بەزى بەتلىرىڭدىكى قىزىل رەڭ ئادەمنى خۇددى چوغدەك كۆيدۈرسە، بەزى بەتلىرىڭدىكى كۆك رەڭلەر خۇددى مۇزدەك ئادەمنىڭ بەدىنىنى شۇر كەندۈرىدۇ! بەزى بەتلىرىڭدىكى ئاق رەڭلەر ئادەمنىڭ قەلبىنى يىللىتىپ، ھۇزۇر بېغىشلىسا، بەزى بەتلىرىڭدىكى قارا رەڭلەر ئالۋاستىنىڭ قولىدەك ئادەمنىڭ گېلىنى بوغۇپ، جاھالەت قوينىغا سۆرەيدۇ! لېكىن ئىرادىلىك، غەيرەتلىك، جۇشقۇن ئادەملەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇمۇ ھېچگەپ ئەمەس. ھاياتنىڭ ئاچچىق-چۈچۈكىنى، خۇشاللىق بىلەن قايغۇ-سىنى، ھىجران بىلەن ۋىسالىنى، قىسقىسى، ئۇنىڭ كۆز چاقىتىدىغان ئاشۇ رەڭمۇ رەڭ سەھىپىسىنى باشتىن كەچۈرمەگەن ئادەم ئۇنىڭ چەكسىز گۈزەللىكى بىلەن چوڭقۇر ئەھمىيەتنى قانداق چۈشەنسۇن؟! شۇڭا بىر دانىشمەن: «كىشىلىك تۇرۇش گويا جانلىق، قىزىقارلىق، ھەممىشە ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان كىتابقا ئوخشايدۇ!» دەپتىكەن.

ئايچىچەك شۇ كۈنلەردە مانا شۇ كىتابنى ناھايىتى قىيىنلىپ، ئازاب ئىچىدە ئوقۇۋاتاتتى!

ئۇنىڭ بىر نەچچە كۈندىن بېرى، ئۆيىدىن چىقماي ئاھ ئۇرۇپ يېتىۋېلىشى، ئۇخلىماي، تاماق يېمەي ئۆزىنى ئۆلۈم گىردابىغا ئىتتىرىشى نۇرغۇن ئاق كۆڭۈل سەپداشلىرىنىڭ چوڭقۇر ھېسداشلىقىنى قوزغىدى ھەم ئۇلارنى ئەنسىرتىپ قويىدى. ئۆمەك باشلىقى ئىلىياسمۇ دەككە، دۈككە ئەچىدە قالدى. شۇ كۈنلەردە ئۇ ئۆز پىكىرىنىڭ

توغرىلىقىغا بارغانسېرى ئىشىنىۋاتاتتى. چۈنكى گۈلنازنىڭ باشقىچە كېرىلىپ گۈلئەقەلەردىن ئېچىلىپ كەتكەنلىكى، بارغانلا يەردە ئايچىچەك بىلەن ئەكرەمنىڭ غەيۋەت-شىكايىتىنى قىلمىشى، ئۇنىڭ قۇرباننىڭ ھېلىقى سېمىز خوتۇنى بىلەن سىمىزلىق، بىنورمال مۇناسىۋەتتە بولۇشى بۇ نۇقتىنى كۈچلۈك دەلىللەر بىلەن ئىسپاتلايتتى. شۇڭا ئۇ بۈگۈن ئەكرەمنى ئەگەشتۈرۈپ، ئايچىچەكنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئايچىچەكنىڭ تەقى-تۇرقىغا قاراپ، ئىلىياسنىڭمۇ، ئەكرەمنىڭمۇ ئىچى سىمىزلىق كەتتى. ئۇنىڭ بىر چاغلاردىكى يالتمىراپ تۇرىدىغان، دولقۇنلۇق بۇدۇر چاغلارنى نەچچە كۈندىن بېرى تاغاق تەگمەي چېكىشىلەنمىپ، پاختىمىپ كەتكەنىدى؛ بۇلاقتەك مۆلدۈرلەپ تۇرىدىغان يوغان، قاپقارا كۆزلىرى قىمىلىپ، خىرەلمىشپ قالغانىدى؛ ئاپئاق يۈزى، قىزىل مەڭزى تاتىرىپ، سارغىمىپ كەتكەنىدى.

ئۇ، ئاكا ئورنىدا ئىچەكشىپ كەتكەن ئىككى سەپدىشىنى كۆرۈپ يەنە يىغلىدى، ئۇزاق، ئېزىلىپ يىغلىدى.

— ئايچىچەك، ئۆزىڭنى تۇتۇڭ، قەددىڭنى رۇسلاڭ! — دېدى ئىلىياس ئىچكىۋ-يەرلىك بىلەن، — بىز سىزگە ئىشەنگەن، ھېلىمۇ ئىشىنىمىز! ھايات دېگەن ئىشەنمىدىغان نەرسە ئەمەس، ئۇ بەكمۇ قىممەتلىك. بولۇپمۇ سىزنىڭ ھاياتىڭىز يالغۇز ئۆزىڭىزگىلا مەنسۇپ ئەمەس. سىز بىر ئىختىساس ئىكەنسىز. ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنى نابۇت قىلىشىڭىز، جەمئىيەتكە كېرەكلىك بىر ئىختىساس ئىكەنسىز. ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنى نابۇت قىلىشىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئازغىنە دەرد-ئەلەم ئۇچۇن ھاياتىڭىزدىن ئاسانلا ۋاز كەچكەن ئادەمنى كىشىلەر ياخشى نام بىلەن تىلغا ئالمايدۇ! سىز تەبىئەتتىكى كۈن تۇتۇلۇشىنى كۆرگەنمۇ؟! ئۇ شۇنچە زۇلمەتلىك بولسىمۇ، لېكىن بىر دەمدە ئۆتۈپ كېتىدىغۇ! تۇرمۇشىمۇ شۇنداق بولىدۇ، بىر قارىشىڭىز ئالەمنى قارا بۇلۇت قاپلاپ كەتكەندەك بولۇشى مۇمكىن، لېكىن يەنە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئالدىڭىزدا كۆركەم قۇياش پەيدا بولىدۇ! سىز ئۆزىڭىزنى ھازىر گويلا ياردەمچىسىز، يېتىم قالغاندەك، قاتمۇ-قات بېسىمغا ئۇچراۋاتقاندەك ھېس قىلىشىڭىز، ئەمەلىيەتتە، كۆز ئالدىڭىزدىكى قاراڭغۇلۇقنى بۆسۈپ ئۆتۈشىڭىز، يەنە يېڭى بىر ماكانغا قەدەم قويىسىز. چۈنكى، ھەقىقەت ۋە ئادالەت سىز تەرەپتە!

ئايچىچەك يىغىدىن، ئېسەدەشتىن توختىدى. ئۇ، بېشىغا تۆھمەت تاشلىمىرى ياغقاندىن بۇيان، بىرىنچى قېتىم مانا شۇنداق ئىشەنچكە، ھېسداشلىققا تولغان، ئىچكىۋەرلىك بىلەن ئېيتىلغان سەھىمىي سۆزلەرنى ئاڭلاۋاتاتتى. ئۇ بېشىنى كۆتۈردى، كۆز چانقىمىدىكى ياشلارنى سۈرتۈپ، ئاۋۋال ئىلىياسقا، ئاندىن ئەكرەمگە قارىدى. ئۇنىڭ مىسكىن نەزەرى ئەكرەمنىڭ يۈزىگە تىكىلگەندە، بىر پەس توختاپ قالدى. چۈنكى ئەكرەمنىڭ بىرىنچىچە كۈن ئەچىدە گويلا بىرىنچىچە ياش قېرىدىپ كەتكەندەك مۇكەببىپ قالغانىدى. لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بىر خىل ئۈمىدۋارلىق نۇرى چاقناپ تۇراتتى، كۆڭلىمۇ ئايچىچەككە ئوخشاش چۈشكۈنلىشىپ كەتمىگەنىدى. ئەمدى ئۇمۇ ئايچىچەكنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان،

قەلبىگە ئىشەنچ ئۇرۇقىنى چاچمىدىغان گەپلەرنى قىلمىشقا باشلىدى:

— ئايچىچەك، ئادەمنى ھەرگىزمۇ بىخەتەرلىك ساندۇقىغا سېلىپ قويغىلى بولماي-دۇ، ھاياتتا كىشىگە بەخت-ئادەتتىن كۆرە، بەختسىزلىك كۆپرەك ئسۇچراپ تىۋرىدۇ. ئەگەر سىز كۆكتە ۋاقىتلىق پەيدا بولغان ئاشۇ بەختسىزلىك تۇمانلىرىدىن قورقماي، ئۆمىدۋار بولسىڭىزلا، ھەرقانچە ئېغىر دەرد-ئەلەممۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. چۈنكى، سىز ئۆزىڭىزگە ئاق ھەم پاك! ۋىجدان ئالدىدا قىلچە ئازابلىنىمىدىغان يېرىڭىز يىسوق! بۇ پەقەت ئايرىم كىشىلەر تەرىپىدىن غەزەپلىك ھالدا پەيدا قىلىنغان بىسەر قارا تۈتەك! ھەقىقەت شامىلى كۆتۈرۈلسىلا، تۈتەك تارقايدۇ! شۇڭا سىز ئەمدى كۆڭۈل دەرۋازىڭىزنى بۇنداق مەھكەم ئېتىۋالماي، بېشىڭىزنى كۆتۈرۈپ، ھەمراھلىرىڭىزغا يېقىنلىشىڭ! گەرچە، سىزنىڭ ھازىر كۈلۈشكە ھەپسىلىڭىز بولمىسىمۇ، لېكىن ھەم-راھلىرىڭىزنىڭ كۈلكە سادالىرىنى ئاڭلىسىڭىز كۆڭلىڭىز كۆتۈرۈلۈپ قىپىلىشى مۇمكىن. ھازىر سىزگە زۆرۈرى، قايغۇ-ئەلەملەرنى چۆرۈپ تاشلاپ، قانۇنىيەتلىك، ئىس-قىلانلىك بىلەن ياشاشتىن ئىبارەت!

— شۇنداق، ئايچىچەك! — دېدى ئىلياس ئۇنى تېخىمۇ ئىلھاملاندۇرۇپ، — ھازىر-قى ئەھۋال ئاستىدا، ھەرگىز چېكىنىشىڭىز، تىز پۈكۈشكە بولمايدۇ! ئەگەر سىز بىسەر قەدەم چېكىنىسىڭىز، ھەسەتخورلار، قارا نىيەتلەر ئىككى قەدەم ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ! تىز پۈكۈشكە تېخىمۇ بولمايدۇ، بىز بۇ دۇنياغا رەزىللىك، قىلاقلق، نادانلىق ۋە قەبىھلىكلەر ئۈستىدىن غەلبە قىلىش ئۈچۈن تۆرەلگەن!

سەممىي ئىشەنچكە، رىغبەتكە، ئىلھامغا تولغان بۇ تەسىرلىك سۆزلەر ئايچىچەك-چەكنىڭ بىرنەچچە كۈندىن بېرى قەلبىنى بېسىپ ياتقان قارا تاشنى، كۆز ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقنى ۋە كالىسىنى ئايلاندۇرۇپ يۈرگەن مۇدھىش خىياللارنى ئاستا-ئاستا كۆتۈرۈۋەتكەندەك بولدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى خىرەلىك سۈزۈلدى، يۈزىدىكى دەرد ئىزلىرى يوقالدى.

ئىلياس بىلەن ئەكرەم كەتكەندىن كېيىن، ئايچىچەك بۈگۈن بىرىنچى قېتىم ئاغ-زىغا تېتىمغۇدەك بىر پىيالە تاماق يېدى ۋە ئۇيقۇ دورىسىنى ئىچمەيلا، كرىپسىلودا ئولتۇرۇپ، ئىلەك-سىلەك ئۇيقۇغا كەتتى.

يوللار... يەنە شۇ تۇتاش، تۇگىمەس يوللار!...

سابىر ئۇزۇن بىر سايدىن ئۆتۈپ، كۆچۈم مەھەللىگە كىردى. لېكىن بۇ يەردە-مۇ توختىماسلىققا جەزم قىلدى، ئۇ ئالدىرايتتى، ئۆيىنى، ئۆيىنىڭ گۈلتاجىسى بولغان مەھبۇبىسى بىلەن ئوماق قىزى ساپاھەتنى تېزىرەك كۆرۈش ئۈچۈن ئالدىرايتتى، ئالدىراشچىلىقتا يۈردىكى تېپىچەكلەيتتى. ئۇ ھېسابلاپ كۆردى، مانا بۈگۈن ئۆي-دىن ئايرىلىشىمغا توققۇز كۈن بويىتۇ، توققۇز كۈن ئۇنىڭغا گويا توققۇز ئايدەك، ھەتتا توققۇز

يىلدىكى تۇيۇلۇپ كەتتى. شۇڭا ئۇ ئالدىدا سوزۇلۇپ ياتقان بۇ چەكسىز يوللارنى پەقەت مېڭىش، دەم ئالماي تېز مېڭىش بىلەنلا تۈگەتمەكچى ئىدى. لېكىن مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىغا كەلگەندە، يەنە توختاشقا مەجبۇر بولدى. ئۇنى ئاشخانىدىن ھېلىلا تاماق يەپ چىقىپ، ماشىنىسىنى تەكشۈرۈۋاتقان تۇنۇش بىر شوپۇر ۋارقىراپ تۇختىتىۋالدى، ئۇنىڭ ئىسمى قارا قاسىم ئىدى.

— نېمىگە ئالدىرايسىن، سابىر؟ — دېدى ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان سابىرغا قولنى شىلتىپ، — ئۆيۈڭدە سەن ئالدىرىغۇدەك ئىش يوق، ئاداش! سابىر ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈۋېتىپ:

— سەن نەدىن بىلىسەن مېنىڭ ئۆيۈمدە ئىشنىڭ بار - يوقلۇقىنى؟ — دېدى كۈلۈپ، — قاچان كەلدىڭ؟

قارا قاسىم ئۇنىڭغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ دېدى:

— تۈنۈگۈن يولغا چىققان.

— يۇرت تىنچ - ئامانمۇ؟ — دېدى سابىر پەرۋاسىزلا، — بىزنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى

كۆرگەنمىدىڭ؟

— ئۆيۈڭدىكىلەرنى بۇرۇن سەھنىدە كۆرۈپ تۇراتتۇق، ئاداش، — دېدى قارا

قاسىم ئەتراپقا سىملىق قاراپ قويۇپ، — لېكىن يېقىندىن بېرى سەھنىدىمۇ كۆرمىدۇق، ئاڭلىماق ئۆيگە بېكىتمەۋاپتۇ.

سابىر بىردىنلا سەگەكلەشتى:

— نېمىشقا؟ بىر ئىش بوپتۇمۇ؟!

قارا قاسىم ياندۇرۇپ سوردى:

— سەن تېخى ئاڭلىمىدىڭما؟ ھە، بوپتۇ ئەمىسە، ئاڭلىمىغان بولساڭ، ئۆيۈڭگە بار -

غاندا بىراقلا ئاڭلا! ئىشقىلىپ بەك ئالدىراپ ماڭمىساڭمۇ بولىدۇ، ھېرىپ بارغىنىڭدا،

ھاردۇق ئېشى ئورنىدا گەپ ئاڭلايسەن، شۇ!

— قانداق گەپكەن ئۇ؟! — سابىرنىڭ ئاۋازى سەل - پەل تىمىردى.

— گەپ دېگەن ھەر خىل بولىدۇ، ئاداش! — دېدى قارا قاسىم ئەمدى خۇپسەن -

لىك قىلماقچى بولۇپ، — بارغاندا ئاڭلىمامسەن، مەن بۇ يەردە دېسەم، قىزىقى قالمايدۇ!

لېكىن، سابىر مېخىتەك قانداق تۇرۇۋالدى، قارا قاسىم ئۆزى تەشكىن گەپنىڭ

ئاخىرىنى چىقارماي قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. ئەمدى ئۇ تىلنى چايناپ،

بىر ئاز ئوڭايسىز ھالغا چۈشۈپ:

— يول ئۈستىدە ياخشى خەۋەر بولسا يەتكۈزسەم بولاتتى، ئاداش! — دېدى ئىك -

كى يېنىغا قاراپ، — لېكىن ئۆزۈڭ قىستاپ تۇرۇۋالدىڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۈگۈن ئەتە

جەزمەن ئاڭلايسەن، بوپتۇ، دېسەم دەي، لېكىن ئۆزۈڭنى چىڭ تۇت!

ئۇ ئايچىپچەككە مۇناسىۋەتلىك گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى تەپسىلىي، ئۇچۇر - بۇجۇ -

رىغىچە ئېيتىپ بەردى. بۇ گەپلەر سابىرنىڭ يۈرىكىنى ئۆرتەپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى

لەرزىگە سالدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، كۆز قارىچۇقىسى ۋەھىملىك كېڭىيىپ،

چىرايى سۈرلۈك تۈس ئالدى. شۇ تاپتا، ئۇنىڭ تىترەۋاتقان ئايىغى ئاستىدىكى زېمىن گويا ئۆڭتۈرۈلۈپ كەتكەندەك، باشلىرى غوڭغۇلداپ، يۈرىكى تارتىشىپ، پۇت-قولى ھالسىراپ كەتتى.

ئۇ يولدىن قالدى، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، كىچىك بىر كۆلنىڭ بويىسىداكى ئاشخانغا كىردى. تاماقمۇ يېمەي، بىر تەخسە سەي قۇرۇتۇپ، بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنى ئالدىغا تىكلەپ قويدى.

شۇ چاغدا، ئاشخانغا يېڭىلا ئاپتوبۇستىن چۈشكەن ئون نەچچە يولۇچى كىرىپ كەلدى. ئۇلار تاماق كەلگەچە ئارىلىقتا، بەزىلىرى چاي ئىچىپ، بەزىلىرى ھاراق ياكى پىۋا ئىچىپ ئولتۇرۇپ، تۇشمۇ-تۇشتىن جاھاندا بار گەپلەرنىڭ ھەممىسى توغرىسىدا پاراڭغا چۈشۈشتى. بۇ گەپلەرنىڭ ئارىسىدا، ئەلۋەتتە، ئايچىچەك ئۈستىدىكى «ئالاھىدە خەۋەرلەر» مۇ بار ئىدى.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ ئاغىنىلەر، — دېدى چۇپۇرباش بىر زۇۋاندا، — يۇقىرىدىن ئايچىچەكنىڭ ناخشا ئېيتىشىنى مەنى قىپتۇ!

— يالغۇز ئۇلا ئەمەس، — دېدى چۇپۇرباشقا روبرۇ ئولتۇرغان يەنە بىرى، — ئۇنىڭ لېنتىسىنى تارقىتىشىمۇ توختىتىپتۇ! تېخى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىدىنمۇ قالدۇرىدىغان ئوخشايدۇ!

— خوپ بوپتۇ! — دېدى چەتتە ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق سېمىز بىر ئادەم، — ھارام ئىشنى قىلغاندىن كېيىن شۇنداق بولىدۇ، پاقىمۇ-بىر سەكەرەيدۇ، ئىككى سەكەرەيدۇ، ئاخىر ئورنىغا چۈشىدۇ!

— لېكىن، ناخشىنى قالىتىس ئېيتاتتى — دە، كاساپەت! كۆز تەڭگەندەكلا ئىش بوپتۇ! مېنىڭ ئاڭلىشىمچىغۇ، ئۆز ئىچىدىكى بەزىلەر كۆرەلمەي، ئاشۇنداق پىتىنە-پاسات تېرىغان، دەيدۇ!

— راست، ئارتىس خەق دېگەن بىر-بىرىنىڭ پېيىدىلا يۇرىدۇ، بىر-بىرى شۇنداقلا كۆتۈرۈلىدۇ، بولدى! ھەممىسى خۇددى ھەسەلگە ئولاشقان چىۋىنىدەك تالايىدۇ! — لېكىن نەق ئۈستىدىن چۈشۈپتۇ ئەمەسمۇ! ھېلىقى مۇزىكانت ئىندەككە كەل تۇرۇۋاپتىمەن.

— شۇ! ئارتىست دېگەنگە ئىشەنگىلى بولىدىغان خەق ئەمەس، ئۇلارنى كۆرسە بولىدۇ، ئالسا بولمايدۇ! بىچارە، ئاشىمىغا ئىشىنىپ، ئەرسىز قالمىسا بولاتتىغۇ!

— ھەي ئاغىنىلەر، ئۇنداق دەپ كەتسەڭلار، ئايچىچەكنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىساڭلارغۇ، شۇلگىيىمىڭلارنى ئاققۇزۇپ، ماختاپ، شۇتا قويماي ئاسمانغا چىقىرىۋېتىدىكەن سىلەر، ئەمدى كىچىككىنە مەش-مەش گەپلەرنى ئاڭلاپلا، بۇنداق يەرگە تۇرۇۋەتسەك بولماس!

— يەرگە تۇرغۇدەك ئىش قىلغاندىن كېيىن، ئۇرۇش كېرەك — تە! — دېدى ھېلىقى سېمىز ئادەم غودۇراپ، — ئېرىمۇ بار بولغىدى ئۇنىڭ! «ئەرنى ئەر قىلغانىمۇ خوتۇن، يەر قىلغانىمۇ خوتۇن» دېگەندەك، بىچارە ئېرىنى يەر قىلدى — دە، كۆڭلى قارا!

— ۋاي - ۋۇي! ئۇ چوكانغا نېمانچە ئۆپكە قاقسىلەر ئاغىنىلەر! — دېدى چەتتە ھاراق ئېچىپ ئولتۇرغان بىرى، — بىزگە ئۇنىڭ ناخشىسى كېرەك، ناخشىسىنى ئاڭلىماق بولدى، ئۆزى نېمە قىلسا قىلىمادۇ؟! پۇڭلۇق يەر دېگەنگە نېمە تېرىسا، ئۆزىنىڭ ئىختىيارى!

سابىرنىڭ چىشىلىرى كىرىشىپ، مۇشتلىرى تۈگۈلدى، پۈتۈن بەدىنى ساداقتىن چىقىدىغان ئوقىيادەك تارتىشتى. شۇ تاپتا ئۇ، قاڭقىپ بېرىپ، بۇ زۇۋاندازلارنىڭ يۈزىگە نىسبەتەن ئاغزىنى قان قىلىشقا، ھاياسىز گەپلىرى ئۈچۈن تىلىنى سۇغۇرۇشقا تەييار ئىدى. لېكىن ئۇلار ئۆتكەنكىدەك ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن يالغان - ياۋىداق گەپ توقۇغان تېرە سودىگىرى ئەمەس، بەلكى بۇلار ئايچىچەك توغرىسىدا رەسمىي ئوتتۇرىغا چىققان ۋە چىقىۋاتقان ئىشلار ئۈستىدە سۆزلەۋاتىدۇ، بايا قارا قاسم يەتكۈزگەن گەپلەرنى ھەر تەرەپتىن تولۇقلاپ، ئىسپاتلاۋاتىدۇ! بۇ ھالدا، قانداقمۇ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى قان قىلىپ، تىلىنى سۇغۇرۇۋالغىلى بولىدۇ؟! ئەگەر ئۇ شۇ تاپتا، ئوت ئۇرىغا سەكرەپ چۈشسە، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىنى ئاشكارىلايدۇ، خالاس! ھازىر ئۇ ئۆزىنى ئايچىچەكنىڭ ئېرى دېگەن نام بىلەن ئاتاشتىن قورقىدۇ، نومۇس ۋە خورلۇق ھېس قىلىدۇ!

سابىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى، ئۇھسىنىپ ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچتى، ئۇ بۈگۈن ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم ئىرادىسىگە خىلاپ ئىش قىلدى، ھاراقنى سۇ ئىچكەندەك ئىچتى، شىركەيمىپ بولدى، چىرايى قىزىرىپ، كۆزلىرى تېخىمۇ سۈرلۈك تۇس ئالدى! ئۇ قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىغاندا ئاشخانىدىن غالدا - غۇلدۇڭ مېڭىپ چىقتى، بىرىدىنلا بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلدى، ئۇزۇن يىل غەمخانا بولغان بۇ ئاۋات ئۆتەڭ ئۇنىڭ كۆزىگە يات، سوغۇق ۋە يېقىمىسىز كۆرۈنىدى. ئۇ ماشىنىنى ئوت ئالدىردى، يول، پەقەت يوللا ئۇنىڭ دەردلىك كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغاندەك قىلاتتى. ماشىنا قاتتىق گۈركىرەپ، سىلىكىنىپ، تېز يۈرۈپ كەتتى.

ھاراق ئاستا - ئاستا سابىرنىڭ بېشىغا كۆتۈرۈلدى، كۆڭلىمۇ سەسكەنگەندەك بولدى. لېكىن ئۇنىڭ يۈزى سەزگۈر، دىلى روشەن ئىدى. كۆز ئالدىدىن بىردەم ئاي - چېچەك بىلەن يېڭى تونۇشقان چاغدىكى ھۇھەببەتكە، ناخشىغا، خۇشاللىققا تولغان غەمىسىز، پاراغەتلىك چاغلار ئۆتتى؛ بىردەم توپىدىن كېيىنكى ۋىسال لەززىتى بىلەن مېھرى - ۋاپاغا تولغان قايناق، بەختىيار كۈنلىرى ئۆتتى!

شۇ چاغدا سابىرنىڭ قۇلاق تۇۋىدە، ھەر قېتىم سەپەرگە چىقىدىغان ۋاقىتتا ئاي - چېچەك دۇتار بىلەن ئوقۇپ بېرىدىغان ئامراق ناخشىسى جاراڭلىغاندەك بولدى:

قەيەردە بول، قاچانلا كەل،

سېنى كۈتەرەن!

ساڭا بولغان پاك سۆيگۈمنى،

ساقلاپ ئۆتەرەن!

لېكىن بۇ شېرىن تەسىراتلار ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرالمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى

ناھايىتى تېزلا مۇزدەك سوغۇق، زەھەردەك ئاچچىق، زۇلمەتلىك تۈندەك كۆڭۈل سىز بىر سېزىم ئىگىلىۋالدى.

بۇ سېزىمنىڭ بىر تەرىپىدە، ئۇنىڭ ئەركىم غۇرۇرىنى يەرگە ئۇرغان، جېنىنى قاقشىتىۋاتقان ۋاپاسىز ئايچىچەك، يەنە بىر تەرىپىدە، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا قىستىلىپ كىرىپ، بەختلىك بىر ئائىلىنى بۇزۇش ئۈچۈن زەھەرلىك قولىنى سوزغان، قارا كۆڭۈل ئەكرەم تۇراتتى. ساپىر شۇ چاغدىلا، ئەكرەمنىڭ دوست قىياپىتىدە ئۆز يۈرىكىگە قول سالغانلىقىنى، ئايچىچەكنىڭمۇ ئۇنى «ئىككىنچى ئۇستازىم» دەپ يۇرۇپ، ئۆزىگە ۋاپاسىزلىق قىلغانلىقىنى چۈشەنگەندەك بولدى!

ساپىرنىڭ بوغۇزىغا يىمغا قاپلاشتى، ئىچ - ئىچىنى تاتىلاپ، تومۇر - تومۇرلىرىدىن سىرغىپ چىقىۋاتقان سوغۇق، ئاچچىق ياش كۆز چاناقلىرىنى توشقۇزۇپ، مەڭزىنى بويلاپ يەرگە دومىلىدى.

ئۇنىڭ كۆزلىرى ياش بىلەن خىرلەشتى، كۈچلۈك، ماھىر قوللىرى تىتمىرەپ، رولى باشقۇرالمىدى. ئۇ ئۆزىگە قارشى كېلىۋاتقان ماشىنىغا بەلگە بېرىش ئۈچۈن چىراغنى ئۆچۈردى - يۇ، لېكىن قايتا يېقىمغا ئۈلگۈرەلمىدى. شامالداك تېز كېلىۋاتقان ماشىنا 7 - 8 مېتىر ئېگىز قىيالىقتىن تۆۋەنگە دومىلىدى!...

ساپىرنى بۇ خەتەرلىك قىيالىقتىن ماشىنا ئەمەس، بەلكى دەرد - ئەلەم، خورلۇق ۋە رەشىم ئازابى سۆرەپ چۈشۈپ كەتكەنىدى! ماشىنىنىڭ گۈلدۈرلەپ چۈشكەن ئاۋازى، تاشلارنىڭ شاراق - شۇرۇقى ۋە ساپىرنىڭ ئاشۇ ئازابقا چىدىماي «ۋايىجان!» دەپ توۋلىغان ئەنسىز ئاۋازى يىراقلارغا ئاڭلاندى. ئىككى تەرەپتىن كەلگەن ماشىنىلار چىراغلىرىنى ياندۇرۇپ، ساپىر دومىلىغان قىيالىقتا توختىدى!

5

ئايچىچەك تەستە ئاياغقا تۇردى، توققۇز كۈندىن بېرى جېنىنى قىيىنغان روھىي قىسماقتىن ئاستا - ئاستا قۇتۇلۇپ، كۆز ئالدىدىكى رەھىمسىز رېئاللىققا بىرىنچى قېتىم بېشىنى تىك كۆتۈرۈپ قارىدى. لېكىن ئۇ سەھنىگە چىقىپ، ناخشا ئېيتىشقا يەنىلا ئارىسالدى بولۇپ تۇراتتى.

چۈشتىن كېيىن، ئۆيگە ئىلىياس كەلدى. ئۇ ئىككى كۈندىن بېرى ئايچىچەككە مۇشۇ ئىش ئۈستىدە خىزمەت ئىشلەۋاتاتتى.

— قانداق، تەييار بولدىڭمۇ؟ — دېدى ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا، بۈگۈن كەچتە سەھنىگە چىقىمىسىڭىز بولمايدۇ، ئاممىنىڭ تەلپى كۈچلۈك!

— ئىلىياس ئاكا، مەن... — ئايچىچەك يەرگە قاراپ لېۋىنى چىشىدى، — قورقۇ - ۋاتمەن، سەھنىگە چىقىشنى ئويلىساملا، يۈرىكىم سېلىپ كېتىدۇ!

— قورقماڭ، ئايچىچەك، نېمىدىن قورقىسىز؟ — دېدى ئىلىياس ئۇنى يەنە ئىككى ھاملاندىرۇپ، — ئېھتىمال، بېشىڭىزغا كەلگەن بەختسىزلىك سىزنى ئاشۇنداق يۈرەك - ئالدى قىلىپ قويغان بولۇشى مۇمكىن. لېكىن بەختسىزلىك دېگەن شۇنداق بىر

مەخلۇقكى، ئۇ بىر تەرەپتىن، ئادەمنى ئازابلايدۇ، ۋەھىمىگە سالىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ پىشىپ يېتىلىشىگە، ئىرادىسىنىڭ، غەيرىتىنىڭ تاۋلىنىشىغا تۈرتكە بولىدۇ! سىز ئەمدى بۇنداق تۈگۈلۈۋالماي، قەتئىي چامداپ، ئالدىڭىزغا مېڭىڭ! سىزنىڭ ھۈرمىتىڭىز، غۇرۇڭىز، شان - شۆھرىتىڭىز سەھنىدە! ئىشىنىڭىكى، سىزنىڭ قەلب يارىڭىز پەقەت تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشى بىلەنلا ساقىيىدۇ!

ئايچىچەك تۇيۇقسىز كەلگەن بىر غايىبانە كۈچنىڭ نەسىرى بىلەن بۈگۈن كەچ - تە سەھنىگە چىقىش قارارىغا كەلدى، ئىلياسمۇ خۇشال بولدى!

ئايچىچەك كەچتە - شەھەر كوچىلىرىنىڭ چىراغلىرى ئەمدىلا يانغان ۋاقىتتا ئۆي دىن چىقتى. شەھەرنىڭ كېچىلىك قاينام - تاشقىنلىق ھاياتى باشلانغانىدى. لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر، ئايچىچەككە بۈگۈن كېچە ھەممە يەرنى مەيۈسلۈك، قاراڭغۇ - لۇق قاپلىۋالغاندەك سېزىلدى. ئاسماندىكى يۇلتۇزلارمۇ ھېلىلا ساقىپ چۈشىدىغاندەك سۇس جىمىرلايتتى. ئايچىچەك بىرنەچچە كۈندىن بېرى كۆرمەي سېغىنىپ قالغان شەھەر كوچىلىرىنى ئايلىنىپ ماڭدى، لېكىن ئۇنىڭ كۆزىگە بۇ ئاۋات، كۆركەم كوچىلارمۇ خۇددى ئۆمچەرىگەندەك، خامۇش كۆرۈندى.

ئۇ ئەمدى ئايلىنىشىنى توختاتتى، سائىتىگە قاراپ قويسۇپ، ئۇدۇل ئۆمەك تە - رەپكە قاراپ، تېز - تېز يۈرۈپ كەتتى.

بۈگۈن زالدا ئادەم كۆپ ئىدى، بىرمۇ بوش ئورۇن كۆرۈنمەيتتى، ئۈستۈنكى قەۋەتمۇ لىق توشۇپ كەتكەنىدى.

ئايچىچەكنىڭ ناخشىسى ئىككىنچى نومۇردا ئېلان قىلىنىدى، ئېلانچىنىڭ پەردى - نىڭ ئالدىغا چىقىپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن «ھازىر تالانتلىق ياش ناخشىچى ئايچىچەك...» دېيىشىمگىلا، زالدا گۈلدۇراس چاۋاك كۆتۈرۈلدى.

قىزىل دۇخاۋا پەردە ئاستا ئېچىلدى، ئايچىچەك ئوڭ تەرەپتىن خۇددى مەيىمىن تاڭ شامىلىدەك لەرزىلەر تەۋرىنىپ سەھنىگە چىقتى. ئۇ بۈگۈن، ئۆز ۋاقىتىدا پارىژ سەھنىسىگە كىيىپ چىققان ئېسىل كىيىمىنى - ئويما ياقىلىق، ئاچ قىزىل رەڭلىك، پەش - ئېتەكلىرىگە ئالتۇن زەر تۇتۇلغان بەل پۇرمە كۆڭلىكىنى كىيگەن ئىدى. ناۋاتتا پاتلانغاندەك يۇمشاق، پارقراق چاچلىرى يەلكىسىدە دولقۇنلىنىپ تۇراتتى، تاماشىبىنلارغا مۇلايىم تىكىلگەن كۆزلىرى بىلەن ئاق، مەرمەردەك سۈزۈك يۈزلىرى بولسا، رەڭسىز چىراغلارنىڭ نۇرىدا تېخىمۇ نۇرلىنىپ جۇلالىنىپ كەتكەنىدى.

بۈگۈن ئۇ، كىشىلەرنىڭ كۆزىگە بۇرۇنقىدىنمۇ گۈزەل ۋە سالاپەتلىك كۆرۈندى. ئۇ ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، بېشىنى قىيغاق ئېگىپ تۇۋەنگە - ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك ۋە ھۈرمەتلىك بولغان تاماشىبىنلارغا چوڭقۇر ئىززەت - ئېكرام بىلەن سالام بەردى.

زالدا يېنىك، مۇڭلۇق مۇزىكا ساداسى ياڭرىدى، مۇزىكا رىتىمىغا ئەگىشىپ، ئايچىچەكنىڭ لەرزىسى، نەپىس، ئەمما يارقىن ئاۋازى كۆتۈرۈلدى:

خىيالماڭ بىر ئوتتۇر، مەن ئۇندا خەسىمەن.
 كۆيۈپ كۈل بولسام، رازىمەن ئانا.
 ھاياتىم، ئىمانىم، تەندە جانمىسەن،
 سەن بولغاچ تۇرىمەن مەردانە مانا!...

ناخشا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈش بىلەن تەڭ زالدا يەنە گۈلدۈراس چاۋاك ئاۋازى
 ياڭرىدى. لېكىن شۇ چاغدا - ھەممە ئادەم ئايچىچەكنىڭ ناخشىسىغا مەپتۇن بولۇپ،
 ئۇنىڭ ياڭراق، مۇڭلۇق، تاتلىق ئاۋازىدىن ھۇزۇرلىنىپ، مەستخۇش ئولتۇرغان چاغ-
 دا - كۈتۈلمىگەن، كۆڭۈلسىز بىر ئىش يۈز بەردى: كىمدۇر بىرى قاتتىق ئىسقىرت-
 تى، شۇنىڭ بىلەن تەڭلا، ئۇ يەر - بۇ يەردىن سەھنىگە قارىتىپ قوغۇن - تاۋۇز -
 نىڭ شاپاقلىرى، ئالما - نەشپۈتنىڭ شۈپەكلىرى ئېتىلىدى ۋە ئاللىكىمىلەر تەرەپ - تە-
 رەپتىن ۋارقىراپ، چۇقان كۆتۈردى:

— بۇزۇق خوتۇننىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىمايمىز! سەھنىدىن چۈشسۇن!

-- چۈشسۇن! ئۇنداق شەرمەندىنىڭ سەھنىگە چىقىش سالاھىيىتى يوق!
 خۇددى ھۆل كېسەكتىن ئوت چىققاندىك بۇنداق ئۇشتۇرتۇت ئۆزگىرىش تاماشى-
 پىنلارنى بىر مەھەل گاڭگىرىتىپ قويدى. شۇنداقتىمۇ بەزىلەر ئورنىدىن تىرىپ،
 ئۇيۇننىڭ كەيپىنى ئۇچۇرغانلارنى ئەيمىلەپ كەتتى:

— يولداشلار، تەرتىپ بۇزغانلارنى قوغلاپ چىقىرايلى!

— بىز ناخشا ئاڭلايمىز، ئايچىچەك ناخشىسىنى ئېيتسۇن!

كىشىلەر ئۆرە - تۆپە بولۇپ كەتتى، سەھنىگە يەنە ھەرخىل ئەسكى - تۈسكى
 نەرسىلەر ئاندا - ساندا ئېتىلىشقا باشلىدى. زالدا بىر - بىرىنى ئەيمىلىگەن، تىلىم-
 خان، كۈلگەن ۋە ئىسقىرتقان ئاۋازلار كۆتۈرۈلۈپ، بىر - بىرى بىلەن ئارىلىشىپ، بې-
 سىقتۇرغىلى بولمايدىغان بىر خىل مالىمانچىلىق كېلىپ چىقتى!

ئايچىچەك سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ بايىلا گۈل-
 دەك ئېچىلغان چىرايى ئۆڭۈپ، تاتىرىپ، كۆزلىرى ياشلانغانىدى. ئۇنىڭ قۇلىقىم-
 غا بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردىن كېلىۋاتقان ھەر - خىل سەت گەپلەر يەنە ئاڭلاندى، بەدە-
 نىگە شاپاق - شالتاقلار چاپلاشتى.

چىراغچى گويا ئايچىچەكنىڭ كىرىپ كېتىشىگە بەلگە بەرگەندەك، سەھنىنىڭ چى-
 رىغىنى خىرەلەشتۈردى، سەھنىنى بىر خىل كۆڭۈلسىز گۇگۇملۇق باستى، لېكىن ئاي-
 چىچەك تۇرغان ئورنىدىن قوزغىلامىدى، ئۇنىڭ پۇتلىرى دىرىلدەپ، يۈرىكى ئېغىمپ،
 پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن كۈچ - مادار كەتكەنىدى. بىر چاغلاردا ئۇنىڭغا يۈكسەك شان -
 شۆھرەت، چەكسىز ئامەت ئانا قىلغان بۇ سەھنى بۈگۈن ئۇنىڭغا تۈگمەس ئاھانەت
 ۋە چوڭقۇر قايغۇ - ئەلەم بەخش ئەتكەنىدى!

ئۇ ھوشسىزلىنىپ، سەھنىدە يېتىپ قالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا تۆۋەن -
 دىن كىمدۇر بىرىنىڭ: «ئايچىچەك ھايات - ئۇيغۇر ناخشىسى ھايات!» دەپ ۋارقىرد-
 غان ئاۋازى خىرە - شىرە ئاڭلانغاندەك بولدى!

مەسئۇل مۇھەررىر روزىمەھمەت جۈمە

سودا وپكىن...

(ھېكايە)

ئەينى ئىپتىمىپ بېرىپ ساپتىمەن. كېيىن ئاڭلىسام، ئىش چىكىمغا چىقىپ، باشلىق پارتىيە ئىچىدە ئۆزىنى قاتتىق تەكشۈرۈپ تۇ. ئاخىرىدا ئۇنىڭغا ئاگاھلاندۇرۇش جازاسىمۇ بېرىلمىپتۇ. «ئالەمنى سۇ بېسىپ كەتسە، ئۆردەكنىڭ قاپ بېلىمگە كەلمەپتۇ» دېگەن راست گەپكەن. باشلىق دېگەن يەنىلا باشلىق - تە! ئۇنىڭ بۇرۇنقى «ئۇلۇغ تۆھپىلىرى» ئالدىدا بۇ قانچىلىك ئىشلىرى دەپسەلەر؟

ئۇزۇنغا قالماي باشلىقنىڭ تەنقىد-لەنگىنى، جازالانغىنى كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. باشلىق يەنىلا بۇرۇنقىدەكلا باشلىقلىقنى قىلىپ، دەۋران سۈرۈپ يۈرۈۋەردى. لېكىن مېنى نەس باستى. «ئويناشماڭ ئەرباب بىلەن ئەرباب ئۇ-رار ھەرباب بىلەن» دېگەندەك ھېلىقى ئىشتىن كېيىن ئۇ كىچىككىنە، ئەرزىمەس ئىشلارنى باھانە قىلىپ، پەيتىنى تاپسىملا تازا كېلىشتۈرۈپ ئەدىبىمىنى بېرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇنى باشقا خىزمەتداشلىرىم ئانچە سەزمىگەن بىلەن مەن سېزىپ، چۈشىنىپ تۇراتتىم. ئۇ ھەر ئامال بىلەن

دۇنيانىڭ ئىشلىرى ھەقىقەتەن مۇرەككەپ بولىدىكەن. مەن 1964 - يىلى ئىدارە باشلىقنىڭ تەرجىمانلىق ۋە كاتىپلىقىنى قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مەلۇم بىر يېزىسىدا سوتسىيالىستىك تەربىيە خىزمىتى بىلەن تۆت - بەش ئاي تۇردۇم، مېنىڭ بۇ باشلىقنىم يېزىدا ئۆزى بىلىگەن سەنەمگە دەسسەپ بىر تالاي ئىش-لارنى سادىر قىلىپ، خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكى كادىرلارنىڭ يۈزىنى تۆكتى، دۇنيادا ھېسابى ئېلىنمايدىغان ئىش بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. خىزمەت ئاياغلىشىپ ئىدارىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، باشلىقنىڭ يېزىدىكى ئىشلىرى سۈرۈشتۈرۈلۈشكە باشلىدى. شۇ قاتاردا مەندىنمۇ سوراپ ئېلىنمىغىلى تۇردى. ھەي، ئۆزۈمدىنمۇ ئۆتۈپ كېتىپ قاپتۇ. مەن ئاددىي بىر تەرجىمان، باشلىقنىڭ ئىشلىرىنى نەدىن بىلەي، دېگەن بولسامغۇ بوپتىمەن. بىرى مېنى نېمىشقا بىلىمەيسەن، دەپ سوراققا تارتىپمۇ كەتمەس ئىدى. بىراق يەنىلا شۇ سادىقلىقىدىن يېزىدىكى چاغدا كۆرگەن، ئاڭلىغان بەزى ئەھۋاللارنى تەشكىلگە ئۆز

مەندىن ئۆچمىنى ئېلىشقا باشلىغانىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي باشلىقىنىڭ ئۇشۇقى ئال چۇ قويتى، «تەلەپلىك يىگىتىنىڭ يەڭگىسى ئال دىدا» دېگەندەك مېنى كۆزىدىن يوقىتالماي تۇرغان باشلىققا نەقلا پۇرسەت كەلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن سەللا ئەلگىرى ئىدارە - ئورگانلارنى ئىمخاملاش، كادىر قىسقارتىشنىڭ گېپى چىقىپ قالدى. كۆڭلۈم بىر نەرسىنى تىزىپ تۇراتتى. دەل ئويلىغىنىمىدەك بولدى - قىسقارتىلىدىغان بىرىنچى نىشان مەن بولدۇم. شۇنداق قىلىپ ئىدارىدىن مېنى قىسقارتتى. قىسقارتقاندىمۇ تېخى ئۆز يولى بىلەن، چىرايلىقچە ئەمەس، بەلكى ئۇخلىسام چۈشۈمگىمۇ كىرمەيدىغان تۆھمەتلەر چاپلانغاندىن كېيىن كادىر بولۇش سالاھىيىتىنى يوقاتقان، دېگەن تاج كىيىگۈزۈلۈپ يېزىغا پالاندىم. ئۇشتۇمتۇت بېشىمغا كەلگەن بۇ كۈلپەتلىرىدىن ئۇنچىمۇ ئالاھىدە ۋاھ قىلىپ ئۆزۈمنى يوقىتىمۇ قويىمىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئانا - ئاناممۇ يوق، بالا - چاقاممۇ يوق بىر بويتاق تۇرسام، يالساڭياغ سۇدىن قورقامتى!

شۇنداق قىلىپ پالانغان يېزىغا قاراپ راۋان بولدۇم. مەن ئىشنى سەل چاغلىغانىكەنمەن. بىز ياشاۋاتقان بۇ جەمئىيەتتە يېزىغا بېرىپ نوپۇسنى ئورنىتىپ دېھقان بولۇشمۇ ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەسكەن. مەن بارغان يېزىدىكى كىچىك ئەمەلدارلار تونۇشتۇرۇش قەغىزىنى كۆرۈپلا: بىزگە ئادەم كېرەك ئەمەس، ئۆزىمىزنىڭ ئادەملىرىگە ئىش تېپىپ بېرىلەلمەيۋاتساق، ساڭا ئوخشاش كۆتۈندە پۇقى بار، جازالىنىپ كەلگەن ئادەمنى نېمە قىلاتتۇق، ئورۇنلاشتۇرالمىمىز. ناھىيىگە بېرىپ ئورۇنلاشتۇرالمىدىكەن دېگەن، دەپ بىردەمدىلا گەپنى ئۈزۈۋەتتى. ئاندىن مېنى يېزىدىن گۆڭشېغىغا، گۆڭشېدىن ناھىيىگە، ناھىيىدىن ۋىلايەتكە ئىمتىزىپ، ئۈچ - تۆت ئايغىچە خۇددى پوڭزەكتەك ئۇياقتىن - بۇياققا ئىمتىزىپ، راسا تېپىپ ئوينىدى. «خۇدا ئۇرغاننى خۇدا بەردىكام قوشلاپ ئۇرۇپتۇ» دېگەندەك نوپۇسىم تېخى بىر يەرگە ئورنىتىلىپ جاي تۇرۇپلا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ شىددەتلىك بىرىنى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئەمدى مېنىڭ ئىشىم بىلەن كىمىنىڭ كارى بولسۇن؟ يۇقىرىدىن بەرگەن تونۇشتۇرۇش، نوپۇس قەغەزلىرىمىنى ئىچى يانچۇقىمغا مەھكەم سېلىپ، كەلگەن يولۇم بىلەن يەنە ئاستا ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدىم. لېكىن ئۈرۈمچىدىمۇ مېنىڭ ئىزدىنىمى ئاڭلايدىغان ئورۇن ياكى ئادەم چىقىمىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دەك مۇنداق «مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ» ئىنقىلاب بولۇۋاتسا، مەندەك بىر چۆپۈرەندىنىڭ ئىشى نېمىگە ئىزدىنىتتى؟ ئاخىرى ئىمگە چاقىمىز، يار - يۆلەكىمىز كۈچىدا قالدۇم...

بىر مەزگىل قارار نوپۇس بولۇپ، قەيەردە قورسىقىم تويسا شۇ يەردە ئىشلەپ چېنىقىمىنى بېقىپ يۈردۈم. پۈتۈن ئىدارە - جەمئىيەت، زاۋۇت - كارخانىلاردا ئىش توختاپ، «ئىنقىلاب» يۇقىرى پەللىگە چىققانىدى. ئاقكۆڭۈل كىشىلەرنىڭ مەسلىھىتى بىلەن كېيىن بىرەر چاتاق چىقىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۆزلۈكىمىدىن ساقچى ئورگانىمغا بېرىپ، يېزىغا بېرىپ نوپۇسىمنى ئورنىتالمىغانلىقىمنى، ئۇلارنىڭ مەندەك ئادەمنى كېرەك قىلمايدىغانلىقىمنى

تۇرىدىغان ۋاقىتلىق نوپۇستىن بىرنى
ھەل قىلىپ بەردى - دە:

— قانۇنغا خىلاپ ئىشلار بىلەن شۇ-
غۇللانماي، نەدىن ئىش تاپساڭ بىر يەر-
دىن ئىش تېپىپ، جېنىڭنى جان ئېتىپ
تۇر، كېيىنچە بىر گەپ بولار، — دېدى.
شۇ قالايمىقان، چاپ-چاپ كۈنلەردە
تەقدىرىنىڭ مۇشۇنچىلىك ھەل بولۇشى
نېمىدىگەن چوڭ ئىش - ھە؟! خۇشال
بولغىنىدىن ئۇلارغا ئوتتۇز تەزىم قىلىپ
رەھمەت ئېيتىپ چىقىپ كەتتىم. «جان
بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان» دې-
گەندەك ئانچە-مۇنچە ئىش تېپىلىپ تۇر-
دى. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئاستا-ئاستا
ئۆزۈمگە ئوخشاش كۆچىدا ئىش ئىز-
دەپ يۈرىدىغان ئادەملەر بىلەن تونۇ-
شۇپ، ئۇلارنىڭ سېپىگە قوشۇلۇپ كەتتىم،
قۇم تاسقىدىم، كېسەك قۇيىدۇم. ئاخىرى
جاپالىق بولسىمۇ مۇقىم، كىرىمىمۇ يامان
ئەمەسكەن، دەپ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى
تاغلاردا شىبەن تاش كولىدىم. تاش كو-
لايدىغانلارنىڭ تولىسى ماڭا ئوخشاشلا
ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن خىزمەت-
تىدىن ئايرىلىپ قالغان، چىقىش يولى
تاپالمىغان دەردەنلەر بولغاچقا، بىر-بىر-
مىزنى ئويىدان چۈشىنەتتۇق، بىر-بىرىمىز-
گە بەكمۇ كۆيۈنەتتۇق. ئالىم-ئادىس
بىرەرەمىز ئاغرىپ-تارتىپ قالساق ياكى
تاسادىپىي بىرەر قىيىنچىلىققا يولۇقۇپ
قالساق ھەممىمىز پايمىپتەك بولۇشۇپ
كېتىشەتتۇق ۋە قولىمىزدىن كېلىشىمچە
ھالىدىن خەۋەر ئالاتتۇق. بۇ خىل تۇغ-
قانلارچە، ھەمكارلىق بىزگە تۈگەنەس-
پۈتمەس كۈچ-قۇدرەت، ئۈمىد بەخش ئې-
تەتتى. ئىشنىڭ ئېغىرلىقىدىن 40 ياشقا

غانلىقىنى، ئىلاجىسىز قايتىپ كەلگەنلىم-
كىمنى ئېيتىپ قويدۇم ۋە مۇمكىن بول-
سا نوپۇسىمنى ئۇرۇمچىگە ئورنىتىپ بې-
رىشنى ئىلتىماس قىلدىم، بىراق نەدىمۇ
ئۇنداق ئاسان ئىش بار دەيسىلەر؟

— سېنى ئىمدارەڭ خىزمەتتىن قىس-
قارتىپ ھەيدىۋەتكەن تۇرسا، بىر يەردە
يا ئۆيۈڭ، يا ئىمگە بولىدىغان ئىش ئور-
نىڭ بولمىسا، نوپۇسىڭنى نەگە ئورۇنلاش-
تۇرۇپ قويغىلى بولىدۇ؟ — دېدى ساقچى
باشلىقى مەسخىرىلىك كۈلۈپ.

دەرۋەقە ئۇنىڭ سۆزى ئورۇنلۇق
ئىدى. لېكىن مېنىڭ نېمە ئاماليم بار؟
ئاخىرى مەنمۇ تەلەي سىناپ باقماقچى
بولدۇم - دە، توقۇمنى قارىمىغا ئېلىپ،
چوڭ - چوڭ گەپ قىلىشقا باشلىدىم.
— ئىمدارەمگە بارسام ئۇلار ئىمگە
بولمىسا، يېزىغا بارسام ئۇلار قوبۇل قىل-
مىسا، سىلەرگە كەلسەم سىلەر بۇنداق
دېسەڭلار، ئەمدى قانداق قىلىمەن، ئېي-
تىمغا، زادى نەگە بارىمەن؟ نوپۇسىمنى
نەگە ئورناتساڭلار ئورنىتىمەڭلار،
ئاۋادا شەرتىم تولغان بولسا قولغا ئېلىپ
قاماپ قويىساڭلارمۇ بولىدۇ، بىر
سىلەرنىڭ ئىشىڭلار. مەنمۇ بىر جۇڭگو
پۇقراسى. بىر يەردە ماكان تۇتۇشۇم،
ئىش قىلىشىم، تاماق يېيىشىم كېرەك!
ياكى بولمىسا ئۆزۈڭلار مېنى يېزىغا باش-
لاپ ئاپىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ
كېلىڭلار.

بەزىدە قۇرۇق پوپوزا، جۇۋا تاراق-
لىتىشلارمۇ كارغا ياراپ قالىدىكەن. ئۇلار
مېنى بىر نەچچە ئاي يالۋۇرت-قۇزۇپ خې-
لى ئاۋارە قىلغان بولسىمۇ، ئاخىرى ئىم-
ساقا كېلىپ ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىپ

قى ھېرىپ - ئېچىپ ئارانلا قايتىپ كېلەتەنم. خالىقنىڭ ماڭا ئىچى ئاغرىغان بولسا كېرەك، ئانچە-مۇنچە يەيدىغان، ئىچمەيدىغان نەرسىلەرنى تەييارلاپ قوياتتى. بىر كۈنى ئۇ ماڭا قاراپ:

— ئاداش ئابدۇللا، چېنىڭغا ئىچكىڭ ئاغرىسۇن. بولدى، ئەمدى تاش كولاشنى قوي، مەن ساڭا سودا-سېتىقنى ئۆگىتەي. جاننى ئۇپراتماي ياشايدىغان-نىڭ يولىنى قىلساڭ قانداق؟— دېدى.

مەن چۈچۈگەندەك ئىمتىك ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ قويدۇم. ئاغىنەمنىڭ مېنى ئۆمرۈمدە قىلىپ باقمىغان بۇ يېڭى كەسىپكە دالالەت قىلىۋاتقانلىقى مېنى ھەقىقەتەنمۇ مەڭدىتىپ قويغانىدى. راستىنى ئېيتسام، بۇ ئىشنى قىلالىشىمغا زاماندا ئىشەنچىم يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىمگە قول ئېلىكىمىدە ھېچنېمە يوق تۇرسا، نېمىنى دەسمايە سالمايمەن؟

سودا قىلىش ئۈچۈن ئاز-تولا پۇل بولۇش كېرەك. تە! پۇل بار دېگەندىمۇ بۇ ئىشنى ئەپلىشتۈرۈش بىر گەپ. ئىشنى ئەپلىشتۈرەلمەي ئازغىنە دەسمايىدىنمۇ ئايرىلىپ قالسام قانداق قىلىمەن؟ يەنە بىرى، بۇ ئىشنى قىلىش ئۈچۈن جۈرئەت بولۇش كېرەك. ياق، بۇ مەنىدەك ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ئىنتايىن قورقۇنچلۇق، خەتەرلىك ئىش. قالايىمەن قانچىلىق ئەۋجىگە چىققان مۇشۇ ئەنسىز كۈنلەردە بازار باشقۇرغۇچىلار، «قىزىل قوغدىغۇچى» لار ئەقەللىسى گازىر-پۇر-چاق، بەش-ئون دانە تۇخۇم ساتقان ئۇششاق بالا، تىۋىل خوتۇنلارنىڭ ئاشۇ ئازغىنە نەرسىلىرىنى مۇسادىرە قىلىۋېلىپ، ئۆزلىرىنى خالىغانچە قاماپ، جازالاپ

كىرمەي تۇرۇپلا 60 ياشلىق كېسەل ئادەمدەك مۇكەپچىيىپ قالغان بولساممۇ ھەر ھالدا قىلىۋاتقان ئىشىمدىن رازى ئىدىم. ئاغرىپ-تارتىپ قالماي ھەر كۈنى مىدىرلاپلا تۇرسام قورساقتىن غەم قىلمايتتىم. شۇڭا تاش كولاشنى قىش-ياز توختىماي ئىككى-ئۈچ يىل ئۇدا داۋام قىلدۇردۇم. بارا-بارا ھال كۈنىمىز سەل-پەل ئوڭىلىنىپ قالغاندىن كېيىن ئۈچەيلەن بىرلىشىپ دۆڭ-كۆۋرۈكنىڭ ئارقىسىدىكى بىر كوچىدىن كىچىككىنە بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ كۆچۈپ كىرىۋالدىق. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۈچمىزنىڭ ئىچىدىكى بىر ئاز گېپى ئۆتىدىغان ھەم ئاز-تولا ئىناۋىتى بار تەڭتۇشمىز— خالىق چاقىلىق تاش كولاشنى تاشلاپ، سودا-سېتىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ نەلەردىن دۇر ئاياللارنىڭ باش ياغلىقى، پايىپاق، بالىلارنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى دېگەندەك نەرسىلەرنى نەرزان باھادا ئېلىپ كېلىپ قىممىتىگە سائاتتى. ئۆزىنىڭ ئېيتىشىمچە ماگىزىنلاردىكى مال ساتقۇچىلار بىلەن تونۇشۇۋاپتۇ ۋە ئۇلارغا ئاز-تولا نەپ بېرىدىكەن. ئۇلارمۇ ماگىزىنغا باھاسى چۈشۈرۈلگەن خېرىدارلىق ماللار چىققان ھالدا مان ئۇنىڭغا خەۋەر قىلىپ قويىدىكەن. بۇ نەرسىلەرنى خالىق چاققانلىق بىلەن توپلا ئېلىۋېلىپ، ئالدىنقى پايىدىمغا سائاتتى. ئۇ مۇشۇ خىل سودا بىلەن ئۆزىنى خېلى ئوڭشىۋالغانىدى. بىر يىلدىن كېيىن ئارىمىزدىكى بىرە بىلەن يۈرتىغا قايتىپ كەتتى. ئەمدى ئۆيىدە خالىق ئىككىمىزلا قالغانىدۇق. مەن يەنە تاڭ سەھەردە ئورنىمدىن تۇرۇپ تاش كولىمغىلى چىقىپ كېتەتتىم. كەچقۇرۇنلۇ-

خالق كۈلۈپ كەتتى، — بىلىپ قىيى، جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ. يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم. تاشنىڭ ئاستىدا يانچىلىپ ئۆلۈپ تۈگىشىپ كەت- مەكچىمۇسەن؟ ئەخمەقنىڭ ئەخمىقى ئى- كەنسەن! ئېسىڭدە بولسۇن، مۇشۇ كۈندە ياۋاشلىق، سەمىمىيلىك، راستچىلىق دېگەن گەپلەر ھەرگىزمۇ ئاقمايدۇ، ئۇ كىتابلاردا يېزىلىدىغان، ئەمەلگە ئاشماي- دىغان چىرايلىق گەپلەر. بىزدە «چى- نىنى باققان باتۇر» دېگەن گەپ بارغۇ؟ تۈزۈكرەك كۈن كۆرەي، بىر نەچچە يىل بولسىمۇ ئۇزۇنراق ئۆمۈر كۆرەي دېسەڭ يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق قىلىشتىن قورق- جا. گىزى كەلگەندە ئۇنىڭدىن يامانراق- نىمۇ قىل. كۆرمىدىڭمۇ، ھازىر زامان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ بولۇۋاتامدۇ؟ توغرا، مەن سېنى يامان ئىش قىل دې- مەكچى ئەمەسمەن. پەقەت مىسال ئۇچۇن دەۋاتىمەن. زامان بۇزۇلغان. ئادەمگەر- چىلىك، ئەدەب-ئىنساپ يوقالغانىكەن، سەنمۇ ئادەمگەرچىلىكنى، ئەدەب-ئىنساپ دېگەنلەرنى چۆرۈۋەت. باشقىلارغا بىزەك بولماي ياشا دېمەكچىمەن. مەقسىتىمنى چۈشىنىۋاتامسەن؟ ئۆزۈڭ دائىم مەندە گۇناھ يوق ئىدى، ناھەقچىلىككە ئۇچرى- دىم دەيسەنغۇ، شۇڭا باشقىلارنىمۇ ناھەق- چىلىككە ئۇچرىتىشتىن قورقما! تاش يۈ- رەك، رەھىمسىز بول. بولمىسا سەن بى- لەن بىزگە كۈن يوق ئىداداش. «ھالال ئاش بولمىسا، ھارام يېمەي ئۆلەمدى- مەن» دېگەن گەپنى ئۇنتۇپ قالما!...

ئۇ ئۇزاق سۆزلىدى. مەن لام-جىم دېمەي ئۇنىڭ گەپلىرىنى زەن سېلىپ ئاڭلىدىم. بۇنىڭ ھەممىسى ئورۇنلۇق

يۇرسە، مېنى بوش قىيىرمۇ؟ ياق، ئۆزۈڭ بىلگەن يولنى ئانائىغا ئېيتما، دېگەن گەپ بار. جاپا تارتساممۇ ئۆزۈم قىلالايدىغان ئىشنى قىلغىنىم تۈزۈك جۇمۇ!

— ھە، دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپلا كەتتىغۇ؟ — خالىق ئاچچىق كۆك تاماكا- سىنى پۇرقىرىتىپ چېكىپ تۇرۇپ ماڭسا قاراپ كۈلۈمسىردى.

— قۇشقاچ تۇتۇش ئۈچۈنمۇ بىر سىقىم تېرىقنى دەسمايە سالمىساڭ بول- مايدۇ ئاداش. مېنىڭ تۇرغان-پۈتكىنىم مۇشۇ تۇرسا، نېمەنى دەسمايە سېلىپ سودا قىلىمەن؟ — مەن سودا قىلىشنى بىلىمەيمەن دېيىشتىن ئىزا تارتىپ، قەستەن گەپنى ئەگىتىپ، شۇنداق دېدىم.

— ۋاي-ۋۇي... باياتىن بېرى خى- يالغا چۆكۈپ كەتكىنىڭ مۇشۇ گەپىم- دى؟ — ئۇ كۈلدى ۋە تاماكا سىنى بىر نەچچە قېتىم پۇرقىرىتىۋېتىپ، ئالدىرى- ماي سۆزىنى داۋام قىلدى، — سېنىڭ ھېچنېمەڭنىڭ يوقلۇقىنى مەنمۇ ئوبدان بىلىمەن، ئىسراۋال مەن تېپىپ كەلگەن نەرسىلەرنى سېتىپ بېرىسەن. كېيىنچە ئازراق پۇل دەسمايە سېلىپ بېرىسەن. پۇلنى سەن تاپمايسەن، سودا دېگەندە پۇلنى پۇل ئۆزى تاپمىدۇ. دەرۋەقە ئىش- نىڭ يولىنى بىلىۋالغۇچە بىر ئاز جاپا تارتسەن، بىراق ئۇزۇنغا قالماي ئىش- نىڭ ئېپىنى بىلىۋالسىەن. مەنمۇ قىزاراپ تۇرمايمەن، ئۆگىتىمەن- دە!

— ياخشى كۆڭلۈڭگە رەھىمەت ئا- داش، راستىنى ئېيتسام بۇ ئىشنى ئەپ- لەشتۈرەلمەيمەن، قورقىمەن.

— نېمىدىن قورقىمەن ئەخمەق؟ —

لۈك يولى بار، بىر نەرسىلەرنى كۆچمىغا يېيىپ قويسا سودا قىلغان بولۇپ، بىر مەھسۇس سودا قىلغىلى بولمايدىغان ئىش بولۇپ. بازار باشقۇرغۇچىلارنىڭ قولىغا چۈشمەيدىغان ھەر خىل ئۇسۇللارمۇ بار. مەسىلەن: ياغلىقتىن ئون-يىگىرمىنى قوي-نۇڭغا تىقسەن. ماگىزىنلارنىڭ ئالدىدا، ئاۋات بازار بولىدىغان كۆچىلاردا ئوي-ناپ يۈرۈيسەن. خانىم-قىزلارغا ياكى يېزىدىن كەلگەن سەھرالىقلارغا ئۇچراپ قالساڭ، يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ «ياغلىق لازىمىمۇ؟» دەپ ئاستا پىچىرىلاپ قويمىسەن ياكى ياغلىقنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ كۆرسىتىپ قويمىسەن، باھادا كېلىم شىپ قالساڭ ئادەم شالاڭ ئارقا كۆچىلارغا كىرىپلا بېرىۋېتىپ كېتىمەۋېرىسەن، سېنى نەدىكى بازار باشقۇرغۇچى تۇتۇۋالاتتى؟ ئۇنىڭ ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ شۇنچە-لىك سەكپارە بولۇپ كېتىمەۋاتقىنىمۇ چوڭ ئىش. نېمەنچە تىرەجەپ تىرۈۋالدىمەن؟ بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن زۇۋانغا كەلدىم:

— «ئۇستا كۆرمىگەن شاگىرت ھەر مۇقامغا يورغىلاپتۇ» دەپتەن. بوپتۇ، مەنمۇ يورغىلاپ باقاي. قېنى، مەنمۇ بېلىنى باغلاپ بۈرگەن ئەر بولغاندىكىن سېناپ باقاي مەنمۇ، يا قاينامدىن چىقار، يا سايرامدىن!

* * *

شۇنداق قىلىپ ئاغىنەم خالىقنىڭ ھەھۇسى بىلەن تاش كولاشنى تاشلاپ، سودا سېتىمىنىڭ يولىغا كىردىم. باشتا ئىشىم خېلى ئەپلەشكەندەك قىلدى، خېلى پۇل-لىقۇمۇ بولۇپ قالدىم، بىر نەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن بىر كۈنى ئارقا كۆچىدا

گەپلەر ئىدى. ئۇنىڭ ماڭا ئىچ ئاغرىت-تەۋاتقىنىمۇ راست. مېنى ئېغىر ئىشتىن قۇتۇلۇپ، جېنىمنى ئۇپراتماي كۈن كۆر-سۇن دېمەكچى بولۇۋاتىدۇ. مەن بۇنى يۈز-دە - يۈز چۈشىنىپ ئولتۇرۇپتەن. بىراق مەندەك تولا زەربە يەپ يۈرەكئالدى بولۇپ قالغان، ھەتتا ئۆزىمنىڭ سايىمىدىنمۇ ئۆرگۈيدىغان بولۇپ قالغان ئادەم دە ئۇنچىلىك باتىرلۇق، چۈرۈت نېمە قىلىسۇن؟ مەن ئۇنىڭ دېگىنىدەك ياشاي دېگەن بىلەنمۇ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، نېمە دېسەم بولار...

— گېپىڭ توغرا ئاداش، — دېدىم مەن بىر ھازادىن كېيىن، — مېنى جاپا تارتىمىسۇن دەۋاتىسەن، دۇرۇس، سودا دېگەننى ئۆگىنىپ كەتكەنلىكىمۇ بولار، لېكىن مېنىڭ ئويلاۋاتقىنىم باشقا. سەن ئوبدان بىلىمىسەن، بىز بولساق تايانچ سىز، ئاجىز، ئورۇق ئادەملىرىمۇ. «ئورۇق ئىشەك كارىزغا يېقىن» دەپ بالايىمىز تەكە ئۇچرىغانلى ئارانلا تۇرىمىز. بارغا شۇكىرى قىلماي، بېشىمغا بىر بالا تېپىپ ئىلالەتتىكىن دەپ قورقۇۋاتىسەن. ئالى-جادىس بازار باشقۇرغۇچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسام قولدىكى نەرسىنىمۇ تارت-تۇرۇپ قويغاندىن باشقا تېخى ئۇنىڭ ئۈستىگە تاياق-توقماق يەپ تىرىمىدە ياتىدىغان گەپ، دېگەن!

— تۈزۈك گەپ قىلغىنا، مەن سېنى خېلى ئىش كۆرگەن نېمە دەپ بۈر-سەم، تېخى پىشىمىغان سوپا ئىكەنسىنغۇ، راستتىنلا توخۇ يۈرەك بىر نېمە ئىكەن-سەن، — دەپدى خالىق مېنى زاڭلىق قىلىپ كۈلۈپ، — شەرتتە تېنىڭ مىڭدىر پۇتتىقى بار دېگەندەك سودا دېگەننىڭمۇ مىڭ تىر-

بىر ئادەمگە بىر كويىدىن ئالغان ئىككى يۈز ياغلىقنى ئىككى كويىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتىم. بازار باشقىسۇرغۇچىلار بىلەن «قىزىل قوغدىغۇچى» لار ئاسماندىن چۈشكەندە كىلا پەيدا بولۇپ قالدى - دە، شۇ يەردىلا قورشاپ تۇتۇۋالدى، ئىككى ئايغىچە قاملىپ كۆرمىگەننى كۆردۈم، ئېغىر ئەمگەككە سالغان بولسىمۇ مەيلىمىدى، بىراق تايماقنى كۆپ يەپ كەتتىم. ئۇ ئىسپاسلار ئىككىچى پۇشۇپ قالسىمۇ، ئىككىچى كېلىپ قالسىمۇ، قىلغىلى ئىش تاپالىمىمۇ كالتەك، سىمىم قاچى بىلەن ئۇرۇپ ۋاي جېنىمىمىزنى چىقىراتتى. نەچچە قېتىم باش كۆزۈم يېپىلىپ كەتتى. ساق ئىككى ئايىدىن ئاشقاندا «ئەمدى كاپىتالىزم يولغا ماڭمايمەن» دەپ تۆۋەنەمە يازدۇرۇپ ئاندىن قويۇپ بەردى. يەنە خالىق ھالىمىدىن خەۋەر ئالدى. ئىككى ئاي جەرياندا تاماقنىڭ ئورنىغا تاياقلا يەپ بەك ئاجىز - لاپ كېتىپتەككەنمەن، بىرەر ئايغىچە ھىج ئىش قىلماي بىكار يۈردۈم. مېنى خالىق بىچارە غەمگە قىلماي باقتى، لېكىن سودا دېگەن نەرسىدىن كۆڭلۈم قېلىشۋاتاتتى. مۇشۇمۇ كۈنمۇ؟ - دەيتتىم بەزىدە ئۆزۈم - چە خىيال قىلىپ يېتىمپ، - سودا قىلدىم دەپ غەم - غۇسسە ئىچىدىلا ياشايدىكەنمەن، يا يېگىنىڭ، يا ئىچكىنىڭ، يا ئۇيغۇننىڭ تايىنى بولمىسا. مۇنداق تاپقان بۇلىنىڭ نېمە راھىتى بولسۇن؟ مېنىڭ ئون بالام بارمىدى ياكى مەن بىر يەرگە ئالتۇندىن مۇنار ياساتماقچەمىدىم، ئۆزۈمنى نېمەنچە قىينايمەن؟

بىر ئوخشاش بىچارە - كەمبەغەل، ئاجىز ئورۇقلارنى بوزەكلا قىلىدىكەنمەن، كۆزۈمنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ يالغان سۆزلەپ شىۋالىدىكەنمەن. بۇنداق قىلىمىساڭ قانداق پايدا ئالالايسىن؟ يېزىدىن كەلگەن ئاشۇ بىچارە سەھرايلىقنى ئالداپ بولۇپ، تۇرۇپلا ئۆزۈمنىڭمۇ ئىچىم ئاغرىپ قالىدۇ... «يەنىمىساڭ تۆگىدىن يىقىمىل» دېگەن گەپ راست ئىكەن. بولساڭ دۇكا سودىگەر بولساڭ بولىدىكەن، زىيان تارتساڭمۇ ئورنىڭدىن تۇرالمىدىغان دەرد - جەدە يىقىمىلىپ قالمايدىكەنمەن. ماڭا ئوخشاش ئازغىنە ياغلىق، پايپاق بىلەن سودا - سېتىق قىلىپ جان باقمىدىغانلارغا ئەسلا كۈن يوقىكەن، كېچە - كېچە - كېچە - كېچە ئۇخلىماي، قانداق قىلىپ بىر كويىنى ئىككى كويى قىلىشنى ئويلاپ كالاڭ ئۇماچ بولۇپ كېتىدىكەن... شۇنداق بولسىمۇ بار بىلەن يوقنىڭ ئارىسىدا نىسبەت قۇرتتەك لۆمبۈشۈپ ھەرىكەت قىلىپ تۇرۇۋاتاتتىم.

بىر كۈنى قىلىنغان سودامنىڭ تۈزۈك مەسلىھەتى بولماي كەيپىم ئۇچۇپ ئۆيگە بالدۇرلا قايتىپ كەلگەنمىدىم. خالىق ئارقامدىنلا پۇت - قولى يەرگە تەگمەي كىرىپ كەلدى.

— قولۇڭدا قانچىلىك نەق پۇل بار؟ - دېدى ئۇ تۇلۇمدىن توقماق چىقىپ قاندىكەنلا.

— تىۋت - بەش يۈز كويى بار، نېمە قىلاتتىڭ؟

— پايپاقلارنىڭ ھەممىسىنى سېتىپ بولدۇڭمۇ؟

— يەنە سېتىلمىغان بىر قىسىمى بار.

كۆڭلۈم قېلىشۋاتقان يەنە بىر سە - ۋەبىمۇ بار ئىدى، پايدىنى كۆزلەپ ئۆزۈڭ -

ئىككى ئادەم بىلەن ئولتۇرۇپتۇ. بىرى دوغلاققىنە كەلگەن، قارا ساقاللىق، يېشى چوڭراق ئادەم، يەنە بىرى ياشراق، ئېگىز بويلۇق، چىرايى - شەكلى خالىسىغا ئوخشايدىغان ئادەم ئىدى. ئۇلارنىڭ تۇرقىدىن دېھقان ئىكەنلىكى چىقىمىپ تۇراتتى.

— تۇغقانلىرىم كېلىپ قالدى، — دېدى خالىق ۋە ئۇلارنى ماڭا تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى، — ماۋۇ كىشى مېنىڭ تاغام بولىدۇ، بۇياق بولسا بىر تۇغقان ئاكام بايا يۇرتتىن كەپتۇ.

مەن ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئەھۋال سورىدىم: — يېزىنىڭ ئەھۋالى قانداقراق ئاكاملار؟

— ھەممە يەردە قازاننىڭ قۇلىقى تۆت ئۇكام، — دېدى خالىقنىڭ تاغىسى ۋە چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — دېھقان خەق دېگەن ئىشلەيدىكەنمىز، ئىشلەيدىكەنمىز، يىل ئاخىرىدا دارامەت ئېلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، قورساققا قەرزدار بولۇپ قالدىكەنمىز. ماۋۇ ئىنقىلابتىن بىر يان ئەھۋالىمىز تېخىمۇ يامانلىشىپ كەتتى ئۇكام، قىسقىسى، بۈگۈنكى كۈندە دېھقانچىلىق بىلەن قورساق باققىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا ئانچە - مۇنچە قوشۇمچە ئوقەت قىلىشقا چۈشتۇق.

— بۇلار ئىلگىرىمۇ دېھقانچىلىقنىڭ بوش چاغلىرىدا ئانچە - مۇنچە سودا - سېتىق قىلىشاتتى. بىكار ماشىنا ئۇچراپ قېلىپ ئۈرۈمچىگە مال ئالغىلى كېلىشىپتۇ، — دەپ ئەسكەرتىپ قويدى

— ئۇنداق بولسا پايدىنى ئازراق ئالساڭمۇ ھازىرلا چىقىمىپ سېتىۋەت. بىر ئامال قىلىپ نەق پۇل تەييارلا، — دېدى ئۇ يېنىمغا كېلىپ ئولتۇرۇپ. ئەلپازىدىن نېمىگەدۇر بەكمۇ ئالدىراۋاتقانلىقى چىقىمىپ تۇراتتى.

— نېمىنچە ئۆپكەڭنى باسالماي قالدىڭ، زادى نېمە گەپ، تۈزۈك چۈشەندۈرسەڭچۇ! — دېدىم مەن تىت - تىت بولۇپ. ئۇ چۈشەندۈردى. بايا ئۇ ماڭمىزنىڭ دىكى ھېلىقى تونۇش مال ساتقۇچى ئايال بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئىسسىكلىكتا ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان بېسىلىپ قالغان دۇخاۋا بار ئىكەن، ئەتە ئۇنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈپ، بىر كىيىملىكىنى 30 كوي ئەتراپىدا ساتماقچى بويىتۇ. بىراق ھايان كەشلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتمەسلىك ئۈچۈن بىر ئادەمگە كۆپ بەرمەيدىكەن، ماڭمىزنىڭكى ھېلىقى ئايال بىر ئامال قىلىپ، بىزگە كۆپرەك ئېلىپ بېرىدىغان بويىتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئەتىسى خالىق بىر نەچچە توپ دۇخاۋىنى بىراقلا ئېلىۋالدى. مەن بار پۇلۇمنىڭ ھەممىسىگە ئارانلا 10~15 كىيىملىك ئالدىم. خالىق دۇخاۋىلارنى ھازىر ساتقان بىلەن پايدا ئالغىلى بولمايدۇ، دەپ ئۆيىگە ئەكېلىپ بېسىپ قويدى. ماڭمىزنىڭ ساتماي تۇرغىن دېدى. بىراق پۇلنى تۇتۇپ ياتسا بولمايدۇ - دە. ئامالسىز ئاز - ئازدىن ئېلىپ چىقىمىپ، بىر كىيىملىكىمنى 40 - 50 كويىدىن سېتىپ تۇردۇم. پەرىزىچە بۇ خېلى ئوبدان پايدا قىلغان ئىدى.

بىر كۈنى ئۆيىگە كىرسەم خالىق

خالق ماڭا قاراپ.

— بۇ شەھەرمۇ قالايىمقان ئىكەن، —
دېدى ھېلىقى ئادەم، — بىزگە باشقا
نەرسىمۇ كېرەك ئەمەس، دۇخاۋا بولسا
ئالمىز، بولمىسا توي - پويغا كېرەكلىك
رەختلەردىن ئاز - تولا ئالساق ئىشىمىز
پۈتسەدۇ.

— ھازىر ئۇرۇدچىدىن دۇخاۋا
تاپالمايسىلەر تاغا، تاپالغان تەقدىردىمۇ
باھاسى ناھايىتى قىممەت، — دېدى خا-
لىق ئۇلارنى قورقۇتۇپ.

— سىلەرنى پاناھ تارتىپ كەلدۇق
ئۇكام، سىلەر بولغاندىكىن ئامالسىنى
قىلارسىلەر؟

— خوپ، مەن تېپىپ بېرەي، —
دېدى خالىق ۋە ماڭا قاراپ كۆزىنى
يۇمۇچلاپ قويۇپ سورىدى، — بىر كىيىم-
لىكىمنى نەچچە پۇلدىن ئالسىلەر؟

— ئاۋۋال تاپساڭ، كۆرۈپ بېقىپ
بىر نېپە دەپمەندۇق ياكى ئۆزۈڭنىڭ
ئېلىپ قويغىنى بارمىدى؟

— بارلىقى بار، لېكىن ئاۋۋال با-
ھاسىنى كېلىشەيلى، — دەپ چىڭ تۇردى
خالىق.

خالىقنىڭ تاغىسى بىلەن ئاكىسى
بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. بىر ھازا -
دىن كېيىن تاغىسى گەپ باشلىدى:

— ئالما ئۇرۇقى رەڭلىك دۇخاۋا
بولسا بىر كىيىملىكىنى 40 كويىدىن
ئالارىمىز.

— ھىم، — دېدى خالىق پېشىنى
قىقىپ ۋە ئورنىدىن تىرۇرۇپ كەتتى، —
سىلەر دۇخاۋا ئالسىمەن دېگىنچە ماتا
ئېلىڭلار، ماتا!

— بولدى، بولدى، چېقىشىپ

قويدۇق، — دېدى خالىقنىڭ ئاكىسى -
كۈلۈپ كېتىپ، — بولدى شالتاي - پالتاي
گەپنى قويايلى، سەندە بارمۇ زادى،
نەچچىدىن بېرىسەن، گەپنىڭ پوسكالى
لىسىنى قىلغىنا!

— خۇداغا ئىشەنسەڭلار، ئۆزۈم
بىر كىيىملىكىنى 70 كويىدىن ئالغان،
يالغان گەپ قىلغان بولسام مانا ئالدىڭ-
لاردا نان تۇرۇپتۇ. سىلەر ماڭا بەش
كويىدىن پايدا بېرىپ، بىر كىيىملىكىنى
75 كويىدىن ئېلىپ كېتىۋېرىڭلار، بوپتۇ
تۇغقاندارچىلىقنىڭ يۈزى ھەم سىلەرگە
قىلغان ياخشىلىقىم بولۇپ قالسۇن.

مەن ئۆز قۇلقىمغا ئىشەنمەي
قالدىم. چۆچۈپ كېتىپ ئىتتىك خالىققا
قارىدىم. ئۇ ماڭا گەپ قىلماي جەم
ئولتۇر، دېگەندەك قىلىپ كۆز يۇمۇچلاپ
قويدى. توۋا، — دەيتتىم ئىچىمدە، — قورق
ماي خۇدانى، ناننى شىپىي كەلتۈرۈپ،
قەسەم ئىچىۋاتىدىيە؟ ئۆزىنىڭ بىر
تۇغقىنىغا مۇشۇنداق قىلىۋاتقان يەردە
ياتلار بولسا ئىش بار ئىكەن - دە!
ھەي... مەن نۇرغۇن ئىشلارنى بىلىمەي-
دىكەنمەن. سودا دېگەن مۇشۇنداق بو-
لىدىغان ئوخشايدۇ، جۈمۇ!

— بەك قىممەتلىكەن ئۇكام، —
دېدى تاغىسى پېشىنى چايقاپ.

— ھەي تاغا، بىر كىيىملىكىنى
75 كويىدىن ئال دېسەم قىممەت دەۋاتام-
سەن؟ ساڭا بىكارغا بەرسەم بولامتى ئەم-
سە؟ مەن سىلەرنى ئوبدان بىلىمەن.
مەندىن 75 كويىدىن ئالغىنىڭلار بىلەن
يېزىغا ئېلىشىپ بېرىپ ئاز دېگەندە
110 - 120 كويىدىن ساتىسىلەر، قېنى
گېپىڭ يالغان دەپ بېقىڭلار!

— خالىق ئاداش، مەن سېنىڭ سودا قىلىشىڭغا راستتىنلا ھەيران قېلىمەن، — دېدىم. — نېمىگە ھەيران قالدىڭ؟ — ئۇ مۇغەمبەرلىك بىلەن كۈلدى.

— كۆڭلۈڭگە كەلسىمۇ دەۋىرەي. سەندە راستتىنلا ئىنساپ دېگەن نەرسە يوقكەن. قاراپ تۇرۇپلا ئۆزۈڭنىڭ تۇغقانلىرىنى ئالدىدىڭ...

— ھا-ھا-ھا... سودا دېگەن شۇنداق بولىدۇ ئەخىرەق. ئۇلارنى مەن ئالدايمەن. ئۇلار بېرىپ-يېزىدىكى بىچا-رىلەرنى ئالدايدۇ. بىر-بىرىنى ئالدىمىسا قانداق سودا بولىدۇ، ئادەملەر قانداق جان باقىمىدۇ؟

— شۇنداقتىمۇ ئۆز ئاكاڭ، تا-غاڭ - دە!

— دېدىمغۇ، سودا دېگەندە تۇغقان-پۇققان، ھەتتا ئاتا-ئانىمۇ قارىمايدىغان گەپ، بولمىسا پايدا ئالغىلى بولمايدۇ!

مۇشۇ ئىشتىن كېيىن، سودا دېگەندىن راستتىنلا كۆڭلۈم سوۋۇپ كەتتى. بىر نەچچە ئاي ئۆتتى. سودىنى بويىنمۇدىن باغلىغاندەك ئىلاجىسىزلىقتىن قىلىپ يۈرەتتىم، ئۇشتۇمۇت باشقا ئىش تېپىلىپ قالدى.

— بىرىنىڭ شىبەن تاش توشۇيدىغان ھارۋىسىنى ھەيدەيدىغان بولىدۇ خالىق، — دېدىم بىر كۈنى ئۆيگە كىرىپلا، بىر ھارۋا توشۇسام بەش كويىدىن پۇل بېرىدىغان بولىدى. بىر كۈندە ھېچ بولمىغاندا 4 - 5 ھارۋا توشۇسام 20 - 25 كوي تاپارمەن.

— يەنە جاپا ئىشقا دېگىچە مەن - دە؟

ئۇلار بىر-بىرىگە قاراپ كۈلۈشتى. خالىق پۇرسەتنى چىڭ تۇتتى - دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، بۇلۇڭدىكى تاغار-لارنىڭ بىرىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئالما ئۇرۇقى رەڭلىك دۇخاۋىدىن بىر توپنى ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا تاشلىدى:

— قېنى كۆزۈڭلار بولسا كۆرۈپ بېقىڭلار، مال تونۇمىلەر - قانداق؟ ئۇلار دۇخاۋىنى تۇتۇپ كۆرۈپ ئۆز ئارا پىچىرلاشقاندىن كېيىن:

— بوپتۇ، بىزدىن پايدا ئالمايمەن دېمەي ئۆزۈڭ ئالغان باھادا بەرگەن، قانداق؟ - دېيىشتى.

بىردەملىك تالاش-تارتىشتىن كېيىن ئۇلار ئۈچ كويىدىن پايدا بېرىپ بىر كىيىملىكىنى 73 كويىدىن ئالدىغان بولۇشتى. شۇنداق قىلىپ خالىق بىر نەچچە توپ دۇخاۋىنى ئۇلارغا ساتتى. ئۇلار كوچىنى ئايلىنىپ كىرەيلى دەپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن خالىق مەندىن سورىدى:

— سەندە نەچچە كىيىملىك بار، تەييارلاپ قوي، ئۇنىمۇ بېرىۋېتەيلى.

— مەندە كۆپ يوق. 3 - 4 كىيىملىكلا قالغان، - دېدىم مەن.

— ھەممىنى سېتىپ بېرىۋېتىڭ، سەن - دە، نەچچە كويىدىن ساتقاننىڭ؟ — 40 - 42 كويىدىن.

— ھۇ، ئەخىر شۇنچە ئالدىراپ سېتىپ نېمە قىلاتتىڭ؟

— 30 كويىدىن ئالغان نەرسىنى 42 كويىدىن ساتسام يەنە مەن ئەخمەقمۇ؟

— ئالدىرىمىغان بولساڭ، ماڭا ئوخشاش 73 كويىدىن ساتاتتىڭ - دە!

— ھالدا خېلى خاتىرجەم بولۇپ قاپسەن، — دېدى مەن بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ. — بۇمۇ پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ ئادىللىقى ئاداش. خىزمىتىم ھەل بولۇپ راستتىنلا خاتىرجەم بولۇپ قالدىم. ھە، ئۆزۈڭچۇ؟

— مەن يەنىلا سودا بىلەن ئالدىراش، — دېدى ئۇ مەنىلىك كۈلۈپ قويۇپ.

— سېنى بەك بېيىپ كەتتى دەپ ئاڭلىدىم. راستمۇ؟ — مەن چاقچاق ئارداش سورىدىم.

— ئانچە ئەمەس، لېكىن ھەر ھالدا باي بولۇپ قالدىم. قارىغاندا سودا قىلىشنى بىلىدىكەنمەن. ھازىر قول ئاس-تىمدا 10 — 20 دەك ئادەم ئىشلەيدۇ، مەن مالنى تەييار قىلىپ بېرىمەن. كۈ-نۈم ناھايىتى ياخشى.

— ۋاھ، قالتىس ئىكەنسىن! ھەر ھالدا قانۇننىڭ ئىچىدە ھەرىكەت قىل جۇمۇ! — كادىر بولۇۋېلىپلا ماڭا تەربىيە

بەرگىلى تۇردۇڭمۇ نېمە؟ — ئۇ چاقچاق قىلىپ كۈلدى. ئاندىن ئۇشتۇمتۇت ئالدىراپ سورىدى، — راست، ئۇنتۇپ قالغىلى قىل قاپتەنمەن. ئېيتقىمنا، ھازىر ماڭاشىڭ قانچە؟

— 250 يۈەن ئەتراپىدا. ئۇ ياراتمىغاندەك ئاغزىنى پۇرۇش-تۇرۇپ، ھىم دەپ قويدى. ئاندىن مۇرە-نى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— ماڭاشىڭ بەكمۇ ئاز ئىكەن. مۇنداق قىلايلى، ماڭا ھازىر ھېسابات ئىشلىرىنى قىلىدىغان كاتىپتىن بىرى لازىم بولۇۋاتىدۇ، كادىرلىقىمىزنى تاشلاپ ماڭا كەل. مەن ئايلىقىمىزغا 350 يۈەن بېرىمەن، قانداق؟ — دېدى.

خۇدا ساقلىسۇن. 350 يۈەن ما-ئاش بېرىدىكەن دەپ يەنە سودىنىڭ يولىغا كىرمەي جۇمۇ! ھۆكۈمەتنىڭ

— «قايىناق سۇ ئىچ، كۆڭلۈڭ تىچ» دەپتىمكەن. جاپا ئىش بولسىمۇ ھالال ئىش ھەم خاتىرجەم رەك، سودا قىلغىنىمدىن ياخشىراقمىكەن دەيمەن. — بوپتۇ، ئىختىيارىڭ، راست گەپنى قىلغاندا سەن سودا دېگەننى چۈشەنمەي-دىكەنسىن، ئاۋارە بولمىساڭمۇ بولغۇدەك.

* * *

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇ-رۇلدى. ھەممە ئىشلار ئوڭشىلىشقا باشلىدى. مەنىمۇ ئۆزۈمنىڭ ناھەق جازالانغانلىقىم ھەققىدە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئەرز سۇنغانىدىم. بىر نەچچە ئاي دىن كېيىن ئىشلىرىم ھەل بولۇپ، ئەسلى ئىدارەمگە قايتا خىزمەتكە ئېلىنىدىم. ئون يىلغا يېقىن تۇتۇپ قېلىنغان ماڭا-شىمنى تولۇق بەردى. 15 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇلنى بانكىغا سېلىپ قويۇپ خىزمىتىمنى قىلىشقا باشلىدىم.

خالىقىمۇ قالتىس باي بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ خىزمىتىمۇ ئەسلىگە كېلىتتى، لېكىن ئۇ خىزمەت قىلىشنى خالىمىدى بولغاي، داۋاملىق گۇاڭجۇ، شاڭخەيلەرگە قاتناپ سودىسىنى قىلىپ-ۋەردى. ئۇنىڭ بىلەن بەزى - بەزىدە ئۇشتۇمتۇت ئۇچرىشىپ قالسام ئادەتتە ئۇنى ئانچە كۆپ كۆرمەيتتىم. بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى كوچىدا سەيلە قىلىپ ئاستا كېتىپ باراتتىم، كەينىمدىن كەلگەن بىر تاكىسى ماڭا سۈركىلىپ دېگۈدەك چىپىپىدە توختىدى. مەن ئاچچىقىم بىلەن ماشىنىغا ئىتتىك قارىغان-دىم، ماشىنىدىن پۇزۇر كەينىگەن، قىسقا كالتە بۇرۇت قويۇۋالغان خالىق چۈش-تى. دە، قاققلاپ كۈلۈپ:

— ھە، كادىر، قانداق ئەھۋالنىڭ؟ ئاڭلىدىم، خىزمىتىڭ ھەل بوپتۇ. ھەر

— مەن ساڭا قانۇننىڭ ئىچىدە ھە-
رىكەت قىل دېمەگەنمىدىم. بوپتۇ، ئەمدى تۇر-
مىدىن چىققاندىن كېيىن سودىنى تاشلاپ باش-
قا ئىش قىلارسەن.

— نېمە دەۋاتىسەن؟ تۇرمىدىن چى-
قىپلا يەنە سودانى قىلىمەن.

— ھەممە نېمەڭنى مۇسادىرە قىلىپ
بولغان تۇرسا، نېمەڭ بىلەن سودا قىلى-
سەن؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— سەن راستتىنلا سودىنى چۈشەن-
مەيدىكەنمەن، — دېدى خالىق كۈلۈپ كې-

تىپ، — مۇسادىرە قىلىدىغىنىنى قىلىدى،
نۇرغۇن جەرىمانە تۈلدىم. قارىماققا مەن
ھەممە پۇلۇمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك تۇر-

غان بىلەن يەنە نۇرغۇن پۇلۇم خەقنىڭ
قولىدا ئامانەتتە ئەمەسمۇ! تۇرمىدىن چىقى-
ساملا پۇل دېگەن تەپپار. يەنە ئىشلىرىمنى
بۇرۇنقىدەكلا يۇرۇشتۇرۇپ كېتىمەن، چا-
تاق يوق!

— راستتىنلا يامان نېمەكەنمەن! نې-

مە لازىم بولسا دېگەن. مەن ئەمدى ھەر
ئايدا چىقىپ سېنى يوقلاپ تۇرىمەن.

— ياق، ئاۋارە بولما. ماڭا ھېچنېمە
كېرەك ئەمەس. «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا»
دەپ، پۇلۇم بولغاچقا تۇرمىدىمۇ بەگ-
زادىدەك تۇرۇۋاتىمەن.

ئۇنىڭ بىلەن خېلىغىچە پاراڭلىشىپ
ئاندىن خوشلاشتىم. قايتىپ كېلىۋېتىپ
ئۇشتۇمتۇت خالىقنىڭ ھېلىقى چاغدا ئا-
كىسىنى، تاغدىسىنى ئالدىغىنىنى ئېسىمگە
كېلىپ قالدى. ئىختىيارسىز ئۆز-ئۆزۈم-
گە پىچىرلىدىم: «مەن سودىنى زادىلا چۈ-
شەنمەيدىكەنمەن. ئۇ ھەقىقەتەن سىرلىق
ئىش ئىكەن...»

بولدىلا، بۇلارنى ئويلاپ نېمە قىلاي،
سودىنى سودا قىلىشنى بىلىدىغانلار قىلىسۇن.
مەنىمۇ ئۆزۈمنىڭ كادىرلىقىمنى قىلاي...

مەسىئۇل مۇھەررىر ئالىمجان ئىسمائىل

بېرۇتقان مائاشى ماڭا يېتىپ ئاشىدۇ...
— خاپا بولما، — دېدىم بىر ئاز

ئويلىنىپ، — بىلىسەنغۇ، مەن سودا قى-
لىشنى بىلىمەيمەن. ساڭا ياخشى ئىشلەپ
بېرەلمەسلىكىم مۇمكىن. ياخشى باشقا
ئادەم تاپقىمەن.

— بوپتۇ، تۈگەپمۇ كەتمەيدىغان،
ئېشىپ-تېشىپمۇ كەتمەيدىغان داشقازاننىڭ
تامىقىنى يەي دەپسەن — دە، ئىختىيارنىڭ.

ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى.

بىر كۈنى ئۇشتۇمتۇت خالىقنىڭ تۇرمىگە
كىرىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈم
بىر قىسىملا بولۇپ قالدى ھەم ئۇنىڭغا
ئىچىم ئاغرىدى. ئۇ ماڭا ئېغىر كۈنلەردە
كۆپ ياخشىلىق قىلغان ئەمەسمۇ؟ تونۇش-
لىرىمدىن سۇرۇشتۇرۇپ، ھازىر ئۇنىڭ
مەلۇم بىر تۇرىدە يېتىۋاتقانلىقىنى،
ئۈچ يىل كېسىلگەنلىكىنى، ھەر ئاينىڭ
ئاخىرقى يەكشەنبىسى چىقسا كۆرۈشكىلى
بولمىدىغانلىقىنى بىلىۋالدىم.

مەن كۈتكەن يەكشەنبىمۇ كەلدى.

بىر مۇنچە سوۋغا-سالاملارنى ئېلىپ
ئەتكەندىلا چىقتىم. قاراۋۇللار ئۇنى چا-
قىرىپ بەردى. ئۇ مېنى كۆرۈپلا:

— ۋاھ، بارمۇ سەن كادىر، مېنى
ئۇنتۇپ قالمايسەن — دەپ دېگەن بىلەن
ئاغىنىمدارچىلىققا يارايىسەن جۇمۇ! — دەپ
چاقچاق قىلدى.

بىز ھويلىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلاش-
تۇق، روھىي ھالىتىدىن، رەڭگى-روھىدىن
ئۇ زادىلا تۇرمىدە ياتقانداك
كۆرۈنمەيتتى.

— نېمە جىنايەت بىلەن كىرىپ قال-
دىڭ؟ — دېدىم مەن.

— باج تاپشۇرمىدىڭ دېدى. مۇھم-

مى ئەتكەن ماللار — زەھەرلىك چېكىملىك
بىلەن تۇتۇلۇپ قالدىم.

ئۆمۈر لىرىكىلىرى

ھېس قىلىدۇرغىن ھاياتنى قايتا،
 يۈرىكىمنى سوقۇشقا ئۈندەپ.
 مەنزىلىرىم تۇرار يىراقتا،
 تاغلار ياتار بېشىمنى چۆمكەپ.

1

چۈشلىرىمنى بۇزغىن بىتاقەت،
 ئويغات مېنى شېرىن ئۇيغۇدىن.
 بېغىشلىغىن سۆيگۈ - مۇھەببەت،
 ھوزۇرلىماي گۈزەل تۇيغۇدىن.

تەنھا تاشلاپ خياللار ئارا،
 قايقلارغا قاچتىمكى ئەي شامال؟
 يۈرىكىمنى قىلىدىغۇ يارا،
 ماڭا ئەجەب بولىدىغۇ ئۇۋال.

3

جاۋاب بەرگىن ماڭا ئەي شامال،
 مەن نېمەنى قويدۇم يىتتۈرۈپ؟!
 يۈرىكىمنى كېزەر بىر سوئال،
 گاھ يىغلىتىپ گاھى كۈلدۈرۈپ.

ئويغىتىمىسەن مېنى ئۇيغۇدىن،
 دېرىزەمنى چېكىپ ھەر سەھەر.
 مەست بولمىسەن گۈزەل تۇيغۇدىن،
 ھۇزۇرلىنىپ قەلبىم شۇ مەھەل.

قېنى مېنىڭ ئاق چاچلىق مومام،
 ماڭا چۆچەك سۆزلەپ ھارمىغان؟
 قېنى مېنىڭ سۆيۈملۈك بوۋام،
 پېشانەمگە سۆيۈپ، ئاسارىغان؟

ئۆتكىنىدە يۈزۈمنى سىپاپ،
 ئاق بۇلۇتتەك يۇمشاق قوللىرىڭ.
 تۇغۇلىدۇ سۆيگۈ بېھىساپ،
 تاراپ كېتەر قەلبىمدىكى مۇڭ.

2

قېنى ئوماق كېپىمىشەكلەرنىڭ،
 گۈلدىن گۈلگە قونۇپ ئويىنىشى؟
 قېنى بوستان سېكىمەكلەرنىڭ،
 داللىلاردا سەكرەپ ياپرىشى؟

تۇغۇپ بەرگىن ماڭا بىر قۇياش،
 كەلگىن يەنە دېرىزەمنى چەك.
 دەريالارنى مەن ئېپتەي باغاش،
 سۆزلەپ بەرگىن ساماۋى چۆچەك.

ياپراقلاردا قالدى ئۇنتۇلۇپ،
 شەبنەم كەبى سۈزۈك كۆز يېشىم.
 يىراقلاردا قالدى سىر بولۇپ،
 چۈشتەك غۇۋا گۈزەل ئۆتمۈشۈم.

4

خۇشال بولسۇن بىچارە چالار،
 بالىلىقىنى بەرگىن قايتۇرۇپ.

6

كۆلەڭگەمنى تالاشقان ئۇپۇق،
 ئۇزاتماقتا قۇياشنى ھارغىن.

تولۇن ئاينىڭ چېھرىمۇ تۇتۇق،
 كېزىپ يۈرەر تاغلارنى سالقىن.

ئەجەب ئىكەن بىزنىڭ بۇ دۇنيا،
 قايغۇ بىلەن شادلىق قوشىكسىزەك.
 بىر چاغدىكى قول يەتمەس بەرنە،
 قۇرۇقلارنى قىلمىپتۇ بەزەك.

ئۇچۇپ چىقىپ ئۆمۈر ئوقلىرى،
 مەنزىلىگە قاپتۇ قانداقلىق.

تۈنۈگۈنكى گۈل ياپراقلىرى،
 بۈگۈن مانا قاپتۇ سارغىيىپ.

7

يارىلىشتىن قۇدرەتلىك ئىنسان،
 ئەجەللەرگە نىچۇن ئامالسىز؟
 چاقىرغاندا ئەزرائىل شۇئان،
 قەلەم باغلاپ تۇرىدۇ ھالىسىز.

پايانى يوق مۇساپىلارنى،
 ئىككى پۇتتا باسار ھايالىسىز.
 بەزىلىرى يالماز دۇنيانى،
 بەزىلىرى ياشار تەمەسىز.

بەزىلىرى ئەيش - ئىشرەتتە
 بەزىلىرى ئۆتەر ماكانسىز،
 بەزىلىرى كېتەر ھەسرەتتە،
 بەزىلىرى كېتەر ئارمانسىز...

يىراقلاردا قالدى بالىلىق،
 شۇنچىلىك پاك - غۇبارسىز چېغىم.
 قۇشلار ناۋا قىلغان خۇمارلىق،
 چىمەنلەرگە تولغان گۈل بېغىم.

بەك يىراقتا قالدى ئۇيقۇلۇق،
 بوتىلاقتەك يۈرگەن سايلىرىم.
 كېتىپ قالدى ئەجەپ قايغۇلۇق،
 ماڭا ئامراق تۇلۇن ئايلىرىم.

لەگىلىكىمنى ئۇچۇرغان شامال،
 ئورمىنىمدا يۇرۇپتۇ تۈنەپ.
 تاشلاپ بېرىپ گۈزەل بىر خىيال،
 يۈرىكىمنى چەكتىغۇ ئەجەپ،

5

كۆتۈرۈلسە لەگىلك ھاۋاغا،
 ھاياجاندا ئويىنايدۇ يۈرەك.
 چۈشكەن كەبى بۇلبۇل ناۋاغا،
 قىزىلگۈللەر ئاچقاندا پورەك.

قارشىغا سەلكىن شامالنىڭ،
 غۇلاچ يېيىپ ماڭغان سەبىلىك.
 چاچ ساقلى ئاقارغان چالنىڭ.
 ئەسلىمىسى بولار مەڭگۈلۈك.

ئاھ شاماللار، ئويىناق شاماللار،
 چۈشلىرىمنى كەتمە ئۇچۇرۇپ.

۴۵۴۵ ھىجىرى تەجىن ۴۵۴۵ ت

ياشايمىز، بۇ يەردە ھۈپپىدە باھار

بەزىلەمە يىلا قوي

كېلەلمەس ھېچكىمىمۇ ئالەمگە تەكرار،
بەس، مېنى خاتىرجەم ياشماققا قوي.
قايغۇمنى بۆلۈشمەك يوقلا گەپ زىنھار،
خۇشلۇقۇم بار بولسا بولسۇن ساڭا توي.

ئۇيغۇرسىز ئايغىمۇ سوغ تەگدىم نەچچە،
نەۋاچى تۇشەكنى ۋايساتتىم تالاي.
تۇن بىزى ئىسەدەپ تاڭغا يۆلەنسەم،
ئويغاتتى قۇياشم قۇچاقلاپ ئايھاي.

چارچىدى ئۆكسۈشلەر، بەزىلەمە يىلاقوي،
ساددا بىر گۈدەكتەك ياش تۆكەر دېمە.
يادلىما تېرىسى ۋال - ۋۇل قەسەمنى،
سۆزى يىزق كۆلەلدە ئۈزەلجاس كېمە.

ئازابلىق كەچمىشنىڭ كۆلەڭگىسىمۇ
لەپىلىدەپ كەلگىنى دېرىزەم قاپلاپ.
چاڭ باستى سەن كۈلگەن چاغلارنى بىلسەم،
سۈرەنلىك يىللارنى قويغان مەن قاتلاپ.
سەن مېنى ئۇ كىم دەپ سورىساڭ ئەگەر...

سەن مېنى ئۇ كىم دەپ سورىساڭ ئەگەر،
بىلگۈم يوق سەن كىمىسەن مېنىڭمۇ ئەسلا.

ياشايمىز، بۇ يەردە ھۈپپىدە باھار،
زىمىستان بولغاندۇر ھارغىچە، يايىراپ.

زەن قويساڭ ئالەمنىڭ بارچە قۇشلىرى
يېقىملىق ئاۋازدا بېرىدۇ سايراپ.

نەدىندۇر قىنىغا سىمغاستىن سۇلار
كەلمەكتە زېمىنغا كۈلكە بېغىشلاپ،
كىمىلەردۇر كەتكەن قىش ھەققىدە تىنماي
قوشاقلار تىزماقتا غارلاردىن سوراپ.

مەن يەنە كېلىمەن، چېچەكلەر كەبى
كەتمەسكە ئازغىنا ھىدىمىنى تاشلاپ.
مەن يەنە كېلىمەن قوپال تاشلاردەك
ياتماسقا ئەسىرلەپ سايدا يانداشلاپ.

سەن مېنى ئۇكىم دەپ سورىساڭ ئەگەر،
بىلگۈم يوق سەن كىمىسەن مېنىڭمۇ ئەسلا.

سەن مېھىر ئىزدىگەن چاققاق قىشتىكى
ئۇ سوغاق سۆيۈشلەر يوقالدى شۇنداق.
كۆز نىمىسەڭ يەلپۈنەر يېشىل دېڭىزدەك
نۇرلارغا چۆمۈلگەن پايانىسىز ئوتلاق.

كۈيلىشىم قۇشلاردەك چۈچۈك ۋە يەڭگىل،
چىرايلىق پەرلەردەك، ئۇچار پارقىراپ.
پەرۋازىم چىلانسا دېڭىزغا، لېكىن
يۈرمەيمەن قۇشلاردەك قۇياشقا قاقلاپ.

تىكەندەك يامىشار تاپانغا يوللار،
بىلىمەيمەن شامالار كۈيلىيدۇ قانداق؟
ئۇ لېكىن پەپىلەپ ئۆتەر ھەممىنى
مۇڭلىق بىر ناخشىغا ئىسقىرتىپ ئسۇزاق.

ئوخشاشلا بوغۇزۇمدا غىگىشىمەن، كۆككە چىقالماي قۇشلاردەك ئەركىن ۋىچىرلاپ. كىمگىدۇر ئەگىشىپ خازانلار سۈپەت، ماڭمىسەن ئۇنچىقماي ئاستا شىپىرلاپ. بۇلۇتلار ئۇزۇشەر بوشلۇققا سىغماي، بولغاندەك ئاستىن ۋە ئۈستۈن يەر جاھان.

سەنمىغۇ كېلىسەن ئۈمىدلەر ئېلىپ، ھەپىلدەپ چۈش كەبى كۈلۈپ شادىمان. سەن مېنى تونۇساڭ يېقىنلار سۈپەت، بىلگۈم يوق باشقىنى بىر سەندىن بۆلەك. كۆرگۈم يوق باھارنى، چېچەكنى، تاڭنى، چىدىسا مۇبادا بۇلارغا يۈرەك.

كەلدى قۇياش كۈلگىنىمچە سايەڭنى باشلاپ

تىترەر قۇشلار چۆچۈپ تاڭنىڭ ياقۇت يۈزىدىن، سىيىپاپ ئۆتتى سۇ يۈزىنى يېنىمدا بىر يەل. ئېرىپ كەتكەن ئالۇچىدەك ئۇپۇقنىڭ لېۋى تۈزۈپ كەتكەن قىزىلىگۈلگە ئوخشار بەك گۈزەل. يۇمران لەۋلەر ئۆپۈۋالدى ھەممىنى گويا، بولدۇم ئۇزاق سۆيۈشلەردىن بەكمۇ خىجالەت.

دېرىپ نۇردىن كىرىپ كەتتىم گۈللەرنىمچە، تولدى دىماغ گۈل ھىدىغا، ھېس قىلىدىم راھەت. سۆيەلمەستىن لەۋلىرىڭگە بولغىنىمدا لال پاتتى غەمگە غۇنچىلارمۇ كۆزۈمنى ياشلاپ. يار كەلمىدى، ھەسرەت بىلەن ئۆلەي دېگەندە كەلدى قۇياش كۈلگىنىمچە سايەڭنى باشلاپ.

زاھىر ئابدۇراخمان

بالىلار ناخەشلىرى

ئاي بۇلاقتا ياتارمۇ

ئويىناپ مۆكۈ - مۆكۈلەك باردىم بۇلاق بويىغا. چىمەنلىكتە ئولتۇرۇپ، ھەيران قالدىم خۇيمغا.

دادام ئاي بەك چوڭ دېگەن، قانداق پاتتى بۇلاققا؟ كەلگەندۇ ئاي نېمىدەپ يىراق كۆكتىن بۇياققا؟

مەن چوڭ بولسام

نەگە كەتتى ئاي دېسەم، ئاي بۇلاقتا يۈرۈپتۇ. سۈزۈك، سوغۇق سۈيىدە يۈز - كۆزنى يۇيۇپتۇ.

مومام دەيدۇ: تاغلار دېگەن كۆكنىڭ تۇۋرۇكى. باغرىدىكى يېشىل قارىغاي تاغنىڭ يۈردىكى.

مەن سورسام يۇرتىمىزدا
 تاغ بولمىسا دەپ.
 كۆك نېمىشقا ئاستا - ئاستا
 كەتمەيدۇ پەسلەپ؟

يۇرتىمىزدا يۇرتىمىزدۇر
 كۆكنىڭ تۇۋرۇكى.
 يۇرتىمىزدا ئاتاڭدەكلەر
 يۇرتىنىڭ يۇرىكى ...

مومام دەيدۇ: يۇرتىمىزدا
 تاغ يوقلۇقى راست.
 بىراق تاغدەك ئەزىمەتلەر
 تاغلارغا تەققاس.

مەن چوڭ بولسام يۇرتۇم ماڭا
 بولىدۇ يۆلەك.
 مەن چوڭ بولسام يۇرتۇم ئۈچۈن
 بولىمەن يۈرەك ...

ھەسەن تىلىۋالدى

ئىككى شېئىر

دۇنيا خالايدۇ تىرىك ئادەمنى

ھايات ئىنسانلار ياشايدۇ كۈلۈپ،
 ئەي تىرىك ئادەم چەكسىز قويۇڭدا.
 بېخىللىق زەنجىرى يوقتۇر ھەرگىزمۇ
 ئەلمىساقىمىزلا سېخى بويۇڭدا.

ئۆتمدۇ كۈنى قۇرت - قوڭغۇزدەك،
 ئۇنداقلار بىلەن كىمىنىڭ بار ئىشى.

دۇنيا ھاياتتۇر، كۆكسى ئۇنىڭ كەڭ،
 ئىرادىلىك مەرد تىرىك ئادەمگە.
 قانداق ئۇلۇغ ئىش ياراتتۇق قېنى،
 بىزگە نىجاتلىق بەرگەن ئالەمگە.

تۇم قارا كېچىلەر رام قىلدى دىلنى

تەبىئەت ساڭا قىلمىپتۇ تارتۇق
 نېمە پايدىلىق بولسا ھەممىنى.
 ئىرادىلىكلەر تېتىپتۇ ئارتۇق
 نېمە تىلىرىڭنىڭ شېرىن تەمىنى.

تەبىئەت قوينىمدا ئۈگدەيدۇ كېچە،
 يۇلتۇزلار بەئەينى بىر ساھىبجامال.
 نازلىنىپ سىيلايدۇ يۈزۈمنى يۇمشاق
 نىگارنىڭ قولىمدا مەيىن شوخ شامال.

بىپايان قوينۇڭ ھەممەت بۇلقى،
 توسقۇنسىز، ئەركىن كېزىدۇ شامال.
 توختىماس يىللار ئۆمۈر بەلگىسى،
 بۇنىڭغا سەندە يوق قىلچە ئامال.

باراقسان ۋادىلار چۆمگەن ئۇيقۇغا،
 شىمشىدەك سۈپسۈزۈك يۇلتۇزلۇق ئاسمان.
 يېقىملىق تۇيغۇدىن مەستۈرمەن تامام،
 گۈزەلدۇر كېچىلەر قارىساڭ ھەريان.

جەزىلەر ياشايدۇ قارىساڭ تىرىك،
 تاماق يېگەندە مىدىرلار بېشى.

جەڭچىدەك تىك، مەغرۇر تۇرار سۇۋادان،
 ئايدىڭدا يوللارغا جۇپ شولا تاشلاپ.
 تۇم قارا كېچىلەر رام قىلىپ دىلنى،
 ئېپ كېتەر تۇيغۇمنى گۈلشەنگە باشلاپ.

دېۋىدەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنەر تاغلار،
 يىراققا سوزۇلغان پايانسىز دالا.
 مەن گويا كېچىلەر قۇچمىدىكى
 بۇشۇككە بۆلەنگەن بىر سەبىي بالا.

تۇن كېچە توختىماي ئاقىدۇ دەريا،
 شاۋقۇنلۇق ناخشىسى كېتەر يىراققا.
 يۇرتۇمنىڭ كۈن - تۇنى ماڭا مۇقەددەس،
 قەلبىمنى ئورايدۇ ئىشقى - پىراققا.

ئاي نۇرى ئوينايدۇ گۈل - گىياھلارنى،
 ياپپېشىل باغلارنىڭ كۆرۈنمەس چېتى.
 تېنىمگە تارايدۇ لەززەتلىك ئېقىم -
 كېچىنىڭ سېھىرلىك خۇش پۇراق ھىدى.

ئەخمەتجان ئوسمان كۈرەش

ئۈمىد

خەير دەپ ئۈزىتىپ قۇتۇلۇق سەپەرگە،
 ئىشەنچتە، غەيرەتتە تۇردۇ كۈتۈپ.

كۆز ئالدىدا چاقنايدۇ ھامان،
 ئاتونۇش بىر سىيما كۆركەم، نۇرانە،
 ئۇچرىتىپ باقىدىم تېخى ئۇنى مەن،
 كۆرگەندە بولارمەن چوقۇم ھەيرانە.

ھاياتنىڭ تەمى بار شېرىن سۆزىدە،
 كۈلمىگەن كۈنلەردە كۈلگەن ھەمراھىم.
 باراقسان ئورمانلار باغرىدا يۈرسەك،
 ئېچىملار ئۈمىدەتتەك شادلىق چېچىمىم.

مەغرۇرلۇق ئىچىدە نازاكتى بار،
 كۆزلىرى مۇلايىم تىكىلەر ماڭا.
 پاكىتۇر ئۇ ئەبەدىي ئاينىڭ نۇرىدەك،
 ئاي بىلەن قارايمەن تۇن بويى ئاڭا.

ئۆچمەيدۇ ئاشۇ نۇر، چاقنايدۇ ھامان،
 بىر يۈرەك ئىچىدە مىڭ قۇياش كۆيەر.
 تەنھا مەن ئەبەدىي، قىسمەتكە ئوخشاش،
 ئاتونۇش شۇ قىزنى تاپقانغا قەدەر.

چاقماقتەك سۆزۈمگە تىلەيدۇ مەدەت،
 چۆچۈگەن تۈنلەردە تەسەللىسى كۆپ.

مېنى «سەن» دېگەن

(بىر قىزنىڭ خاتىرىسىدىن)
(نەسىر)

...

مېنى دەسلەپ «سەن» دېگەن چاغلىرىڭدا ئۆزۈمنى خۇددى سەڭگىلىڭدەك ھېس قىلاتتىم، چۈنكى سەن ماڭا بەئەينى ئاكامدەكلا بىلىنەتتىڭ. ساڭا يۆلەنگۈم، نەركىم-لىكىم كېلەتتى. سەنمۇ ماڭا مېۋىبىلىق كۆرسەتتەتتىڭ، ئەقىل بېرەتتەتتىڭ... شۇمۇ ئاجايىپ چاغلار ئىكەن. ھېچنەمىدىن قورۇنۇش يوق، كالىمغا كەلگەننى دېگەن، كۆچىلاردا نەركىم - ئازادە يۈرگەن...

كېيىن مېنى «سەن» دېگەن چاغلىرىڭدا مەن سېنى ئۆزۈمنىڭ دوستىم دەپ ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. بۇ تۇيغۇنى بەرگەنمۇ يەنە سەن، چۈنكى سەن ماڭا نۇر-غۇن نەرسىلەرنى مەسلىھەت سالدىڭ. بۇرۇن ھەممە ئۇمۇلار سېنىڭ ئەقلىڭنىڭ بويىچىلا بولاتتى، مەن ئۈچۈن كالا قاتۇرۇش ھاجەت ئەمەس ئىدى. مەن ساڭا يۆلەنمىپلا ئۆگىنىپ قالغان، كېيىنچە، سېنىڭ ئەقلىڭدە ئۆكسۈش بولدىمۇ ياكى مېنىڭ ئەقلىم ئۇرغۇپ قالدۇمۇ؟ ھە دېسەنلا مەندىن بىر گەپلەرنى سوراپسەن، ئويلاپ بېقىشنى تەلەپ قىلىسەن، بەرگەن جاۋابلىرىمنى تېخى قوشۇماڭنى تۇرۇپ ئويلاپ كېتىسەن. ھە، راست، سېنىڭ ئاشۇ قوشۇماڭنى تۇرۇشلىرىڭ بەكمۇ يېقىملىق. تولا ھال-لاردا سەن كۆز ئالدىمغا ئاشۇ قىياپەتنىڭ بىلەن كېلىسەن. قوشۇماڭنىڭ شۇ تۇرۇلۇش-لىرىدىن كېيىن چىقىدىغان گەپلىرىڭچۇ تېخى! ئويلىغانلىرىڭنى ئېيتقىلى تۇرساڭ ئا-جايىپ بىر خىياللارغا چۆمۈپ ئولتۇرۇپ كېتىمەن. گەپلىرىڭ مېنى ئۇ ۋادىدىن بۇ ۋادىغا، بۇ ساھىلدىن ئۇ ساھىلغا، قىسقىسى، جاھاننىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە ئاپىرىپ ئاي-لاندىرۇپ ئەكەلىدۇ. سۆزلەۋېتىپ تۇيۇقسىز سوئال قويغىنىڭدا بىردىنلا چۆچۈپ كې-تىدىغانلىقىمنى سېزىدىغىنىمەن؟! چۈنكى مەن سوئاللىغاندا ئۇرۇنلۇق جاۋاب بېرەلمەي قېلىشىمدىن ئەنسىرەيمەن. شۇڭا دۇدۇقلايمەن. ياكى ئۆزۈمنى سو-ئاللىغىنى ئاڭلىمىغان قىياپەتكە سالماق. بۇنداق چاغلاردا سېنىڭ يەنە قوشۇملىرىڭ تۇرۇلمىدۇ. مەن سېنى رەنجىپ قالدۇمكىن دەپ تەشۋىشلىنىمەن. دېگەندەك، سەن كايىدەسەن. بىر كۈنى سەن: «دوستلۇق مۇنداق بولمايدۇ. نېمىشقا گەپلىرىڭگە مۇۋاپىق ئىنكاس قايتۇرمايسەن؟ بىز باراۋەر ئەمەسمۇ» دېدىڭ، مەن ئويلىنىپ قالدىم. راست، دوستلۇق مۇنداق بولمايدۇ. مېنىڭ مۇۋاپىق ئىنكاس قايتۇرالمىدىغىنىم مەندە ساڭا

مۇناسىپ ئەقىل باراۋەرلىكى يوق. لېكىن ھېسسىيات جەھەتتىنچۇ؟ ھېسسىيات جەھەتتە ... توۋا، دوستلۇقتىمۇ مۇشۇنداق ھېسسىيات بولامدىغاندۇ؟ قارىغاندا، دوستلۇق مۇنداق بولمايدۇ، دېگەننىڭ بەكمۇ توغرا ئوخشىمىدۇ!؟ سۆزلىرىڭنى ئاڭلىسام ئاڭلىغۇم كېلىدۇ، ساڭا قارىسام، توۋا، قارىغۇم كېلىدۇ، كۆرمىسەم ... توۋا ... مەن نېمە بولدۇم؟ ... نېمىشقا سېنى ھەر كۈنى، ھەر سائەت كۆرگۈم كېلىدۇ؟ ... تۇرۇپ ئويلاپ كېتىمەن: ئادەمنىڭ سايىسى دائىم ئۆزىگە ھەمراھ بولىدىكەن. مەنىمۇ سېنىڭ سايىڭ بولۇپ كەتسەمچۇ كاشكى! نۇ چاغدا مەن دائىم قېشىڭدا بولاتتىمغۇ ... كېچىلىرى غۇر - غۇر شامال بولۇپ دېرىزىدىن ئۇچۇپ كىرسەم، ئۇيقۇڭنى بۇزماستىن چاچلىرىڭدىن، ماڭلىيىڭدىن يەلپۈپ ئۆتسەم ... سېنى كۆرمەي قالغان چاغلىرىمدا مېنىڭ قىلىدىغان ئارمانلىرىم مۇشۇنداق جىق. بەزىلىرىنىڭ غەلىتەلىكىنى، ئاجايىپلىقىنى ئويلىسام، گاھدا ئۆزۈمۈ كۈلۈۋېتىمەن.

.....

سەنىمۇ چىقىشقاق، مەنىمۇ چىقىشقاق. سەنىمۇ ھەممە ئادەم بىلەن چاقچاقلىشىپ ئۆتسەن، مەنىمۇ خەق بىلەن ئىناق ئۆتىمەن. لېكىن يېقىندىن بېرى مەن ئاجايىپ بولۇپ قالدىم. سېنىڭ بەزى قىزلار بىلەن كۈلكە - چاقچاق قىلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆر - سەم تۇرۇپلا چىدىماي قالدىمەن. خۇددى سېنىڭ ئالدىڭدا قىز زاتىدىن مەنلا، پەقەت مەنلا بولۇشقا تېگىشلىكتەك. بەزىدە ئۇ قىزلاردىن ئاغرىنىمەن، بەزىدە سەندىنمۇ ئاغرىنىمەن. بۇ ئاغرىنىشلارم چىرايمىغۇمۇ چىقىپ كەتسە كېرەك، تۇرۇپ سەن ماڭا ئەجەبلىنىپ قاراپ قويمىسەن. «دوستلۇق مۇنداق بولمايدۇ» دېگەن سۆزلىرىڭ يەنە گۈپىمىدە يادىمغا كېچىدۇ، راست، بۇ دوستلۇق ئەمەس ئوخشايدۇ. دوستلۇقتا ھەقىقەتەن مۇنداق ھېسسىيات بولمىسا كېرەك. ئۇنداقتا بۇ نېمە؟ بۇنى ئۆزۈمۈ بىلمەيمەن. لېكىن سېنىڭ باشقا قىزلار بىلەن بىللە تۇرغىنىڭنى كۆرسەم چىدىمايمەن، راست چىدىمايمەن. مەن ساڭا قېيىداش بىلەن قارايمەن، لېكىن سەن ماڭا ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىسەن. كۆڭلۈمدىكى زادى نېمە؟ ئۆزۈمۈ بىلمەيمەن. ئۇنداق ئىكەن، سېنىڭ بىلەنلىگىنىڭدىن رەنجىشىم ئورۇنسىز ئىدىغۇ، لېكىن شۇنداقتىمۇ رەنجىمەن، ئىچىمدە «ۋۇ، ئەخمەق!» دەپ ۋاپسىمۇ قويمەن. لېكىن ئالدىڭدا بۇ ھەقىقەت بىر ئېغىزىمۇ گەپ قىلالمايمەن.

...

مەن ئەمدى ئۇ قىزلار بىلەن چىقىشىپ ئۆتەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم. ئۇلارنىڭ ھەرقانداق سۆزى مەن ئۈچۈن سۇغاق بىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر بىر كۈلكىسى گويىا مەن ئۈچۈن مەسخىرە، ئۇلارنىڭ ھەر بىر قاراشلىرى ماڭا خۇددى تىكەن سانجىلغان دەك تۇيۇلىدۇ. ئۇلارنىڭ كىيىنىشلىرىچۇ تېخى. ماڭا ئوخشاش كېيىنىۋالسا، مېنى دو - راۋاتىدۇ، مەن بىلەن بەسلىشىۋاتىدۇ، دەپ ئويلايمەن. مەندىن چىرايلىقراق كېيىنىپ كەلسە، مېنى بېسىپ چۈشمەكچى، مەندىن گۈزەل كۆرۈنمەكچى دەپ گۇمانسىرايمەن. بۇرۇن مېنىڭ ئىچىم مۇنداق يامان ئەمەس ئىدى. قىز دوستلىرىمنىڭ كىيىنىشلىرىنى «يارىشىپتۇ»، «مۇبارەك بولسۇن» دەپ تەبرىكلەشنى بىلەتتىم. ئەمدىچۇ؟ ئەمدى ئۇلار - نىڭ شۇ تەرىپىنىمۇ كۆرەلمىسەم، مەن زادى نېمە بولدۇم؟ بۇرۇن ماڭا تۇپتۇز بىلىنىدىغان سۆزلەر ئەمدى نېمىشقا باشقىچە بىلىنىدىغان بولۇپ قالدى؟ بۇرۇن ماڭا

مېھرىلىك كۆرۈنىدىغان كۆزلەر ئەمدى نېمىشقا سوغۇق كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى؟ دوستلىرىم مېنى «ئۆزگىرىپ قالدىڭ» دېيىشىمدۇ. راست، مەن ئۆزگىرىپ قالغان ئوخشايمەن، لېكىن نېمىشقا ئۆزگىرىپ قالدىم؟ بۇمۇ سەن تۈپەيلى، پەقەت سەن تۈپەيلى ئەمەسمۇ!

...

مەن ھېلىقى قىز بىلەن — سەن تولا چاقچاقلىشىدىغان قىز بىلەن قىزىرىشىپ قالدىم. ئۇ تۇيۇقسىزلىق ھېس قىلىدىمۇ، قانداق، ماڭا تۈزۈك جاۋاب قايتۇرالمىدى. مەن گەپلىرىمنى پۇخادىن چىققۇچە دېۋالدىم. ئۇ يەردە سەنمۇ بار ئىدىڭ، پەقەت قېتىپ تۇرۇپ قالغان ھالىتىڭلا كۆز ئالدىمدا قاپتۇ. كېيىن سەن مېنى «يولسىز» دەپ ئەيىبلىدىڭ. مەن ساڭا قاراپ تۇرۇپلا قالدىم. ھېچنېمە دېيەلمىدىم. مەن نېمىشقا شۇ ۋاقىتتا بىر نېمە دېيىدىم، ئەمدى پۇشايمان قىلىمەن. مەن قانداقمۇ «يولسىز» بولاي. مېنىڭ كۆڭلۈمدە ئويلىغان يوللۇق تەرەپلىرىم ناھايىتىمۇ جىق، ناھايىتىمۇ جىق ئىدىغۇ! خەق سېنىڭ «يول» ۋىكىنى ئىگىلىۋالسا، سەن ئۇنى توسۇۋالساڭ، ئاخىر سەن «يولسىز» دېگەن ئاھانەتكە قىلىشقا تېگىشلىكىمۇ؟ ئەجىبا، مەن «يوللۇق» بولۇش ئۈچۈن، ئۇ «يول» نى ئۇنىڭغا ئۆتۈنۈۋېتىپ، ئۆزۈم باشقا يول تېپىشىم كېرەكمۇ؟ مەن ئۈچۈن «يول» نىڭ پەقەت شۇ بىرلا ئىكەنلىكىنى، ئەجىبا، سەن ھېس قىلالىمغان بولساڭ!؟

...

مەن سەندىن رەنجىدىم. سېنى كۆرسەم قاچىدىغان بولۇپ قالدىم، لېكىن يىراق-تىن بولسىمۇ بىر كۆرمىسەم، يەنە يۈرىكىم چىدىمايدۇ. «يا ئارىلىشىپ چىدىلىمىغان، يا ئايرىلىپ» دېگەن مۇشۇ ئوخشايدۇ. مەن قىيىداپ، يەنە نېمە ئۈچۈن قىيىدىغانلىقىمنى ساڭا تولۇق ئىزھار قىلالماي بۇرۇقتۇم بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىمدە سەن توپۇقسىز يۇرتۇڭغا بىر ئىش بىلەن كېتىپ قالدىڭ. ئاھ، بۇ ئايرىلىشنىڭ مەن ئۈچۈن نەقەدەر ئېغىر كەلگەنلىكىمنى بىلىگەن بولساڭ! بىز تېخى نەچچە كۈن بۇرۇنلا بىللە يۈرگەن كوچىلاردا ئۆزۈم يالغۇز مېڭىپ كېتىمەن. سەنسىز ئۇ كوچىلار ماڭا خۇددى ئادەمسىز قالغاندەك بىلىنىدۇ. باغچىلارغا بارمەن، سەنسىز ئۇ يەرلەرمۇ ماڭا چۆلىسرەپ قالغاندەك تۇيۇلىدۇ. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىز پات-پات چىقىدىغان ھېلىقى تاغ بارغۇ. مەن شۇ يەرگەمۇ چىقىمەن، يۇرتۇڭ تەرەپكە قاراپ ئۇزۇندىن-ئۇزۇن خىيالغا چۆمۈپ ئولتۇرۇپ كېتىمەن. تۇرۇپ سەن شۇ ياقتىن گىگانىت قىياپەتتە كۆز ئالدىمغا كېلىمەن، يەنە تۇرۇپ يىراقلىشىپ چىكىتتەك كىچىكلەپ يوقاپ كېتىمەن. كۆك ئاسماندا لەيلەپ يۈرگەن كۈمۈش بۇلۇت-لارغا قارايمەن. شۇ بۇلۇتلارنى «ئۇچار گىلەم» قىلىپ قېشىڭغا ئۇچۇپ بارغۇم كېلىدۇ. كۆكتە پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن قۇشلارغا قارايمەن. شۇلاردەك قاناتلىق بولغۇم، قانتىمنى قېقىپلا يۇرتۇڭدىكى ئۆيۈڭنىڭ يېنىدىكى ئاق تېرەكنىڭ ئۈستىگە قونغۇم كېلىدۇ... ئاھ، مېنىڭ شۇ چاغدا قانداق پۇشايمان قىلىپ، ئۆزۈمگە نېمە ۋەدە بەرگەنلىكىمنى بىلمەسەن؟ مەن بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز سەندىن رەنجىمەسلىكىگە، سېنى ھەرگىز رەنجىتمەسلىكىگە نىيەت قىلىدىم. بۇ يۈرەك — ئەسلىدىمۇ شىكەستىلەنگەن يۈرەك، رەنجىشىمۇ، بىراۋنى رەنجىتىشىمۇ كۆتۈرمەيدىكەن.

...

خەيرىيەت، ياخشى كۈنلەرنىڭ چېكى بولغىنىدەك، يامان كۈنلەرنىڭمۇ چېكى بولمىدىكەن. بۇ جۇدالىق كۈنلىرىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. مەن سېنى قايتىشىپ كەپتۇ دەپ ئاڭلىدىم. ئاڭلىسام بۈگۈن كەچتە بىزنىڭ ھېلىقى دوستىمىزنىڭ ئۆيىگە بارغۇدەكسەن. مەن ئالدىرىغىنىدىن چۈش قىيىلا - قىيىلمايلا ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالدىم. بىز خېلىغىچە پاراڭلىشىپ ئولتۇردۇق. راست گەپنى قىلغاندا، پاراڭنى شۇلا سالىدى، مەن ئاڭلاپ ئولتۇردۇم، لېكىن مېنىڭ مېڭەمگە گەپ كىرىدۇ دەسەن. ھېلىدىن - ھېلىغا ئىشىك تەرەپكە قۇلاق سالىسەن، دوستۇمنىڭ سۆزلەۋېتىپ تۇيۇقسىز سورىغان سوئاللىرىدىن چۆچۈپ كېتىسەن، ئۇ مېنىڭ مەڭدەپ قالغىنىمنى كۆرۈپ كۈلۈپ كېتىدۇ. مېنى ئۆمۈل - دۈرۈپ قويغان نۇرغۇن ئالدامچى ئاياغ تېۋىشلىرىدىن كېيىن، ئاخىر ھەقىقىي ئاياغ تېۋىشنىڭ ئاڭلاندى. مەن دەرھال ئۆزۈمنى كىتاب ئوقۇۋاتقاندەك قىياپەتكە سېلىپ ئولتۇرۇۋالدىم، لېكىن ھەربىر قەدىمىڭ مېنىڭ يۈرەك ئۇرۇشۇم بىلەن رىتىمىداش بولدى. شۇ تاپتا مېنىڭ قۇلقىمغا سېنىڭ ئاياغ تېۋىشنىڭ، ئۆزۈمنىڭ يۈرەك ئۇرۇشىدىن باشقا ھېچنەمە ئاڭلانمايدۇ. تۇيۇپ تۇرىمەن، سەن بوسۇمغا يېقىنلاشتىڭ، لېكىن مەن بېشىمنى كۆتۈرمىدىم. مەن يەنە تۇيۇدۇم، سەن ئۆيگە كىرىدىڭ، مەن يەنە بېشىمنى كۆتۈرمىدىم. مەن سېنى شۇنداق زارىق كۈتكەن، يوللىرىڭغا شۇنداق تەسلىنىۋىرگەن، ئەسلىدە مەن ئالدىڭغا چىقىشقا تېگىشلىك دەسەمدىم. نېمەشقا بېشىمنى كۆتۈرمەي ئولتۇرمىسەن؟ بۇنى ئۆزۈم بىلمەيمەن. ئىنساندا شۇنداق زىل تۇيغۇلار بولسىدەكەن، ئۇنى سۆز بىلەن چۈشەندۈرۈپ بولالمايدىكەنەن.

ناھايەت، سېنىڭ ئاۋازىڭ - مەن جىق ئاڭلىغان يېقىملىق ئاۋازنىڭ ئاڭلاندى، لېكىن مەن ئۇ ئاۋازدىن ئۇنداق سوغۇق، ئۇنداق يېقىمىسىز سۆز ئەكەس ئېستەر دەپ ھەرگىز خىيالىمغا كەلتۈرمەپتەكەنمەن.

«ياخشىمۇ سىز»

توۋا، مەن نېمە ئاڭلاۋاتىمەن؟ مېنى «سىز» لەۋاتامسەن؟ توۋا، توۋا... خەقلەر، خېلى يېقىنلارمۇ بىر سۆز بىلەن ئۆز، بىر سۆز بىلەن يات، دەيدىغان. راست، شۇنداق ئىكەن. مانا بىر «سىز» بىلەنلا سەن مېنى ئۆزۈڭدىن پۈتۈنلەي ياتلاشتۇرۇۋەتتىڭمۇ. ئىككىمىزنىڭ ئارىلىقى بىر چامدا مۇ چىقىمايدۇ، لېكىن شۇ بىر ئېغىز «سىز» بىلەن ئارىلىقىمىز شۇنداق يىراقلاشتىكى، گويا قانچە قارىساقمۇ، بىر بىرىمىزنى كۆرەلمىگۈدەك، ۋارقىرىساقمۇ ئاۋازىمىزنى ئاڭلىيالمايغۇدەك دەرىجىدە سەن گويا ئېڭىز چوققىنىڭ ئۈستىدە قالىدىڭ، مەن گويا تۈۋى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كەتتىم. ھاۋا شۇنچە تىنچىق، لېكىن مەن ئىچ - ئىچىمدىن شۈركىنىمەن. قېنى باياتىن سېنى كۈتكەن چاغدىكى مەندىكى قىزغىنلىق؟

مەن كۆزلىرىڭگە قارىدىم، كۆزلىرىڭدىن بىر خىل سوغۇقلىق، ياسالسىلىق بايقالغاندەك بولدى. لېكىن ئۇ كۆزلىرىڭ يەنە كۈلۈپ تۇراتتى.

مەن گەپ قىلالىدىم. لېكىن ئىچىمدە گەپلىرىم، غەزىپىم قايناپ - تېشىپ كېتىۋاتاتتى. «يەنە كۈلمسەن، دەپتتىم ئىچىمدە يىلان چاققانداك تولغىنىپ، يۈرىكىمگە خەنجەر ئۇرۇۋېتىپ يەنە كۈلمسەن!» مېنى دۇنيادا تۇنجى بولۇپ «سەن» لىگەنمۇ ئۆزۈڭ. ئاخىرغىچە «سەن» لەشكە كۆزۈڭ يەتمىگەن ئادەم نېمەشقا «سەن» لىگەن ئىدىڭ؟»

ئۆزۈڭمۇ بىلەتتىڭغۇ، مېنى بوۋام - ھومام بېقىپ چىك قىلىنغان. ئۇلار مېنى ئارزۇلاپ ھېچكىمگە «سەن» لەتىمگە ئىدى. ھەتتا ئاتا - ئانا، سىمۇ مېنى «سەن» لەشكە جۈرئەت قىلالمايتتى. شۇڭا مەن «سەن» دېگەن سۆزگە شۇنداق ئوچ ئىدىم. ئۆزۈممۇ ھېچكىمنى «سەن» لەمەيتتىم. لېكىن سەن مېنى تۇنجى بولۇپ «سەن» لەمىدىڭ. شۇ چاغدا مېنىڭ ئىچى - ئىچىدىن نەقەدەر سۆيۈنۈپ كەتكەنلىكىمنى ھېس قىلالامسەن؟! بۇ ئاجايىپ بىر تەبىئىي يېقىنلىق ئىكەن. مەن سېنى ئاكام دەپ ئويلىدىم، كېيىن دوستۇم دەپمۇ ئويلىدىم. لېكىن بۇ «سەن» دىن كەلگەن يېقىنلىق ئۇنىڭدىن كۆپ - كۆپ ھالقىپ كەتكەن ئىكەن. سېنىڭ ھەربىر «سەن» دېيىشىڭدىن چىققان مېھىر تومۇر - تومۇر لىرىغا تارىغاندەك بولاتتى. ھەربىر «سەن» دېگەننىڭدە يۈرىكىم قانائەتتىن ئويىناپ كېتەتتى. سېنى ئۆزۈڭگە بۇ دۇنيادا ئەڭ يېقىن، ئەڭ يېقىن سېزدىغان بىر ئادەم ئىكەنلىكىم. ھەتتا ئۇنداق چاغلاردا سېنى تاغدەك يۆلەنچۈكۈم دەپ بىلىپ، قۇچقىڭدا ئەركىلىپ، بويۇنۇڭغا ئېسىلغۇم، شادلىقتىن قىنى - قىنىغا پاتماي كۈلگۈم، قاساقلاپ كۈلگۈم كېلەتتى. مانا، ئەمدى نېمە بولدى؟ سەن بىر «سىز» بىلەنلا مېنى پۈتۈن شادلىقتىن، پۈتۈن مېھىردىن جۇدا قىلىدىڭغۇ!

توۋا، ئادەم دېگەن ئاجايىپ ئۆزگىرىدىكەن. خېلى ئەقىلگە تولغان چاغلىرىدا، ئەر - خوتۇنلارنىڭ بىر - بىرىنى «سىز» لەشكىنىمى كۆرسەم، قۇلۇقىمغا باشقىچە سەيلىق ئاڭلىنىپ، كۆڭلۈمدە بۇلار بىر - بىرىنىڭ ئاجايىپ ئىززىتىنى قىلىدىكەن، دەپ ئۇلارغا مەستلىكىم كەلگەندەك بولاتتىم، ھۆرمەت بىلەن قارايتتىم. شۇ چاغلاردا ئىچىمىدە، مەن ياخشى كۆرگەن ئادەم چوقۇم مېنى «سىز» لەشى كېرەك، دەپ نىيەت قىلىشنىمىدىم. لېكىن سەن مېنى «سەن» لەمىدىڭ. بۇ ماڭا ئۆزۈم ئارزۇ قىلغان «سىز» دىن ناھايىتى يېقىنلىق، ناھايىتى شېرىن بىلىنىدى. ئۆزۈمنىڭ سېنى قاچان، قانداق قىلىپ «سەن» لەپ قالغىنىمنى بىلىمەيمەن. بەلكىم تەبىئىيلىك، تەبىئىي يېقىنچىلىقنىڭ مەھسۇلى مۇشۇنداق بولسا كېرەك. لېكىن بۇگۈن سەن مېنى تىۋى-قۇ-سىز «سىز» لەپ قالىدىڭ. شۇ بىر «سىز» بىلەنلا ئارىسىزدىكى تەبىئىيلىك كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك بولدى. سەن ماڭا تولىمۇ ياسالما، سۇنئىي كۆرۈندۈك. لېكىن بۇ سېنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىڭ ئامەس. مەن بىلىگەن يۈرەكتىن مۇنداق سادا چىقمايدۇ.

مەن يەنە سېنىڭ كۆزلىرىڭگە تىكىلىدىم. بايقىدىم، ئاخىر بايقىدىم: كۈلىكەڭنىڭ ئىچىدىن بىر خىل خۇپسەنلىك چاقناپ تۇراتتى. ئاخىر ئۇنىڭ ئورنىنى مېھىر، ئاجايىپ بىر مېھىر قاپلىدى. مەن ئەمدى ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالىدىم. كەلكۈن ئۇلغىيەۋەر سە ھەرقانداق كۈچلۈك تولىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدىكەن. ئاخىر ھەقىقىي سۆزۈم يۈرىكىمدىن ئېتىلىپ چىقتى: «مېنى <سەن> دە!» دەۋەتتىم.

راست، بۇ مېنىڭ سەمىمىي ئۆتۈنۈشۈم: مېنى «سەن» دە، مەن ئەمدى سېنى ئاكادەك ھېس قىلماي، دوستۇمدەكىمۇ ھېس قىلماي! شۇ «سەن» بىلەن مەن ساڭا ئېيتالمايۋاتقان تۇيغۇ سىرلىق نىقابىدىن چىقسۇن. ئۇ مۇھەببەت! ئۇ ھەقىقىي مۇھەببەت! ئاھ، ئامرىقىم! مېنى «سەن» دە!

مەسىئۇل مۇھەررىر كاھىل تۇرسۇن

بالىسىدا

(ھېكايە)

قان بېسىمىم ئۆزلەپ قېلىپ، بالى-
 نىتىسىدا يېتىپ قالدىم. ماڭا كارسۇت،
 ئورۇن-كۆرپىلىرى خۇددى مېھمانخانلار-
 نىڭكىمدەك لۆمۈلدەپ تۇرىدىغان ئايرىم-
 بىر ياتاق ھازىرلانغانىدى. ھېلىدىن-ھې-
 لىمغا كىرىپ تۇرىدىغان سېستىرالار يال-
 غۇزلۇقىمنى بىلىنىدۇرمەيتتى. دوختۇرخانا
 باشلىقلىرىمۇ كۈندە ئىككى-ئۈچ نۆۋەت
 كىرىپ ھال-ئەھۋال سوراپ تۇرغانىدىن
 تاشقىمى، كەچتە ئىشىتىن چۈشەردىمۇ
 خوشلىشىپ قويۇپ كېتەتتى. شۇنداقتىمۇ
 مەن بىلەن ئەڭ كۆپ ھەپلىشىدىغان
 لار يەنىلا سېستىرالار ئىدى.

باش سېستىرا تۇرسۇنئاي تولىمۇ
 ئۇدۇل سۆزلۈك، ئوچۇق-يورۇق، گەپىدىن
 ئايال ئىدى. ئۇ باشقىلارنىڭ يېغىرىغا
 تېگىپ قويۇشتىن، نازۇك، خۇپمىيانه ئىشلار-
 نى ئاشكارىلاپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ كەت-
 مەيتتى، خېلى-خېلى ئىشلارنىمۇ دەۋىرەتتى.

توۋا، ئادەم دېگەننىڭمۇ ئىش ئور-
 نى بولسىلا ھېساب ئەمەس ئىكەن،—دېدى
 ئۇ مەن يېتىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن نې-
 مىدىندۇر بىر ئىشىتىن خۇلاسى چىقارغان
 دەك قېلىپ،—كىشىدىمۇ ئازراق ئەمەل-
 پەمەل بولسا ياكى ئىش ئورنى خەقنىڭ
 ھاجىتى چۈشۈپ تۇرىدىغان يەردە بولسا
 ياخشىمىكەن!

—قانداق دەيسىز؟— دېدىم مەن

ھېچ نەرسە چۈشەنمىگەندەك قېلىپ.
 —قانداق دەيسىز دېگەننىڭمۇ نېمىم
 سى؟— دېدى تۇرسۇنئاي ماڭا ياندۇرۇپ
 سوئال قويۇپ،— جاھاندىكى ئىشىلارنى
 بىلىمەيۋاتامسىز؟ مانا، سىز كىرىۋېتىڭىز
 بىز قانداق بولۇپ كېتىپ بارىمىز، خى-
 يالىڭىزدا بىزنىڭ باشلىقلارنى ھەممىلا

ره قىلغان تەلەپپۇزدا، — سىزگە مۇشۇ قىلىۋاتقانلىرىمىزنىڭ ھەممىسى — سىزدىن پايدا كۆرگەنلىرىمىزنىڭ خۇشامىتى ئىكەنلىكىمىزنى بىلىمەيۋاتامسىز؟ قاراڭا، مۇنۇلۇم-لۇم كارىۋات، تاۋار يوتقانلارغا. مۇنۇنىڭ ئۆزىمۇ ئاتىمىش كويۇق چايدان! خىيا-لىمىزدا ھەممىلا ئادەم مۇشۇنداق قارشى ئېلىنىدۇ، دەمىمىز؟ خۇپسەن ئادەم ئىكەن-سىز جۇمۇڭ؟!؟

مەن ئاۋۋال ئۆزۈمنى كۈلكىگە زور-لىدىم، ئارقىدىن دوق قىلغان تەلەپ-پۇزدا:

— ئۇ سىلەرنىڭ باشلىقىڭلارنىڭ ئىشى، لېكىن مېنى ئۇلارغا ئوخشاشتىڭىز بولمايدۇ. مەن دېگەن خۇدا بۇيرۇغانغا، پېشانەمگە پۈتۈلگەنگە شۇكۈر قىلىپ كې-تىۋاتقان ئادەم. پۇقرانى كۆرسە پەرۋايى يوق، ئەمەلى بارنى كۆرسە ئېسىنى يوق-تىپ قويىدىغانلاردىن ئەمەسمەن! — دېدىم. بۇ مېنىڭ ئۆزۈمنى پاك-دىيانەت-لىك قىلىپ كۆرسىتىش يولىدىكى ئۇرۇ-نۇشلىرىم ئىدى. بىراق مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم تۇرسۇنئايغا قىلچىمۇ تەسىر قىلغاندەك ئەمەس ئىدى.

— ۋاي، قۇۋۇرغامەي! — دېدى ئۇ، گەپلىرىمىزنى قانداق قىلاي، تۇخۇمدىن ئاق، سېغىزخاندىن ساق بولۇۋالغىنىمىز بىلەن ئەتىلا چاندۇرارسىزمىكەن. ئاۋاي-لاپ گەپ قىلىڭ. بۇرۇن تاغ ئايلىنىپ كېلىدىغان بولسا، ھازىر باغ ئايلىنىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى...

— خاتىرجەم بولۇڭ، مەن ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس، — دېدىم مەن كەس-كىملىك بىلەن.

شۇنداق قىلىپ تۇرسۇنئايىنىڭ

كېسەللەرنىڭ بېشىدا سىزنى ئايلانغاندەك پەرۋانە بولۇپ يۈرىدۇ دەمىمىز؟ ئۇنداق ئەمەس، سىز دېگەن يەرلىك مەھسۇلات-لار شىركىتىمىزنىڭ بوغالتىرى، يېمەك-ئىچمەك سىزنىڭ قوللىرىڭىزدا. يازدا سىرت-تىن ئەكەلگەن ھەسەل بىلەن سېرىق مايلىرىنى باھا قوشۇپ ساتىدىغان ئادەم-لىرىڭىزمۇ بار، ئۆز باھاسى بىلەن بېرى-دىغانلىرىڭىزمۇ بار. بەلكىم، بىزنىڭ باشلىقىڭلارمۇ نەچچە قېتىم ئالدىڭىزغا بې-رىپ، ئىلتىپاتىڭىزغا ئېرىشكەن بولغىنى-تى. بولمىسا، قانداقلا چە شۇنچىۋالا ئىس-سىق كۆرۈنۈپ قالدىڭىز؟ مانا، مەنمۇ شۇنىڭ ئۈچۈن شاپاشلاپ يۈرىمەنغۇ، ھا، ھا، ھا!

— ياق، ياق! سىزنىڭ تەھلىلىڭىز بەك چەكلىنىپ كەتتى! — دېدىم تەن ئالغۇم كەلمەي، — سىز بەكمۇ گۇمانخور ئىكەنسىز.

ئەمەلىيەتتە، تۇرسۇنئاي مېنىڭ تا-زا ئەجەللىك يېرىمىنى كۈچەللاۋات-تى. راست گەپنى قىلغاندا، دوختۇرخانا باش-لىقلىرىنىڭ ھەسەل، سېرىق ماي دېگەن-لەرنى مەندىن ئۆز باھاسىدا تاللاپ تۇ-رۇپ ئالىدىغانلىقى راست ئىدى. ئۇلار-نىڭ مېنى بۇ ئازادە، ئايرىم ياتاققا ئو-رۇنلاشتۇرۇشىمۇ ئەنە شۇنىڭ ئىلتىپاتى ئىدى. لېكىن، خۇپىيانە قىلغان بۇ ئىش-لارنىڭ بىر تالاي گەپ بولۇپ، تۇرسۇن-ئايىنىڭ ئاغزىدىن ئاپتوماتىك ئوقىدەك ئېيتىلىپ چىقىشى مېنى خېلى ئوڭايىس-تىمىغا قويدى. شۇڭا ئۇنىڭدىن ئۈزۈل-كې-سىل تاندىم ھەمدە ئۇنى گۇمانخورلۇقتا ئەيىبلىدىم.

— ۋىيەي! — دېدى ئۇ مېنى مەسخە-

ئەتىگەن بىزنىڭ باشلىقلار ياتاقىدىن بىر-
 نى تەييارلاڭلار، دەپ بۇيرۇۋىدى، شۇنى
 تۈزەشتۈردۇق. كىم كېلىدىكەن دەپسەم،
 بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى سۇلتان
 قاسىم ئىكەن. تۇنۇگۇن كەچكىچە چەتتە-
 كى بىر ئۆيىنى ئاچرىتىپ، ئۇنى قايتىپ-
 دىن ئاقارتتۇق، بۇگۇن كېلىپ ياتتى.
 سىزگىمۇ قارىيالىمىدۇق. ئىككى كۈندىن
 بېرى يېنىڭىزغا باشلىق بارمىز
 كىرىمگەندۇ؟

— ياق! — دېدىم مەن.

— ھە، شۇ ئۇلار سىزنى ئاللىقاچان
 ئۇنتۇپ كېتىشتى، سۇلتان قاسىم دېگەن
 ئۆيۈك يەر بەرگەن تۇرسا، سىزنىڭ
 بەرگەن تۆت تال قېزا ۋە سېرىق ماي ئۇچۇن
 يېنىڭىزدا ئايلىنىپ يۈرۈۋەرمەيدۇدە! —
 دېدى. ئۇ يەنە مېنىڭ ئېچىشقان يېرىم-
 گە تۈز سېپىپ، — ئەمدى كۆرۈپ تۇرۇڭ،
 سۇلتان قاسىم بالىنىڭىدىن چىققۇچە ئۇ-
 لار سىزنىڭ يېنىڭىزغا يا كىرىدۇ، يا
 كىرمەيدۇ.

تۇرسۇنئاي مەسىلىنى دەرىجە، مەن-
 پەنەت نۇقتىسىدىن چۈشەندۈرۈۋاتاتتى،
 ئۇنىڭ سۆزلىرى تەسەر قىلدى ئەتىبار-
 لىم، خۇزۇدە جۇدۇنۇم قورۇپ، ئۆزۈمنى
 خاپىلىق تۇتتى، نېمەگىدۇر بىر نەرسىگە
 قورساقىم كۆپكەندەك بولاتتى، گەرچە
 سۇلتان قاسىمنىڭ دەرىجىسى باھان ئۇ-
 لارغا بەرگەن مەنپەئەتنىڭ مېنىڭكىدىن
 زور ئىكەنلىكىگە زادىلا شەكلىنمەگەن
 بولساممۇ، يەنىلا ئىچىمنى بىر نەرسە تا-
 تىلىغاندەك قىلىپ تۇراتتى، بىر تەرەپ-
 تىن سۇلتاندىك بولالمىغىنىغا تەست-
 تىت بولسام، بىر تەرەپتىن دوختۇرخانا
 باشلىقىنىڭ ئەمدى مېنى ئۇنتۇپ

ئالدىدا ئاتتىن چۈشسەم چۈشتۈمكى، ئۆزەڭ-
 گىدىن چۈشمىدىم. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ-
 نىڭ بەزى گەپلىرى پەقەت مېنىڭلا چا-
 ۋامنى چىتقا يېيىشقا قارىتىلغاندەك تۇ-
 يۇلغاچقا، ھېلىقىدەك ئىشلار بىلەن ئىك-
 كىنچى شۇغۇللانماسلىق قارارىمۇ كەل-
 دىم. كەم دېگەندە مۇنداق ئادەملەرنىڭ
 ئالدىدا ناھايىتى ئېھتىياتچان بولۇش
 لازىملىقىنى ھېس قىلىدىم. قارغا بالىسى
 ئانىسىدىن: — ئايا بىر چوقۇپ بىر قارا-
 مەنىمۇ ياكى ئىككى چوقۇپ بىر قارايمەن-
 مۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، ئانىسى بالىسىغا:
 — ياق، بىر چوقۇپ ئىككى قار-
 غىن! — دەپتۇ، دېگەن گەپ بار. بۇ قات-
 تىق ئېھتىياتچانلىقنىڭ يەنىلا ئەسقات-
 دىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. كىشىلەر شۇ-
 نىڭدىن پايدىلىنىۋاتىمادۇ. مەن نېمەش-
 قا پايدىلىنالمىدىمكىنەن؟! ھېچ بول-
 مىغاندا، تۇرسۇنئاي ۋە ئۇنىڭ ئەتراپ-
 دىكىلەرگە قۇيرۇق تۇتقۇزماي، دوختۇرخا-
 نىدىن پاكىز چىقىپ كېتىش لازىم ئى-
 دى. مەن ئەمدى ئۆزۈمنى ناھايىتى ساق
 تۇتۇش، سەگەك بولۇشقا بەل باغلىدىم.
 ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى،
 ھەر كۈنى بىر نەچچە قېتىم كىرىپ،
 كۆرگەن ۋە ئاڭلىغان ئىشلار ھەققىدە
 كۈلكە-چاقچاق ئارىلاش بىر تالاي سۆز-
 لەۋپتەپ چىقىپ كېتىدىغان تۇرسۇنئاي
 بىر كۈنى كەچكىچە دېگۈدەك دەسسە-
 قويىدى. پەقەت ئەتىسى چۈشتىن كې-
 يىن كىرىپ كەلدىدە، يەنە ھېلىقى
 نېمەلاردا سۆزلىگىلى تۇردى:

— مېنى نەگە يوقاپ كەتتى، دەپ
 قالدىڭىزكىن، يەنە شۇ باشلىقلارنىڭ قە-
 غىشلىكىنى باسالماي يۇردۇق. تۇنۇگۇن

ئۇتۇۋەردى.

— ھە، دېرىزىدىن قاراپ، سۇلتان قاسىمنى يوقلاپ كىرىپ كېتىپ بارغان لارغا ھەيران قېلىۋاتامسىز نېمە؟ — دېدى بىر كۈنى تۇرسۇنئاي غېرىپسىنىپ ئولتۇرغىنىدا تۇيۇقسىز كىرىپ، بىزىم غۇ ئاجايىپ ئادەملەرگە نىمىز. ھە دېسىلا باشلىقلارنى غاجايىمىز، ئەمەلىيەتتە، شۇ لارنى يامان ئۆگىتىۋاتقانمۇ ئۆزىمىز. بىرىنىڭ ئەمەلى ئۆستىمۇ، بولدى، قىلىدىغان قىلىق تاپالماي قالدىمىز، ھازىر سۇلتاننى يوقلاۋاتقانلار سىزنى يوقىتىپ خانىلاردىن بەش ھەسسە كۆپ. سۈرۈشتۈرۈپ كەلسىڭىز، سۇلتان ئاشۇلارنىڭ ھەممىسىگە بىردىن چاپان كىيگۈزۈپ قويغان دەمسىز؟ ئۇنداق ئەمەس، ھەممىنى ئۆزىمىز بۇزۇۋالدىمىز. كېلىڭ ئوكۇلىڭىزنى سېلىۋېتىڭىز!

تۇرسۇنئايىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ سولتاننى يوقلاپ چىقىش نىيىتىدىن يالتايدىم. چۈنكى مەن تۇرسۇنئايىنىڭ كۆزىچە «باشلىقلارنى بۇزۇۋاتقان» لارنىڭ بىرى بولۇپ قېلىشنى خالىمايتتىم. مېنىڭ يەنىلا دوختۇرخانىدىن پاك چىقىپ كېتىش پىلانىم ھەممىدىن ئاقىلاندىك قىلاتتى.

تۇرسۇنئاي بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ياتاققا كىرىپ كەلدى:

— ئەمدى سۇلتان قاسىمىمۇ بىر چەتتە قالدى! — دېدى ئۇ مەسخىرە ئارىلاش كۈلۈپ، — بالىپىتىمغا قانداق ھاكىم كەپتەن، ئەمگىكى كۈندىن بېرى شۇنىڭ تەييارلىقىدا پايپاسلاپ يۈردۈق، قانات چىقىرىپ ئۇچمىدۇق، ئۇنىڭ بېرىسى بولدۇق.

قېلىۋاتقانلىقىغا قاينايتتىم. ئىچىمىدىكى خاپىلىقىم يوشۇرۇن ئەسەبىيلىككە يۈزلەندى. مەن ئىچىمىدە ئۇلارنى ھەي ئۇيات-سىزلا، قېنىدا خۇشامەتچىلىكتىن باشقا نەرسە يوق شەرمەندىلەر. مۇشۇنداق قىلىپ يۈرۈشكەچە ئۆلۈشسەكچۇ، دەپ تىللاشقا باشلىدىم. مۇشۇ دەققە ئىچىمدە ئۇلار ماڭا ھەققەتەنمۇ رەزىلەرنىڭ رەزىلىلىرى بولۇپ كۆرۈنۈپ، ئۇلارنىڭ قىلىشىۋاتقانلىرى ھەر قانداق جىسمانىي ئەيىب ۋە كېسەللىرىدىنمۇ ئېغىر، خەتەرلىك تۇيۇلۇپ كەتتى.

راست دېگەندەك، دوختۇرخانا باشلىقلىرى تۆت كۈنگىچە ياتقىنىغا دەس-سەپ قويىمىدى. بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ خورلانغاندەك، تۇرسۇنئايىنىڭ ئالدىدا ئايروپۇم چۈشۈپ كەتكەندەك بولدۇم. ئۇلارنى خاتىرىمىدىن ئۆچۈرۈۋەتمەك بولدۇم. ئەمما، كۆڭلۈمىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئەمدى سۇلتان قاسىم باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشقۇرۇشىدا قۇرۇلۇۋاتقان تېرە زاۋۇتى، تىمۇت مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتى، ھاراق زاۋۇتى قاتارلىقلار كۆز ئالدىمىدىن ئۆتكەنچە خاتىرىچە سىزلىنىشكە باشلىدىم. سۇلتاننىڭ ھوقۇق دائىرىسىنى ئويلىغىنىمدا، ئۇنىڭ يېنىمغا دەرھال چىقىپ كىرگۈم كېلەتتى. كېچىككەنچە خۇددى گۇناھكار بولۇپ قالدىغاندەك تەشۋىشلىنىۋاتتىم. ئەمما بۇنى تۇرسۇنئايىنىڭ ئالدىدا قىلىشقا جۈرئەتسىز ئىدىم. قىلىدىمۇ، بولدى: ھە، قانداق؟ ئۆزىڭىزگە سۇ يۇقتۇرماي يۈرەتتىڭىز، چاغلىمىكەنسىزغۇ، دەپ رەسۋايسىنى چىقىرىدۇ. بۇنىڭغا بىرەر باھانە سەۋەب تاپقىلىمۇ بولاتتى. كۈنلەر شۇ تەرىزدە

ساق بولغان بولسىڭىز سىزمۇ ئۈچ-تۆت قېتىم كېلىپ بولاتتىڭىزكەن - دە. ھېلى بولسىمۇ كىرىپ چىقامسىز ياپ؟ ئۇنىڭ سۆزلىرى مېنى تەمتىرىتىپ قويدى. جان-جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتكەن سۆزلەر پېشانەمدىن بۇزۇڭىدە تەر چىقىرىپ ۋەتتى. ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمدىن كەچكەن-لەرنى خۇددى ئىچىمگە كىرىپ چىققاندىك سۆزلەۋاتاتتى.

— تىنچ-ئامان ساقىمىۋالدىغاننىڭ گېپىنى قىلىڭا، دېدىم دەرھال ئۆزۈمنى گەپ بىلەن ئوڭشاشقا تىرىشىپ، — ۋاقتى بولسا ئۇلار مېنى يوقلىسۇن!

— ھە، ماۋۇ گېپىڭىز جايىدا بولدى. ئوغۇل بالا بولغاندىكىن، ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلىمامسىز، مۇنداق. ئايال جېنىمىز-دا بىز شۇنچىلىك قايناۋاتساق، ئەر خەق تۇرۇپ سىلەر خۇشامەتچى بولۇپ كەت-سەڭلار قاملاشماس، دېدى تۇرسۇنئاي مېنىڭدىن رازى بولۇپ. ئۇ ماڭا ئوكۇل ئۇرۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

بىر كىشىنىڭ بېشى ياستۇققا يەت-سە، باشقىلارنىڭ كېلىپ ھال سورىشى ئادەمگە رىجىلىكىنىڭ ئەڭ ئەقەللىي مىزانى. تۇرسۇنئاينىڭ قايناۋاتقانلىرى ھوقۇق ئىگىلىرىنى تۈركۈم-تۈركۈملەپ يوقلايدىغان ئىجتىمائىي ھادىسە بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نام-مەنپەئەت ۋە پايدانەپ-نىڭ كويىدا سوكۇلداپ يۈرىدىغانلارنىڭ نومۇسىمىز ھەرىكەتلىرى ئىدى. تۇرسۇن ئاينىڭ ھۆكۈمچى، يۇقىرى قان بېسىمى بىلەن داۋالانمىۋاتقان ماڭا ئوخشاش بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئۇنتۇپ، ھاكىمىنى يوقلاش كويىدا بولۇشى شەك-شۈبھىسىز ئاشۇ ھەرىكەتلەر جۈملىسىگە كىرەتتى. مەن

مەن يانتقان ئورنىمدىن ئىختىيار-سىمىز ھالدا لىكىمدە تۇرۇپ كەتتىم. — ھە، نېمە بولدىڭىز، چۆچۈپ كەتتىڭىزغۇ، ھاكىمىدىن ئەنسىرەۋاتامسىز-يا؟ — دېدى تۇرسۇنئاي.

— ياق، گەپلىرىڭىزنى يېتىمپ تۇرۇپ تىڭشىمام، ئەدەپسىزلىك بولار، دېدىم مەن. — قويۇڭ بۇ ئىشلارنى، — تۇرسۇنئاي يەنە ئەسلى سۆزىگە قايتتى، — ئەمدى سۇلتاننى يوقلايدىغانلار ئازىيىپ، ھەممىسى قانداق ھاكىمىنىڭكىگە ئېقىۋاتىدۇ. ئۆزىمىز قىلمىۋاتقان ئىشلاردىن ئۆزىمىز كۈلىمىز. بىزنىڭ باشلىقلار داۋالاش ئۇسۇلى، سېستىمالارنىڭ خىزمەت پوزىتسىيەسى ھەققىدە ئىككى قېتىم يىغىن ئاچتى. ھازىر ھەممىمىز پۈتى كۆيگەن توخۇدەك پالاقشىپ يۈرۈيمىز.

— نېمە كېسەلكەن؟ — سورىدىم مەن. — نېمە بولاتتى، زۇكام، سەللا قات-تىمقراق ئىنجىقلاپ بەرسە، بىزنىڭكىلەر شەھەرگە يۆتكەيمىز دەيدىغاندەكلا تۇردۇ. ناھىيە دەرىجىلىك ئىدارە - جەمئىيەتتىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كېلىپ بولدى. ئۇنىڭغۇ مەيلى دەيلى، بەزىلەر-نىڭ ئىككى-ئۈچ قېتىم، ھەتتا ئائىلە، بالا-چاقىلىرى بىلەن كەلگىنىچۇ تېخى! يائاللا، يائاللا! نېمىدېگەن ئادەملىر بۇ! بۇ خۇشامەتچىلىك ئۆزلىرى بىلەنلا كەتسە مەيلىغۇ، بالىلىرىغا، نەۋرىلىرىگە يۇقىدىغان بولسا، بۇ جاھان نېمە بو-لۇپ كېتەر؟ — ئادەمگە رىجىلىك ئەمەسمۇ؟ — دېدىم مەن ئۇلارنى ئاقلاپ.

— ئادەمگە رىجىلىكىڭمۇ يولى-چېكى بولار؟ — دېدى ئۇ ماڭا سوئال نەزەرى بىلەن تىكىلىپ، — گېپىڭىزدىن قارىغاندا

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، تۇرسۇنئايىنىڭ بىر كۈنلۈك رۇخ سەت سورىغانلىقىنى ئاڭلىدىم-دە، مەدىرلاشقا باشلىدىم. قانداق ھەكسىم ياتقان نېرىقى كورپۇسقا ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ، بۇ يەردە تىنىپ يۈرۈپ چىققۇچىلىكىم بار ئىدى. جاسارەتكە كەلدىم. تومپۇچكىم دىكى ھەر خىل مۇرابجا ۋە مېۋە-چىمۋىلەرنى بىر سومكىغا توشقۇزۇپ ئاستا تالاغا ماڭدىم.

تاشقى كېسەللەر بالىنىڭغا ناھايىتى تەستە چىقتىم. لېكىن قانداق ھەكسىم ياتقان ياتاقنىڭ ئىشىكىنى ئەمدىلا چېكىمەي دەپ تۇرۇشۇمغا كاردورنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن چىققان تۇرسۇنئايىنىڭ تونۇش ئاۋازى مېنى چۆچۈتۈۋەتتى:

—پاھ، قانلىق، مانا، ساپساقلا بولۇپ كېتىپسىزغۇ؟!

مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدىم. شۇ تاپتا تۇرسۇن ئايى ماڭا گويا بالىنىڭسىدىمۇ جىم ياتماي، قانداقتۇر بىر شۇملۇقلار بىلەن تىمىسقىلاپ يۈرگەن ئادەمنى تۇتۇۋالغان قاراۋۇلداك بىلىنىپ كەتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر كامەل تۇرسۇن

ئۇنىڭ ھەممىسىنى ئەرلەرگىلا بېرىپ، ئاياللارغا بەرمىگەنمۇ؟ ئەرلەرنىڭ ۋىجدانى ۋىجدان، غۇرۇرى غۇرۇر، كۈڭلى كۈڭ-كۈل، ئاياللارنىڭ ئەمەسىمكەن؟

ئىنسان ھاياتى تۇرمۇش ئۈچۈن تۇغۇلغانمۇ؟ ياق! شۇڭا يۈرىكىم يىغلايدۇ، ھايات دېگەن مۇشۇنداق ئىپلاسلۇق بىلەن بۇلغىنىپ ئۆتۈش بولسا ياشاپ نېمە قىلىدۇ، دەپ زار-زار يىغلايدۇ، ئاھ، مەن قاچان ئادەم بولىمەن؟! مەسئۇل مۇھەررىر ئالىمجان ئىسمائىل

شۇڭا ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى بۇ نۇقتىدىن ناھايىتى يىراق قاچۇردۇم.

بىراق، ئاخشىمى يېتىپ ئىچكىمگە جىن كىردى. ئۇيان ئويلاپمۇ، بۇيان ئويلاپمۇ قانداق ھەكسىمى كاللامدىن زادىلا چىقىرىۋېتەلمىدىم. مېنىڭمۇ «يوقلاش» مۇسابىقىسىدىن چەتتە قالغۇم كەلمەيتتى. يېنىمدا ھەكسىم ياتسا، كىرىپ قويۇپمىسام قانداق بولىدۇ؟ ئۆلمىگەن جاندا ئۆمىد بار ئەمەسمۇ؟ ئەتىلا ساقىيىپ چىققانمۇ ئۇنى ئىزدەيمەن، دەپ ئېيتقىلى بولامدۇ؟ تۇرسۇنئايىنىڭ گېپى ئاڭلىماققا چىرايلىق، توغرىدەك قىلغان بىلەن ھازىر ئېقىۋاتقان ئىش ئاشۇ تۇرسا، ئۆزۈڭ بىلگەن يولنى ئاتاڭغا بەرمە دەيتىمەن، ماڭمۇ شۇ يول ئەسقىتىپ كەلمىدىمۇ...

تاڭمۇ ئاتتى. بىر شەيتىنىم قانداق ھەكسىم تەرەپكىلا تارتىپ تۇراتتى. ئۆزۈمنى تىزگىنلىمەيمەن، ئاخىرى ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىش قارارىغا كەلدىم. بىراق ئۇنى تۇرسۇنئايىغا تۇيدۇرماسلىق كېرەك ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ كۆزىدىن نېرى بولۇش پۇرسىتىنى كۈتۈشكە توغرا كەلدى.

(بېشى 106 - بەتتە)

كېچىلەردە ئۇنىمىز قان يىغلايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ يۈرىكىمۇ مېنىڭ يۈرىكىمگە ئوخشاش بىر پارچە گۆش، ئۇ گۆش يىغلايدۇ، مۇھەببەت ئىزھار قىلىدۇ، نەپەس ئوقۇيدۇ، شۇنداق ئىكەن، مېنىڭ ۋىجدان-ئىسمىم، ئەرلىك غۇرۇرۇم بېغىمىدىكى گۈلنى باشقىلارنىڭ پۇرىشىغا يول قويۇمىغان يەردە ئايالىمنىڭ ۋىجدانى، غۇرۇرى مېنىڭ باشقىلارنىڭ گۈلىنى پۇرىشىغا يول قويمىدىكەن؟! خۇدا ۋىجدان، غۇرۇر، كۆ-

قارا ياتقان چوكان

پەرھات جىلان

(ھېكايە)

— نېمە بوپتۇ؟
 — ئېرى بىلەن سوقۇشۇپ قاپتىكەن...
 — ئېرى ئۇرۇپ قويۇپتىكەن، ئۇيغۇ
 دورىسىدىن بىر چاڭگالنى بىراقلا
 ئىچىۋاپتۇ.

— ئېرى قېنى؟
 — ھاراق ئىچىۋاپتىكەن، خۇددىنى
 بىلىمەيدۇ، نەگە كەتتىكىن...
 شۇ ئەسنادا چوكان كىشىلەرنىڭ
 گەپلىرىدىن ئويغىنىپ كەتكەندەك ئاستا
 سىدىرلاپ يېنىغا ئورۇلدى، تەستە ئىچىل-
 غان لەۋلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئاھ ئۇرغاندەك
 چۈشىنىمىسىز، بوغۇق سادا چىقتى - دە،
 يەنە جىسىپ قالدى.

كىشىلەر يەنە خىتاب قىلمىشتى:
 — جېنى بار ئىكەن...
 — ئۇيغۇ دورىسىنى ئىچىۋالغان
 بولسا، ئۇ ھازىر ئۇخلاپ قالغاندۇ...
 — دەرھال دوختۇرخانىغا ئاپىرىش
 كېرەك! ئاشقازىنىنى تازىلىمىسا بولمايدۇ.

قار ئۈستىدە ياتقان ياش ئايالنىڭ
 ئەتراپىغا بىر توپ كىشىلەر ئولاشقاندى.
 گۇگۇم چۈشكەن مەزگىل بولۇپ، قىشنىڭ
 كۈل رەڭ ئاسمىنى بارغانسېرى قارىسىداپ
 كېتىۋاتاتتى. توختىماي قار يېغىۋاتاتتى.
 ياش ئايال يولنىڭ چېتىدىكى دەرەخ تۈ-
 ۋىدە قىمىر قىلماستىن ياتاتتى. بۇ جاي
 شەھەرنىڭ چەت ئارقا كوچىلىرىدىن بىرى
 بولغاچقا، ئادەم شالاڭ ئىدى. قاردا ياتقان
 چوكان ئەتراپىغا ئولمىشىۋالغانلارنى كۆر-
 مەيتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلغانىدى.
 ئۇزايىدىن خۇددى ئۇخلاپ قالغانىدەك
 كۆرۈنەتتى.

ئۆتۈپ كېتىۋاتقان يولۇچىلار بىردىن-
 ئىككىدىن بۇ يەرگە كېلىپ توپقا قوشۇ-
 لاتتى. ئۇلار خۇددى ئۆز ئۆيىدىكى ئاپئاق
 كىرىلىك تارتىلغان يوتقان - كۆرپىلىرىنىڭ
 ئۈستىدە بەخىرامان ئۇخلاۋاتقاندەك جىسىم-
 جىت ياتقان چوكانغا قاراپ، ئۆز ئارا ئۇيان-
 بۇياندىن خىتاب قىلىشاتتى:

نى كۆرەلمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى، ئۇنىڭ ئەقلى يەنە غۇۋلاشتى. ئۇ پەقەت ئاھا- نەت ۋە چىدىغۇسىز نومۇستىن بوغۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى غىل - پال ئەسلىمىدى. ئاخىرى... ئاخىرى قانداق بولغانىدى؟ ھە، راست، بېقىنمىغا تەگكەن قاتتىق تېپىمىكتىن تۈگۈلۈپلا قالدى - دە، سەنتۇرۇ- لۇپ كېلىپ شىرەنىڭ تارتىمىسىغا قول ئۇزاتتى، ئاق تابلېتكا دورىلارنى سىقىم- لاپ ئالدى. ئاندىن ئاغزىغا سېلىپ تەستە يۇتتى... ھەممىسىنى يۇتۇۋەتتى. قانچە تال ئىمدىكىن، ئىشقىلىپ بىرمۇنچە تابلېتكا كا... ئۇنىڭدىن باشقىسى چوكاننىڭ ئېسىدە يوق.

توپلىشىپ تۇرغان كىشىلەر تېخىچە غۇلغۇلا قىلىشىۋاتاتتى. ھەممەيلىن ئۇنىڭغا ئېچىناتتى، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشىنى ئويلايتتى، ئەمما بىرۇنىڭ ئىلاجىسىنى قىلالمايتتى. يات ئايالنى كۆتۈرۈشكە بولمايدۇ! خەقنىڭ خوتۇنىنى كۆتۈرۈپ قويساڭ سورىقى بار. بالاعا قالسىن! ياۋاشلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشتىن باشقا ئامال يوق. بۇنداق چاغدا يات ئەركەك- لەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنىنى ئىچىنى ئاغرىتىش.

— ۋاي بىچارە!

— بۇنداق يېتىسەۋەرسە ئۆلۈپ قالمادۇ...

— توڭلاپ قالىدىغان بولدى... راست، راست، توڭۇپ كېتىۋاتىمەن، دېگەن ئوي بىلەن چوكاننىڭ زېھنى ئويغىنىشقا باشلىدى. ئۇ شۇ تاپتا ئىسسىق يوتقانغا يۆگىنىپ يېتىۋالغان بولسا، يەنە ئىككى ئوتلام ئىسسىق چاي بولسا...

— دوختۇرخانىغا قانداق ئاپىرىمىز؟ خوتۇن كىشىنى بىز كۆتۈرسەك بولمايدۇ - دە. — شۇ گەپ ئەمەسمۇ! ھەممىمىز ئەر كىشى ئىكەنمىز. يات ئايالنى كۆتۈرسەك ئەپلەشەيدۇ. بىرەر ئايال كىشى بولغان بولسىمۇ...

— خوتۇن خەق ئۇنى كۆتۈرەلمىتى. — راست، بويلىق، سېسىمىز چوكان ئىكەن.

— بۇنداق يېتىسەۋەرسە توڭلاپ قالمادۇ...

ئىچ ئاغرىتىدىغانلار كۆپ، لېكىن ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىدىغان ئادەم چىقمايۋاتاتتى.

ئەتراپ تېخىمۇ قاراڭغۇلاشتى. چو- كاننىڭ چۇۋۇلغان چاچلىرىنى، ئالدى ئېچىلىپ قالغان كۆك سوكنى پەلتۇسىنى گويىكى باھارنىڭ ئاق چېچەكلىرىدەك قار باستى. شۇ تاپتا ئۇ ھېچنېمىسىنى سەز- مەيتتى، پەقەت ئۇنىڭ ئاشۇ يۇمۇلغان كۆزلىرى ھەممىنى كۆرۈۋاتاتتى. مانا، ئۇ ئېرىنىڭ غەزەپلىك چىرايىنى كۆرۈۋاتىدۇ! ئېرىنىڭ مەست بولۇپ، قورقۇنچلۇق تۈس ئالغان ئاشۇ ئۇنتۇلماس چىرايىنى كۆرۈ- ۋاتىدۇ. ئۇ مۇشۇ يەرگە يېقىلىپ، كۆزىنى يۇمغىچە بولغان ئارىلىقتا ئەك ئاخىرقى قېتىم كۆرگەن ئاشۇ چىرايىنى ھەرگىز ئۇنتۇيالمايدۇ. شۇنچە تونۇش، شۇنچە دەھشەتلىك بۇ چىراي ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ يېقىنلاپ كەلدى... ئېغىزغا ئالغۇسىز سەت تىل - ھاقارەتلەر... ئارقى- دىنلا مۇشت! ئېرىنىڭ مۇشتى... ئاشۇ مۇشت بارغانسېرى زورىيىپ يوغىناپ چو- كاننىڭ كۆزلىرىنى تامدەك تۈسۈرۈۋالدى. چوكان ئەمدى مۇشتتىن باشقا ھېچ نەرسە...

چوكاننىڭ كۆزلىرى يەنە روشەنلەشتى، ئۇ يەنە كۆرەلەيدىغان بولدى. كىم ئۇ؟ ياشانغان بىر ئايال كېلىۋاتىدۇغۇ؟ — دەپ ئويلىدى چوكان ۋە ئۇنىڭ يۈرىكى خۇشاللىق تۇيغۇسىدىن ئىسسىپ قالغاندەك بولدى. ئاھ، بۇ ئاپامغۇ! چوكان ئانىسىغا تەلپۈندى، جىسمى بىلەن ئەمەس جېنى بىلەن تەلپۈندى، لېكىن مىدىرلىمىدى. ئاپا، دەپ توۋلىغۇسى كەلدى، لېكىن ئۇ يۇشۇپ قالغان لەۋلىرى ئېچىلمىدى، ھېچقانداق زۇۋان چىقىمىدى. ئانىسى ھەر دائىمقەدەك مۇلايىم كۈلۈمسىرەپ، قىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى. يۇمشاق قوللىرى بىلەن قىزىنىڭ چاچلىرىنى، مەڭزىنى سىيلىدى. ئاندىن يەنە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ قىزىنى قۇچاقلدى، ئۇنى يىللىق باغرىغا باستى. ئاھ نېمىدېگەن راھەت! ئانىنىڭ باغرى نېمىدېگەن ئىسسىق! نېمىدېگەن ئىسسىق! ئاپا، ئاپا، مېنى قويۇۋەتتىڭىز، تېخىمۇ چىڭ، تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىغىن. شۇ قۇچىقىڭدا يېتىپ بىر ئۇخلىۋالاي، خۇددى كىچىك ۋاقتىمىدىكىدەك...

بىراق، بۇ نېمە ئىشتۇر؟ ئانىسىنىڭ خۇش چىرايى خۇددى شامال ئۇرۇپ كېتىۋاتقان يېنىمىڭ ئاق بۇلۇتقا ئوخشاش ئاستا-ئاستا يېپىلىپ، تارقىلىپ، يىراق-لاشقىلى تۇردى. ئۇنىڭ ئاشۇ يىللىق باغرى بەئەينى پىلىلداپ ئۇچۇپ قالغان ئوت شولىسىدەك بىردەمدىلا غايىب بولدى. نېمە ئۇچۇن شۇنداق بولغاندۇر؟ چوكان بۇنى ئويلىمىدى، ئەپسۇس-ئانىسىدى، قايغۇرمىدى. ئۇنىڭ مۇزلىغان دەريانىمىز قەلبى قاراڭغۇ بوشلۇققا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ ھېچنېمىنى ھېس قىلالمايتتى، ھېچنېمىنى بىلمەيتتى. پەقەت بىرلا ئارزۇلۇق

خىيال ئۇنىڭ ئاشۇ قەلبىدىكى بوشلۇقتا ئەكس سادا پەيدا قىلدى: ئاپانىڭ ئۆيىگە بېرىۋالسام بولاتتى. توغرا، ئەمدى ئۇنىڭ يادىغا كەلدى، ئۇ ھېلىقى دورىلارنى ئىچىۋالغاندىن كېيىن كوچىغا يۈگۈرۈپ چىقتى، قېچىپ چىقتى، مانا مۇشۇ يول بويىدىكى دەرەخنىڭ يېنىمىغا كەلگەندە يىقىلدى... ئۇ... ھە راست، ئۇ يىغىلاپ تۇرۇپ ئاپانىڭ ئۆيىگە كېتىمەن، دېگەندى. راست، راست، كېتىمەن... ئەمما بىر دەققە ئىچىدە بۇ خىياللارمۇ يوق بولدى. ئۇ يەنە قار ئۈستىدە ئۇخلاپ يېتىۋەردى. ئۇ ئۇخلىغان بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقان كىشىلەر ئويغاق ئىدى. ئۇلار تېخىچىلا بۇ چوكاننى قانداق قۇتۇلدۇرۇشنىڭ چارىسىنى تاپالماي ئاۋارە ئىدى. شۇ ئارىدا كىشىلەر توپىغا يېڭىدىن كېلىپ قوشۇلغان بىر ئوتتۇرا ياشلىق ئايال ھەممىدىن بەكرەك جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇ ئېڭىشىپ، چوكاننىڭ يۈزىگە قارىدى.

— ۋاي، ئېسىت، بىر چىرايلىق چوكان ئىكەن، — دېدى ئۇ ئېچىنغان ئاھاڭدا ئاندىن قەددىنى رۇسلاپ، سۈكۈت ئىچىدە تۇرغان ئەر كىشىلەرگە مۇراجىئەت قىلدى، — ئۇنىڭ ئېرىنى چاقىرىپ كەلسەك بولمامدۇ؟

قۇلاقچىسىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان بەستىلىك ئەر كىشى خۇش ياقىمىغان ھالدا جاۋاب بەردى:

— ئۇ مەست بولۇپ، ھېچنېمىنى تۇپماي ئۇخلاپ ياتىدۇ. شۇ يېتىشى بىلەن ئەتە چۈشكەچە قوپالمايدۇ. ئۇ دائىم شۇنداق. ئۇلار بىزنىڭ قوشنىمىز، بىز بىلىمىز...

— قوشنىسى بولغاندىن كېيىن بىر

بەدىنىمگە گويا ئاجايىپ ئىسسىق ئېقىم بولۇپ، تارقىلىۋاتقان لەززەتلىك ئۇيقۇنىڭ راھەت بەخش قۇچىقىدىن قۇتۇلۇشقا ئۇرۇ- ئۇپ، يەنىلا بوي بەرمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يەنە ھېلىقى سىقىملاپ ئېلىنغان ئاق تابلېتكا دورىلار پەيدا بولاتتى. كىمىلەرنىڭدۇر توڭلاپ قالىدىغان بولدى... ئۆلۈپ قالىدىغان بولدى...

دېگەندەك سۆزلىرى يىراق يەرلەردىن لەرزى ئۇچۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئېڭىنى ئويغىتىۋاتقاندەك بولاتتى. بۇ كىشىلەر نېمە دېيىشىۋاتىدۇ؟ مەن توڭلاپ قالامدۇم؟ ئۆلۈپ قالامدۇم؟ شۇنچە ياش تۇرۇپ... ياق، ياق، ئۇ ئۆلۈشنى خالىمايدۇ، ھەرگىز خالىمايدۇ! ھېلىقى ئاق تابلېتكىلارنى ئۇ قانداق قىلىپ ئىچىپ سالىغاندۇر؟ ئۇ ئىچىشنى خالىمايتتى! ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ ئەمدىلەن تەمتىلەپ مېشىنى ئۆگىنىۋاتقان قىزى بار ئەمەسمۇ؟ شۇنداق، ئۇنىڭ ئوماققىنا قىزى بار، مېھرىبان ئانىسى بار، شۇلارنى تاشلاپ ئۇ قانداق كېتەلمسۇن؟ ئاھ خۇدايىم، خۇدايىم... ئۇ ئەمدى پەقەت شۇ بىر سۆزنىلا ئويلىيالىدى. ئۇشتۇمتۇت ئەتراپتا تۇرغان كىشىلەرنىڭ ئىچىدىن قانداقتۇر بىر ئايالنىڭ ۋاي بىچارە... ۋاي ئېسىت... ئۇۋال ئەمەسمۇ... دېگەندەك ئىچىنىش خىتابلىرى قاردا ياتقان چوكاننىڭ قۇلاقلىرىغا خۇددى پىچىرلاۋاتقاندەك ئاران ئاڭلانغانىدى. لېكىن تەنھا قۇشقاچنىڭ ۋىچىرلىشىمىدەك بۇنداق خىتابلار ھالىسىدىن جانىغا دەرىمان بولمايتتى. چوكان بارلىق زېھنىمى كۈچىنى يىغىپ بىر ئەر كىشى، بىر ئاق كۆڭۈل ئەر كىشى چىقىمىسىمۇ... دېگەن ئۈمىدىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەلمىدى. شۇنداق،

نەچچىڭلار بىرلىشىپ بۇ ئايالنى دوختۇر- خانىغا ئاپىرىپ قويساڭلار بولمامدۇ؟! - ئەر كىشى بولسىغۇ شۇنداق قىلساق بولاتتى، بىراق بۇ ئايال تۇرسا... - ئەمەسە شۇنچە ئادەم قاراپ تۇرۇپ ئۇ ئۆلۈپ قالسا مەيلىمۇ؟ ئۇنداق قىلماڭ- لار، خۇدامۇ راۋا كۆرەيدۇ!

ئوتتۇرا ياشلىق ئايال نېمە قىلاردىكى بىلىمى، ئۇنىڭغا - بۇنىڭغا قاراپ چىقىدىتى ۋە ھېچكىمدىن جاۋاب ئالالمىغاندىن كېيىن يەنە ئەنسىزلىك بىلەن سۆزلەپ كەتتى:

- ۋاي خۇدايىم، يا بۇ ئارقا كۆچمىغا ماشىنىمۇ كىرمەيدىكەن! بۇنداق يېتىمۋەر- سە بولمايدۇ... مۇشۇنداق ئەرگىمۇ تېگەمدىغان... ۋاي خۇدايىم... مەن بىر ماشىنا تېپىپ كېلەي.

شۇ گەپ بىلەن ئۇ تېيىلغاق يەردە ئېگىز پاشىنلىق ئۆتۈكلىرى بىلەن ئىمى- كان قەدەر يۈگۈرۈشكە تىرىشىپ يان كۆچمىغا كىرىپ كەتتى. توپلىشىپ تۇرغان ئەرلەرمۇ گويا ئەمدى غەپلەت ئۇيغۇرمىدىن ئويغانغاندەك بولۇشتى. بىرنەچچە كىشى چوڭ كۆچمىغا چىقىپ ماشىنا توسۇپ باقساقچى بولۇشتى.

چوكان ئاۋۋالغىدەكلا كۆزلىرىنى ئاچماي ھەرىكەتسىز ياتاتتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئاچماقچى بولدى، لېكىن ئاچالمىدى. ئۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چىرماپ تۇرغان قاتتىق ئۇيقۇنىڭ سېھىرلىك تۈرلىرىدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىۋاتقان بولسىمۇ، ھەتتا بارماقلىرىنىڭ ئۇچىنىمۇ مىدىرلىتالمىدى. پەقەت يۈردىكىلا ئاجىز تېپىرلاپ تۇراتتى. بارغانسېرى خىرەلەشىپ كېتىۋاتقان زېھنى ئۇنىڭ پۈتۈن

دى ھاۋادا لەيلەپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقاندا كۆرۈنەتتى. بۇ كىم - دەپ ئويلايتتى چوكان، - شۇنچە تونۇش، شۇنچە يىللىق، شۇنچە نۇرلۇق چىراي! ئاشۇ نۇرلۇق چىراي ئۇنىڭغا ئاستا ئىگىلىپ قارىدى.

- جېنىم بالام، ئەجەبەسۇ قىيىنلىپ كېتىپسەن، - دېدى ئۇ، چوكاننىڭ ماڭا - لىيىنى سىيلاپ، - تۇرغىن، قىزىم، كېتەيلى، چوكان ئاچايىپ بىر ئىنتىزارلىق تەلىمۈ - رۇش ۋە ئىنتىلىش بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ، قادىلىپ قارىدى ۋە دادا! دەپ ۋارقىردى. دادا! بۇ دادامغۇ! ئۇ شۇنداق قاتتىق ۋارقىرىدىكى، ئاۋازى ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئەمەس، يۈرىكىنىڭ قات - قېتىمىدىن ئېيتىلىپ چىقتى. لېكىن بۇ ئاۋازنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى. «يات ئايالىنى كۆ - تۇرسە بولامدۇ، بولسامدۇ؟» دېگەن قېيىن مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلالماي تېڭىرقاپ تۇرغان ئاشۇ كىشىلەر بۇ ئاۋازنى ئاڭلىمىدى. بۇ ئاۋاز كېچىلىك قاراڭغۇنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، ئاسماننىڭ ئەڭ يۈكسەك، ئەڭ يارقىن پەللىسىگە ئۇچۇپ كەتتى.

دادىسى ئۇنى قار ئۈستىدىن بەجا - يېڭى مامۇقنى كۆتۈرگەندەك يېنىمىكىگە كۆتۈرۈپلا تۇرغۇزدى ۋە قولىدىن يېتىلەپ ئېلىپ كەتتى.

توغرا بۇ ئەر كىشى قاردا ياتقان چوكاننىڭ دادىسى ئىمدى، ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن ئۆلۈپ كەتكەنىدى.

مەسىئۇل مۇھەررىر كاھىل تۇرسۇن

ئۇ ھازىر ئاجىز ئايال كىشىنىڭ يىغلامىدىن ئاۋازغا ئەمەس، كۈچلۈك ئەر كىشىنىڭ ياردىمىگە موھتاج ئىدى. ئۇ، ئەر كىشىنىڭ كۈچلۈك قولىرىغا ئىنتىزار ئىمدى، شۇ قوللار ئۇنى بۇ سوغۇق يەردىن كۆتۈرۈپ ئالسا نېمە بولار! شۇ قوللار ئۇنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ، خۇدا ھەققىدە بىر ساۋاپلىق ئىش قىلىپ قويسا نېمە بولار! دوختۇرخانا بۇ يەردىن ئانچە يىراق ئەمەس. جېنى بار بىر ئەر كەك بۇ چوكان - نى ھاپاش قىلىپ ماڭسا ئون مىنۇتقا قالماي يېتىپ بارغىلى بولىدۇ. بىر ئەر كىشى... بۇ خىيال مۇزلاپ كېتىۋاتقان يۈرەكنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئۇچقۇنلاپ چىقىپ، شۇ ھامان ئۆچۈپ قالدى، چۈنكى دەل شۇ چاغدا كىمىدۇر بىرنىڭ «يات ئايالىنى كۆتۈرسە بولمايدۇ» دېگىنى ئاڭلاندى.

شۇنداق، ئۇ ئەمدى ھېچنېمىگە پەرۋا قىلمىدى. ئۇ ئەمدى ھەممىنى ئۇنىتۇپ يىراقتىكى بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالغانىدى. قاراڭلار! ئۇ نېمە؟ ئۇ بىر ئادەمغۇ، ئۇ مۇشۇ يەرگە كېلىۋاتىدىغۇ. مانا، يېقىنلا كېلىپ قالدى. بۇ بىر ئەر كىشى ئىكەن - غۇ. توغرا، ئەر كىشى! شۇ ئەر كىشى سالماقلىق قەدەم بېسىپ دەل چوكاننىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشلىرى شۇنچە سىيلىق، شۇنچە يېنىك ئىمدىكى، يەردە مېڭىۋاتقاندا ئەمەس، بەلكى خۇدا -

يوراكىم يىغلايدۇ

(ھېكايە)

يوق ئەمەس، گەپ قىلىك دېسە ئالتە كىشى-لىك گەپ قىلىپ، ئون كىشىلىك ۋەز ئېيىتىمەن. شۇنداقمۇ دەيسىمىز، لېكىن ناھىيە دەرىجىلىك ئايرىم كادىرلارغا قارىغاندا خېلىلا سەۋىيىلىككەن، تونۇيدىغان كۆز بولسا يىلقىدا تۇلپار كۆپ. راستىنى ئېيتسام، مۇشۇ ھالىم بىلەن ناھىيە دەرىجىلىك رەھبەرىي كادىر بولۇش ئويۇمىمۇ يوق ئەمەس. ئېھتىمال بۇ ئارزۇيۇم مەن ھاراقنى تاشلاپ ئادەم بولغاندىن كېيىنلا ئىشقا ئېشىشى مۇمكىن. بولمىسىغۇ چىلاشقچە ئىچىپ يۈرۈدىغان ناھىيە دەرىجىلىك رەھبەرىي كادىرلارمۇ ئاز ئەمەس. بىراق ئۇلار مەندەك سۇيۇق-شالاق ئەمەس-تە. «ھاراق ئىچكەن تويدا مەست، ئەنلى يى-ق كۈندە مەست» دېگەندەك ھەر كۈنى ئازراق قېقىۋالسام، كۆڭلۈم ئۇنىمايدۇ. يەنە كېلىپ، ھاراق ئاغزىمغا تەگسلا، ئۈزۈمى باشقۇرالمىي قالىمەن. شۇنىسى قىزىقتىكى، ھاراق ئىچكەندە شىر بولۇپ كەتكەن ئوغۇل بالا ئەتسىمۇ شىردەك تۇرسا بولاتتى. بىراق مەن ئەتسى ئورنىدىن لاتىدەك تۇرىمەن. ئەتىگەنلىكى يېڭى توقۇغان سېۋەتتەك چىقىپ كېتىپ،

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، بولۇپمۇ يېشىم ئۆمۈر داۋىدىن پەسكە قاراپ ماڭغاندىن بېرى، ئۆز ئۆزۈمگە قاچان ئادەم بولۇرمەن؟! دەپ سوئال قويمىدىغان بولۇپ قالدىم. ئادەم بولۇش ھەقىقەتەن يۈكسەك سەنئەت ئىكەن. ئۆي-ئوچاقلىق بولدۇم، بالىلار ئېڭەككە تاقاشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، 20 يىللىق دۆلەت خىزمەتچىسىمەن، يەنە كېلىپ بەش كىشىدىن تەركىب تاپقان بۆلۈمنىڭ باشلىقى. قانداق قىلىپ باشلىق بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۆزۈممۇ ھېچ بىلەلمەيمەن. كۆتۈرمىچىلىك قىلىدىمىكىن دېسەم، ئاغزىمغا ھاراق تەگكەندە قانداقلىقىنى ئۇقمايمەن، لېكىن ساق ۋاقتىدا كۆتۈرمىچىلىكنى قاملاشتۇرالمىمەن، يولەنچۈكۈم بارمىكىن دېسەم، يۇقىرىدا ئەمەلدار ئۇرۇق-تۇغقان، ئەل-ئاغىنلىرىم يوق. خىزمەت ئىقتىدارىم بار-مىكىن دېسەم، تۇتۇپقىنا ئىشلىگەن ياكى ھەل قىلغان ئىشىمنىڭ تايىمى يوق. ئىچىم شىم ھاراق، چىقىرىشىم چاتاق، يېپىشىم تاياق، شۇڭا بۆلۈمنىڭ ئىشلىرىنى پائاسەن مۇئاۋىنىم ئىشلەيدۇ، دېسەك، ئەمەلىي ھوقۇقنى شۇ يۈرگۈزىدۇ. ئارتۇقچىلىقلىرىمىمۇ

چىقىمىزدا، يولنى ئالا قويماي دەسسەپ، بەئەينى ئاچ قالغان ماشىكىلاردەك بۇلۇڭ - پۇشقاقتىكى پۇراپ - تىمىسقاپ، كېچىلىك ھاراق بوتكىسىنى ئىزدەيمىز. نامەرد توۋا قىلماس، توۋا قىلسا، گېپىدە تۇرماس، دېگەن دەل مۇشۇ - دە... بىز ئىچىپ - ئىچىپ كۆز - مىزنىڭ قارىسى كەينىگە تارتقاندا بىر - بىر مىزنى يوقىتىپ قويىمىز، مەن بىر ئۇخلاپ ئويغانغاندا ئۆزۈمنى ئەخلەت ئازگىلىدا ياكى ئېرىقنىڭ ئىچىدە كۆرىمەن. شۇ ئەپتىم بىلەن ئۆيگە يېنىپ كېلىمەن - دە، ئۆيگە كىم كەلدى؟ سەن نەگە باردىڭ؟ كىمىنىڭ كۆ - زىگە قارىدىڭ؟ دەپ ئايىملىمىنى سوراققا تارتىمەن. بەزىلەر سېنىڭچە، ھاراق ئىچكەن ئادەم ئەمەسمۇ؟ دېيىشى مۇمكىن. ئۇنداق ئەمەس، ھاراق ئىچىشىمۇ ئىچىش بار - دە، بەزىلەر ھاراقنى دوست تۇتىشىمۇ ئۆزىنى بىلىپ ئىچىدۇ، مەيلى قانچە ئىچسۇن، تورمۇزى تۇتىدۇ. بەزىلەر مېھمانغا بارغاندا ياكى مېھمان كەلگەندە ئىچىدۇ، يەنە بەزىلەر چارچىغاندا، زېرىككەندە ئىچىدۇ ۋە يەنە بەزىلەر خۇشال بولغان ياكى دىلى ئازار يېگەن كۈنلەردە ئىچىدۇ، قانداقلا بولمىسۇن، ئىش قىلىپ ئۇلار بەزى سە - ۋەبلەرنىڭ تۇرتكىسى بىلەن ئىچىدۇ، مەنچۇ؟ مەن سەۋەبىمىز، مەقسەتسىز ئىچىمەن، ماڭا ئورۇن، ۋاقت، ئۆلپەتنىڭ ئۆگىمى يىوق. بىر پارچە سۆڭەكنى كۆرسە ئەگمىش كېتىۋېرىدىغان كۈچۈكلەردەك، كىم ماڭا بىر رومكا ھاراق تەڭلىسە شۇنىڭ بىلەن كېتىۋېرىمەن. مېنىڭ نەزەرىمدە، ھاراق ئاتىسى يوقنىڭ ئاتىسى، ئانىسى يوقنىڭ ئانىسى، مۇڭد - شى يوقنىڭ مۇڭدشى، ئۇنىڭسىز ياشاش مۇمكىن ئەمەس، مەن ئۇچۇن تېخىمۇ شۇنداق، چۈنكى ھاراق مېنىڭ 25 يىللىق سىردىشىم،

كەچتە چۇۋۇلۇپ كەتكەن سېۋەتتەك كىر - مەن. قىلغان ئەسكىلىكىمىنىڭ بەزىلىرىنى غۇۋا چۈشتەك ئەسكە ئالىمەن - دە، قوقاستا پۇچۇلانغاندەك تولغىلىپ، ئادە، خۇدا! ماڭا ئىنساپ بەرگىن خۇدا، قاچان ئادەم بولار - مەن؟ دەپ قاتتىق نالە قىلىمەن. بۇ نالە، داد - پەرياد، ئۆكۈنۈشلىرىمۇ چۈشكىچىلا داۋام قىلىدۇ. چۈنكى چۈشكىچىلىك كاللامنىڭ قاپاقچىلىكىمۇ رولى قالمايدۇ. قاپاق ھېچ بولمىغاندا سۇ قاچىلاشقا يارايدۇ! مېنىڭ كاللام بولسا، يېرىلىپ كەتكەندەك زىڭىلدايدۇ، ئۇستىخانلىرىم ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك سىقىراپ ئاغرىيدۇ، قىسقىسى، ئىتنىڭ ئازابىنى تارتىپ، خامۇشلۇق ئىچىدە چۈش قىلىمەن، چۈشمۇ بولدى، بىرەر چىمەنە مەنپەر ياكى شورپا ئۇچۇن سۇچىمىنىڭ ئېشىم كىدەك دۈگىدىيىپ، ئاشخانىمۇ ئاشخانا كىر - مەن - دە، چىمىلىۋالغان ھاراقنىڭ چىمىنى چېقىش ئۇچۇن تولدۇرۇپ ئىككى رومكا قاقىمەن، ئارقىدىن قىزىق مەنپەر ياكى شورپىمىنى ئىچىپ راسا تەرلەيمەن - دە، ئەتىگەندىن بېرىقى ئازابىنى تامامەن ئۇنتۇپ، موخۇركا بۇرايمەن. مەن موخۇركىنى تۇتاش - تۇرۇپ ئىككى شورپىغىچە، قاغا بىلەن قاغا تېزەك ئۈستىدە تېپىمىشىپتۇ، دېگەندەك، ماڭا ئوخشاش ھاراقنىڭ چىمىنى چاقىدىغانلاردىن بىرنەچچىسى خۇددى مەن چاقىر - غاندەك كىرىپ كېلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇلارغا يېرىم جىڭ «خىزمەت قىلىمەن»، ئۇلارمۇ بار تاۋىقىم، يان تاۋىقىم، دېگەندەك يېرىم جىڭ «خىزمەت قىلىدۇ». شۇنداق قىلىپ، بۇ خىزمەتنىڭ قۇيرۇقى ئۈزۈلمەي، يەتتە خۇپتەن بولىدۇ - دە، مەن ساڭا ئېيتاي باشلىنىدۇ. ئاشخانا خوجايىمىنى قوغلايدىغانلا بايپاققا تۈكۈرۈپ، ئاشخانىدىن

مۇمكىن ئەمەس، لېكىن ھەمىشە ئىنسان بولۇپ قېلىش مۇمكىن»^① قىزىق ئىش، مەن ئۆز مائاشىمنى يۈزدە يۈز ھاراققا سەرپ قىلسام، ئايالىم چىشى يېرىپ گەپ قىلمايدۇ، ئۇ ئۆز مائاشىدىن بىر تىنىنى مېنىڭ ئىجازىتىمىز نېرى-بېرى قىلسا، مېنىڭ تۆت پۈتۈم ئۆرە قالىدۇ. دۇنيادا ئەرلەرنىڭ ھەممىسى مەندەك زومىگەر، ئۇش شۇق، چىدىماسىدۇ- ھە؟! ياق، ياق! ئاجايىپ ئېسىل، ئالتۇندەك ئەرلەر بار.

مەن ئۆتكەن يىلقى سەپىرىمدە پويىزدا بىر ئايال بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ قالدىم، بىز قىزىق گەپكە چۈشتۇق، ھېلىقى ئايال مېنىڭ موخۇركا چېكىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— ھاراقمۇ ئىچەمسىز؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇنى ئىچمەي قانداق ئۆتكىلى

بولدۇ، — دېدىم مەن كۈلۈپ.

— ياخشىمەنسىز، — دېدى ھېلىقى

ئايال خىيال سۇرۇپ، — مېنىڭ ئېرىم ھېچ

قايسىدا يوق. خۇدانىڭ مۇمىن بەندىسى...

— ئۇنداق بولسا ياخشىمەنغۇ، مۇم

كىن بولسا، بۇ بىرنېمىلەرنى قىلىمىغان

ياخشى، — دېدىم مەن.

— ياق! — دېدى ئايال خورسىنىپ، — يەنىلا

قىلغان ياخشىكەن، ئۇنداق ئادەملىلەرنىڭ

ئەركەكچىلىكى بولىدىكەن، قەھرىمۇ، زەھىم

رىمۇ بولىدىكەن، گەنجىڭ كېلىدىكەن...

شۇ ئايال بىلەن بولغان سۆھبەت

مېنى ئايلاندۇرۇپ قويدى، گەرچە مەن

ھاراق ئىچمىشتە چىمىپىيون بولساممۇ، مەن

دە ئۇ ئايال ماختىغان ئالامەتلەر يوق ئىدى.

دېمەك، مەن بىكاردىن بىكارلا، ئاساسسىزلا

ئۆز-ئۆزۈمگە قاچان ئادەم بولارمەن؟

دوستتۇم. بۇنى راستمۇ دەيلى، بۇنىڭ كارى چاغلىق. لېكىن مەسىلە نەدە دېسەڭلار، مەسىلە مېنىڭ تورمۇزۇمدا. مەن ئىككى سەر ئىچكەندىن كېيىنلا تۆت سەر مەست بولمەن- دە، ساق چاغلاردا شاپ-شاپ تۇتىدىغان تورمۇزۇم بىراقلا ئۆزىنىڭ «ھايات كۈچى»نى يوقىتىپ، چورتلا ئىشلىمەس بولىدۇ، خالاس!

ئايالىمنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر ئىشىم بار. ئۇ بولسىمۇ، ھەر ئايىنىڭ 8-كۈنى ئالىدىغان ئىككى يۈز ئوتتۇز ئالتە يۈەن ئۈچ مو تۆت فۇڭ مائاشىمنىڭ بىر تىنىنى نېرى-بېرى قىلماي ئايالىغا تاپشۇرىمەنۇ، پۇل «بانكا»غا چۈشۈپ، قانۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ھەر كۈنى 10-15 يۈەندىن سوراپ ئېلىپ، ئاي ئاخىرىغىچە ئۆزۈم بەرگەن پۇلنى ئۆزۈم پىملە قۇرتىم دەك پاك-پاكىز يەپ تۈگىتىمەن. ئايالىم: بۇنداق ئاۋارە بولغىچە ئىككىمىزنىڭ مائاشىنى سىزلا باشقۇرۇڭ، دېسە، ئۇنىڭغىمۇ ئۇنىمايمەن. بىچارە ئايالىم مائاشىم چىققۇ-چىملىك، ئۆيىنىڭ پۈتۈن چىقىمىنى كۆتۈر-گەننى ئاز دەپ، مېنىڭ ھاراق، تاماكامنى مۇ كۆتۈرىدۇ. ماۋۇ پېشانىنىڭ ئوڭلۇقىنى قارىسامسىز، ھەر نېمە بولسا، مەندىن چىقق راق مائاش ئالىدىغان خوتۇننى ئاپتىكەنمەن، بولمىسا، قانداقمۇ قىلار بولغىتىم- ھە؟! بەزىدە ئۆزۈمنىڭ ئىشلىرىدىن ئۆزۈم نومۇس قىلىپ كېتىمەن، ھەر ھالدا نومۇسنى بىلگىنىمدىن قارىغاندا، ئادەم بولۇشۇمىدىن تېرىقچىلىك بولسىمۇ ئۈمىد بارمىكىن دەپ مۇ ئويلاپ قالىمەن. مەنچە ئادەمنىڭ ئويغىنىشى، ئادەم بولۇشى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپمۇ قالىدىغۇ، «ھەمىشە قەھرىمان بولۇش

قار - يامغۇردەك تۆكۈلۈپ، مەڭگىر قەسەم ئىچىپ ھەرقاندىقىمنى ئېرىتىۋېتىمەن.

بەزى قىلىقلىرىمغا ئۈزۈمىمۇ ھەيران مەن. ئايالىم بەك گۈزەل دەردىنغۇ ئەمەس، بىراق شۇنداقتىمۇ، ئىست ئۆز يالىقىنى قورۇيدۇ، دېگەندەك، كۈندەشلىكىمۇ يېتىپ ئاشقچە بار. ئەل - جامائەتتىن ئۇيالىسام، ئايالىمنى ئۆيىدىكى ئىت، مۇشۇكتىنمۇ كۈنلىك گۈم كېلىدۇ. ئىشەنمەس، ئايالىم ئۆي ئىشلىرى بىلەن بىرەر - يېرىم كۈن ئىدا - رىسىگە بارمىسا ياكى ئۈزۈم كەچلىك ئول تۇرۇشلارغا بارسام، ئىشەنكىنى سىرتىدىن قۇلۇپلاپ كېتىمەن. قايسىمىز يىملى كەچ تە ئەمدىلا يېتىپ تۇراتتۇق، ئىشەك قات تىق ئۇرۇلدى، ئالدىراپ - تېنەپ يېرىم يالغاچ چىقسام، قوشنىمىز كەن. ئۇ:

— ئۆيىمىزگە تۇيۇقسىز مېھمان كېلىپ قالدى، بىردەم ئولتۇرۇپ چىقىسىمىز، — دېدى، قوشنىمىز بۇ مەھەللىگە يېڭى كەلگەن بولغاچقا، مېنىڭ سىرتىمغا قاراپ چا - قىرغان بولسا كېرەك، بىلىدىغانلار بولسا مەندەك شاللاقنى بوسۇغىمىغا يولاتمايتتى. سائەت تېخى ئون بولمىغانىدى، مەن راز - لىق بىلىدۇرۇپ كىيىمىمنى كىيىپ بولۇپ يەنە ئويلىنىپ قالدىم. ھەر نېمە دېگەن بىلەن ئايال كىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، دەرۋا - زىسى ھاڭغىرقاي ئوچۇق، يىغىن قورۇدا ياش بىر ئايالنى يالغۇز قويۇش مۇشۇكىگە گۈش ساقلاتقان دەكلا بىر ئىش، ھەر نېمە بولسا، ئۈزۈڭنى چىڭ تۇت، قوشناڭنى ئوغرى تۇتما.

مەن شۇ خىيال بىلەن تاتلىق ئۆي - قۇدىكى ئايالىمنىڭ كىيىم - كېچەك، ئورۇن - كۆرپىلىرىگە بەزى شەرتلىك بەلگىلەرنى قالدۇرۇپ، كالىچىنىڭ ئىچىگە قىزىل

دەۋاتقىنىم يوق. ھەر نېمە دېگەن بىلەن مەن ھازىر ئۈزۈمنى تىڭشاپ قالىدىم. ھامان بىر كۈنى ئادەم بولۇشۇمغا ئىشەنچىم كامىل. ھېلىمۇ ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بىر كۈنى چۈشەن بەش - ئالتە ئىچىمەن مەن ئۆيىمىز - نىڭ يېنىدىكى ئاشخانىدا ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ بەگىنىڭ خىيالىنى قىلىشىپ، ئەتىلا دەريا بويىغا چۈشۈپ ئوينىماقچى بولدۇق. ئاشۇ يەردىلا 20 كويىدىن يىغىش قىلىدۇق. يېنىمدا ئۈچمىلىك پۇل بولمىغاچقا، ئۆيىدىن ئېلىپ چىقىماقچى بولدۇم. ئايالىم «ئائىلە خەزىنىسى» نى ئاخشۇرۇۋىدى، ئارانلا 12 كوي چىقتى. ئايالىم تەنتىرىگىمىزچە:

— ئۆتكەندە ئاكام بالىنىتىمدا ياتقاندا پۇلى كەملىپ قېلىپ 30 سوم ئالغان، مەن ھازىرلا بېرىپ ئەكىلىپ بېرەي، — دېدى. مەن ئايالىمنىڭ سەمىمىلىكى ئۈچۈن مۇكا - پات تەرىقىسىدە ئۇنىڭ كاجىتىغا نەچچىنى سالىدىم. مەن ساراڭ بولمىسام راست گەپ قىلغان ئادەمنى ئۇرامدىمەن؟! ئەگەر ئايال - لىم يالغان ئېيتىپ شۇ پۇلنىڭ گېپىمنى چىقارمىغان بولسا، مەن نەدىن بىلەتتىم؟! تاياق زەربىسىدىن ئۇ يېتىپ قالدى، ئۈچمى - چى كۈنى ئۇنىڭ ئىدارىسىدىكىلەر ئايالىم - نىڭ خىزمەتكە كەلمىگەنلىكىدىن ئەنسىرەپ ئۆيىمىزگە كەلدى، ئايالىم ئۆيىدىكى سې - سىچىملىقنى سىرتقا يايىدىغان ئۇششاق سۆز ئاياللاردىن ئەمەس ئىدى، شۇڭا مەن چان - دۇرماي يۈرۈۋەردىم، ئەتسى ئىدارىگە بارسام باشلىقىمىز مېنى چاقىرىپ قاتتىق تەنقىد قىلدى، لېكىن مەن زادىلا يېقىن يولاتمىدىم. مېنىڭ بىر ئادىتىم بۇگۈن بالادەك جىنايەت ئۆت - كۈز سەمىمۇ ئەتسى مۇتلەق ئىقرار قىلماي - مەن. كۈن تۇرۇپتۇ، ئىسلا - بىللا مەن قىلمىدىم، دەپ خۇدانىڭ نالىسىنى قىلىپ،

كەڭىز بويىقىدىن بىلىنەر - بىلىنمەس سېلىمىپ ئەتۇر قارىتىپ قويدۇم - دە، ئىشىك نىڭ سىرتىدىن يىوغان قارا قۇلۇپنى سېلىمىپ چىقىپ كەتتىم.

بىز تازا ئىچىشتۇق. مېنىڭ تورمۇ - زۇم يەنە بوشىدى. گىويا سەبىي بالىلار تام ئۈستىگە چىقىۋېلىپ ئۆتكەن - كەچ - كەننىڭ بېشىغا جىڭغىغاندەك، مەنمۇ كونا خۇيۇم بويىچە ئاغزىمنى قويۇۋەتتىم. قاي - سى ئاياللار بىلەن بىلىلە بولغانلىقىم، قايسى جۇۋاننىڭ كۆڭۈل بېغىدىن ئالما ئۈزگەنلىكىم، قايسى قىزنىڭ گۈلىنى ئاياغ - ئاستى قىلىپ، قايسى قىزنىڭ ۋىسال دەرياسىغا چۆمگەنلىكىم ۋە ھاكازالار ھەققىدە بېسىلماي سۆزلەيتتىم. راست گەپ - نى قىلساق ئاياللاردىمۇ ئارزۇ - تەلەپ بولىدۇ، لېكىن ئۇلار ئۇنى ھايا نىقابى ئىچىدە ئېلىپ بارىدۇ. مەن مۇشۇنى بىلىمىپ تۇرۇپ نامەردلىك قىلاتتىم. مەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خالاپ ئىلتىپات قىلغان جىسمىنى قويۇل قىلىپ، ئارقىدىنلا ھېچكىم قىلىپ باقمىغان ياكى قىلالىمىغان ئىشنى قىلغاندەك كۆرۈڭلەپ، سورۇن - سۇرۇنلاردا جار سېلىپ، چاۋىسىنى چىمتقا ياپاتتىم. ئۆي ئىگىسى مەندەك بىر ئۇچىغا چىققان لاۋزىنى چاقىرىغىنىغا مىڭبىر پۇشايمان قىلىپ، چىشىلىرى گەز - گەز بولۇپ ئولتۇراتتى. ئاخىرى سەۋر قاچىسى مېنىڭ تېتىمىمىزگە پىلىرىم بىلەن تولغان ھېلىمى مېھمان مېنىڭ لاۋزىلىقىمغا سۈكۈت قىلىپ تۇرالماي ئورنىدىن تۇردى - دە:

— خۇدا بەندىلىرىڭنى ھايۋان قىلىپ قويغىنىڭغا شۈكرىم! — دېدى. ئاندىن ھاڭا قاراپ، — كىشىگە قىلغان كىشىدە قال -

مايدۇ، بۇ ئۆتتە ئالەم ... دېگىنىچە سورۇندىن چىقىپ كەتتى. نېمىشقىدۇر يۈرىكىم قارتىمىدە قىلىپ قالدى.

سورۇننىڭ پەركايى ئۇچقانىدى. كۆ - زۇمگە ئايالىم ئاللىكىمىلەر بىلەن ياتقان دەك كۆرۈنۈپ، بۇرۇنلىرىمىدىن ئاچ - چىقى بۇس كۆتۈرۈلدى - دە، ھېلىقى مېھماننىڭ كىشىگە قىلغان كىشىدە قالمايدۇ، دېگەن گېپىنى تەكرارلىغىنىمچە ئېگىز - پەس دەسسەپ ئۆيگە ماڭدىم.

مەن ئۆيگە كەلدىم. قۇلۇپ ئۆز پېتىمچە تۇراتتى. ئىشىك، دېرىزىلەر ھەممى ئېتىلىگەندى. يۈرىكىم ئورنىغا چۈشكەندەك بولدى - دە، ئىشىكنى ئېچىپ توك - نى ياقىتىم. ئايالىم تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى، شەرتلىك بەلگىلەر جايىدا ئىدى. ئۇش - تۇمتۇت كۆزۈم يەردىكى كالاچقا چۈشتى - دە، يۈرىكىم جىغىغىدە قىلىپ قالدى. كالاچ مەن قىرغاندەك ئەمەس، ئوڭ تۇراتتى، مەن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ دالان - ساراينىڭ بۇلۇڭ - پۇشقا قىلىرىغىچە سەپسالىدىم. ھەممە نەرسە جايىدا، ئۆزگىچە بىرنەرسە بايقىالمىدىم، كۆزۈم توساتتىن كۈلداندىكى موخۇركا كۆتىكىگە چۈشتى. مەن پاپىم روس چېكەتتىم. ھە، سەن بۇزۇق، ئىشنى تۈگەتتىپ، دېرىزدىن يولغا ساپسەن - دە، دېگەن پىكىر چاقماقتەك كالايدا پەيدا بولدى - دە، يۇڭگۇرۇپ بارغان پېتىم كىچىك بالىلاردەك پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتقان ئايالىمنىڭ ئۈستىدىكى يوتىقانى يۇلۇپ ئېلىپ تاشلىۋەتتىم. دەرۋەقە، ئايالىمنىڭ پۇتىنىڭ ئالغانلىرىدا قىزىل بويلاق تۇراتتى، مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، ئايالىمنى رەھىمسىزلىك بىلەن ساۋىدىم ... بىچارە ئايالىمنىڭ يۈرىكى قوزغىلىپ كېتىپ

لەپ كەتتى. ئۇنىڭ ھەربىر كۈلگەندە پەيدا بولىدىغان غۇنچىغا ئوخشاش بىر جۈپ زىنقى كىشىنىڭ جېنىنى ئالاتتى. ئۇنىڭ سۆزلىرى مۇزىكىدەك يېقىملىق، گۈلدەك خۇش بۇي ئىدى، مەن يېقىملىق مۇزىكا ئاڭلاۋاتقاندا، خۇش پۇراق گۈلىنى پۇراۋاتقاندا ھۇزۇرلىنىپ كەتتىم، مەن مۇزىكىنىڭ مۇڭىدا، گۈللىرىنىڭ ھىددىدا مەست بولغانىدىم، مەن ھاۋايى - ھەۋەس ئۆرتەپ تۇرغان كۆزلىرىمنى پەرىزاتتىن ئۈزلەلمەي، شەيخىمنى يېرىم يىمىل ئىچىدە يۆتكەپ كېلىپ ئۆز بۆلۈمىگە ئورۇنلاش تۇرىمەن! دەپ ۋەدە بېرىپ مەيدەمگە ئۇردۇم، ئىچىمدە بولسا، قانچە كېچىكىپ يۆتكەلسە شۇنچە ياخشى، دەيتتىم. ئۆي ئىچى بىردىنلا جانلىنىپ، ھېلىقى چىراي - لىق سۈرەت بۆلەكچىلا ئېچىلىپ، سەھەر - دىكى شەبىنەم چۈشكەن غۇنچىدەك گۈ - زەللىشىپ كەتتى. بىز خېلى ئىچىشتۇق، مېنىڭ ئۆزۈمنى تۇتۇۋالغىچىلىكىم قالمىغا - نىدى، بۇ نۇقسانسىز پەرىزاتنىڭ سۈزۈك لۈكتە ياقۇتقا، ئاقلىمىقتا مەرۋايىمىغا ئوخ شايدىغان تېنى گويىا ماگنىت بىلەن يۇ - غۇرۇلغاندەك مېنى شاپ - شاپ ئۆزىگە تارتىپ چىمدىغۇسىم ئازابقا سالماقتا ئىدى. جىمىنىڭ قەستى شاپتۇلدا، مەن ئىشىكىگە چىقىپ كىرىشىمدە ھويلىدىكى چۆگۈننى كۆرمىگەنگە سېلىپ ئۇدۇل ئاش - خانغا كىردىم. خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن رەسسامنىڭ بۇ نۇقسانسىز نادىر سۈرىتى بىزگە تاماق تەييارلاۋاتاتتى. مەن ئىچىم - دە شەيخىمنى تىلىدىم: ئەخمەق! ئاسمان - دىكى پەرىزاتنى تاماق ئەتكۈزۈۋاتقىنىنى قارا... ئۈستەلگە تىزىپ قويۇپ، قورساق ئاچقىنىدا قاراپ ئولتۇرسا بولىدىمۇ... مەن

خېلى ئۇزۇن داۋالاندى، ھېلىمۇ ھۆكۈ - مەت خىراجىتىگە داۋالاندىغان خوتۇنىنى ئاپتىمكەنمەن، بولمىسا قانداق قىلار ئىدىم - كى؟! كېيىن ئۇقسام كۈلدىكى تاماكا كۆتۈرگۈچى شۇ كۈنى چۈشتە مەن ھاراق ئىچىپ ئاشخانىدا ئولتۇرغاندا كەلگەن قېيىن ئاغامنىڭ بولۇپ چىقتى، كالاچ مەسىلىسى - مۇ ئەتىسلا ئېنىقلاندى. ئەسلى ئايالىم كېچىدە ھاجەتكە چىققانىكەن.

مېنىڭ قىلىقلىرىمنى ئەقلى - ھوشى جايىدا ئادەملەر دوراپمۇ قاملاشتۇرالمى - دۇ. ئايالىمنى شۇنچىلىك كۈنلىگەن ئادەم ئۆزۈم قانداق قىلىۋاتىمەن؟ بۇ ھەقتە سىلەرگە بولغان بىر ئىشنى سۆز - لەپ بېرەي:

ئۇزاقى يىمى ئادەم يۆتكەش - ئورۇن - لاشتۇرۇش قېيىن چاغلاردا يېقىن بىر ئۆلچىمىم مەلۇم بىر ناھىيىدىكى شەيخى ئىسىملىك ئىنىسىنى يۆتكەپ كېلىشىمنى تەلەپ قىلىپ كەينىمگە كىرىۋالدى. بۇ - چىملىك ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىدارىمىزدە ئورۇنمۇ يوق ئىدى، شۇنداقلا ئۆلچىمىم بەك كۆپ خىجىل قىلىپ تۇرۇۋالغانلىقى ئۈچۈن كۈچەپ بېقىش قارارىغا كەلدىم. بىر كۈنى شەيخى ئاكىسى بىلەن بۆلۈمىمگە كىرىپ كەلدى، بىز تونۇشۇپ قالدۇق. ئەتىسى شەيخى مېنى ئۆيىمگە تەكلىپ قىلدى. ئايالىمنى كۆرۈپ ئەقلىم لال بول - دى. ئۇ خۇددى سۈرەتتەك چىرايلىق ئىدى. بىز ئىچىمنى باشلىۋەتتۇق، مەن ئىككى رومكا قېقىۋالغاندىن كېيىن، شەيخى - نىڭ يۆتكەلىشى ئىشى توغرىسىدا گەپ تەشەببۇس. ھېلىقى پەرىزات پۈتۈن ئۈمىد - نى ماڭا باغلىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، سۆز -

سۇ تۇرۇبىسىدا قولۇمنى يۇغاچ:

— شەيخى ناھىيىمىدە بولغاچقا، ماڭا يولۇقۇپ تۇرالمىدۇ، سىز پات-پات يولۇقۇپ، ئۇنىڭ ئىشىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇڭ، — دېدىم. ئۇ مېنىڭ بۇ ئورۇنلۇق پىكرىمگە خۇشاللىق بىلەن ماقۇللۇق بىلدۈردى... مەن قولۇمنى ئاللىقاچان پاك - پاكىز يۇيۇپ، ئاپئاق لۇڭگىمىدە سۈرتۈپ بولغان بولساممۇ ئەتەي ئەزىملىك قىلىپ ئاشخا - ئىدا تۇراتتىم. ئالدىمىدىكى چوكانىڭ گۈلدەك يېقىملىق قامىتىنى، ئاينى خىجىل قىلىدىغان ھۇسنى - جامالىنى تاقەتسىزلىك بىلەن تويماي تاماشا قىلماقتىدىم. بىر تۇرۇپ ئۇنى باغرىمغا چىكىمىدە بېسىپ ئېزىپ - ئېزىۋەتكۈم، بىر تۇرۇپ بۇلاقتەك كۆزلىرىگە چۆككۈم، يىمىنىدەك كىرىمكىلىرى ئارىسىغا مۆككۈم، بىر تۇرۇپ بىرلا كۆتۈرۈپ سىمىچايدەك سۈمۈرۈپ ئىچمۈەت كۈم كېلەتتى، نە ئامال؟! كىشىنىڭ ئايالى - دە... شۇ تاپتا مېنى ئىككىلا نەرسە ئىدارە قىلىپ تۇرۇۋاتاتتى: بىرى، ئار - نومۇس، بىرى، قانۇن... ئاھ خۇدا، كۆز - نى پاقىرىتىپ قويۇپ جانىنى ئالىدىغان بۇنداق گۈزەللىرىنى نېمىشقىمۇ ياراتقان سەن؟! يا ھەممىنى ئوخشاش گۈزەل قىلساڭ ياكى بولمىسا بىراقلا سەت قىلساڭ بولماسمۇ؟! ئىچىمىدە بىر ئوت كۆيەتتى. ئۇ بولسىمۇ كۈندەشلىك ئوتى ئىدى، ئاھ خۇدا، مۇشۇ گۈزەل شەيخىمنىڭ خوتۇنى - ھە؟! تۇرۇپلا شەيخىمنى ئۆلتۈرۈۋەتكۈم كېلەتتى. مەن بۇ جانئالغۇنىڭ يېنىدىن كۆيۈپ كېتىشىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۆزىنى چىراغقا ئۇرۇۋاتقان پەرۋانىدەك ئايلىنىپ كېتەلمەي قالدىم، بۇ گۈل تۇتسىلا تۈزۈپ كېتىدىغاندەك تۇراتتى. قانداق قىلىشىش

كېرەك؟ مەن سورۇنغا قايتىپ كىرىپ ئىچىمىدە شەھۋانىي ئىستىكىمنى قاندۇرۇشنىڭ پىلانلىرىنى تۈزۈشكە باشلىدىم. مەن ھاراقىنى ئاز ئىچىپ، قاتتىق مەست بولۇشقا بەل باغلىدىم. مەن ئاخىرى ئورۇندۇقتىن ئارقامغا ئۇچۇپ كەتتىم، پە - رىزات چاقماق تېزلىكىدە شەيخى ئىككى - جىزگە دالانغا ئورۇن سالدى، شەيخى بىلەن ئاكىسى ئىككىسى مېنى ياتقۇزۇپ قويۇپ ئۆزلىرى خېلىغىچە ئىچمىشپ ئولتۇرۇشتى، بىر كەمدە شەيخىنىڭ ئاكىسىمۇ خوشلاشتى. ئايدىڭ كېچىدە، تۈن نىسپى بولغانىدى. دېرىزىلەردىن چۈشكەن ئاي نۇرى ئۆي ئىچىنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى. شەيخى يېنىك خورەك تارتىپ قاتتىق ئۇخلاۋاتاتتى. سارايدىن ئايال كىشىنىڭ يېقىملىق تىنىقى ئاڭلىنىۋاتاتتى. مەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ سارايدا كىردىم. ئاھ، مېنىڭ يۈرىكىمنى ئوغرىلىمىغان پەرىزات ياز كۈنلىرى بولغاچقىمۇ، يوتقاننىڭ يېرىمىنى تېقىمغا بېسىپ، رو - باشكا بىلەنلا ئاچىمىپ تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى، كۆزۈم ئۇنىڭ يېرىم ئوچۇق ئاپئاق كۆكسى ۋە سېھىرلىك يوتىلىرىغا چۈشۈشى بىلەن تورمۇزۇم يەنە بوشاپ كەتتى. نەپەس سىمىنى يىمغالماي، بېشىمغا كەلگەننى كۆر - دۈم دەپ ئۆزۈمنى ئۇنتۇغان ھالدا يوتقانغا كىردىم - دە، ئاسمان پەرىسىنى ئاچ - كۆزلۈك بىلەن باغرىمغا باستىم. ئۇ سەس - كىنىپ كۆزىنى ئاچتى - دە، مېنى كۆرۈپ چىقىراپ تۇرۇپ كەتتى ۋە «ھايۋان» دەپ تىللىغىنىچە كىچىكىمغا كېلىشتۈرۈپ بىرنى سالدى. ئارقىدىنلا شەيخىمنى ئويغىمىتىش ئۈچۈن دالانغا يۈگۈردى. مەن كېيىم - كېچەك بىلەنلا ياتقاچقا، ئايالى

ئاچىدۇ، سىزنى غەم - قايغىدۇدىن خالاس قىلىدۇ، سىزگە كۈچ ۋە روھ بېغىشلايدۇ. بەزىدە سىزنى يىغلىتىپ قاقشىتىپ، ھەم-ھەمىدىن مەھرۇم قىلىپ، تۇرمۇش باياۋىنىغا تاشلايدۇ، ئۇ ئەينى يىللاردا مېنىڭ سىر-دىشىم، دوستۇم بولغان، مانا ئەمدى دۈش-مىنىم بولدى، ئەينى يىللاردا ھاراقىنى ئىجاد قىلغان كىشىنى شۆلگەيلىرىمنى ئېقىتىپ ماختىغان بولسام، ئەمدى تىلغا ئالغۇسىز سۆزلەر بىلەن توختىماي تىللايدىغان بولدۇم.

ئات يىقىلمىغىچە، يول تاپىس. بو-لۇپمۇ مۇشۇ بىر يىلدىن بۇيان بەزىمىز نازۇك پىكىرلەر كالىمانى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، يۈرىكىمنى قاتتىق مۇچۇيدىغان، تاتلىق ئۇيۇلۇرىمنى بۇزۇۋېتىدىغان بولدى، ئولتۇرسام - قوپسام ئۆزۈمگە ئۆزۈم سوئال قويىدىغان بولدۇم، مەن ئايالىم-دىن ئۆيىمىزدىكى گۈلگە كېمپىنەك قوندىرما سىلىقنى، ھۇسنىمنى پاك تۇتۇشنى قاتتىق تەلەپ قىلىمىدەن، نېمە ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ كېمپىنەك بولۇپ باشقىلارنىڭ پاك گۈلگە قونماسلىقىنى قاتتىق تەلەپ قىلمايمەن؟ مەن كەيپىسى - ساپا، ئەيىش-ئىشەتكە بېرىلگەن ئاشۇ سانسىز ئۇزاق تۈنلەردە ئايالىم تەقەززالىق بىلەن مېنى كۈتۈپ ياتسا، مەن نېمە ئۈچۈن ئىپلاسلىق يۇندىسىغا مەللىنىپ كېلىپ، ئۇنىڭ پاك ھۈسنىمگە قونمىمەن؟ بۇ نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟ ئايالىم بىلەن ئىككى ئۈچۈنمۇ؟ ياق، ئۇ بىلىدۇ، كۆرىدۇ، ئۇنىڭ ئاشۇ چوغدەك يۈرىكى ھەممىنى بىلىدۇ، ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ كۆزى بار. ئۇ پەقەت ھايا - نومۇس تۈپەيلىدىنلا پۈتۈن دەردنى ئىچىگە يۇتۇپ، (داۋامى 93 - بەتتە)

شەيخىمنى ئويغاتقىچە ئوقتەك ئېتىلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتىم... ئىش بۇنىڭ بىلەن تۈگىگىنى يوق، سۆڭەك يېگەن ئىتنىڭ خۇيى ئۆلگىچە قالماپتۇ، دېگەندەك، كېيىن بىر كۈنى كېچىسى مەن شەيخىمنى ناھىيىدىن كەلمىدى دەپ پەرەز قىلىپ، ھېلىمى ئۆيگە يەنە باردىم، بىراق كۈتۈلمىگەندە شەيخىمنىڭ تايىقىنى تازا يەپ، يەتمىش بەشنى كۆرۈپ قېچىپ كەلدىم. مېنىڭ نىيىتىم تاشقا چۈشكەن ئەينەكتەك كۈكۈم - تالغان بولدى، ئەسلى بىر تاشنىڭ ئۈستىگە ئىككى قېتىم يىقىلىش نومۇس ئىدى. بۇ ئىش مانا ئىنتايىن ھار كەلدى - دە، كېچىلىك قاۋاقخانغا كىرىپ ئۆلگىچە، ھاراق ئىچتىم... ئەتىسى سەھەردە يۈزۈمگە يىرىك بىر نەرسىنىڭ تىنىمىز سۈركىلىشى، كەچ كۈز سوغۇقىنىڭ بەدىنىمگە زەھەر تىغىنى سانجىشى بىلەن ئويغىنىپ كەتتىم، قارىسام يوغان بىر قارا ئىت ھەدەپ يۈزۈمنى يا-لاۋېتىپتۇ، يەنە بىر ئىت بولسا، يەردىكى قۇسۇقنى يەۋېتىپتۇ. ئۆزۈم بولسام، قاۋاقخاننىڭ ئالدىدىكى چوڭ يولدا يېتىپتىمەن. كۆردىكىمۇ مېنىڭ ھالىم مۇشۇنچە-لىك، شۇنىڭغا باقمىي، تېخى ساق ۋاقتىم - دا غۇرۇر، ۋىجدان، ئەركەكچىلىك، ئىز-زەت - ھۆرمەت دېسە ئون كىشىلىك گەپ سانمەن، ئىچىمۇ ئالغاندىن كېيىن، ئۆزۈمنى ئۆزۈم ئاياغ ئاستى قىلىمەن، ئۆزۈمنىڭ ئىنسانىي خۇرۇمىنى، ۋىجدانىمنى، ئەركەكچىلىكىمنى، ئىززەت - ھۆرمىتىمنى، بىر رومكا ھاراققا تېگىشىمەن، خالاس.

ھاراق چىرايلىق پاهىشە ئاياللارغا ئوخشايدۇ، بەزىدە ئۇ ئاشنىڭمۇ، سىردى-شىڭمۇ، دوستىڭمۇ بولۇپ كۆڭلىڭىزنى

سىگور ئايال

(ھېكايە)

قارايدىغان بولۇۋالدىڭىز، سىزدە بىرەر ئۆزگىرىش بولمىسا بۇنداق قىلمايتتىڭىز. — پاه! دېگەن گېپىڭنى قارا، — نادىر قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى، — چىرايلىققا قاراش يامان ئىش ئەمەسمۇ؟ چىرايلىق قىزلارغا، چىرايلىق نەرسىلەرگە ھەممە ئادەم قارايدۇغۇ! ئۆزۈڭ بىلىسەن، سېنى تۇنجى قېتىم كۆرگەن ۋاقتىمدا كۆزۈمگە ئاجايىپ چىرايلىق كۆرۈندىڭ. شۇنىڭدىن كېيىن كەينىڭگە كىرىۋېلىپ سېنى ئالدىم. شۇنداق ئەمەسمۇ — يا؟ — ئېغىزىڭىزدا ئۇنداق دەپ قويغان بىلەن كۆزىڭىزگە باشقا قىزلار مەنىدىن چىرايلىق كۆرۈنۈپ كېتىۋاتقاندۇ بەلكىم. مەن ھەممىنى بىلىپ تۇرىمەن. — تۇمارگۈل، ئەزىمەس ئىشلارنى تالاشمايلى، ئەڭ ياخشىسى، جىم ئولتۇرۇپ تېلېفونۇزور كۆرەيلى. نادىر ئورنىدىن تۇرۇپ تېلېفونۇزورنى ئاچتى. تۇمارگۈل شۇ ھامان تېلېفونۇزورنى باشقا دولقۇنغا يۆتكەۋەتتى — دە: — قانداق، تېلېفونۇزوردىكى سەتەڭنى

نادىر ئايالى تۇمارگۈل بىلەن تېلېفونۇزور كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئېكراندا تۇيۇق — سىز سېرىق چاچلىق بىر قىزنىڭ پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن دېسكۇ ئويىناۋاتقان كۆرۈنۈشى پەيدا بولدى. قىز ھەقىقەتەن گۈزەل بولۇپ، قەددى — قامىتى پۈتۈن قىزلارنىڭ بەدەن گۈزەللىكىگە ئۈلگە بۇ — لالىغىدەك دەرىجىدە زىلۋا ئىدى. — پاه! نېمىدېگەن گۈزەل قىز، — دەۋەتتى نادىر ھاجىنىمىنى باسالماي. شۇ پەيتتە كۈتۈلمىگەن بىر ئەھۋال يۈز بەردى، تۇمارگۈل ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ تېلېفونۇزورنى ئۇچۇرۇۋەتتى. — بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ — دېدى نا — دىر ئايالغا تەئەججۈپ بىلەن تىكىلىپ. — بۇ كۆرۈنۈشنى كۆرمەيسىز، — دېدى ئايالى كەسكىنلىك بىلەن. — نېمە ئۇچۇن؟ — سورىدى نادىر ئايالغا چەكچىيىپ قاراپ. — مەن سەزگۈر ئايالەمەن، — دېدى تۇمارگۈل تەمكىنلىك بىلەن سۆز باشلاپ، — يېقىندىن بېرى چىرايلىق قىزلارغا تولا

كۆرگىمىز كېلىپ نىتىلداپ تۇرالماي كېتىۋاتامسىز؟ گەپلىرىمىمۇ قۇلىقىمىزغا مۇشت ئۇرغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى - ھە! كۆڭلىم - كىمىزنىكىنى بىلىمەمدىم، مەن سەزگۈر ئايالىمەن، - دېدى.

- تولا چىشىغا تەگمە، تۇمارگۈل، - دېدى نادىر ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ، - بۇ كىنونىڭ بېشىنى كۆرگەندىكىن ئاخىردىنمۇ كۆرۈۋېتەيلى.

- بۇ كىنونى كۆرمەيسىز، ئەگەر كۆرىمەن دېسىمىز، بۇ ئۆيدە كىنودىكى ئاشۇ سەتەڭگە قاراپ يالغۇز ئولتۇرۇڭ. - شۇ... شۇنداقمۇ؟ - نادىرنىڭ غەزەپتىن لەۋلىرى تىترەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئەمدى راسا ئاچچىقى كەلگەندى. ئۇ بىر پەس تۇرۇپ قالدى - دە، سۆزىنى كەسكىن تەلەپپۇز بىلەن داۋام قىلدى، - ئەگەر يەنە مۇشۇنداق بېشەملىك قىلىۋېتىپ رىددىغان بولساڭ، كىنودىكىگە ئوخشاش قىزدىن بىرنى ئالمىمەن، سەن يەنە ئاناڭنىڭ ئوچىقىغا ئوت يېقىپ ئولتۇرۇۋېرسەن. بۇ گەپ بىلەن تۇمارگۈل ئۇچۇقۇپلا كەتتى، چىرايى بارا - بارا تاتىرىپ كەتتى. قانداق، دېمىدىمۇ، كۆڭلىدىكىنى ئېيتىۋەتتى، خېلىدىن بېرى ئۇنىڭ كاللىسىغا شۇنداق خىيال كىرىۋالغان، دەپ ئويلىدى ئىچىدە. ئۇنىڭغا ئەمدى يەنە ئېغىز ئاچسالا ئېرى ئۇنى ئۇچ تالاق قىلىۋېتىدىغاندەك تۇيۇلدى.

ئەمەلىيەتتە، ئېرى ئۇنى ياخشى كۆرەتتى، ئۆزىمۇ چىرايلىق ئايال ئىدى. ئۇنىڭ ئۇزۇن كىرىمكىلىرى ئاستىدىكى بىر - خىل قىزغىنلىق، مۇلايىملىق ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان شەھلا كۆزلىرى، ئاپئاق چىرايىغا ماسلاشقان دولقۇنسىمان ساغۇچ

چاچلىرى، قانداقلا كىيىم كىيىسە يارىشىپلا قالدىدىغان زىلۋا قەددى - قامىتى، ئۆي ئىچىدىكى چاققان، تېتىك ھەرىكەتلىرى ئېرىنىڭ ھەر دائىم ئامراقلىقىنى كەلتۈرەتتى. نادىر بايىتى گەپنى ئايالىغا پويۇزا قىلىپ قويۇش ئۈچۈن ئاغزىنىڭ ئۇچىدىنلا دەپ قويغان، ئۇنىڭ ھەرگىز ئۇنداق قىلىش نىيىتى يوق ئىدى.

نادىر مۇ قاملاشقان يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ ئوتتۇرا ھال بويى، ئۇرۇقۇمۇ، سېمىزمۇ ئەمەس كېلىشىكىن قامىتى، قاراقاشلىرى، چوپىچوڭ ھېسسىياتچان كۆزلىرى ھەرقانداق بىر قىزنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. شۇڭا تۇمارگۈل ئېرىنى باشقا قىز - چوكانلارنىڭ ئازدۇرۇپ كېتىشىدىن ناھايىتى ئېھتىيات قىلاتتى.

نادىر شۇ تاپتا بەكمۇ غەزەپلەنگەندى. ئاخىرى ئۇ ئايالى بىلەن سوقۇشۇپ قالماستىنمۇ ئۇچۇن ئاچچىقىنى تەسلىمكەتە بېسىپ، ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مۇشۇنداق گەپ تالىشىش پات - پات يۈز بېرىپ تۇراتتى. بىر كۈنى نادىر بىر يۈرۈش ئاتكىرىتىكىملارنى ئۆيگە ئېلىپ كەلدى. ئاتكىرىتىكىملارغا چىرايلىق كىنو چولپانلىرىنىڭ رەسىمى بېسىلغانىدى. تۇمارگۈل ئاتكىرىتىكىملارنى قولغا ئېلىپ شۇنداق بىر قارىدى - دە، چىرايى ئۆڭۈپ، ئۇنى ئۈستىلىگە ئاشلاپ قويدى. نادىر كەچقۇرۇن ئىشتىن قىلىپ كەلگەندە ئاتكىرىتىكىملارنىڭ يىرتىلىپ پارچە - پارچە قىلىۋېتىلگەنلىكىنى كۆردى. مۇشۇ ئىش تۈپەيلى ئەر - خوتۇن ئىككىسى بىر سائەتكە يېقىن گەپ تالاشقا - ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ نادىر ئايالىنى قەستەن تېرىكتۈرىدىغان بولۇۋالدى. ئۇ

ئۆيىدە يالغۇز ئولتۇرۇپ ئويلىنىدى، ھەر-
 خىل خىماللار ئۇنىڭ مېڭىسىنى قوچمۇتە-
 تى. ئۇ ئاخىرى ئانىسىنىڭ ئۆيىگە يامانلاپ
 كېتىش قارارىغا كەلدى. ئۇ ئالدى بىلەن
 كىيىم - كېچەكلىرىنى، كۈندە ئىشلىتىپ تۇ-
 رۇۋاتقان ھەرخىل بۇيۇملىرىنى چامادانغا
 قاچىلىدى. ئاندىن ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچ-
 قاقلىرىغىچە قاراپ چىقتى. شۇپەيتتە ئۇنىڭ
 كۆزىگە بۇ ئۆي باشقا ھەرقانداق ۋاقىتتىم-
 كىدىن يىللىقمىراق كۆرۈنىدى، چىقىپ
 كەتسىلا بۇ ئۆيگە قايتا كىرەلمەيدىغاندەك
 تۇيۇلدى. شۇڭا ئۆيىدىن چىققىسى كەلمەي
 خېلى ئۇزۇنغىچە ئولتۇرۇپ قالدى. ئاخىرى
 بۇنداق ئارىسالدىلىقتىن دېمى سىقىلىپ،
 سىرتقا چىققاچى بولدى، ئەمما چامادانى
 ئۆيىدىن يۆتكەشكە جۈرئەت قىلالىمىدى. ئۇ
 قەدەملىرىنى تەسلىكتە يۆتكەپ ھويلىغا
 چىقتى. غەرب تەرەپتىن كېلىۋاتقان غۇر -
 غۇر شامال ھويلىدىكى بۆك - باراقسان دە-
 رەخ شاخلىرىنى لەرزىلەپ تۇراتتى. ئۇ
 ھويلىدا نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي بىر
 پەس تۇرۇپ قالدى - دە، مەقسەتسىز ھال-
 دا يول بويىدىكى سەيپۇڭ ئايالنىڭ دۈك-
 نىغا كىردى. سەيپۇڭ ئايال تۇمارگۈلگە
 سالام قىلغاندىن كېيىن، ئۇنى ئولتۇرۇشقا
 تەكلىپ قىلىپ قويۇپ، ئۆز ئىشىنى قىلىپ
 ۋەردى. تۇمارگۈل دەرىزىدىن ھويلىغا
 قاراپ ئولتۇرۇپ، توساتتىن بىر ئىشىنى
 ئويلاپ قالدى. چۈنكى بۇ چۈشلۈك تاماققا
 ئاز قالغان ۋاقىت بولۇپ، ئېرى ئىشىتىن
 قايتىپ كەلسە ئۇنى دېرىزىدىن كۆرەلەيتتە
 تى، ئۇ مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ، ئېرى ئۆي-
 گە كىرگەندىن كېيىن قانداق ئىشلارنىڭ
 يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلىمەكچى بولدى.
 ئاخىرى ئۇ كۈتكەن ۋاقىتمۇ يېتىپ

كوچىدا ئايالى بىلەن بىللە مېڭىۋاتقاندا
 چىرايلىق كىيىنگەن قىزىلارنى كۆرۈپ قال-
 سا: ئاۋۋ قىز نېمىسىدېگەن چىرايلىق،
 كىيىملىرى قانداق ياراشقان - ھە، دەپ
 قىوياتتى. بۇنداق ۋاقىتلاردا تۇمارگۈل
 راستىنلا تېرىكىپ غوتۇلداپ كېتەتتى، يا-
 كى ئېرىنى بىر - ئىككى ئېغىز تىللىۋالات-
 تى. مۇشۇنداق ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار
 ئۈستىدە ئىككىسى پات - پات گەپ تالە-
 شىپ، بىرەزگىل كۆڭۈلىسىز ئۆتۈشكەن،
 كېيىنچە يەنە ئەپلىشىپ قالغان، ئۇ ئىش-
 لار ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلىدىن كۆتۈرۈ-
 لۈپ كەتكەنىدى. بۈگۈن ئۇلار يەنە تې-
 لپۈزۈردىكى سېرىق چاچلىق قىز تۈپەي-
 لى ئۇرۇشۇپ قالدى. ئەمما بۇ قېتىم بۇ-
 رۇنقىغا قارىغاندا قاتتىقمىراق ئۇرۇشتى،
 شۇڭا ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلى قاتتىق
 ئازار يېدى.

نادىر ئەنە شۇنداق كۆڭۈلىسىز ئەس-
 لىمىلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنچە
 ئۇيغۇرغا كەتتى.

* * *

ئەتىسى ئەتىگەندە نەزەر - خوتۇن
 ئىككىسى ئون - زۇۋانسىز ھالدا ئولتۇرۇپ
 چاي ئىچىشتى. نادىر ئىشقا بارىدىغان چاغ-
 دىمۇ ئون - تىنسىزلا ئىشىكتىن چىقتى.
 ئۇلار ھەر كۈنى ئۈچ ۋاق تاماققا بىرگە
 بولاتتى - يۇ، ئىزۇنئارا گەپلىشەشەيتتى.
 بۇنداق ئەھۋال بىرنەچچە كۈن داۋاملاش-
 قاندىن كېيىن، ئاخىرى تۇمارگۈل بۇنىڭغا
 چىدىمىدى. ئۇ ئېرىنىڭ مۇددىئاسىنى
 بىرەر ھەرىكەت بىلەن سىناپ كۆرمەكچى
 بولدى. ئېرى ئىشقا كەتكەندىن كېيىن

كەلدى. نادىر ئىشىتىن كىلىپ ئۇدۇل ئۆي-
 گە كىرىپ كەتتى. بۇنى تۇمارگۈل كۆرۈپ
 تۇردى. نادىر ئىشىكىنى ئېچىپ ئۆيگە كىر-
 دى - دە، تۇمارگۈلنىڭ ئۆيىدە يوقلۇقىنى
 بىلىپ بىر ئاز جەددىلىشىپ قالدى. ئۆيگە
 يەنە بىر قېتىم ئىنچىكىلەپ قاراپ چىقتى،
 ئايالى ئىشىلىتىپ كىلىۋاتقان بەزى نەرسى-
 لەر كۆزىگە چېلىقىمىدى. ئۇ ياندىكى ئۆي-
 گە كىرىپ كىيىم ئىشىكىنى ئېچىۋېتىپ،
 ئايالىنىڭ كىيىملىرى يوق بولۇپ چىقتى.
 شۇ ئەسنادا ئۇ كارىۋاتنىڭ بېشىدا بىر
 چاماداننىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى.
 چاماداننىڭ ئېغىزى ئوچۇق ئىدى. نادىر
 يېقىن بېرىپ قاراپلا ئۇنىڭ ئىچىگە نېمە
 قاچىلانغانلىقىنى بىلدى. ئۇ بۇنىڭدىن
 تۇمارگۈلنىڭ كېتىشىگە تەييارلانغانلىقىنى،
 لېكىن تېخى كەتمىگەنلىكىنى چۈشەندى.
 ئەمما ئايالىنىڭ كەتمەكچى بولغان تۇرۇق-
 لۇق يەنە نېمە ئۈچۈن ئۆزى كېلىشتىن
 بۇرۇن كەتمىگەنلىكىنى چۈشەنەلمىدى،
 ئۇ ئايالىنىڭ زادى قانداق ئويۇن ئوينى-
 ماقچى بولغانلىقىنى بىر كۆرۈپ باقماقچى
 بولدى - دە، مېيىقىدا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ
 تاماكا ئورنىدى. ئۇ تاماكا چەككەچ بىر
 پەس خىيال سۈرگەندىن كېيىن، ئاخىرى
 بۇ ئىشقا پەرۋا قىلماسلىق قارارىغا كەلدى.
 نادىر قولىدىكى ئۆچۈپ قالغان
 تاماكا قالدۇقىنى كۈلدانغا تاشلىدى - دە،
 ئىشىكتىن چىقتى. ئۇ ئالدى بىلەن چۈش-
 لۈك تاماق يەۋالماقچى بولۇپ، ئۇدۇل
 قورۇنىڭ چوڭ دەرۋازىسى يېنىدىكى ك-
 چىك ئاشخانىغا قاراپ ماڭدى. تۇمارگۈل
 بۇنى دېرىزىدىن كۆرۈپ يۈرىكى قارت
 قىلىپ قالدى. چۈنكى ئۇنادىر مېنىڭ ئۆيىدە
 يوقلۇقىمنى، چاماداننى كۆرۈپ جەددىلى-

شىدۇ، مېنى ئىزدەپ قوشنىلاردىن سۇرۇش-
 تۇرۇپ كۆرىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. نادىر-
 نىڭ بۇنداق پەرۋاسىزلىقى ئۇنىڭغا قاتتىق
 ئەلەم قىلدى. ئەمدى ئۇنىڭغا ئېسىرنىڭ
 ئاشخانىدىن چىقىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشتىن
 باشقا ئامال قالمايغانىدى. ئۇ پات - پات
 سائىتىگە قاراپ قوياتتى، ۋاقىت ئۇنىڭغا
 ناھايىتى ئاستا ئۆتۈۋاتقاندا ك تۇيۇلۇپ،
 ئىچى تىتىلىپ كېتىۋاتاتتى.
 نادىر تاماق يەپ بولۇپ ئۆي تەرەپ-
 كە قاراپمۇ قويماي ئۇدۇل ئىدارىسىغا
 قاراپ يول ئالدى. بۇنى كۆرۈپ تۇمار-
 گۈلنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلدى.
 ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلىۋېتىشتىن ئۆزىنى
 ئاران تۇتۇۋالدى. ئەگەر يېنىدا ئادەم
 بولمىغان بولسا، يىغلاپ تاشلىغانمۇ بو-
 لاتتى. ئۇ، مەن سەزگۈر ئايالىمەن، ئىش
 ئويلىغىنىمدەك بولدى، ئۇنىڭ كۆڭلىدە
 مەن يوق، دەپ ئويلىدى. ئۇ ئېسىرنىڭ
 قارىسى يىتىكچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن
 سەيپىڭنىڭ دۈكىنىدىن چىقىپ يەنە ئۆيگە
 يېنىپ كىردى، ئاندىن كارىۋاتقا ئۆزىنى
 تاشلاپ، ئۇن سېلىپ يىغلىۋېتىشتى، ئۇ
 كارىۋاتتا يېتىپ نۇرغۇن نەرسىلەرنى خ-
 يالىدىن ئۆتكۈزدى. ئەمدى چامادانغا
 قاچىلانغان نەرسىلەرنى ئۆز جايىغا قويۇپ،
 ئېسىرنى بۇرۇنقىدەكلا كۈتۈپ ئولتۇرسۇنمۇ؟
 ياق، ئېرى ئۇنىڭ مەقسىدىنى چۈشەنمىپ
 بولدى، چۈشەنمىپ تۇرۇپ پەرۋا قىلمىدى.
 شۇنداق تۇرۇقلۇق بۇ ئىشقا ئۇنىڭ غۇرۇ-
 رى قانداقمۇ يول قويالىسۇن! شۇ پەيتتە
 تۇمارگۈلنىڭ كۆڭلىگە بىر ئوي كەلدى.
 ئۇ ئېرى ئىشىتىن چۈشىدىغان چاغ بولغى-
 چە ساقلاپ تۇرماقچى بولدى، بۇ ئۇنىڭ

ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە تۇمارگۈل قىزىنى يەردە قويۇپ:

— قىزىم، سەن مۇشۇ يەردە ئويىناپ تۇرغىن، مەن ئۆيگە كىرىپ چىققاي، ئاندىن ئىككىمىز چوڭ ئاناڭنىڭ قېشىغا بارىمىز، جۇمۇ، — دېدى.

— بەك ياخشى بولدى، بەك ياخشى بولدى، چوڭ ئانامنى بەك كۆرگۈم كەلدى، — دېدى قىزچاق خۇشال بولۇپ، — دادامىز بايامدۇ؟

— داداڭ سىرتقا خىزمەتكە كېتىپ قاپتۇ، كەلگەندىن كېيىن بارىدۇ، — دېدى تۇمارگۈل ئۆي تەرەپكە كېتىۋېتىپ.

تۇمارگۈل ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن دېرىزە ئالدىغا كېلىپ ئېرىنىڭ يولىغا قارىدى، ئېرىنىڭ قارىسى كۆرۈنمىگەچكە چاماداننى ئالدى — دە، ئىشىكىنى تاقاپ ھويلىغا چىقتى. قىزى بەخىرامان ئويىناپ ئولتۇراتتى. ئۇ قىزغا قاراپ جىمجىت تۇرۇپ قالدى. ئۇ كۆرۈنۈشتە قىزىنىڭ دىققىتىنى بۇزۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن قاراپ تۇرغاندەك قىلىنىپ، ئەمەلىيەتتە ئېرىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ۋاقىتنى قەستەن ئۇزار- تىۋاتاتتى. شۇ چاغدا قىزى ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— ماڭە، ئاپا، قاراپ تۇرىسەنغۇ، چوڭ ئانامنىڭ قېشىغا تېزىرەك بارايلى، — دېدى ئانىسىنىڭ پېشىنى تارتىپ.

تۇمارگۈل قەدەملىرىنى ئاستا يۆتكەپ ۋېتىپ سائىتىگە قارىدى، ئېرىنىڭ ئىشىكتىن چۈشىدىغان ۋاقتى ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى ھېسسىياتىنى تىل بىلەن تەسۋىرلەپ بەرگەلى بولمايتتى. ئەگەر شۇ مىنۇتلاردا ئېرى ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالسا، قانداق باخشى

ئۈچۈن ئەڭ ئاخىرقى پۇرسەت ئىدى. ئېرى ئىشتىن چۈشۈپ ھويلىغا قەدەم باسقان چاغدا، تۇمارگۈل چاماداننى كۆتۈرۈپ ھويلىدا ئېرى بىلەن دوڭدوڭلايدۇ، ئەگەر ئېرى ئۇنىڭدىن ئۇپۇ سوراپ يولنى توسۇپ تۇرۇۋالسا، ئازراق ناز قىلىپ قويۇپ ئۆيگە يېنىپ كىرىدۇ، مۇبادا ئېرى ئۇنىڭ بۇ ئىشىغا يەنىلا پەرۋا قىلمىسا، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيانقى گۇمانىنى ئىسپاتلىغان بولىدۇ. ئۇ بۇلارنى ئويلاۋېتىپ، كېيىنكى ئاق، زەتنىڭ يۈز بېرىپ قالماسلىقىنى خۇدادىن تىلىدى ۋە بۇنى يەنىمۇ ئىچكىرىلەپ ئويلاشقا جۈرئەت قىلالىدى. تۇمارگۈل بۇنداق كۆڭۈلسىز خىياللاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پېشىنى پۈركەپ يېتىپدۇ، بىراق يا ئۇيقۇسى كەلمىدى، يا خىيالىنى باشقا بىر ئىشقا يۆتكەپ يەلىدى. ئۇنىڭغا بىر مىنۇت بىر كۈن دەك، بىر سائەت بىر يىلدەك تىرىيۈلۈپ كېتىۋاتاتتى. مەيلى نېمىلا بولسۇن ئاخىرى ئۇ بارلىق ئازابلارغا بەرداشلىق بېرىپ، ئۈچ يېرىم سائەتنى ئۆتكۈزدى. شۇ پەيتتە تۇمارگۈل ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى، چۈنكى تىۋوت ياشلىق قىزى راھىلە بالىلار باغچىسىدا ئىدى، ئۇنى دەرھال ئەكىلىۋالسا بولمايتتى. ئېرىنىڭ ئىشتىن قايتىپ كېلىشىگە بولسا ئاران يېرىم سائەتلا ۋاقىت قالغانىدى. ئۇ ئالدىراپ تىنىپ باغچىسىغا قاراپ ماڭدى.

تۇمارگۈل بالىلار باغچىسىغا بارغاندا، قىزى ئىشىك ئالدىدا ئانىسىنى كۈتۈپ تۇراتتى، ئۇ ئانىسىنى كۆرۈپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى. ئانىسى ئۇنى باغرىغا چىڭ باستى. دە، كۆتۈرۈپ ماڭدى.

بولاتتى - ھە!

تۇمارگۈل ئاپتوبۇس بېكىتىگە بەكمۇ تەستە يېتىپ باردى، ئۇنىڭ بەدەنلىرى بوشىشىپ ئاپتوبۇسقا چىققۇدەك ھالى قال-مىغانىدى. شۇنداقتىمۇ بارلىق كۈچىنى بىغىپ ئاپتوبۇسقا چىقتى. قىزىنى بولسا يېنىدا تۇرغان بىر كىشى كۆتۈرۈپ ئاپتوبۇسقا چىقىرىپ قويدى. ئۇ ئۆي تەرەپكە ئاخىرقى قېتىم مەيۈسكىنە نەزەر تاشلىدى. دە، كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئالدى. ئۇ، مەن سەزگۈر ئايالىمەن، ئويلىغىنىمىدەك بولدى، ئەمدى ھەممە ئىش تۈگىدى، دەپ ئويلىدى.

* * *

ئاردىن ئىككى ئاي ئۆتتى. بۇ ئىككى ئاينى تۇمارگۈل بىر خىل تىت-نىتىلىق، ئىنتىزارلىق ئىچىدە ئۆتكۈزدى. ئۇ نادىرنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ تۇرۇۋاتسىز كېلىپ قېلىشىغا ئىنتىزار بولاتتى، لېكىن ئۇنىڭ «خېتىڭنى ئال» دەپ تۇرۇۋېلىشىدىن قورقاتتى. شۇنداقتىمۇ تۇمارگۈل ئېرىنىڭ ھەقىقىي مۇددىئاسىنى ئېنىقراق بىلىپ بېقىش ئارزۇسىدا بىرنەچچە قېتىم ئېرى ئۆتىدىغان يوللارنى پايلايمۇ باقتى. بىراق، قېرىشقان دەك بىرەر قېتىم بۇنداق پۇرسەتكە ئېرىشەلمەي قايتتى.

بىر كۈنى تۇمارگۈل كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكتى - دە، ئاپتوبۇسقا چۈشۈپ، ئۇدۇل ئېرى ئىشلەيدىغان ئىدارىنىڭ يېنىدىكى ماگىزىنغا كەلدى. بۇ، ئىشتىن چۈشۈشكە ئاز قالغان چاغ بولۇپ، نادىر ئىشتىن چۈشكەندە مۇشۇ ماگىزىننىڭ ئالدىدىن ئۆتەتتى. تۇمارگۈل مۇشۇ يەرگە كېلىپ ساقلاپ تۇرۇشنى نېمىشقا بۇرۇندىراق ئويلىمىغان بولغىنىدىم، دەپ ئويلىدى

ئىچىدە. ئۇ دېرىزىدىن ئېرى ئۆتىدىغان يولغا كۆز ئۆزمەي قاراپ تۇردى. ئالاھەزەل يېرىم سائەت ئۆتكەندە، نادىر راستتىنلا ماگىزىننىڭ ئالدىغا قاراپ كەلدى. تۇمارگۈل ئۇنىڭ ئۆزىگە تونۇش بولغان ئاشۇ ساللاپەتلىك قامىتىنى، سالماق، ئەمما مەزمۇت قەدەم ئېلىشىلىرىنى كۆرۈپ، يۈرىكى دۇپۇلدەشكە باشلىدى، ۋۇجۇدىنى گويا ئېرى بىلەن كۆرۈشمىگەنلى ناھايىتى ئۇزاق يىللار بولغاندەك بىر-خىل تەلپۈنۈش، سېغىنىش سېزىملىرى قاپلىدى. ئۇ پايلاپ تۇرۇپ نادىرنىڭ ئالدىدا يەردىن ئۇنىڭدەكلا پەيدا بولدى. ھەر ئىككىسى بىر-بىرىگە تىكىلىپلا قېلىشتى، بولۇپمۇ نادىر بۇنداق تاسادىپ چىلىقتىن قېتىملا قالدى.

تۇمارگۈل بۈگۈن ناھايىتى پۇزۇر ياسانغانىدى. ئۇ ئۇستىگە تەڭگە گۈللۈك، تېگى يېشىل گىرىپ كۆڭلەك كىيىگەن بولۇپ، بەلبېغىنى چىڭ تارتىپ باغلىشىدىن كۈتۈرۈلۈپ چىققان كۆكسى، ساغىرىسى، يەلكىلىرىدە يېپىلىپ تۇرغان دولقۇنسىمان سارغۇچ چاچلىرى ئۇنىڭغا تېخىمۇ نازا كەت بېغىشلىغانىدى. شۇ پەيتتە نادىرنىڭ قەلبى تۇمارگۈلنى دەسلەپ كۆرگەن ۋاقتىدىكىدەك بىرخىل ئوتلۇق مۇھەببەت بىلەن لاۋۇلداپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ دەرھال ئېسىنى يىغىپ، ئالدى بىلەن گەپ باشلىدى:

— بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ ئەمما تۇمارگۈل ئۆزىنى ناھايىتى تەمكىن تۇتۇپ تۇراتتى.

— ئازراق بىر نەرسە ئالاي دەپ كەلگەنىدىم، — قىسقىلا جاۋاب بەردى تۇمارگۈل.

لەرىگە قانماستىن سۆيىدى. ئۇ گەرچە بۇ ئىشتىن ھەيران قالغان بولسىمۇ، قىزنى كۆرۈپ قەلبىدىكى بىئاراملىق، تىت-تىتلىق يوقاپلا كەتكەنىدى.

ئەسلىدە تۇمارگۈل «راھىلە ئاغرىپ قالدى» دەپ يالغان ئېيتىپ قويغانىدى. ئۇ مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق نادىرنى ئالداپ، ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىش، ئاندىن بىر ئامال قىلىپ ئېرى بىلەن بىللە ئۆيىگە قايتىپ كېتىشنى كۆڭلىگە پۈككەندى.

شۇ پەيتتە ئۆيىدىن تۇيۇقسىز تۇمار-گۈلنىڭ ئانىسى چىقىپ قالدى - دە، ئىتتىك كۈيىۋىغلىنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام قىلدى، ئاندىن:

— ئوبدان تۇردىلىمۇ بالام، سەپەرنىڭ خەتىرى يوق دېگىلى بولمايدۇ، خۇداغا شۈكۈرى، تىنچ، ئامان كەپلا، دېدى.

نادىر بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھەيران قالدى. ئەسلىدە تۇمارگۈل ئانىسىغا: «نادىر يىراق بىر ناھىيىگە خىزمەتكە كېتىپ قالدى، ئۇ كەلگەچە سىلەر-نىڭ قېشىڭلاردا تۇراي دەپ كەلدىم» دەپ قويغانىدى.

نادىر ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ئىسلاجىسىز ئىككى سائەتتەك ھايال بولدى. چۈنكى قېيىن ئانا كۈيىۋىغلىنىنىڭ «ھاردۇقى» نى چىقىرىش ئۈچۈن خېلى ۋاقىت قازان-چۈمۈچ بىلەن ھەپىلەشتى. نادىر مۇ قىزىغا ئېلىپ كەلگەن نەرسە - كېرەكلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. شۇنىڭ بىلەن نادىر راستتىنلا سەپەردىن كەلگەندەك بىر ھالەت شەكىللەندى.

تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن،

نادىر تۇمارگۈلنىڭ قوللىدىكى سومكىغا قاراپ قويدى - دە، يەنە سورىدى: — راھىلە ياخشىمۇ؟ سالامەتلىكى قانداق؟

تۇمارگۈل پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتتى:

— ئۆزىڭىز ھېچ ئىشتىن خەۋەرسىز بەخىرامان ئويىناپ يۈرگەن بىلەن ھەممە چاپانى مەن تارتىۋاتىمەن، بالا ئاغرىپ قالدى، بىرنەچچە كۈندىن بېرى قىزىپ ياتىدۇ، بار ئامالنى قىلىپ باقتىم، ساقايىمىدى، چۈشتىن كېيىن دوختۇرخانىغا ئاپىرايمىكەن دەيمەن.

نادىرنىڭ يۈرىكى قارت قىلىپ قالدى. ئۇ، قىزىغا بەك ئامراق ئىدى، قىزىمۇ دادىسىغا ئامراق ئىدى. نادىرنىڭ مۇشۇ ئىككى ئاي ئىچىدە قىزىنى بەك كۆرگىسى كەلگەنىدى. قىزىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ كەسكىن ھالدا:

— تۇمارگۈل، سەل تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن سىز بىلەن بالىنى كۆرگىلى بارىمەن، - دېدى - دە، ئالدىراپلا ماڭىزىغا كىرىپ كەتتى.

نادىر ھايال ئۆتمەي ماڭىزىدىن قىزىغا تاتلىق - تۇرۇم، ئويۇنچۇق قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ چىقتى - دە، تۇمارگۈل بىلەن بىللە قېيىن ئانىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

نادىر قېيىن ئانىسىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ ھەيرانلىق ئىچىدە تۇرۇپ قالدى. چۈنكى قىزى راھىلە ئىشىك ئالدىدا بەخىرامان ئويىناپ يۈرەتتى. ئۇ دادىسىنى كۆرۈپ ئالدىغا ئوقتەك يۈگۈرۈپ كەلدى. نادىر قىزىنى دەس كۆتۈرۈپ باغرىغا چىڭ باستى، يۈز كۆز-

تۇمارگۈلنىڭ ئانىسى قاچا-قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى. تۇمارگۈل بولسا ئازراق بىر نەرسە يەپ قويۇپلا داستىخاندىن قوپۇپ كەتكەن، ھا-زىر ياتاق ئۆيىدە نېمىدۇر بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتاتتى.

شۇ پەيتتە نادىرنى ھاڭ-تاڭ قال-دۇرىدىغان يەنە بىر ئىش يۈز بەردى:

— ھازىر ماڭمىدىغان بولدۇق، سەل توختاپ تۇرۇڭ بالام، نەرسە-كېرەكلىرىنى ئېلىۋالاي،— تۇمارگۈل بۇ گەپنى قەستەن شۇنداق يۇقىرى ئاۋازدا ئېيتتىكى، ئۇنىڭ بۇ سۆزى ئاشخانىدىكى ئانىسىغا ئاڭلىنىپلا قالماستىن، خىيال سۈرۈپ ئول-تۇرغان نادىرنىمۇ چۆچۈتۈۋەتتى. نادىر ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى-دە، ياتاق ئۆي تەرەپكە قاراپ قويۇپ ئاستا ھويلىغا چىقتى، ئۇنىڭ قىزىمۇ دادىسىغا ئەگىشىپ سىرتقا قاراپ يۈگۈردى. بۇنى تۇيۇپ تۇرغان ئانا يۇيۇۋاتقان قاچىلىرىنى قويۇپ، قولىنى پەشتامسىغا سۈرتتى-دە، چىقىپ دېدى:

— بىردەم ئولتۇرۇپ ماڭساڭلارمۇ بولاتتى، بالام، بوپتۇ، ئايرىلىشىڭلارغىمۇ بىرنەچچە ئاي بولۇپ قالدى ئەمەسمۇ، ئۆيۈڭلەردە ئىشلارمۇ يىغىلىپ قالغاندۇ، شۇڭا ئالدىرىغانسىلە، ئۇنداق ئۇزاق يوقاپ كەتمەي پات-پات كېلىپ تۇرۇڭلار. ئانا كۈيىۋوغلىنى دەرۋازىنىڭ ئالدى-غىچە ئۆزىتىپ چىقتى، ئۆي تەرەپكە قا-راپ قىزىنى ئالدىراتتى:

— چاققان بول قىزىم، نادىراخۇن

سېنى ساقلاپ تۇرىدۇ. تۇمارگۈل ئۆيىدىن چىققاندا نادىر قىزىنى يېتىلەپ ئاللىقاچان ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ تۇرغانىدى. تۇمارگۈل ئېرىگە يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن چامادانى كۆتۈرۈپ يۈگۈرگەندەك تېز ماڭدى. ئۇ ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ بېكەتكە كېلىشى بىلەنلا ئاپتوبۇس كەلدى.

ئۇلار ئاپتوبۇسنى سىناپ-سۆز قىلىشىمىدى، پەقەت ئاپتوبۇس ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىغاندىلا، ئاندىن نادىر چامادانى قولىغا ئالدى. تۇمارگۈل قىزىنىڭ قولى-دىن يېتىلەپ ئاپتوبۇستىن چۈشتى. ئۇلار ئۇن-تىنىسىز ئۆيگە كىرىشتى. ئۆيگە كىر-گەندىن كېيىن، تۇمارگۈل ئالدى بىلەن چامادانى ئاچتى-دە، ئىچىدىن بىر يۈ-رۈش ئاتكىرىتىكىلارنى ئالدى ۋە:

— ئۆتكەندە مەن خاتا قىلىپتىمەن. ھەركىمنىڭ ئۆز ئالدىغا قىزىقىشى بول-دىغانلىقىنى خىياللىمىغا كەلتۈرمەپتىمەن. مانا، ئېلىمىڭ. بۇنى بازاردىن مىڭبىر مۇشەققەتتە ئىزدەپ تاپتىم. بۇ بىر تۆلەم بولۇپ قالسۇن، بۇنى ئۆزىڭىز ئۆيىنىڭ خالىغان يېرىگە تىزىپ قويۇڭ،— دەپ ئاتكىرىتىكىلارنى ئېرىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. نادىر ئاتكىرىتىكىلارنىڭ يىرتىۋېتىل-گەن ئاتكىرىتىكىلارغا ئوخشاش ئىكەنلىكى-نى بىلدى.

ئۇلار بىر-بىرىگە نىكىلىپ قاراش-تى. ھەر ئىككىسىنىڭ چىرايلىرىدا يېقىم-لىق تەبەسسۇم چىلۋىلەندى.

ئىككى نەسىر

ئۆزۈمنى كەچۈرمەيمەن

— دوستۇم، سەن يەنە خاتا قىلدىڭ.
 — راست ئېيتسەن، ئاغىنە، مەن تۇنۇگۇن مەست ھالدا ئۆز ساۋاقدىشىمنى ئۇرۇپ قويۇپتەن، مەن ئەمدى ئۆزۈمنى كەچۈرمەيمەن، مانا ئىمىپاتى، — دوستۇمغا بىلىكىمدىكى كۆيۈك تاتۇقلىرى ئارىسىدىكى ئەمدىلا تاماكا چوغى بىلەن كۆيدۈرۈلگەن يېڭى كۆيۈك يارىسىنى كۆرسەتتىم. دوستۇم مەنۇنلۇق بىلەن مۇرەمگە قېقىپ قويدى. بىر مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى.

— سەن زادىلا تۈزەلمەيدىكەنەن، قويساڭچۇ سېنى، — ئاقكۆڭۈل ئاغىنەم مېنى تاشلاپ كېتىپ قالدى.

— ئەمدى ئۆزۈمنى قەتئىي كەچۈرمەيمەن، باشقا ئادەم بولسىغۇ مەيلى، مەستلىكتە ئۆز ئانامنى ئۇرۇپ قويۇپتەن، — مەن بىلىكىمنى ئاچتىم، — ۋوي، بۇ چوغى نەگە ياقسام بولار؟! بىلەكلىرىمدە بىر تال يارا پاتقۇدەكمۇ جاي قالماپتۇ ئەمەسمۇ.

دوزاختىن قوغلانغان ئادەم

مەن دوزاخنى كۆردۈم. ئۇ يەر مېنى كېرەك قىلمايمىش. نېمە دەيدۇ دېمەمسىلەر: سەن دوزاخ ئوتىغا تۇتۇقمۇ بولالمايسەن. ئۇ يەر كېرەك قىلمىسا قانداق قىلاي؟!

جەننەتكە كىرىشكە ئېغىرلىقىمىز توشىمىدى.

مەن تېڭىرىقىمدا ھالدا كىشىلەر ئارىسىغا كەلدىم، بۇ يەردە تاش، كېسەك، مۇشت،

پەشۋا ئارىسىدا قېلىپ، بېشىمنى قۇچاقلاپ، پۈتۈمنى ئىختىيارىغا قويۇۋېتىپ، تازا قېچىپتەن. نەلەرگە يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانلىقىم ماڭا نامەلۇم. تۇيۇقسىز ئالدىمدا گۈر-

جەك كۆتۈرۈۋالغان بىر توپ كىشى پەيدا بولدى، نېمىشقىدۇر، ئۇلار بىر-بىرىنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ ئورا كولىشىۋاتاتتى. بۇ ھەرىكەت شۇنچە سىرلىق، شۇنچە تېز ھەم

شۇنچە يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. بىر پەستىن كېيىن ئورەكلەر كولىنىپ، كىشىلەر بىر-بىرلەپ يىقىلدى. مەن يۈگۈرۈشتىن توختاپ قالدىم. قىسقىسى، ئورەكلەر يولۇمنى

توسۇپ قويغانىدى. قىزىق ئىش، ئورەكلەر يىقىلغانلار قوللىرىنى چىقىرىشىپ، ئۇ يەردىن مىڭ نەسلىكتە يول تېپىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ پۈتلىرىدىن تارتىپ ئۆزى يىقىلغان ئورغا

موللاق ئاتقۇزغىلى تۇردى. مانا... ئورەكلەر ئادەملەر بىلەن تولدى. مەن يول ئېچىپ غانلىقىمدىن خۇش بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئورەكتىن چىقىپ تىزغان قول، پۈت ۋە باش-

كۆزلىرىگە دەسسەپ، ئالغا قاراپ يۈگۈرۈۋەردىم...

مەستۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

ئەرکەن نىزامى

بولاقلاردىن ئوخچۇيدۇ سۆيگۇ

نەۋرەمگە

بىر كەلىمە سۆز

خۇش كەپسىز مېھمانىم، تارتىنماڭ زىنھار،
مېھماندوست يۇرتۇمنىڭ ئەمەس كۆڭلى تار.
تاپالماس بۇ يەردە بايلىق، پۇل - پۇچەك،
ئەل سۇنغان بىر يۇتۇم چايدەك ئېتىبار.

دۇنيانىڭ سىمى كۆپ، ھىكمەتلىرى كۆپ،
كۈلكىسى مىسقالچە، كۈلپەتلىرى كۆپ.
بەختكە ئىمىلداش بەختسىزلىك ھەم،
گۈل تېرىپ بەزىدە ئورنۇلدىم چۆپ.

بايلىقتىن تىكلەنگەن ئابروي - ئاتاقنى
خەس - چاۋا ئورنىدا كۆرەر زېمىن بۇ.
مەرىپەت - سەنئەتكە پەرۋانە گوياء،
ئىناقلىق - دوستلۇقنى سۆيەر زېمىن بۇ.

شادلىقىم ھۆكۈمران قايغۇغا بۇ دەم،
ئىز بېسىپ تۇرغاندا تىرەپ نەۋرەم پۇت.
ياش ئەمەس، كۆزۈمدە كۈلكە ئۇچقۇندار،
تىلەيمەن تىز پۈكۈپ سەبىيلەرگە قۇت.

بۇلاقلار سۇ ئەمەس سۆيگۇ چاچىدۇ،
ھەر سەھەر بۇلىمۇلار تۈكەر گۈلگە سىمى.
ئوينىشىپ مەجنۇننى ئەگكەن شامالىمۇ
بىر شېرىن سۆيگۇنىڭ ئىلكىمگە ئەسىمى.

قاراڭغۇ تۈنلەردە باردۇر چىرىغىم،
تولۇن ئاي، نۇرۇڭنى ئۆزگىلەرگە بەر.
بالىسىز ئۆيلەردە دۇئا - تىلاۋەت،
مۇڭلۇق ئەللەيلەرگە تەشنا شۇ قەدەر.

ئۇنۇتماڭ بۇ يەرنى، قەدەھ سۆزۈم شۇ،
سىز ئۇچۇن ساھىبىخان شەھەر ھەم سەھرا.
ئۇنۇتماڭ، يۇرتىڭىز ئەسلىدە مۇشۇ،
ھەر چىمىدىم توپىسى سىزگە تۇتتيا.

قايرىلىپ قارايمەن ئۆتكەن ئۆمرۈمگە،
قالدىمۇ ئىزىم دەپ، ئۇچتىمۇ ياكى.
ۋاپاسىز سۆيگۈدەك ئۆرتەپ كۆڭۈلنى،
تاڭدىكى شەبنەمدەك كۆچتىمۇ ياكى.

خوشلىشىش

توشۇپ ۋاقتى جەڭچى يىگىتىنىڭ،
ئالدى قىسمىدىن قايتىش بۇيرۇقى.
ئەزىز ئىدى ئاڭا بۇ يەرنىڭ
قوينى باھار، سىمداش تۇپرىقى.

ياق، ئەنە يانماقتا ھۇجرامدا چىراغ،
نۇرىدا يالتمار ئۇلانغان يوللار.
بۈگۈندىن نەۋرەمنىڭ ئەتىسى پارلاق،
دېمەككى بۇ يوللار ئۈزۈلمەس يوللار.

سۇرتۇپ كۆزدىگە ئېزگۈ تۇپراقنى،
دېدى يىمگىت ، خۇش گۈزەل ماكان.
ئۇنۇتماسمەن سېنى چوپان قىز،
ئۇنۇتماسمەن سېنى تاغ، ئورمان.

چاقىرىپتۇ مېنى گۈل يېزام
يېڭى چېلىش قايناملىرىغا.
ئۇچرىشامىز جەڭچى دوستلىرىم،
ئەتىمىزنىڭ بايراملىرىدا.

ئايرىلساممۇ قىسمىدىن بۈگۈن،
تەپكىمدە قول، باغلاقمىق بېلىم.
قوغداش ئۈچۈن گۈل باھارىڭنى،
جەڭچى ئوغلۇڭ تەييار ۋەتىنىم.

ئاخىرقى رەت ئاينى قولتۇقلاپ،
ياماشتى ئۇ خادا تاشلارغا.
تاغلار ئويغاق، جەڭچى كېزەر جىم،
تولۇپ كۆزى ئىسسىق ياشلارغا.

ئەنە تونۇش پولات ئىستېھكام،
گەمبەردە چىراغنىڭ نۇرى.
دۇلقۇنلىنىپ تارايدۇ ئاستا
چېگرا كۈيى — جەڭچى غۇرۇرى.

كۈننى ئايغا، ئاينى يىللارغا
ئۇلمىغان ئۇ مۇشۇ تاغلاردا.
چەكسىز دالا، قارلىق يوللارنى
ئوخشىتاتتى گۈزەل باغلارغا.

سايىرا

ئاتالدىڭ ئەل ئارا چولپان، چىمەننىڭ بۇلبۇلى، سايىرا،
نازاكەت باغىنىڭ خۇش بۇي پۇراقلىق بىر گۈلى، سايىرا.

جاھان سەھنىمىدە مېھرۇ - مۇھەببەتتىن شەرەپ تاپتىڭ،
سېنى گۈلشەندە سايىراتقان ئىسلاھات يولى، سايىرا.

كۆزۈڭ چولپان، چېچىڭ بوستان، يېقىملىق ناز - كەرەشمەڭ بار،
بولالماس سەن كەبى زىلۋا پەرىلەرنىڭ بويى، سايىرا.

ئىشىق سەۋداسىدا گۈلخان ۋاپادار ھەر يىمگىت قەلبى،
ئالۇر ئىلھام جامالىڭدىن غەزەلخاننىڭ دىلى، سايىرا.

جۇلالىق گۈلچىمەن دوپپاڭ زىبا بەستىڭگە زىننەتتۇر،
رەشىك ئەيلەپ تۇتار كۆكتە تولۇن ئاينىڭ خۇيى، سايىرا.

ئىپپار چاققانمۇ مەڭزىڭگە، ناۋات قوشقانمۇ لەۋزىڭگە،
گۈزەل ناخشىڭ بىلەن ناۋات يىمگىت - قىزلار توپى، سايىرا.

قانائاتلانغان قىران قۇشسەن ئەزەلدىن كۆككە تەلپۈنگەن،
سېنى باشلايدۇ ئىمقالغا قۇياش — ئاپتاپ يولى، سايرا.

جاراڭلات مەڭگۈ ناخشاڭنى، بىلىپ قويسۇن جىمى ئالەم،
كۈيۈڭگە دولقۇنى تەڭكەش ئىلى، تارىم سۈيى، سايرا.

گۈلسۈم نىياز

ئىككى لىرىكا

ساھىلدا

ياشلىقم سىرلىرى ئامانەت سەندە،
ساھىلدار — سەن مېنىڭ ئەبەدىي كۈلكەم.

مەن بىلەن بىللە

بۇ كۆڭۈل نە كويىدا بىلىمدىم پەقەت،
سەن ھامان مەن بىلەن تۇرسەن بىللە.
قۇچاقلاپ تاڭلارنى، تاڭلارنى كۈتسەم،
سەن يەنە تۇرسەن مەن بىلەن بىللە.

بارىمەن گاھىدا دەريا بويىغا،
شاۋقۇنلار ئىچىدىن ئاڭلىنار ئۇنۇڭ.
ئېيتىسەن ئاجايىپ ناخشىلارنى سەن،
سۆيگۈگە ئورنىمىپ ئۆتىدۇ كۈنۈم.

توقايغا بارىمەن چىمەنلەر ئۈچۈن،
بۇلبۇللار سايرايدۇ، سايرايسەن دەرھال.
چۈشلىرىم سەتھىدە سېنىڭ كۆزلىرىڭ،
ھەمىشە بىللە بىز، نېچچۈكتۇر بۇ ھال.

ساھىلدا كەزگەندە قالار ئىزلىرىم،
سايىدەك قالمايسەن مېنىڭدىن ھەرگىز.
خىيالىم يىپىلىرى ئۈزۈلسە ئەگەر،
قالسىمەن تىكەندەك ئۈزۈملا يالغۇز.

خىيالىلار باغرىغا ئاتسام ئۆزۈمنى،
ساھىلدار، ئېسىمگە كەپقالدىڭ شۇدەم.
قۇمساقغۇ تۇپرىقنىڭ ئەزىزدۇر ماڭا،
بار ئۇندا ئىزلىرىم، بار ئۇندا كۈلكەم.

ساھىلدار — مەن سۆيگەن يېشىل كىمخايلار،
ياشاندۇم، قولدا بار ھاسا تايىقىم.
قەلبىمدە بىر دەريا سالىدۇ شاۋقۇن،
(لېكىن سەن شاۋقۇنسىز قالدىڭ ئايىغىم).

ئالدىمدا تۇرغاندەك قىلىدۇ بىراۋ،
يۈرىكىم تونىدى، بەلكى سۆيگىنىم.
چىرىلداپ كۈيلەيدۇ ئۇندا تومۇزغا،
يالتىراق مەنزىرە، مېنىڭ كۆرگىنىم.

دەريانىڭ كۈيلىرى ئەللىلەر مېنى،
بۇزغۇنلار ئوخشىدى چېچەكلىرىمگە.
يىپەكتەك شولمىلار، ياقۇت ياپىراقلار
سىيرىلىپ چۈشەكتە ئېتەكلىرىمگە.

سەبىدەك شادلىنىپ، سۆيۈندۈم شۇئان،
بۇندىكى ھەر نەرسە نەقەدەر كۆركەم.

بۈرەكلەر ئەمرىنى ئۆكەر بىر كۈنى
ئاتەشتەك باغرىنى ئاچقاندا ۋىسال.

سەن دەريا، سەن شاۋقۇن، سەن بىر
جۇشقۇن كۈي،
خىياللار ئىلكىدە بولمىن كۆپ لال.

ھەمدۇللا شېرىپى

كېلىن

خۇش پېئىل، كىبرىسى يوق، لاتاپەتلىك،
بۇلبۇلغا بولۇر ئەنداز شېكەر گەپلىك.
قېيىن ئاتا، قېيىن ئانىغا مېھرى ئاتەش،
ھەر ئىشتا چېچەن - چېپۈەر، قولى ئەپلىك.

توي كۈنى كەلدى كېلىن ۋەلسېمىتتە
ئوغلۇمنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشىپلا.
نەچچە جۈپ قىز - يىگىتلەر ھەمراھ ئىكەن،
ئەسسالام دېدى ئۆيگە كىرىشىپلا.

بېيىجىڭدا ئوقۇپ كەلگەن بىلىملىك قىز،
ئىشچىغا تېگەر مۇ دەپ غەم يەپتىمىز.
ۋالىيغا قۇدا چۈشمەك ئاسانىمۇ دەپ
بىكارغا ئوغللىمىزغا ۋاپىسىمىز.

خۇش كەپسىز دېدۇق موماي ئىككىمىز تەڭ،
ئالدىراپ ئۆي تۆرىدىن كۆرسەتتۇق جاي.
لېكىن قىز تەرك ئېتىپ ئولتۇرۇشنى،
دەملىدى ئۆز قولىدا بىر چەينەك چاي.

ئاي - يىللار ئۆتۈپ كەتتى بىر كۈندەكلا،
ئۆز ئارا ھۈرمەت گۈلى چېچەكلىشىپ.
رازىمەن قېرىلارنىڭ قۇچقىدا،
نەۋرىلەر ئويناقلاندى تېپىپچەكلىشىپ.

شاد - خۇرام، كۈلكە - چاقچاق، پاراڭ بىلەن،
بىر ئوبدان سۆھبەت قۇرۇپ ئولتۇرۇشتى.
چاققىنى نەچچە تەخسە گازىر، پۇرچاق،
خوشلىشىپ ئۆزى ئېيتىپ تارقىلىشتى.

نەمۇنە ئۆز ئىشىدا ئوغۇل - كېلىن،
چوڭلارنى كۈتۈشتىمۇ ئۈلگە ئۇلار.
يۇرت ئەھلى دەيدۇ، كېلىن شۇنداق بولسا
ئۆي دېگەن گۈلگە تولار، نۇرغا تولار.

قالدى قىز كېلىن بولۇپ ئۆيىمىزدە،
نە كېلىن پەرى - پەيكەر ھۈرى قالدى.
كۆكتىكى ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئاي ھەم،
سۈبھىدەم سۆھبەتلىنىش نۇرى قالدى.

۵۵۵۵۵۵ ت داۋۇت

چار پاقا بىلەن چار يىلان

(مەسەل)

دەريادا ئوينىغان بېلىقنى كۆرۈپ،
تۈگۈلدى قورسىقى ئوغىغا تولۇپ.

چار يىلان بۇشۇلداپ جاڭگالنى كېزىپ،
لوقما - يەم تاپالماي دەرياغا كېلىپ.

كۆڭلىمدە دېدى ئۇ: دەريادا بېلىق شۇڭغۇشۇپ ئازادە ئوينايدۇ سىلىق. ئويناشلار ئۇنىڭغا بولىدۇ ئوزۇق، ھېچ ئىشتىن غېمى يوق، توققۇزى تولۇق. مەن نىچۇن ئاشۇنداق يۈرمەيمەن سېمىز، تەڭرىنىڭ ئالدىدا بولمايمەن ئەزىز؟ مەن گۇناھ قىلغانىمۇ، نېمىشقا خۇدا، ئاشۇنداق بەختنى قىلمايدۇ ئانا؟ شۇ خىيال ئىلكىدە تولغىنىپ يىلان، ئاھ ئۇرۇپ تۇرغاندا قۇرالماي يىلان. چار پاقا سازلىقتىن كەلدى كۆركىراپ، دوست تارتىپ يىلانمۇ ماڭدى شۇرقىراپ. چار يىلان، چار پاقا شۇنداق كۆرۈشۈپ، مۇڭداشتى، يىمغلاشتى ھاردۇق سورۇشۇپ. چار پاقا دەردىنى تۆكتى كۆسۈلداپ، سېسىق گاز چىقىرىپ تىنماي پۇسۇلداپ؛ ئۇزۇن يىل سازلىقتا كۆركىراپ يۈردۈم، جاھاندا بارى-يوق سېسىقنى كۆردۈم. بەزىدە بېشىمغا چۈشتى نىجاسەت، خارلىنىپ ئاڭلىدىم تالاي ئاھانەت. بەزىدە ھاياتتىن ئۈمىد ئۈزۈمەن، ئاچلىققا پايلىماي قۇرت سۈزۈمەن. بېلىقلار ئوينىسا دەريادا ئۇزۇپ، ئاھ ئۇرۇپ يىمغلايمەن قورسىقىم كۆپۈپ، گەر خۇدا ياراتسا سېنىڭدەك ئۇزۇن، بېلىققا بەرمەيتتىم دەريادىن ئورۇن... دېگەندە چار پاقا يىلانغا قاراپ، شادلاندى گويكى ئىچكەندەك شاراب. تاپقاندا بېلىقنى يېيىش يولىنى چار يىلان نايىنقىلاپ سوزۇپ تىلىنى، سۆزلىدى: تۈگىدى مەندىكى تاقەت، ئەمدىمەن بېلىققا سالسەن ئاپەت. پاقىجان، كەل ئاداش، بىر نىيەتتە بىز، بېلىقنى قوغلىساق دەريادىن شەكسىز يۈرمەيمىز ئېچىرقاپ مۇشۇنداق ئورۇق؛

ئويناشنىڭ پۇرسىتى بولىدۇ تولۇق. بۇ دەريا بولىدۇ بىزنىڭ تەختىمىز، چېچەكلەپ گۈللەيدۇ چوقۇم بەختىمىز. بەللى، دەپ چار پاقا سەكرىدى خۇشال، ئاشىقلار گۈلشەندە تاپقاندا ۋىسال. ئىككىمى مۇشۇنداق ئېغىز يالىشىپ، مەڭگۈلۈك دوستلاشتى قەسەم باغلىشىپ. مەسلىھەت بويىچە يىلاننى پاقا كۈچىمىڭ بارىچە پۈۋىلدى راسا. يەل بىلەن يىلاننىڭ غەيرىتى ئاشتى، ئاچكۆزلۈك ھەۋىسى يامردى، تاشتى. بېلىقنى يالغۇزلا يېمەكچى بولۇپ، سۇلتانلىق تەختىگە مىنىمەكچى بولۇپ. ھوپ دېدى دەم تارتىپ پاقىمنى يۇتۇپ، كېرىلدى قىماردا ئالغاندا ئۇتۇپ. چار پاقا ئالدىنىپ كىردى قورساققا، شۇمىيەت قوغلىشىپ چۈشتى توزاققا. قاقشىدى - زارلىدى، ئاقتى كۆز يېشى، بولۇپ بەك بۇرۇختۇم ئايلاندى بېشى. ئەجەلنىڭ چاڭگىلى قىستىدى ئۇنى، ئاز قالدى تۇمشۇققا يېقىنلاپ جېنى. چار پاقا ئويلىنىپ تاپتى بىر چارە، قىلماقچى بولدى ئۇ يىلاننى پارە. پۈۋىلدى يىلاننى كۈچەپ - چىڭقىلىپ، پۇتىنى چىڭ تېرەپ راسا كېرىلىپ. پاقىدە يېرىلدى يىلان قورسىقى، پاقىغا كۆرۈندى ئاسمان بوشلۇقى. پاقىنى قىيىندى ئاچلىق ئازابى، ئۇلغايىدى يىلاننىڭ غەزەپ - پىغىنى. قىساسنىڭ ئوتىدا ئېتىلدى يىلان، پاقىغا يەم بولدى گۆشلىرى شۇئان. كېرىلىپ چار پاقا كۆككە قارىدى، يىلاننىڭ زەھىرى تەنگە تارىدى. توساتتىن پاقىنىڭ چەكچەيدى كۆزى، ئۆزگەردى تېخىمۇ قارىيىپ يۈزى.

كۆڭلىمدە دېدى ئۇ: دەريادا بېلىق شۇڭغۇشۇپ ئازادە ئوينايدۇ سىلىق. ئويناشلار ئۇنىڭغا بولىدۇ ئوزۇق، ھېچ ئىشتىن غېمى يوق، توققۇزى تولۇق. مەن نىچۇن ئاشۇنداق يۈرمەيمەن سېمىز، تەڭرىنىڭ ئالدىدا بولمايمەن ئەزىز؟ مەن گۇناھ قىلغانىمۇ، نېمىشقا خۇدا، ئاشۇنداق بەختنى قىلمايدۇ ئانا؟ شۇ خىيال ئىلكىدە تولغىنىپ يىلان، ئاھ ئۇرۇپ تۇرغاندا قۇرالماي يىلان. چار پاقا سازلىقتىن كەلدى كۆركىراپ، دوست تارتىپ يىلانمۇ ماڭدى شۇرقىراپ. چار يىلان، چار پاقا شۇنداق كۆرۈشۈپ، مۇڭداشتى، يىمغلاشتى ھاردۇق سورۇشۇپ. چار پاقا دەردىنى تۆكتى كۆسۈلداپ، سېسىق گاز چىقىرىپ تىنماي پۇسۇلداپ؛ ئۇزۇن يىل سازلىقتا كۆركىراپ يۈردۈم، جاھاندا بارى-يوق سېسىقنى كۆردۈم. بەزىدە بېشىمغا چۈشتى نىجاسەت، خارلىنىپ ئاڭلىدىم تالاي ئاھانەت. بەزىدە ھاياتتىن ئۈمىد ئۈزۈمەن، ئاچلىققا پايلىماي قۇرت سۈزۈمەن. بېلىقلار ئوينىسا دەريادا ئۇزۇپ، ئاھ ئۇرۇپ يىمغلايمەن قورسىقىم كۆپۈپ، گەر خۇدا ياراتسا سېنىڭدەك ئۇزۇن، بېلىققا بەرمەيتتىم دەريادىن ئورۇن... دېگەندە چار پاقا يىلانغا قاراپ، شادلاندى گويكى ئىچكەندەك شاراب. تاپقاندا بېلىقنى يېيىش يولىنى چار يىلان نايىنقىلاپ سوزۇپ تىلىنى، سۆزلىدى: تۈگىدى مەندىكى تاقەت، ئەمدىمەن بېلىققا سالسەن ئاپەت. پاقىجان، كەل ئاداش، بىر نىيەتتە بىز، بېلىقنى قوغلىساق دەريادىن شەكسىز يۈرمەيمىز ئېچىرقاپ مۇشۇنداق ئورۇق؛

يىقىلدى چار پاقا يۇمدى كۆزدىنى،
جەھەننەم ئىچىدە كۆردى ئۆزدىنى.

ئاقىمدى ئاخىرى بەدنىيەت قىلىق،
دەريادا بەھۇزۇر ئوينىدى بېلىق.

ۋارىسجان قاسىم

بۇ مېنىڭ يولۇم

تىكەنلەر ئۈستىگە تامچىغان قانلار،
توسىمىغىن ئالدىمنى، بۇ مېنىڭ يولۇم!
تەشۋىشلىك خىيالدا ئۆتتى كۆپ چاغلار،
ئىلتىجا ئىلىكىدە سوزۇلماس قولۇم.

چىرايلىق دەۋەتلەر قوزغىماس ئۇمىد،
قالدۇ مېنىڭدىن يوللىرىمدا ئىز.
ئۆتسەن چاتقالدىن ھەمدە توقايدىن،
ئامىتىم دېمەيمەن تەييارنى ھەرگىز.

رەپقەتجان خېلىل

ئۈچ غەزەل

1

كېرەك بولسا چىرايىڭنى ئېچىملىغان گۈلگە ئوخشاتماق،
پىراقىڭدا يۈرەكىمنى كېرەككى كۈلگە ئوخشاتماق.
كۆزۈڭنى كۆرسە دەرلەركى: كېيىكتىن كۆز ئوغرىلاپتۇ،
كۆزۈمنى ھەم ئەمەس مۇشكۈل سۈيى قان كۈلگە ئوخشاتماق،
ئېلىپ قەددىڭنى كۆرگەچكە ھەسەتتىن تولغىنار سەرۋى،
ئاسان ئىشقىڭدا مۇكەپكە يىگەن بويۇمنى نۆلگە ئوخشاتماق.
سىياقىمنى سىياقىڭغا سېلىشتۇرماق ئەيمىلىكتۇر،
ئەيمىلىك بولغىنىدەككىم قۇرۇقنى ھۆلگە ئوخشاتماق.
سېنىڭسىز كىرسە جەننەتكە ئېچىلماس كۆڭلى رەپقەتنىڭ،
كۆپۈرلۈك بولسەمۇ گەرچە بېھىشنى چۆلگە ئوخشاتماق.

2

ئەي، يۈرەكتە يوق خىيالىڭدىن بۆلەك زەررىچە ئوي،
بار دېسەڭ بىلىمەك ئۇچۇن خەنجەر بىلەن كۆكسۈمنى ئوي،
سەن تامانلا بارغۇسىدۇر بۇ خىيالىم تۇلپىرى،

سېنى تاپماقنىڭ يولىدا بولسىمۇ كۆپ دۆڭ ۋە ئوي.
 ئۆزگىملىرىنىڭ زىكرىنى قىلسام ئەگەر شامۇ-سەھەر،
 رازىدۇرمەنكى تېرەمنى ئايمىماي تەتۈرگە سوي.
 ئايلىنىۋرمەن ئىشقا ئوتۇڭنىڭ يېنىدا پەرۋاندىك،
 قىشىمۇ-ياز، كۈندۈز-كېچە مەندە پەقەت شۇ بىرلا كوي.
 دېمىگىن قىلدىڭ نېمىشقا بۇ چاپانى ئىختىيار،
 ئەلمىساقىتىن جان پىدالىق ھەننىمۇ ئاشمىققا خۇي.
 سۆيگۈسىز ئۆتكەن ئەسىردىن ياخشى ئاشقىلىق مەنۇت،
 يانمىغاي رەپقەت يولىدىن زاھىدا ۋەزىڭنى قوي.

3

ئەسلىرىڭدە بارمۇ دىلبەر، بىز ئىدۇق بەش-ئالتە ياش،
 باغ ئارا ئوينار ئىدۇق ئۈچكە چېقىپ قوشماق ئاداش.
 ئويىمىز بىر، خۇيىمىز بىر، بويىمىز مۇ تەڭ ئىدى،
 ئەپلىشەتتۇق شۇ زامانلا قىلىشىپ قالساق تالاش.
 ئاي ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ، ئاھ، قىلدى تەڭسىزلىك پەلەك،
 مېنى بىر ھالىسىز گىياھىيۇ، سېنى بىر چېپىرى قۇياش.
 نەگە كەتتى، ئېيتقىنا، بىر سەندىكى مېھرى-ۋاپا،
 بولۇۋاپسەن شۇنچە زالىم، ھالى ئۈستۈن، باغرى تاش.
 پادا باققان چاغنى ئۇنتۇپ سەن ياڭاق چاققان بىلەن،
 مەن ئۈچۈن مۇمكىن ئەمەسكەن ھەر زامان سەنسىز ياشاش.
 لۇتقى ئەيلەرسەنمۇ رەپقەتكە ئەگەر زاھىد بىرلۈپ،
 گۈل يۈزۈڭنى قىبلىگاھ دەپ قويسا مېھرابىڭغا باش.

ئابدۇئەھەد قادىرى

گۈل بەرگىدە يىالتىرار شەبنەم

ئىلتىجا

بىر ئېغىز ئىلتىجا-يىم بار سىلەرگە،
 بەرمەڭلار ئازار گۈدەك بوۋاقلارغا.
 ئاڭلانسىۇن ئۆيۈڭلاردىن خۇشال كۈلكە،
 يىمغا-زار ئاڭلانمىسۇن قۇلاقلارغا.

تەبەسسۇم ھەمراھ بولسۇن چىرايىلارغا،
يىغلاشنى ئۆگەنمىسۇن خۇبۇڭلاردىن.
قايتۇرۇپ بېرەر بەلكىم چوڭ بولغاندا،
ئۇ، ھازىر نېمە ئالسا قولۇڭلاردىن.

سەبىي ئۇ، سەبىيلىكتە بىزدىن ئۇلۇغ،
ئار ئەمەس، سەبىيلەردىن ھېچقىشمۇ؛
ئۆي - سەھنە، ئۇلار - گويا تاماشىبىن،
دېمەككى، مۇھىم قانداق رول ئېلىشمۇ...

«بالا ئۆز ئاتىسىنى دورايدۇ» دەپ،
كونىلار ئېيتقاندىن (دۇرۇس بۇ گەپ).
بىزدىكى يامان خۇيىنىڭ ۋىدۇرۇسلىرى
كەتمىسۇن بالىلارغا يۇقۇپ، ئەدەپ.*

كەتمىسۇن بالىلارغا يۇقۇپ، ئەدەپ،
مىراس دەپ بىلسۇن ئۇلار ياخشىلىقنى.
بولارمىش كەچ كىرگىچە، رىسقى شۇنداق،
ئەتىگەن يېسە قانداق ناشىلىقنى...

شائىرلىقىمىغا ئەزاھات

مەن ئانامدىن تۇغۇلغان ئەمەس،
شائىرلىققا يا دىپلوم ئېلىپ.

مۇختار سوۋې

قىلغىنىم يوق بۇ ئىشقا ھەۋەس،
دەسمايىمىز تاپاۋەت بىلىپ.
چۈشتى قاچان باغرىمغا بىر ئوت،
شۇندىن بېرى ئاشق - جۇنۇنمەن.
شېئىر بىلەن ئالەمدە مەۋجۇت،
بولۇپ كەلدىم ھازىر، بۇرۇن... مەن.

زورلىمىدى ھېچكىمىمۇ مېنى،
ھەم دورايمۇ ئالىمدىم قەلەم.
تەگسە گاھى شائىرلىق نېنىسى،
يەتتى گاھى بېشىمغا ئەلەم.

ئېشىپ باردى ھەۋەس - رىخىمىم،
شېئىر بولۇپ ئۇندى ھەر قەدەم.
شائىرلارغا چەكسىز ھۈرمىتىم
ۋە شېئىرغا ئىخلاسى، ئەقىدەم.

شائىر دېگىن، مەيلى دېگىن،
بۇ، مەن ئۈچۈن ئوخشاش بەرىبىر.
مەن كېتەر مەن جاھاندىن لېكىن
ئۆلمەس شائىر، ئۆلمەيدۇ شېئىر!

شېئىرلار

نېمىشقا...

خىلۋەتتىكى جىمجىت ھۇجرامغا.
نېمىشقا ھەر كەچ

نېمىشقا ھەر كەچ
خىياللارنى كېلىمەن باشلاپ

* ئەدەپ - يامراپ كېتىش مەنىسىدە.

سورىدىم سېنى
ئىسسىق بەلباغدىن يانغان تۇرىدىن؛
قويدۇڭ پەپىلەپ
ئىستەكلىرىمنى،
باش باھارنىڭ شاھاللىرىدا.
سورىدىم سېنى
شېرىن چۈشلىرىمدىن
بۇلۇتلارغا بەردىڭ پارچىلاپ
مەۋجۇتلۇقىمنى.
سورىدىم سېنى
يەر كۆتۈرگەن، يەرنى كۆتۈرگەن
بوۋامدىن...
بوۋام كۈلۈپ
بىرنى ئۇرۇپ قويدى ئاغزىمغا
توۋا دېدىم
دېدىم، توۋا ماۋۇ بوۋامنى!

قەبرە

بۇ قەبرىلەر ئۇنتۇلماس بەلكىم
قوشۇلسىمۇ تۇپراققا ئاخىر.
تۇپراققا بار ئۆلمەس خاسىيەت
ئادەم بىلەن تۇپراق ئەسلى بىر.

چۈشلىرىمگە بولسەن ھامىي
شېئىر يېزىپ مامۇق ياستۇققا.
پەرىشتىسىن ئاشۇ چۈشۈمدە
يا شەيتانىسىن ئازدۇرغان مېنى،
ياكى ئىلاھ،
ياكى مۇئەككەل،
ياكى مەبۇت پەقەت، پەقەت سەن؛
چۈنكى، چۈشلىرىم
ساڭا ئوخشاش
سىڭىپ كەتكەن قىزغۇچ ئۇپۇققا.
نېمىشقا ھەر كەچ
ئاي غۇۋا ھەم قۇشلار بىناۋا
سېنى ئەسلىپ،
ساڭا تىۋىنىپ
ئۆتەر بۇ ھايات
سېنىڭ ئۈچۈن يارالغان دۇنيا...

بەخت قۇشى

سورىدىم سېنى
باھار ئېيتقان لىرىك ناخشىدىن،
ئەللەيلىدىڭ تەنتەك ياشلىقىنى
قارلىغاچنىڭ قاناتلىرىدا؛

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى ئوسمانجان ساۋۇت

يېزا ئىسلاھاتى ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى

يېقىندا چاقىرىلغان پارتىيە 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 - ئومۇمىي يىغىنى «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يېزا ئىگىلىكى ۋە يېزا خىزمىتىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش توغرىسىدىكى قارارى» نى ماقۇللاپ، يېڭى تارىخىي دەۋردە يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئېلىمىزنىڭ ئومۇمىي خەلق ئىگىلىكىدە تۇتقان ئالاھىدە ئورنى، رولى ۋە مۇھىملىقىنى ئىلمىي ئاساستا چوڭقۇر، ئەتراپلىق شەرھىيلىدى ھەمدە ئۇنىڭغا تارىخىي يوسۇندا يۈكسەك باھا بېرىپ، يېزا ئىگىلىكى - ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ، ئىجتىمائىي مۇقىملىقىنىڭ ۋە دۆلەتنىڭ قەدەدىنى رۇسلاپ پۇت تىرەپ تۇرۇشنىڭ ئاساسى، دەپ كۆرسەتتى.

پارتىيىمىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ تارىخىي ئەھمىيەتلىك قارارى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى، جۈملىدىن بىز ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنى چوڭ يېزا ئىگىلىك دۆلىتى بولغان ئېلىمىزنىڭ دۆلەت ئەھۋالى توغرىسىدا بىرقەدەر ئەتراپلىق يېڭىچە تونۇش، يېڭىچە قاراش ۋە ئىلھام - تەسەراتقا ئىگە قىلدى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى 10 يىللىق زور ئەمەلىيەت تولۇق ئىسپاتلىدىكى، ئېلىمىزنىڭ يېزىلىرىدىكى ئۇلۇغ ئىسلاھات ھەرىكىتى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ماركسىزمنىڭ تىۋىپ قانۇنىسى ۋە ئومۇمىي ھەقىقىتىنى ئېلىمىزنىڭ كونكرېت ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈش جەھەتتىكى ئۇلۇغ ئىجادىيىتى بولۇپ، ئۇ، پارتىيىمىزنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتىنى زور دەرىجىدە بېيىتتى، چوڭقۇرلاشتۇردى. يېزا ئىسلاھاتىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ۋە مىسلىسىز نەسىرى كەڭ دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ تاۋار ئىگىلىكى ئېڭى بىلەن ھازىرقى زاھان قىممەت قارشى ئېڭىنى روشەن ھالدا ئۆستۈردى؛ شەھەر ئىسلاھاتى ۋە جەمئىيەتنىڭ تىنچ - مۇقىملىقى، تەرەققىياتى ئۈچۈن پۇختا ماددىي ئاساس يارىتىپ، ئۇلۇغ تۆھپە قوشتى ۋە كاپالەتلىك قىلىش رولىنى ئوينىدى.

نۆۋەتتە يېزا - كەنتلەردە ئىلگىرى سۈرۈلۈۋاتقان ۋە تەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىۋىزم - لىقى، ئىلمىي سوتسىيالىزم تەربىيىسى ھەمدە ئىگىلىك تۈزۈلمىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، ئىجتىمائىيلاشقان مۇلازىمەت سىستېمىسىنى راۋاجلاندۇرۇش، كوللېكتىپ ئىگىلىكىنىڭ كۈچىنى زورايتىش، ئورتاق بېيىش يولىغا قاراپ مېڭىشقا يېتەكلەش، زامانىۋىلاشقان مەدەنىيەتلىك يېزا - كەنت قۇرۇش دولقۇنى دېھقان - چارۋىچىلارغا غايەت زور ئۈمىد - ئىشەنچ بەخش ئېتىپ، ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە قوزغاپ،

بىپايان تاغ - دەريالارنىڭ قىياپىتىنى يېڭىلاشقا ئاتلىنىشتەك ئىلھامبەخش قاينام - تاشقىنلىق يېڭى مەنزىرىنى بارلىققا كەلتۈردى.

شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۈگۈنكى يېزا ئىسلاھاتى ھەرىكىتى ھەممىنى ئۆز - گەرتىمەكتە؛ ھەممىگە ئىلھام - رىغبەت بەخش ئەتىمەكتە، كونا - يېڭى ئاڭ كۈرەش ئىچىدە ئۆزئارا ئورۇن ئالماشتۇرماقتا. كىشىلەر ئۆزىنى ئۆزگەرتىمەكتە، ياشاش - تىرىكچىلىك ئۇ - سۈلىنى ئۆزگەرتىمەكتە؛ قالاقلىق، نامراتلىق، خوراپاتلىق، تەقدىرچىلىككە قارشى كۈرەش قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنى ئۆزگەرتىمەكتە. بېكىتمىچىلىكنى بۇزۇپ تاشلاپ، يېڭىچە قىممەت قارىشى بىلەن شاللىۋېتىش، تاللىۋېلىش، ئىسلاھ قىلىش، دادىل قوبۇل قىلىش يولغا مېڭىشقا جۈرئەت قىلىپ، ئۆز - ئۆزىنى كۈچەيتىش ئېڭى ۋە ئىقتىدارىنى ئاشۇرماقتا. رىقابەتكە تەييارلىنىش ھېسسىياتى بىلەن ئۆز ئەتراپىغا، ئېلىمىزگە، جاھانغا ۋە يىراق - يېقىن كەلگۈسىگە نەزەر تاشلىماقتا. باي - پاراۋان، زامانىۋى يېڭىچە تۇرمۇشقا ئىنتىلمەكتە، يول ئېچىپ ئىلگىرىلىمەكتە. دۇنيا ئۇلارنىڭ نەزەرىدە بارغانچە كېڭەيمەكتە...

مانا بۇ، مېنىڭچە، بۈگۈنكى كەڭ يېزا - كەنتلەرنىڭ ئەڭ يېڭى ۋە تىۋىپ ئاساسىي قىياپىتى؛ شۇنداقلا ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەرگىزمۇ نەزەردىن ساقىت قىلىشقا بولمايدىغان ئەڭ مەنىلىك، زور جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە يېڭى زور تېما ۋە ئىلھام مەنبەسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ھەممىگە ئايانكى، ماركسىزم كلاسسىكىلىرى ۋە تەنپەرۋەر، خەلقسۆيەر ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ بەدىئىي ھاياتى ۋە بۇ بەدىئىي ھاياتىنىڭ قىممىتى ئۇلارنىڭ خەلق ئاممىسى بىلەن بولغان زىچ ئالاقىسىدا، شۇنداقلا ئەدەبىيات - سەنئەت بىلەن خەلقنىڭ تەقدىرىنى زىچ بىرلەشتۈرۈشتە ئىپادىلىنىدۇ، دەپ كۆرسىتىدۇ. تۇرمۇش - ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ بۇلىقى. يازغۇچى - سەنئەتكارلار رېئال تۇرمۇش قاينىمىدا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنى ھەمدە رېئاللىقنىڭ ئۆز روھىي دۇنياسىدىكى ئىن - كاسىنى ئىزھار قىلىدۇ. بۇ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى ئۈچۈن ئادەتتىكى قانۇنىيەت. جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئەمەلىيەت، جۈملىدىن يېزا - كەنتلەر - دىكى ئۇلۇغ ئىسلاھات ھەرىكىتى ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ تۈگىمەس - پۈت - مەس مەنبەسى ۋە مۇنبەت تۇپرىقى. ئالدى بىلەن شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش لازىمكى، جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەت سىياسىي يۆنىلىشى بىردەك بولغان، مەز - مۇنى، شەكلى، ئۇسلۇبى، ئېقىملىرى كۆپ خىل بولغان، ئىجادىي روھقا ئەڭ باي، تاللى - ۋېلىش ئىمكانىيىتى ئەڭ كەڭ ئەدەبىيات - سەنئەت. ئەدەبىيات - سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىدە، بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس - بەستە سايراش فاڭجېنىمدا چىڭ تۇرۇش - جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ تۈپ پرىنسىپى؛ ئۇ، ماركسىزىملىق ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى ۋە ماۋزېدۇڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىدىيىسىنىڭ كونكرېتلاشتۇرۇلۇشى، شۇنداقلا يېرىم ئەسىردىن بۇيانقى ئېلىمىز ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىنىڭ ئەمەلىي تەجرىبى - لىرىنىڭ يەكۈنى.

- شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئەدەبىيات - سەنئەت ئۈستىگە قۇرۇلۇشىغا مەنسۇپ بىر خىل ئاڭ شەكلى بولۇش سۈپىتى بىلەن مۇئەييەن جەمئىيەتتىكى ئىقتىسادىي بازىس ۋە تۇرمۇش بىلەن بىۋاسىتە باغلىنىشلىق بولىدۇ. جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش - ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى ئورتاق غايىسى، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ روھىنى ئۇرغۇ - تىدىغان، كىشىلەرنى ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرىدىغان قۇدرەتلىك مەنىۋى تۈۋرۈك. تەبىئىكى، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى مە - كەز قىلىدۇ، يېرىك يېزا ئىگىلىكى ئاساسىنى يارىتىشقا قاراپ ئىلگىرىلەش - ئېلىمىزنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك كۈرەش نىشانى.

ئەلۋەتتە، ماددىي مەدەنىيەت يارىتىش ئاساس؛ لېكىن مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇ - شى ياخشى ئېلىپ بېرىلسا، يېزا ئىسلاھاتى ۋە قۇرۇلۇشنىڭ سوتسىيالىستىك يۆنىلىشى - گە كاپالەتلىك قىلىغىلى بولىمايدۇ. شۇڭا يولداش جياڭ زېمىن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە توختالغاندا ئىنتاي - ىمىن مېخىزلىق قىلىپ «ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ياخشى ئېلىپ بېرىلسا، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرگەنلىكى بولىدۇ؛ لېكىن ئۇنى مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئورنىغا دەسسە تىكىلى بولىمايدۇ...» يېزىلاردىكى مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ تۈپ نىشانى غايىلىك، ئەخلاىلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىقتىسادىي پىكىر بىر ئەۋلاد دېھقانلارنى تىرىشىپ يېتىشتۈرۈش - تىن ئىبارەت» دەپ ناھايىتى ئېنىق كۆرسەتتى.

سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنى گۈللەندۈرۈش - ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ شەرەپلىك مەسئۇلىيىتى، شۇنداقلا دۆلەت ئومۇملىقىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا قويغان تەلپى. يولداش جياڭ زېمىن بىر تۈركۈم مەشھۇر يازغۇچىلارنى قوبۇل قىلغاندا، ئىنتايىن سەمىمىيلىك ۋە ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن «ئېلىمىزنىڭ تىنچ - ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيىتىنى مۇستەھكەملىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يۈكسەلدۈرۈش - دۆلىتىمىزنىڭ ھا - زىرقى ئومۇملىقى، ھەرقايسى سەپلەر، تارماقلار، جۈملىدىن ئەدەبىيات - سەنئەت سەپى - دىكى يولداشلارمۇ بۇ ئومۇملىققا ئاڭلىق بويسۇنۇشى ۋە مۇشۇ ئومۇملىق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى لازىم» دەپ چاقىرىق قىلدى، بۇ، پارتىيە ۋە خەلقنىڭ ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا بىلدۈرگەن ئىشەنچ - ئۈمىدى ۋە تەلپى.

رېئاللىق ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئېستېتىك پىرىنسىپلىرى ۋە ماركسىزىملىق ئىنكاس نەزەرىيىسى ھېلىمۇ ئىنتايىن قىممەتلىك. خەلقنىڭ ئېستېتىك تەلپى، ئېستېتىك باھاسى ۋە ئېستېتىك غايىسى، ناھايىتى ئېنىقكى، بۈگۈنكى دەۋر، جەمئىيەت ۋە ئوبىيېكتىمۇ رېئاللىقنىڭ ئېھتىياجى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ. ئۆتكەن 40 يىل مابەينى - دە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت يازغۇچى سەنئەتكارلىرى ماركسىزم - لېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە چىڭ تۇرۇپ، تۆۋەنگە، ئاساسىي قاتلامغا بولۇپمۇ يېزا ئىگىلىكىگە يۈزلىنىپ، خەلق كۆڭۈل بۆلگەنگە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۆز تەقدىرىنى خەلق

بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئاساسىي ئاممىسى بولغان دېھقان - چار - ۋىچىلار بىلەن بىرلىشىش، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈش يولىغا مېڭىپ، نۇرغۇن قىممەتلىك، ئېسىل بەدىئىي ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تەڭ ئىلگىرى سۈرۈشكە قىممەتلىك تۆھپە قوشتى، دېھقان - چارۋىچىلار - نىڭ مەنئىي مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتتى، ئىلھامبەخش رول ئوينىدى. ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ تەربىيىۋى رولى، ئېستېتىك رولى، بىلىش رولى ۋە كۆڭۈل ئېچىش رولىدىن ئىبارەت كۆپ خىل، كۆپ قاتلاملىق ئالاھىدە رولىنى كەڭ جارى قىلىپ، رەڭگارەڭ تۇرمۇشىنى ھەر خىل نۇقتا، ھەر خىل يولدىن يورۇتۇپ، ئۇسلوبى ھەر خىل، مەزمۇنى سوتسىيالىستىك بولغان ئەدەبىياتىمىزنىڭ گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى، شۇنداقلا رەڭگارەڭ گۈللەر تەكشى ئېچىلغان يېڭى تارىخىي مەنزىرىنى بارلىققا كەلتۈردى.

شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىدە يېزا تېمىسى ئاپتونوم رايونىمىزدا نۇرغۇن يازغۇچىلار ئۇزاقتىن بۇيان كۆڭۈل بۆلۈپ كېلىۋاتقان ئېسىل ئەنئەنىۋى تېما. بۇ شىنجاڭنىڭ چوڭ يېزا ئىگىلىك رايونى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت ئەمەلىيىتى تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن. بۇنى يەنە مەسئۇلىيەت ۋە بۇرچ - تۇي - غۇسىغا ئىگە ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ چوڭ ئومۇملىقنى نەزەردە تۇتقانلىقى ۋە ئۇنىڭدىن ئىلھام - ئوزۇق ئېلىشقا ئاڭلىق ئىنتىلىگەنلىكىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. نوۋەتتە، پارتىيە 13 - نوۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 - نۆۋەتلىك يىغىنىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىكى ۋە يېزا خىزمىتىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى تارىخىي ئەھمىيەتلىك قارارى بۇ چوڭ تېمىنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقى، تەخمىنسىزلىكىنى كۆپ تەرەپتىن، بولۇپمۇ نەزەرىيە، سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت، جۈملىدىن ئەدەبىيات - سەنئەت جەھەتتىن مۇكەممەل شەرھىلەپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىش نىشانىنى تېخىمۇ يورۇتۇپ بەردى. يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، دېھقان - چارۋىچىلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشىنى ئالا - ھىدە ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ، چوڭ ئومۇملىق، چوڭ يۆنىلىش، تۇرمۇشنىڭ مۇقەررەر تەلىپى. تېگى - تەكىتىدىن ئېيتقاندا، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ مۇقەددەس پىرىنسىپى بولغان خەلقچىللىق پىرىنسىپىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرغانلىقى.

بەزى كىشىلەر ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىدە بىرەر چاقىرىق، تەشەببۇس ئوتتۇرىغا قويۇلسىلا «تېما تالاشقا ئارىلىشىۋېلىشقا بولمايدۇ»، «ئەدەبىيات - سەنئەت - نى سىياسىي شوئارلار ئىچىگە سۆرەپ كىرىشكە بولمايدۇ» دېيىشىدۇ. ماركسىزمىنىڭ قارىشىچە، ئەدەبىيات - سەنئەت بىر خىل مەدەنىيەت ھادىسىسى. ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى گۈزەللىك يارىتىش قانۇنىيىتىگە ھۆرمەت قىلىپ گۈزەللىك يارىتىش مەقسىتىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان بىر خىل ئېستېتىك پائالىيەت. دەل مۇشۇنداق بولغاچقا، ئىجادكارلار تېما، مەزمۇن، شەكىل تاللاشتا تولۇق ئىجادىيەت ئەركىنلىكىگە موھتاج. تەبئىيىكى، ئىجادىيەت ئەركىنلىكى كاپالەتلەندۈرۈلمىسە، كىشى قەلبىنى ھاپجانغا

ساللىدىغان مۇنەۋۋەر ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ، بولۇپمۇ تارىمىمىزنىڭ سىنىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان مۇنەۋۋەر ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن. مۇشۇ مەنىدە ئەدەبىيات - سەنئەتنى سىياسىي بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويۇشقا، بولۇپمۇ ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ۋاقىتلىق، كونكرېت، بىۋاسىتە سىياسىي ۋەزىپىلەرگە بېقىنىشىنى تەلپ قىلىشقا بولمايدۇ. چوڭ جەھەتتىن، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ ئۆز قانۇنىيىتىدىن ئېيتقاندا، بۇتامامەن توغرا. لېكىن سىياسىي بىلەن ئەدەبىيات - سەنئەتنى بىر - بىرىدىن تامامەن ئايرىۋېتىش مۇ توغرا ئەمەس. سىياسىي ئىقتىسادنىڭ مەركەزلەشكەن ئىپادىسى، مۇئەييەن جەمئىيەتتىكى مۇئەييەن تۈزۈلمىنىڭ ئىنكاسى. ئەدەبىيات - سەنئەتىمۇ ئەلۋەتتە شۇنداق. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىش؛ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش، تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئېلىمىزنىڭ ئەھۋالى، خەلق ئىرادىسىنىڭ تەقەززاسىدىن تۇغۇلغان سىياسىي. مۇشۇ سىياسىي ئۇچۇن خىزمەت قىلغانلىق - خەلق ئۇچۇن، ۋەتەن ئۇچۇن خىزمەت قىلغانلىق. ئەدەبىيات - سەنئەت تەبىئەتنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ، لېكىن تەبىئەتنى بوي سۇندۇرىدىغان، ئۆزگەرتىدىغان مىليونلىغان خەلقنىڭ قەلبىگە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ، ئۇلارنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. خەلق ياقتۇرغان ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىلا ئۆلمەس نادىر ئەسەرلەر بولۇپ قالىدۇ، مۆلچەرلىگۈسىز ئۇلۇغ روللارنى ئوينايدۇ. بۇ، تارىخ ئىسپاتلىغان ھەقىقەت. شۇڭا بىز ھەر مىللەت ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى پارتىيە 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 8 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ قارارلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ۋە ئۇنى سەمىمىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇش بازىمىز، ئىجادىيەت تېمىلىرىمىز ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلىنىپ كۆرۈشىمىز لازىم. ئاساسىي قاتلامغا، يېزىغا يۈزلىنىش شەرتىمىز، پارتىيەنىڭ چاقىرىقىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇشىمىز لازىم. يېزىغا يۈزلىنىشىمىز ئاسان ئەمەس، دېھقان - چارۋىچىلار بىلەن ئىچقويۇن - تاشقويۇن بولۇپ كېتىشىمىز، ئۇلار بىلەن چىن كۆڭۈلدىن بىرلىشىشىمۇ ئانچە ئاسان ئەمەس. قەتئىي نىيەتكە، جاسا - رەتكە كېلىدىغانلا بولساق، ئۆتكىلى بولمايدىغان دەريا، چىمىقلى بولمايدىغان تاغ يوق. يېزا ئىگىلىكىدىن ئىبارەت چوڭ ئومۇمىيلىق بىزنى چاقىرماقتا. غايەت زور ئۆزگىرىش، ئىسلاھ قىلىنىش جەريانىدا ئىلگىرىلەۋاتقان بىپايان يېزىلار بىزنى كۈتمەكتە. ئۇ يەردە نى - نى ئىشلارنى قىلغىلى، نى - نى ئەسەرلەرنى بارلىققا كەلتۈرگىلى بولىدۇ! 1991 - يىلى ئاخىرلاشماقتا، 1992 - يىلى قۇچاق ئېچىپ يېتىپ كەلمەكتە، بۇ يىلى يولداش ماۋزېدۇگىنىڭ «يەنئەن ئەدەبىيات - سەنئەت سۆھبەت يىغىنىمىدا سۆز - لىنگەن نۇتۇق» ناملىق شانلىق ئەسىرى ئېلان قىلىنغانلىقىنىڭ 50 يىللىقى. بىز يېزىلارغا يۈزلەنگەن، يېزا ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرگەن، يېزىلاردىكى قاينام - تاشقىنلىق ئىسلاھات ھەرىكىتى بىلەن تەڭ ئىلگىرىلىگەن، ھەمىشە پەس بولغان ئەڭ يېشىلى، ئەڭ مۇنەۋۋەر، ئېسىل ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىمىز بىلەن «نۇتۇق» نىڭ 50 يىللىقىمىزنى كۈتۈۋالايلى. گۈزەل كەلگۈسى، پارلاق ئىستىقبالىغا قاراپ ئىلگىرىلەيلى!

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

مەھەممەت مەنەن يۈسۈپ

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ غەرب ۋە شەرق بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى *

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىدىكى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت تارىخىنى، كلاسسىك ئەدەبىيات، ئىدىيە تارىخىنى ۋە تىنىمىزدىكى ھەرقايسى مىللەتلەر ئورتاق ياراتقان. بۇ ئۇلارنىڭ ئۇزۇن تارىخى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان. مەدەنىيەت تارىخى، كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخى ۋە پەلسەپە، ئىجتىمائىي ئىدىيە جەھەتتە ھەربىر مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس مۇۋەپپەقىيەتلىرى بار. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى تارىختا دۇنيا بويىچە ئۈچ چوڭ دىن، ئۈچ چوڭ مەدەنىيەت، ئۈچ چوڭ تىل سىستېمىسىنىڭ گىرەلەشكەن جايى، تارىخىي ئارخېئولوگىيەلىك ماتېرىياللار مەنبەسى بىرقەدەر مەركەزلەشكەن، شۇنداقلا «يىپەك يولى» نى بويلاپ شەرق بىلەن غەرب ئوتتۇرىسىدا ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇلغان جاي. قەدىمكى زاماندا قاتناش يولى بولغان «يىپەك يولى» نىڭ تۈگۈنىگە جايلاشقان ئۇيغۇرلار قەدىمكى زامانلاردىن بېرى قوشنا مەملىكەتلەر بىلەن ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي، ئىلمىي ۋە ئەدەبىي ئالاقىدە بولۇپ كەلدى؛ تارىخىي چى شەنلىن ئەپەندى بۇ ھالىنى ھەقىقەت يوسۇندا مۇنداق خۇلاسەگە ئىزدىدى: «دۇنيا بويىچە تارىخى ئۇزۇن، دائىرىسى كەڭ، ئۆز ئالدىغا سىستېما بولۇپ شەكىللەنگەن، تەسىرى ناھايىتى چوڭقۇر مەدەنىيەت پەقەت تۆت بولۇپ، ئۇ جۇڭگودا، ھىندىستاندا، گىرېتسىيەدە، ئىسلام مەدەنىيەتتە، ھالبۇكى بۇ مەدەنىيەتلەرنىڭ قوشۇلغان يېرى پەقەت بىر. ئۇ بولسىمۇ، جۇڭگودىكى دۇنخۇاڭ ۋە شىنجاڭ رايونى.» شۇڭا ئۇيغۇرلارنىڭ جاھان مەدەنىيىتىنى بېھىمىتىشقا قوشقان ھەسسەسىنى سەل چاغلانغا بولمايدۇ.

11 - ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپپەككۈر شائىرى، پەيلاسۇپ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» ناملىق ئەسىرى شەرق ۋە جۇڭگودا بىر تارىخىي دەۋرنى تەشكىل قىلغان قاراخانىلار سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئىجتىمائىي ئاڭ فورماتسىيەسىنىڭ مۇجەسسەم ئەنكاسى بولغانلىقى، شۇنداقلا ئۇيغۇر ئىمپېئولوگىيەسىنىڭ

* ئاپتور بۇ ماقالىنى 1989 - يىلى 3 - ئاينىڭ 4 - كۈنى گېرمانىيەنىڭ كوللېن شەھىرىدە ئېچىشقا شەرق مەدەنىيەت تارىخىغا دائىر خەلقئارا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا ئوقۇغان.

بىر مۇنچە مۇھىم ساھەلىرى بويىچە چوڭقۇر پەلسەپىۋى ۋە تەربىيىۋى ئىدىيىلىرىنى بەدىئىي ۋاسىتىە بىلەن نامايان قىلىپ، جەمئىيەت تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر پەلسەپە تارىخى ۋە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخىدىكى بىر پارلاق نامايەندە سۈپىتىدە جۇڭگو ۋە شەرق مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى مەشھۇر ئەسەرلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئەسەر خېلى ئۇزۇندىن بۇيان، خۇسۇسىەن 19 - ئەسىردىن باشلاپ ئىلىم دۇنياسىنىڭ زور دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىشىپ، شەرق ۋە غەربتە، ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخىنى تەتقىق قىلىشىنىڭ مۇھىم بىر تېمىسى ۋە مەنبەسى بولۇپ قالدى.

بىز 11 - ئەسىردە يېزىلغان، يەنى 1069 - يىلى قەشقەردە يېزىلغان، 85 باب 13 مىڭ 290 مىسرا شېئىر، ئۈچ قەسىدىدىن ئىبارەت «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدا بايان قىلىنغان يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ پەلسەپە، تارىخ، دىنشۇناسلىق، دۆلەت، جەمئىيەت، قانۇنشۇناسلىق، مائارىپ، ئائىلە، ئەخلاقشۇناسلىق، تىبابەت، جۇغراپىيە، ماتېماتىكا، ئاسترونومىيە، دىپلوماتىيە، تىل - ئەدەبىيات، شېئىرىيەت، ئېتنولوگىيە، دىراماتىكا، گىمىيە، ھەربىي سىتراتىگىيە ۋە ئىقتىسادشۇناسلىق جەھەتلەردىكى نۇقتىئىنەزەرلەردىن ئەينى زامان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ۋە ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ئىدىئولوگىيىسى توغرىدا مۇكەممەلەرەك مەلۇماتقا ئېرىشەلەيمىز. شۇڭا بىز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ ئۇلۇغ ئالىمىنى قەدىمكى دۇنيا تارىخىدا ئۆتكەن يۇناندىكى پلاتون، ئارستوتېل، ئىستالىم يىمىدىكى توماس ئاكونىيە، پولشىدىكى كوپېرنىك، ئەنگلىيىدىكى فرانسىسى بىكون، نيۇتون، چارلز، فرانسىيىدىكى ۋولتېر، گېرمانىيىدىكى دارۋىن، جۇڭگودىكى كۇڭزى قاتارلىق 10 چوڭ مۇتەپەككۇرنىڭ قاتارىدىكى بىرى دەپ ھېسابلايمىز.

بەزى ئەللەردىكى مەخسۇس «قۇتادغۇبىلىك» تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا تاقان ئالىملار يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» ناملىق ئەسىرىدىكى بىلىم، قانۇن، ئەقىل، ئەخلاقىي پەزىلەت قاتارلىق مەسىلىلەردىكى پەلسەپە كۆزقاراشلىرىنى مىلادىدىن بۇرۇنقى ۋە مىلادىدىن كېيىنكى 1778 - يىلىغىچە ئۆتكەن ئالىمىلارنىڭ ئەسەرلىرىگە سېلىشتۇرۇپ، يۈسۈپ خاس ھاجىپ پەلسەپە ئىدىيىسى ۋە دۇنيا قارىشىنىڭ باشقىلاردىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى، يەنى ئىلمىي جەھەتتە ئالاھىدە قىممەتتە ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈمەكتە.

شىنجاڭنىڭ 9 - ئەسىردىن 13 - ئەسىرگىچە بولغان دەۋرىدىكى تارىخىي شەرقتە تۇرپاندىكى قاراخوجىنى، شىمالدا بەشبالىقنى مەركەز قىلغان ئىدىقۇت ئۇيغۇر سۇلالىسىنىڭ، غەربىي جەنۇبتا قەشقەرنى مەركەز قىلغان قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ مەيدانغا كەلگەنلىكى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ، قاراخوجا ئۇيغۇرلىرىنىڭ بۇددا دىنىسىغا، قاراخانىلار ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغانلىقى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ، بۇ ئىككى ئۇيغۇر خانلىقىدىكى ئىجتىمائىي تۇرمۇش مەلۇم جەھەتلەردە بىر - بىرىدىن پەرقلىنىپ، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بولسىمۇ، سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي جەھەتلەردە يەنىلا ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ساقلاپ كەلگەن.

تۈركىيەلىك تارىخشۇناس ئەجىپ ئاسسىم: «قۇتادغۇبىلىك» تە لياۋ خانلىقى دەۋرىدىكى پەيلاسوپلارنىڭ ئىدىيەۋى تەسىرى بولۇپلا قالماي، جەنۇبىي سۇڭ سۇلالىسى ئالىملىرىنىڭ ئىدىئولوگىيىلىك خۇسۇسىيەتلىرىمۇ بار» دېگەنمىدى.

بۇنىڭدىن شىمالىي ۋە جەنۇبىي سۇڭ سۇلالىسى (960 - يىلىدىن 1279 - يىلىغىچە) دەۋرىدە ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدىن يۈسۈپ خاس ھاجىپقا ئوخشاش بۈيۈك مۇتەپەككۇر، پەيلاسوپ، شائىرنىڭ يېتىشىپ چىقىشىنىمىڭ يەككە - يېگانە ئەمەسلىكىنى، بەلكى بۇ دەۋردە ئىدىئۇت ۋە قەشقەردە زىيالىيلار قاتلىمىنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدە يەنە باشقا ئالىملار، يازغۇچى، شائىرلارنىڭمۇ بولغانلىقىنى، بۇلارنىڭ ھەر جەھەتتە ئۆزئارا تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرگەنلىكىمىز بولىدۇ. مۇشۇنداق تارىخىي تەرەققىيات دەۋرى شارائىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا ھەيكەل تىراشلىق، نەققاشلىق، گۈزەل سەنئەت، بىناكارلىق، ئۇسسۇل، مۇزىكا، ئەدەبىيات، تىبابەتچىلىك قاتارلىق ساھەلەردە زور ئىجادكارلىق بىلەن ياراتقان ئېسىل مەدەنىيەت ئۈنچىلىرى، ھازىرغىچە شىنجاڭدا ساقلىنىۋاتقان مىڭ ئۆيلەردىكى تام سۈرەتلەر؛ داۋاملىق تېپىلىۋاتقان ئارخېئولوگىيىلىك قېزىلمىلار؛ ئۇيغۇر ناخشا - مۇزىكا سەنئىتىنىڭ قامۇسى دەپ ئاتىلىنىپ كېلىۋاتقان «12 مۇقام»، خەلق ئاغزىدا، كىتابلاردا، قول يازمىلاردا ساقلىنىپ قالغان سانسىزلىغان خىلمۇ خىل ئەدەبىي مىراسلار؛ شۇنىڭدەك ئورخۇن - يېنسەي بويلىرىدىكى مەڭگۈ تاشلار؛ قوجۇ ئىدىئۇت دەۋرىگە مەنسۇپ ئۇيغۇر بۇددا يازما ئەدەبىياتى؛ قاراخانىلار دەۋرىگە مەنسۇپ مۇسۇلمان ئۇيغۇرلارنىڭ «قۇتادغۇبىلىك»، «دىۋانۇ لوغاتىت تۈرك» «ئەتەبەتۇل ھەقايمىق» قاتارلىق چوڭ تىپتىكى تىل - ئەدەبىيات نەمۇنىلىرى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات - سەنئىتىنىڭ ئۇزۇن تارىخقا ۋە ئاجايىپ مول مەزمۇنغا ئىگە ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ. بۇ كلاسسىك ئەدەبىيات، مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىمىز پەقەت جۇڭگو ئەدەبىيات، مەدەنىيەت تارىخىغا ئۇلۇغ تۆھپە قوشۇپلا قالماستىن، ئىنسانىيەت - مىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىمىز بېيىتقان. مەسىلەن، ھازىر ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىدىن، كلاسسىك ئەدەبىيات قول يازمىلىرىدىن بىر قىسمى 12 مەلىكەتنىڭ 30 نەچچە تەتقىقات ئورنىدا، مۇزېيخانىسىدا ساقلانماقتا، بۇلارنىڭ كۆپ قىسمى بۈيۈك بىرپانەيە مۇزېيىدا، ئەنگلىيە قوشما شىتاتىنىڭ لاۋازىمات مىنىستىرى - لىدى مۇزېيىدا، يېڭى دېھلى ھىندىستان دۆلەتلىك مۇزېيىدا، بېرلىن مۇزېيىدا، گېرمانىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسى مەدەنىي يادىكارلىق مۇزېيىدا، سوۋېت ئىتتىپاقى پېتېر بورگ مۇزېيىدا، ياپونىيە لوڭگو داشۆسى «غەربىي رايون مەدەنىيەت تەتقىقات جەمئىيىتى» دە، فرانسىيە پارىژ مۇزېيىدا، شۋېتسىيە مۇزېيىدا ساقلانماقتا.

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىنىڭ تەرەققىيات باسقۇچىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىمۇ مول خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن بارلىققا كەلگەن. شۇڭا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ئۈستىدە گەپ قىلغاندا، تەبىئىي يوسۇندا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە ئۇنىڭ يازما ئەدەبىياتقا كۆچۈش دەۋرى توغرىسىدا

ئازراق توختىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدە ئېغىز ئەدەبىياتىغا مەنسۇپ بولغان بىرمۇنچە داستان، قوشاق، ھېكايە، چۆچەك، ماقال - تەمسىل، ئەپسانە - رىۋايەتلىر ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا، زاماندىن - زامانغا داۋاملىشىپ كەلمەكتە. «ئوغۇزنامە»، «ئەرگەنسەقۇن داستانى» «ئالىپ ئەرتۇڭا» قاتارلىقلار ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر نامايەندىلىرىدۇر. «ئوغۇزنامە» نىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان نۇسخىسى 13 - ئەسىردە تۇرپاندىن تېپىلغان بولۇپ، بۇ داستاننىڭ مەزمۇنى ۋە ئوغۇزخان ھەققىدىكى تەسۋىرلەرگە قاراپ، ئۇنىڭ باشلانغۇچ جامائەتنىڭ مەلۇم مەزگىلىدە مەيدانغا كەلگەنلىكىنى قىياس قىلىش مۇمكىن. بۇنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا «ئوغۇزنامە» نىڭ ئۇيغۇرلار تېخى توتېم دەۋرىدە ياشاۋاتقان چاغلاردا مەيدانغا كەلگەن ئېغىز ئەدەبىياتى ئىكەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ، ئۇنىڭدا ئۇيغۇرلارنىڭ ناھايىتى ئۇزاق دەۋرلەردىكى تارىخىي مەنزىرىسى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 - ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ تىلشۇناس ئالىمى مەھمۇت قەشقەرنىڭ «دىۋانۇلۇغەتت تۈرك» ناملىق مەشھۇر ئەسىرىگە «ئالىپ ئەرتۇڭا» داستانىدىن مەلۇم پارچىلار كىرگۈزۈلگەن. ئۇنىڭدا «ئالىپ ئەرتۇڭا» دېگەن قەھرىماننىڭ ئۆز ۋاقتىدا ھازىرقى قەشقەرنى ئۆزىگە ئوردا قىلغانلىقى، شۇنىڭ ئۈچۈن قەشقەرنىڭ قەدىمكى زاماندا «ئوردوكەنت» دەپ ئاتالغانلىقى ھەققىدە ئېنىق مەلۇمات بېرىلگەن. بۇنىڭدىن «ئالىپ ئەرتۇڭا» داستانىنىڭ 11 - ئەسىردىن بۇرۇنلا تارقىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ. يۇقىرىقى ئىككى مىسال ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ناھايىتى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە ئىكەنلىكىنى كۈچلۈك ئىسپاتلايدۇ.

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ئېسىل ئەمۇنىلىرىدىن بولغان «ئوغۇزنامە» ۋە «ئالىپ ئەرتۇڭا» داستانلىرى كېيىنكى چاغلاردا مەيدانغا كەلگەن ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىغىمۇ مۇھىم تەسىر كۆرسەتكەن. «ئوغۇزنامە» يىراق قەدىمكى دەۋرلەرنىڭ ئەدەبىي ئەسىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن مول مەزمۇنغا، مۇرەككەپ سىۋىزىتقا ئىگە بولۇش بىلەنلا قالماي، بەلكى ئۇسلۇبى جەھەتتىنمۇ گۈزەل، تىلى ئىنچىم بولۇشتەك خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئۇنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكلىرىگە كېيىنكى يازما ئەدەبىيات ئىجادىيەتتىمۇ ۋارىسلىق قىلىنغان. مەسىلەن، يېقىنقى زامان ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىدا كۆپىنچە نەسرىي بايان ئۇسۇلى قوللىنىلىش بىلەن بىرگە نەزىمىي قىستۇرمىلارمۇ ئۇچرايدۇ. «ئوغۇزنامە» دىمۇ خۇددى شۇنداق. بۇ، «ئوغۇزنامە» ئۇسلۇبىنىڭ كېيىنكى شائىرلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىللە، «ئوغۇزنامە» نىڭ تىلىدىمۇ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئوخشاشقان جايىلار بار. «ئالىپ ئەرتۇڭا» داستانىنىڭ كېيىنكى يازما ئەدەبىياتقا بولغان تەسىرىمۇ ئوخشاش. ئالىپ ئەرتۇڭا ئۇرۇشتا قۇربان بولغاندىن كېيىن، خەلق ئارىسىدا ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە قايغۇرۇپ ئوقۇلغان مەرسىيىلەرنىڭ بىر قىسمى «دىۋانۇلۇغەتت تۈرك» كە كىرگۈزۈلگەن.

مەسىلەن:

ئالىپ ئەرتۇڭا ئۆلدىمۇ،
 ئېسىز ئازۇن قالدىمۇ.
 ئۆزلەك ئۆچمىن ئالدىمۇ،
 ئەمدى يۈرەك يىرتىلىۇر.

بۇ مەرسىيىلەر تۈزۈلۈشى، تىل ۋە ئۇسلۇبى جەھەتتىن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىغا شۇنچىلىك يېقىنكى، ئۇزاق زامانلار ئۆتۈشى بىلەن ئايرىم سۆز-لەر (مەسىلەن: ئېسىز، ئازۇن، ئۆلەك) نىڭ ئۆزگەرگەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغان قىسمىنى ھازىرقى ئاددىي ئۇيغۇر دېھقانلىرىمۇ چۈشىنەلەيدۇ، «ئوغۇزنامە»، «ئالىپ ئەرتۇڭا»، «ئەرگىنە قۇن داستانى» غا ئوخشاش ئېسىل خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىش ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى بايلىقىنى ئېچىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى، بولۇپمۇ داستان يازما ئەدەبىياتى ئىجادىيىتىنىڭ مەيدانىغا كېلىشىنى تەتقىق قىلىش، ئۇيغۇرلارنىڭ يازما ئەدەبىي تىلىنى تەتقىق قىلىش، تارىخى، ئېتنوگرافىيىسىنى تەتقىق قىلىشتىمۇ زور ئەھمىيەتكە ئىگە. مانا شۇ سەۋەبلىك «ئوغۇزنامە» نىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان نۇسخىسى تېپىلغاندىن كېيىن، ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخچىسى ئەبۇ غازى باھادىرخان 1606 - يىلى چاغاتاي تىلىدا يېزىلغان «شەجەرەئى تۈرك» دېگەن كىتابىدا ئۇنىڭ بىر قىسمىنى بايان قىلغان. 1915 - يىلى غەرب ئالىملىرى «ئوغۇزنامە» نىڭ نېمىسچە قىسقارتىلغان تەرجىمىسىنى ئېلان قىلغان. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ ئەسەر ھەرقايسى ئەل ئالىملىرىنىڭ، بولۇپمۇ شەرق ئالىملىرىنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغاپ، بۇ جەھەتتە بىر مۇنچە ئىلمىي ماقالە ۋە كىتابلار يېزىلغان.

ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئەنە شۇ مول ۋە رەڭگىز ئەدەبىياتىنىڭ مۇنبەت تۈپرىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ يازما ئەدەبىياتىمۇ مەيدانغا كەلدى. 5، 6 - ئەسىردىكى «تۇنيۇقۇق» ۋە «كۆل تېكىن» ئابىدىسى قاتارلىق مەڭگۈ تاشلاردىكى خاتىرىلەرنى ھازىرغىچە بىزگە مەلۇم بولغان يازما ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى نەمۇنىلىرى دېيىشكە بولىدۇ. مەسىلەن، «تۇنيۇقۇق» ئابىدىسىنى ئالساق، ئۇنىڭ كۆپ قىسمى دېگۈدەك نەزمىي ئۇسلۇبتا يېزىلغان، ئۇنىڭدا نۇرغۇنلىغان ماقال-تەمسىللەر ئۇچرايدۇ. بۇ پاكىتلار بىر تەرەپتىن، يازما ئەدەبىياتىنىڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى بىلەن مەنبە جەھەتتىكى مۇناسىۋىتىنى چۈشەندۈرۈپ بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇيغۇرلارنىڭ يازما ئەدەبىياتى كەم دېگەندە 5، 6 - ئەسىردىلا بارلىققا كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

ئېلىمىزنىڭ تاڭ سۇلالىسىنىڭ داچۇڭ يىللىرىدىن جەنۇبىي سۇڭ سۇلالىسىنىڭ جىيادىڭ يىللىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان قوجۇ ئۇيغۇر خانلىقى ۋە قاراخانىلار خانلىقىدىن ئىبارەت ئىككى يەرلىك ھاكىمىيەت 360 يىل داۋام قىلغان بۇ ئۇزۇن دەۋر جەريانىدا ئۇيغۇرلارنىڭ يازما ئەدەبىياتى جۇش ئۇرۇپ

راۋاجلىنىپ، بىر تۈركۈم نامايەندىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە يازما ئەدەبىي ئەسەرلەر ۋە تەرجىمە ئەسەرلەر مەيدانغا كەلگەندى.

قاراخانلار خانلىقىدىن ئىلگىرى قۇرۇلغان قوجۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدىكى ئەدەبىي مۇۋەپپەقىيەتلەر تەرجىمە ئەسەرلەردە گەۋدىلىك ئىپادىلەنگەن. بۇ دەۋردە بۇ دىنىغا ئېتىقاد قىلغان ئۇيغۇر تىل ئالىملىرى ۋە ئەدىبلەر خەنزۇچە، سانسېكرىتچە يېزىلغان بىر مۇنچە ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ھەمدە بۇدا ئىلمى، پەلسەپە، تىبابەت، ئاسترونومىيىگە دائىر ئەسەرلەرنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان؛ يەنە سانسېكرىتچە بەزى ئەسەرلەرنى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇلارنىڭ ئىچىدىن تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى بەشبالىق (ھازىرقى جىمىسار) لىق سىڭقۇ سالى توتۇڭ خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلغان «شۈەنزاڭنىڭ تەرجىمىھالى»، «ئالتۇن يارۇق» قاتارلىق ئەسەرلەردۇر. «ئالتۇن يارۇق» بۇدا رىۋايەتلىرى ۋە بۇدا ئەقىدىلىرى بايان قىلىنغان يىرىك ئەدەبىي ئەسەر بولۇپ، بۇ ئەسەرنىڭ ھازىرغا قەدەر تېپىلغان خەنزۇچە، سانسېكرىتچە، تۇخارچە نۇسخىلىرىغا قارىغاندا، بىرقەدەر تولۇقراق بولغىنى ئەنە شۇ سىڭقۇسالى توتۇڭ تەرىپىدىن ناھايىتى زور ئەدەبىي ماھارەت ۋە يۈكسەك تىل سەنئىتى بىلەن تەرجىمە قىلىنغان ئۇيغۇرچە نۇسخىسىدۇر. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇيغۇر ئەدىبلىرى ۋە تەرجىمە ئۈستىلىرى يەنە «چىستانى ئىلىگ بەگ»، «مائىتىرى سىمىت» نى تۇخار تىلىدىن خەنزۇ ۋە ئۇيغۇر تىللىرىغا تەرجىمە قىلغان. ئالدىنقىسىدا چىستانى ئىلىگ بەگنىڭ قەھرىمانلىقلىرى مەدھىيەلەنگەن بولۇپ، پۈتۈن ئەسەردە بۇ قەھرىماننىڭ ياۋۇز جىن - شەيتانلار بىلەن كۈرەش قىلىپ، ئەلنى ئازاب - ئوقۇبەت ۋە بالايىتاپەتتىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقى، يىغىپ ئېيتقاندا، يورۇقلۇق بىلەن قاراڭغۇ - لۇق، ياخشىلىق بىلەن ياۋۇزلۇق ئوتتۇرىسىدا قاتتىق كۈرەش ئېلىپ بېرىلغانلىقى، ئاخىرىدا يورۇقلۇق ۋە ياخشىلىقنىڭ قاراڭغۇلۇق ۋە ياۋۇزلۇق ئۈستىدىن غەلبە قىلغانلىقى تەسۋىرلەنگەن ۋە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. «مائىتىرى سىمىت» بولسا، بۇدا دىنى ھېكايىلىرى مەزمۇن قىلىنغان سەھنە ئەسەرى بولۇپ، مەلىكىتىمىزدە ھازىر ساقلىنىۋاتقان «مائىتىرى سىمىت» نىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئەڭ مۇكەممەل تەرجىمە نۇسخىسىدۇر. گەرچە بۇلار تەرجىمە ئەسەرلەر بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار تەرەققىي قىلىۋاتقان ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىغا نىسبەتەن ئۆرنەكلىك ۋە تۈرتكىلىك رول ئوينىغان، شۇنداقلا شۇ زاماندىكى ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىنى مەلۇم دەرىجىدە ئەكس ئەتتۈرگەن. بۇلار ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى بىر خىل بايلىق ھېسابلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بۇ ئەسەرلەر ئۆزلىرىنىڭ تىل ئۇسلۇبى بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرىكى ئەدەبىي تىلنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرىنى ساقلاپ قالغان بولۇپ، قەدىمكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

قوجۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدە ئۇيغۇرلار تەرجىمە ئەدەبىياتى جەھەتتە

زور نەتىجىلەرگە ئېرىشىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر مۇنچە شائىرلار-
مۇ مەيدانغا چىققان، مەسىلەن، ئەپەندىچى تېكىن، كۈلتارقان، ئاسىخ توتۇڭ، قالىم كەيشى،
سىلىخ تېكىن (ئايال) قاتارلىقلار شۇلارنىڭ ئىچىدىكى كۆرۈنەرلىك نامايەندىلەردۇر،
يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان سىڭقۇسالى توتۇڭ ئاتاقلىق تەرجىمان بولۇپلا قالماستىن،
ھەم شائىر، ھەم تىلشۇناس ئىدى، ھەتتا شۇ دەۋر خانلىقىنىڭ خانى كۈن چىت ئىدى-
قۇتمۇ داڭلىق شائىر ئىدى. مانا بۇلاردىن قوچۇ ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدە يازما ئەدە-
بىياتنىڭ گۈللەنگەن مەزىرىسىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

قاراخانلار خانلىقى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان دەۋرى ئىدى،
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىدە بۇددادىنىنىڭ تۈسى بارغانسې-
رى سۇسلىشىپ، ئىسلام دىنىنىڭ تۈسى كۈندىن-كۈنگە قويۇقلاشتى. بۇ دەۋردە ئۇي-
غۇرلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت ئىشلىرى مەسىلىسىز دەرىجىدە راۋاج-
لىنىپلا قالماستىن، ئەدەبىيات-سەنئەت جەھەتتىمۇ ئالاھىدە گۈللىنىش بولدى. «قۇ-
تادغۇبىلىك»، «دېۋانۇ لۇغەت تۈرك»، «ئەتەبەتۇل ھەقايق» قاتارلىق بۈيۈك ئە-
سەرلەر قاراخانلار دەۋرىدىكى ئەدەبىيات ۋە مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىنى
كۆرسىتىدىغان نامايەندىلەردۇر.

ئەدەب ئەخمەت يۈكەنەكنىڭ «ئەتەبەتۇل ھەقايق» ناملىق دېداكتىك داستانى
«قۇتادغۇبىلىك» داستانىدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن نامايەندىلىك قىممەتكە ئىگە
يەنە بىر مەشھۇر ئەسەر بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسىي تېمىسىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭدا بى-
لىم، ئەخلاق، ئىنسانپەرۋەرلىك، ھەق-ئادالەت، ئەقىل-پاراسەت، مەردلىك-قەھرىم-
مانلىق، ھەقىقىي سۆيگۈ-مۇھەببەت تەرغىپ قىلىنغان، زۇلۇم-زورلۇق، نەپسانىيەت-
چىلىك، پەسلىك، رەزىللىك، ۋاپاسىزلىق قاتارلىق يامان ئىللەتلەر رەھىمسىز پاش
قىلىنغان. ئەدەب ئەخمەت يۈكەنەكنىڭ «ئەتەبەتۇل ھەقايق» ناملىق داستانى تىل-
ۋە ئەدەبىي ئۇسلۇب جەھەتتىن قارىغاندا، ئۇنىڭدا «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تەسىرى نا-
ھايىتى كۈچلۈك. بۇ ئەسەر ئەنە شۇنداق تارىخىي قىممەتكە ئىگە بولغاچقا، ئۇزاق زام-
انلاردىن بۇيان مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىلىم ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققەت-
ئېتىبارىنى قوزغىغان، بۇ ھەقتە بىر مۇنچە تەتقىقاتلارمۇ ئېلىپ بېرىلدى.

«دېۋانۇ لۇغەت تۈرك» «قۇتادغۇبىلىك» تىن ئۈچ يىل كېيىنرەك يېزىپ چىقىل-
غان چوڭ تىپتىكى لۇغەت بولۇپ، بۇ قاراخانلار دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئالىملىرىنىڭ تىل-
شۇناسلىق جەھەتتىكى يۈكسەك مۇۋەپپەقىيىتى ھېسابلىنىدۇ. مەھمۇد قەشقەرى بۇ گى-
گانت ئەسەرنى يېزىپ چىقىش ئۈچۈن، تۈرك تىلىدا سۆزلىشىدىغان مىللەتلەر ياكى-
قەبىلىلەر ياشايدىغان كەڭ زېمىندا تىل تەكشۈرۈش پائالىيىتىگە كىرىشىپ، تۈركىي
تىل دىئالېكتلىرىنى، ماقال-تەمسىل، قوشاقلارنى ۋە قەدىمكى زامانغا مەنسۇپ بىر
مۇنچە داستان پارچىلىرىنى توپلىغان ھەمدە ئۆزىنىڭ بۇ ئەسىرىنى يېزىش جەريانىدا
تۈركىي تىل بىلەن ئەرەب تىلىنى سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلغان. مۇشۇ ئاساستا ئىك-
كى يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت سەرپ قىلىپ، كەڭ ۋە مول مەزمۇنغا ئىگە، ئۆز دەۋرىنىڭ

مۇكەممەل قامۇسى دېيىشكە مۇناسىپ بۇ گىگانىت ئەسەرنى يېزىپ چىققان. ئەدەبىيات نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا كىرگۈزۈلگەن ئەدەبىي پارچىلار (نەزمىي ۋە نەسرىي پارچىلار، ماقال - تەمسىل، قوشاقلار) قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە؛ تىل نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئۇ قەدىمكى ئۇيغۇر ئېغىز تىلى ۋە يېزىق تىلىنى تەتقىق قىلىشتا قىممەتلىك ماتېرىيال بولۇپلا قالماستىن، سېلىش-تۇرما تىلشۇناسلىق تەتقىقاتىنىڭ ئۈلگىسى بولۇپمۇ ھېسابلىنىدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىككى خانلىق دەۋرىدە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى چاغلاردا ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى تەرجىمە ئەسەر، داستان ئىجادىيىتى جەھەتتە زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىپلا قالماستىن، بەلكى پروزا ۋە رومانچىلىقتىمۇ ئۆز دەۋرىدىكى ئەدەبىيات مۇنبىرىدە مەلۇم ئورۇن تۇتقان. بۇ جەھەتتە ئۇيغۇر ئالىمى نەسرەدىن رابغۇزىنىڭ «قىسسەسۇل ئەنبىيا» ناملىق ئەسىرى ۋە كىلىك خاراكتېرىگە ئىگە. بۇ ئەسەردە شەرق دۇنياسىغا كەڭ تارقالغان قەدىمكى زامانغا ئائىت ھەر خىل ۋەقەلەر - پەيغەمبەرلەرنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى ۋە تارىخىي رىۋايەتلەر ئاساسىي مەزمۇن قىلىنىپ، بۇلار تارىخىي غايىمۇ شەخسلەرنىڭ پائالىيەتلىرىگە بىرلەشتۈرۈلگەن ھالدا تىپىك ئوب-رازلارنىڭ ياردىمى بىلەن جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇ ئەسەردىكى ۋەقەلەر كۆپىنچە زەبۇر، تەۋرات، ئىنجىل، قۇرئان قاتارلىق كىتابلاردىن ئېلىنغانچاق، مەزمۇن جەھەتتە قويۇق دىنىي تۈس ۋە غايىمۇ، ئەپسانىۋى خاراكتېر ئالغان بولسىمۇ، لېكىن ئەدەبىي ئەسەر بولۇش سۈپىتى بىلەن ياخشىلىقنى تەرغىپ قىلىپ، يامانلىقنى سۆكۈش، كىشىلەرگە غايە ۋە ئۈمىد بەخش ئېتىش قاتارلىق جەھەتلەردە يەنىلا تۆۋەن چاغلارغا بولمايدىغان تارىخىي قىممەتكە ئىگە، بولۇپمۇ ئۇ ئەدەبىي ئۇسلۇب ۋە تىل ئالاھىدىلىكى جەھەتتىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغان ۋە ئۇنى را-ۋاجلاندۇرغان، شۇڭا قەدىمكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى تەتقىق قىلىشتا ئۆزىنىڭ تارىخىي ئەھمىيىتىنى يوقاتمىغان. «قىسسەسۇل ئەنبىيا» «قۇتادغۇبىلىك» تىم 250 يىل كېيىن دۇنياغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئەدەبىي تىلى «قۇتادغۇبىلىك» بىلەن ئاساسەن ئوخشاش، بۇ «قۇتادغۇبىلىك» تىلىنىڭ شۇ چاغدىمۇ يەنىلا ئەدەبىي تىل بولۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۈچلۈك ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا «قىسسەسۇل ئەنبىيا» ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ تەرەققىياتىنى تەتقىق قىلىش جەھەتتىمۇ سەل چاغلارغا بولمايدىغان قىممەتكە ئىگە.

قوجۇ ئۇيغۇر خانلىقى بىلەن قاراخانلار خانلىقى دەۋرى ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى-تىلىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىغا باشلىغان دەۋرى دېيىلسە، ئۇ ھالدا چاغاتاي دەۋرىنى ئۇيغۇرلارنىڭ يازما ئەدەبىياتىنىڭ تازا گۈللىنىپ راۋاجلانغان دەۋرى دېيىشكە بولىدۇ. بۇ دەۋر ئادەتتە «چاغاتاي ئەدەبىياتى دەۋرى» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن بۇنداق ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبى يۈەن سۇلالىسىنىڭ ئاساسچىسى چىڭگىزخان ئۆز ئوغۇللىرىغا زېمىن تەقسىم قىلىپ بەرگەندە، ئىككىنچى ئوغلى چاغاتايغا غەربىي رايوننى تەقسىم قىلىپ بەرگەن، ئۇ، يۈەن سۇلالىسى مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىكىدىكى چاغاتاي

خانلىقىنى قۇرغان. بۇ خانلىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان دەۋر تارىختا «چاغاتاي دەۋرى» دەپ ئاتالغان. بۇ خانلىق تەۋەسىدە خاقانىيە تىلى (قەشقەر تىلى) ئاساسىي تىل بۇلۇپ، بۇ تىل «چاغاتاي تىلى» دەپ ئاتالغان، مۇشۇ تىلدا يېزىلغان ئەدەبىي ئەسەرلەر-مۇ «چاغاتاي ئەدەبىياتى» دەپ ئاتالغان. بۇ دەۋردە ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ راۋاجلانغان. بۇ خانلىق تەۋەسىدىكى ئۇيغۇرلار ئىچىدىن نۇرغۇنلىغان مەشھۇر ئەدىبلەر مەيدانغا كەلگەن. سەككاكى، لۇتقى، ئاتايى، مەھمەت خارەزمى قاتار-لىقلارنىڭ ئىجادىي پائالىيەتلىرى ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىرى شۇ دەۋردىكى ئەدەبىي ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە يېتىپ، ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىدا يەنە بىر مۇساپە كۆرسەتكۈچى بولۇپ قالدى. چاغاتاي دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئىلگىرىكىگە قارىغاندا نۇرغۇن ئۆزگىرىش ۋە تەرەققىياتلار بولدى. بۇ ئۆزگىرىش ۋە تەرەققىياتلار ئاساسەن مۇنۇ ئىككى تەرەپتە ئىپادىلىنىدۇ؛ بىرى، ئەسەرنىڭ شەكلى ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇلى تېخىمۇ كۆپەيدى ۋە تېخىمۇ ئوبرازلاشتى. بۇ دەۋردە مەزمۇن جەھەتتە لىرىك داستانلار ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ گۈللەندى. ئۇلاردا ئاساسىي جەھەتتىن يەنىلا ئىلىم-مەرپەت، ئەخلاق-پەزىلەت، ئادىل قانۇن تەشۋىق - تەرغىپ قىلىنىپ، كىشىلەرنى دەۋر روھىغا ئۇيغۇن بولغان ئىدىيە، ئەخلاق مەزىنلىرىغا ئۇندەش ئاساسىي تېما قىلىندى. لېكىن ئىپادىلەش شەكلى ۋە ئۇسۇلى جەھەتتە ئىلگىرىكى پەندى - نەسىھەت ئۇسۇلى بىلەن تەرغىپ قىلىشتىن تېخىمۇ ئوبرازلىق بولغان ئەدەبىي ۋاسىتىلەرنى قوللىنىشقا، يەنى بەدىئىي سېۋىزىتىلىق داستان، غەزەل، قەسىدە، مۇخەممەس، مۇسەددەس، تەرجىمىبەندە، مۇسەممەن، رۇبائىي ژانىرلىرى بىلەن روھلۇق، لىرىك پىيۇننىدا ئىپادىلەشكە يۈزلەندى. لۇتقىنىڭ «گۈل ۋە نەۋرۇز» داستانى بىلەن باشقا ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ غەزەللىرى مانا مۇشۇنداق خۇسۇسىيەت ئىپادىلەنگەن ئىپتىدائىي گۈل دەستىلەردۇر.

يۈەن سۇلالىسىنىڭ يوقىلىشىغا ئەگىشىپ، چاغاتاي خانلىقىنىڭ غەربىي رايون-تارىخىدىكى مەۋجۇتلۇقى ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، لېكىن خاقانىيە تىلى (قەشقەر تىلى) نى ئاساسىي گەۋدە قىلغان چاغاتاي تىلى تاكى 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە داۋاملىق قوللىنىلدى، شۇڭا كىشىلەر چاغاتاي خانلىقى مەۋجۇت بولۇشتىن قالغاندىن كېيىنمۇ چاغاتاي خانلىقى دەۋرىدىكى تىلدا يېزىلغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يەنىلا «چاغاتاي ئەدەبىياتى» دەپ ئادەتلەنگەن. شۇڭلاشقا «چاغاتاي ئەدەبىياتى» دېگەن بۇ ئۇقۇم چاغاتاي دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇيغۇر تىلى ۋۇجۇدقا كېلىشتىن ئىلگىرىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

15 - ئەسىردىن باشلاپ شىنجاڭنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا قەشقەر ۋە يەكەن رايونلىرىنى ئاساس قىلغان سەئىدىيە خانلىقى مەيدانغا كەلدى. بۇ چاغدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى يەنە بىر تەرەققىيات دەۋرىگە قەدەم قويدى، ئۇنىڭ گەۋدىلىك ئالاھىدىلىكى شۇكى، بۇ چاغدا خەلق ئىچىدىن نۇرغۇنلىغان ئەدىبلەر چىقىپلا قالماستىن، بەلكى

خان ۋە خان جەمەتلىرىمۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت پائالىيەتلىرىنىڭ تەشەببۇسكارلىرى بولۇپ قالدى. مەسىلەن، يەكەن خانلىقىنىڭ سۇلتانى سەئىدخان، ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇرېشىمخان، ئۇنىڭ خانىشى ئاماننىساخان ۋە قېدىرخان يەركەندى قاتارلىق كىشىلەر ئەنە شۇ دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىللىرى ئىدى.

قېدىرخان يەركەندىنىڭ ئۆز دىۋانىنى توپلاش ئەھۋالى توغرىسىدا يازغان مۇقەددىمىسىدە تۈرلۈك مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان توققۇز پارچە ئەسەر (توم) يازغانلىقى بايان قىلىنغان، 19- ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا خىرقىستى، مۇھەممەت سادىق قەشقەرى، ئابدۇرېھىم نىزارى، گۇمنا، زەلىلى، ناۋرۇز زىيائىي، تۇردى غەربىي، بىلال نازىم، تەجەللى، موللا بىلال، ئىبراھىم مەشھۇرى، نۆۋبىتى، سابورى، ئەرشى قاتارلىق كلاسسىك شائىر ۋە ئەدىبلەر مەيدانغا چىققان بولۇپ، ئۇلارنىڭ داستان، شېئىرلىرىدا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ مەنبەسى بولغان «قۇتادغۇبىلىك» داستانىنىڭ شېئىرىي ئۇسلۇبى گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ. ھەرقايسى ئەل ئالىملىرى «قۇتادغۇبىلىك» تەتقىقاتىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلمەكتە؛ ھازىر ھەرقايسى ئەللىرىگە تارقالغان «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ قول يازمىسى ئۈچ خىل: بىرى، ۋىنا نۇسخىسى، ئىككىنچىسى، قاھىرە نۇسخىسى، ئۈچىنچىسى، پەرغانە نۇسخىسى. بۇ ئۈچ خىل قول يازما ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 18 - ئەسىرنىڭ بېشىدا ئاۋستىرىيەنىڭ ۋىنا شەھىرىدىن، مىسىرنىڭ قاھىرە شەھىرىدىن ۋە ئۆزبېكىستاننىڭ پەرغانە شەھىرىدىن تېپىلغان. ۋىنا نۇسخىسى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان قول يازما، قاھىرە نۇسخىسى بىلەن پەرغانە نۇسخىسى ئەرەبچە يېزىقتا يېزىلغان قول يازما. بۇ قول يازمىلارنىڭ تېپىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ تارىخى، ئىلمىي قىممىتى تېزلا خەلقئارا ئىلىم ئەھلىنىڭ كۈچلۈك ھەۋىسىنى قوزغىغان. فرانسىيە ئىنىستىتۇتىنىڭ يېقىن شەرق تىللىرى پروفېسسورى جوبېل 1823 - يىلى «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ۋىنا نۇسخىسىنى ئىلمىي ئەسەر قاتارىدا تۇنجى قېتىم «ئاسىيا ژۇرنىلى» دا دۇنياغا تونۇشتۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەسەرنىڭ قىسمەن پارچىلىرىنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ بىلەن «قۇتادغۇبىلىك» ئۈستىدىكى بىر يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت داۋام قىلغان ۋە بۈگۈنگىچە داۋام قىلىۋاتقان تەتقىقاتنىڭ باشلىنىشىغا سەۋەب بولدى.

شۇنىڭدىن باشلاپ نۇرغۇن ئەللەر، جۈملىدىن ۋېنگرىيە، دانىيە، گېرمانىيە، تۈركىيە، ئىتالىيە، ياپونىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق مەملىكەتلەردە بۇ ئەسەر ئۈستىدە ئىلمىي خىزمەتلەر ئىشلەندى. تەتقىقاتچى ئالىملاردىن ئوتتو ئولبېرت (گېرمانىيە)، ۋامبېرى (ۋېنگرىيە)، نەجىپ ئاسىم، رەشىم رەھىمىي ئارات، سەدرى مەخسۇم، دى، ئادىل ئاچار، كوپرولى فوتارزادە (تۈركىيە)، بومبامى (ئىتالىيە)، مالوۋ، رادلوۋ، بارتولمىد، ساملوۋىچ، قەييۇم كەرىموۋ (سوۋېت ئىتتىپاقى)، تومسېن (دانىيە)، بروك-لىمان، ھارتىمان (گېرمانىيە) لار «قۇتادغۇبىلىك» ئۈستىدە نۇرغۇن ئىلمىي تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىپ، ئىلىم دۇنياسىغا ئالقىشقا سازاۋەر زور تۆھپىلەرنى تەقدىم قىلىشتى. 1870 - يىلى ۋېنگرىيە ئالىمى ۋامبېرى ۋىنا نۇسخىسىدىكى بېيىتىمنىڭ لاتىنچە

يېزىقتا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسىنىڭ نېمىسچە تەرجىمىسىنى ئېلان قىلدى. رۇسىيە ئالىمى رادلوۋ 1890 - 1910 - يىللار ئارىلىقىدىكى 20 يىل ئىچىدە ۋىنا نۇسخىسىنىڭ كۆچۈرۈلمىسىنى، قاھىرە نۇسخىسىنى، «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ سلاۋىيان يېزىقىدىكى نۇسخىسى ۋە نېمىسچە تەرجىمە نۇسخىسىنى ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېكىستان ئالىمى فىترەت 1925 - يىلى «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ پەرغانە نۇسخىسىنى ئىزدەپ تاپقاندىن كېيىن، 1928 - يىلى بۇ قول يازمىنىڭ مۇھىم مەزمۇنىنى ئېلان قىلغان ھەمدە ئۇنىڭغا ئۆزبېك يېزىقىدا ئىزاھ بەرگەن. 1971 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشكەنت شەھىرىدە قەييۇم كەرىموۋ ئۇنىڭ ئۆزبېكچىگە تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىسىنى نەشر قىلغان. 1983 - يىلى موسكۋا ئىلىم - پەن نەشرىياتى پروفېسسور ئىمانوۋ تەرىپىدىن رۇسچىغا تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىسىنى نەشر قىلغان. سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ۋالىتوۋا، ئابدۇراخمانوۋ، گولېپ - نېۋ قاتارلىق ئالىملار تەرىپىدىن تەرجىمە قىلىنغان ۋە ئۆزگەرتىپ يېزىلغان نۇسخىلەرنى نەشر قىلىنغان. بۇنىڭ ئىچىدە پروفېسسور ئىمانوۋنىڭ تەرجىمە نۇسخىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ھازىرغا قەدەر چىققان ئەڭ مۇكەممەل رۇسچە تەرجىمە نۇسخىسى ھېسابلىنىدۇ، 1980 - يىلىدىن 1983 - يىلىغىچە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىلىم ئەھلىلىرى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئەزەربەيجان تىلى ۋە قازاق تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىلىرىنى ئېلان قىلدى.

تۈركىيە ئىلىم - پەن ۋە نەشرىيات ساھەسى 1942 - ۋە 1943 - يىللىرى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئۈچ خىل كۆچۈرمىسىنىڭ فوتو نۇسخىسىنى نەشر قىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە رېشىت رەھىمىتى ئاراتنىڭ 1947 - يىلى نەشر قىلىنغان لاتىنچە يېزىقتا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى خەلقئارا ئىلىم ئەھلىگە ھەممىدىن بەك ياقتى. ئۆز ھاياتىدا زېھنىي كۈچىنىڭ كۆپ قىسمىنى «قۇتادغۇبىلىك» تەتقىقاتىغا بېغىشلەشكەن بۇ تۈركىيە ئالىمى كۆپ يىل جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ ئۈچ خىل نۇسخىنى سېلىشتۈرۈپ، لاتىن ھەرپى بىلەن ترانسكرىپسىيەلەشتۈرۈپ چىققان نۇسخا شۇندىن ئېتىبارەن خەلقئارا ئىلىم ساھەسىنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» نى تەتقىق قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم ئاساس بولۇپ قالغان. 1983 - يىلى ئامېرىكا ئالىمى روبېرت دانكروۋ ئىنگلىزچىغا تەرجىمە قىلغان «قۇتادغۇبىلىك» مۇ ئامېرىكىنىڭ چىكاگو شەھىرىدە دۇنياغا كەلدى.

رۇسىيە ئالىمى رادلوۋ «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ نەشر قىلىنىشىغا بېغىشلاپ يازغان «قەدىمكى ئۇيغۇرلار مەسىلىسى ھەققىدە» دېگەن مۇقەددىمىسىدە «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغاندىن كېيىنكى مەدەنىيەت تارىخى ۋە ئىدىيە تارىخىنى تەتقىق قىلىشتىكى مۇھىم ئەھمىيىتىنى بايان قىلغان. كۈنۈنۈۋ 1983 - يىلى ئېلان قىلىنغان ئىلمىي ماقالىسىدە مۇنداق دەپ يازدۇ: «قۇتادغۇبىلىك» ئەڭ قەدىمكى، بىردىنبىر كونا ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان داستاندۇر. بۇ داستان ئىنسانلارنىڭ جەۋھىرى مۇجەسسەملەشتۈرۈلگەن قامۇس - تىۋر.

«قۇتادغۇبىلىك» نى تۇنجى قېتىم رۇسچىغا تەرجىمە قىلغان پروفېسسور ئىۋانوف «قۇتادغۇبىلىك» نى ئوتتۇرا ئەسىردىكى سان - ساناقسىز ئالەمشۇمۇل ئەدەبىي ئەسەرلەر ئىچىدە ماختاشقا ئەرزىيدىغان ئۇلۇغ ئەزمى ئەسەر» دەپ باھا بەرگەن. بارتولمىد «مەركەزىي تۈرك تارىخى توغرىسىدا 12 لېكسىيە» دېگەن ئەسىرىدە «قۇتادغۇبىلىك» تۈركىي تىل ئەدەبىياتىدا «قەشقەر» دەۋرىنى ئاچتى، «شۇ دەۋردە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى بىلەن خەنزۇ مەدەنىيىتىنىڭ ئىلگىرىكى زىچ مۇناسىۋىتىنىڭ تەسىرى تېخى بار ئىدى»، «قاراخانلار ئۇيغۇرلارنىڭ ۋاسىتىسى بىلەن جۇڭگو مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى ئىچىدە ياشىغان» دەپ قارىغان. بولۇپمۇ تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، 1984 - يىلى ئېلىمىزدا «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەزمى يەشمەسىنى ئاتاقلىق ئۇيغۇر شائىرلىرى ۋە تەتقىقات خادىملىرىدىن ئەخمەت زىيائى باشلىق ئالتە نەپەر يولداش تۆت يىل جاپالىق ئىشلەپ نەشىرگە تەييارلىدى. بۇ ئەسەر نەشىر قىلىنغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى قىرغىزىستان ۋە قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر پەلسەپە دوكتورى نارىنبايېۋ، قاسىموۋلار «قۇتادغۇبىلىك» ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەزمى يەشمەسىنىڭ يېڭىدىن نەشىر قىلىنغانلىقىنى مۇبارەكلەپ، بىزگە خەت ئەۋەتكەندىن باشقا، يەنە قازاقىستاننىڭ «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتىدە «ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان مىراس - «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ يېڭى نەشىرى» دېگەن ماۋزۇدا مەخسۇس ماقالىدە مۇئەللىپ قىلغان، ئۇلار ماقالىسىدە «قۇتادغۇبىلىك» ئۇيغۇر تارىخىدىكى قاراخانلار سۇلالىسىنىڭ ئەڭ تەرەققىي قىلغان دەۋرىدە دۇنياغا كەلگەن، كېيىنكىلەرنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخى ۋە تىلىنى يازما ھۆججەت ئارقىلىق چۈشىنىشى ئۈچۈن قالدۇرۇلغان بىمباھا مىراس دەپ كۆرسەتكەن ھەمدە ئوتتۇرا ئەسىردە ياشىغان ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئالىمى، پەيلاسوپ يۈسۈپ خاس ھاجىمىنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» ئەسىرى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىجتىمائىي پەلسەپىسى، ئەخلاق ئىدىيىسىنىڭ تەرەققىياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈشتە سەل چاغلانغان بولسايدىغان روللارنى ئوينىدى، «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تەسىرى ئاستىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتاقلىق پەيلاسوپلىرى ئېتىمىغا دائىر ھەر خىل ئەسەرلەرنى يازدى، دەپ تەكىتلىگەن.

«قۇتادغۇبىلىك» قانداق ئەسەر دېگەن مەسىلە توغرىسىدا ھەرقايسى ئەللەرنىڭ ئالىملىرى ئۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان، مەسىلەن، تۈركىيە ئالىملىرى ئىچىدە «قۇتادغۇبىلىك» تەتقىقاتىدا داڭ چىقارغان رېشىت رەھىمىنى ئارات ئۆزى تەرجىمە قىلغان «قۇتادغۇبىلىك» 1 - جىلىدىنىڭ مۇقەددىمىسىدە شۇنداق دەپ يازىدۇ: «قۇتادغۇبىلىك» ۋەقەلەرنى بايان قىلىدىغان تارىخىي ئەسەر ئەمەس ياكى رايون، شەھەرلەرنى تەسۋىرلەيدىغان جۇغراپىيىلىك ئەسەر ئەمەس، شۇنىڭدەك دىنىي زاتلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى يىغىدىغان مەخسۇس توپلاممۇ ئەمەس، مەلۇم بىر پەيلاسوپنىڭ نۇقتىسىدە نەزەرىنى ئاساس قىلغان پەلسەپىۋى ئەسەر ياكى مەلۇم مۇتەۋەلەرنىڭ ئىبىرە تىلىدىكى سۆزلىرى ئارقىلىق كىشىگە نەسىھەت قىلىدىغان ئەسەرمۇ ئەمەس، يۈسۈپ خاس ھاجىمى باشقىلارنىڭ ئېيتقىنىدەك مەنەپدارلارغا خۇشامەت قىلىش ئۈچۈن تېتىمىسىمۇ

ئوخشىتىشلار ئارقىلىق قۇرۇق ۋەز - نەسىھەت قىلغۇچىلاردىن ئەمەس، بەلكى كىشىلىك ھاياتىنىڭ ئەھمىيىتىنى تەھلىل قىلىدىغان، كىشىلەرنىڭ جەمئىيەت ۋە دۆلەتتىكى ۋەزىپىسىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان كەڭ مەنىلىك پەلسەپىۋى ئەسەرنى يېزىپ چىققان پەيلاسوپ ۋە ئالىم. ئۇنىڭ ئەسىرى - «قۇتادغۇبىلىك» ماۋزۇسىدىن تارتىپ باشقا تەرەپلىرىگەچە ئىنتايىن مۇكەممەل، ئالاھىدە تۈس ئالغان بىر ئەسەر. تۈركىيىنىڭ يەنە بىر ئالىمى، پروفېسسور مەخسۇت «قۇتادغۇبىلىك» تۈركىي تىلىدا سۆزلىشىدىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «نۇرغۇن ئەسىرلەردىن بۇيانقى ئەخلاقىي ئىدىيىسى ۋە قانۇن كۆز قارىشىنىڭ يەكۈنى»، «دۆلەت ئاپپاراتى، سىياسىي قانۇن، ئىجتىمائىي ئەخلاق توغرىسىدىكى ئىزدىنىشى» دەپ قارىغان. گېرمانىيە ئالىمى ئوتتو ئولبىرىخ «قۇتادغۇبىلىك» ئەرەب پەيلاسوپى ئىبىن سىنا ۋە قەدىمكى يۇنان پەيلاسوپى ئارستوتېل ئىدىيىسىنىڭ تەسىرى بىلەن يېزىلغان پەلسەپىۋى ئەسەر» دەپ قارىغان، تۈركىيە ئالىمى كوپرولى بۇ كۆز قاراشقا قوشۇلغان. ئۇ: «قۇتادغۇبىلىك» ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىدىيە ئىچىدە ئىبىن سىنانىڭ تەسىرى ئەڭ چوڭقۇر بولغان» دېگەن. لېكىن رۇسىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر قىسىم ئالىملىرى، مەسىلەن، رادلوۋ، بارتولىد، تۆكۈشېۋا قاتارلىقلار بولسا، «قۇتادغۇبىلىك» - قىممىتى ئەڭ يۇقىرى ئەدەبىي ئەسەر» دەپ قارىغان. بىزنىڭ تەتقىقات خادىمىمىز لى چى يۇقىرىدا ئىپتىقانلىرىمىزغا ئوخشاش، «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ غەرب ۋە شەرق ئەللىرىدىكى ئالىملار ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەتقىقات نەتىجىلىرى ئۈستىدە داۋاملىق ئىزدەنەنەكتە.

ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر پونىزىيىسىنىڭ گۈلتاجى، ئۆز دەۋرىنىڭ ئىلغار ئېستېتىكىلىك غايىسىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەن پىشقان بەدىئىي شەكىلگە ئىگە بولغان «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تەسىرى پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيانى بويلاپ تاۋولگا بويىغىچە يېتىپ بارغان. بۇ ھالىنى سوۋېت باشقىرىستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن پەن ئەربابى، ئا. خاروسوۋ مۇنداق بايان قىلىدۇ: «ۋولگا بىلەن ئورال بويىغا ئوتتۇرا ئاسىيادىن كەلگەن ئەدەبىي ۋە باشقا ئەسەرلەر ئارىسىدا ئەڭ بۇرۇنقىسى ھەمدە تۈركىي تىللاردىكى ئەدەبىياتلار تارىخى ئۈچۈن ئەھمىيەتلىكى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدۇر. بۇ ئەسەر باي، مەزمۇنلۇق بولۇش بىلەن ئۇزاق ئەللەرگە تارقالغان... «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ قىممىتى، ئەۋزەللىكى دۇنياۋى ئەسەر بولۇشىدا، يەر يۈزىدە مەنىلىك تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن تىرىشقان ئوتتۇرا ئەسىر كىشىلىرىنىڭ ئىنتىلىش ئارزۇسى بىلەن ئويغىنىۋاتقان ئىچكى دۇنياسىنى تەسۋىرلەپ بېرەلىشىدە...» دەپ ئادىللىق بىلەن كۆرسەتكەنىدى.

«قۇتادغۇبىلىك» نى ئەڭ بۇرۇن تەتقىق قىلغان روسىيىلىك رادلوۋ ۋەكىلىلىكىدىكى بىر تۈركۈم ئالىملار ئۆزلىرىنىڭ «قەدىمكى ئۇيغۇرلار مەسىلىسى ھەققىدە» دېگەن ماقالىلىرىدە يۈسۈپ خاس ھاجىپ داستانىنىڭ تىلىنى ئۇيغۇر تىلى دەپ بىرىنىچى بولۇپ ئېنىق كۆرسەتكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن مالوۋ «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئۈچ خىل قول يازما نۇسخىسى» دېگەن ماقالىسىدە ئۈچ خىل قول يازما نۇسخىسىنى سېلىشتۇرغاندا

ئەرەب تىلى ئېلىپبەسى بىلەن كۆچۈرۈلگەن قاھىرە نۇسخىسى بىلەن پەرغانە نۇسخىسى يېقىن كېلىدۇ. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى، يەنى ۋىنا نۇسخىسى بىلەن باشقا ئىككى خىل قول يازما نۇسخىسى كۆپ پەرقلەندۇ، پەقەت قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى قول يازما نۇسخىسىلا قىممەتلىك ئەسەر بولالايدۇ، دەپ قارىغان. بۇ ئالىم «ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە مەركىزىي ئاسىيا تىلى - ئەدەبىيات تارىخىدىكى ئەلىمىر نەۋائى» ۋە «قەدىمكى تۈركىي تىلىدىكى ھۆججەتلەر» دېگەن ئىككى ئەسىرىدە «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تىلى - قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى ۋە ئۇيغۇر تىلى، دەپ كۆرسەتكەن. باسقاقوۋ، تېنىشېۋلەر «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تىلى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى، دەپ قارىغان. لېكىن ئۇلار قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا بىر چەكلىمە قويۇپ، ئۇنى قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ ئۇيغۇر تىلى دەپ قارىغان.

بەنە بەزى ئالىملار گەرچە «قۇتادغۇبىلىك» نى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان دەپ ئېنىق كۆرسەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تىلىنى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى ۋە قاراخانىلار تىلى دەپ كۆرسەتكەن، تۈركىيە ئالىمى، دوكتور ئارات ئۇيغۇر تىلى دەپ قارىغان. ئۇ ئۆزى تەرجىمە قىلغان «قۇتادغۇبىلىك» 1 - جىلىدىنىڭ مۇقەددىمىسىدە بەزى ئالىملارنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تىلى ئەرەب تىلى دېگەن قاراشلىرىغا قارىتىپ، قاراخانىلار سۇلالىسى ئىسلام دىنىنى ھۆكۈمەت دىنى قىلغاندىن كېيىن، ئەرەب تىلى بىلەن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنى تەڭ قوللانغان، ھەتتا ھەسەن بۇغراخان دەۋرىدىمۇ يەكەننىڭ ھەر خىل خەت - ئالاقىلىرى مۇشۇ ئىككى خىل يېزىقتا يېزىلاتتى ۋە قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا ئىمزا قويۇلاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوتتۇرا ئاسىيا، ئالتۇن ئوردا خانلىقى ۋە ئىران قاتارلىق ئەللەردە تا 15 - ئەسىرگىچە قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى قوللىنىلىپ كەلگەن، دەپ كۆرسەتكەن. مۇشۇ ئەھۋالغا ئاساسەن، ھەسەن بۇغراخانغا تەقدىم قىلىنغان «قۇتادغۇبىلىك» قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان، دەپ قارىغان. سوۋېت ئالىمى ۋالىتوۋا «قاراخانىلار دۆلىتىنىڭ سىنىپچىلىكى مەسىلىسى» دېگەن كىتابىدا «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ تىلى - قاراخانىلار تىلى دېگەن، پروفېسسور ئەۋانوۋ رۇسچە «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ بىر خاتىمىسىدە «شەرقىي تۈرك شىۋىسى ئۇزۇن تەرەققىيات تارىخىغا ئىگە قەدىمكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەسۋىرىي تىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان» دەپ كۆرسەتكەن. سوۋېت ئالىمى شېرباك 1961 - يىلى موسكۋا - لېنىنگرادتا نەشىر قىلىنغان «تۈركىي تىلىدىكى ئەسەرلەرنىڭ گرامماتىكىسى ھەققىدە قىسقىچە بايان» دېگەن كىتابىدا «قۇتادغۇبىلىك» قارلۇق ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان، دېگەن. ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتاقلىق شائىرى ئەخمەت زىيائى «قۇتادغۇبىلىك» تە قوللىنىلغان، ھازىرقى ئۇيغۇرلار قوللىنىۋاتقان سۆزلەردىن بىر قانچە يۈزى رەتلەپ چىققان، بۇلاردىن بىرنەچچە نەمۇنە كورسەتمىشلا كۇپايە قىلىدۇ.

چىرىك	بەزەك	ئاچ
چىۋىن	بىتىك	ئىغىشماق
چۇمغۇق	بۆرە	ئاقساق

ئالمىش	بۆرك	ئەم
ئارىخ	بوغرا	ئەمچى
ئازغاش	بۇلاق	ئەلا (ئىلى ناھىيىسى)
باي	بۇرۇن	ئىمىجىق
بەلگۈلۈك	بۇرۇن	ئىمىچ (تىمىچ)
ئىرىك (پىرىك)	مەڭ	سوغالاساق
ئىشىشىخ	مائىم (ماگىدىم)	سۆڭەك
قاچان	مەڭزى	شاتۇ
قارا قۇش	مەڭگۈ	تاغار
قاراتچى	مۈك	تاڭشۇق
قارماق	ئوغزى	تەلۋە
كىزىك	ئوڭ	تۇغ
قىلىق ئوڭ	ئوڭاي	تۇن
كىزىن (كەپىن)	ئوت	تۇرقۇ (تاۋار - توقا)
كېڭەش	ئۇزا	توسون
كەڭ	ئۆكۈز	تورا
قىڭغۇز	ئۆكۈنچ	تۇش (تەڭتۇشى)
كۆك (كۆكلىمدى)	ئۈرۈك	توشاغ
كۆپ	ئۆتۈنچ	تۈرۈك
كورك	ئۈزە	ئۇرۇغ
قۇلان	سان	ئوۋۇت (ئۇيات)
قوتۇز	سارت	ئۇز
لاچىن	سىملىگ	
ئۇلۇش	توغ (بايراق)	

بىزنىڭ تەتقىقاتچىلىرىمىز يەنە «قۇتادغۇبىلىك» تىكى ھېچقانداق يەشمەسىز، ھازىرقى ئۇيغۇرلار بىۋاسىتە چۈشىنەلەيدىغان مىسرالاردىن بىر نەچچە مىڭنى رەتلەپ چىقتى، بۇنىڭدىن بىرنەچچە نەمۇنە كۆرسەتسەكلا مەسىلە ئايدىڭلىشىدۇ.

237. تىرىك ئۆلگۈ ئاخىر توشەنگو يىرىگ
كىشى ئۆلسە ئەدگۈن ئاتى تىرىگ.

(بۇ ئىككى مىسرادىكى ئون سۆزنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇرچە)،

464. يۈزى كۆرۈكلۈگ ئەردى كۆرۈپ كۆز قامار،
سۆزى يۇمشاق ئەردى تىل تۇز تامار.

(بۇ ئىككى مىسرادىكى ئون ئىككى سۆزنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇرچە، چۈشىنىشلىك)

- 204 • سۆزۈم سۆزلەمىشكە ساڭا ئەيمەنۇ،
ئۆزۈم ئۆزى قولدى ساڭا ئوش مونو.
(بۇ ئىككى مەسرادىكى ئون سۆزنىڭ ھەممىسى چۈشىنىشلىك).
- 416 • ئوقۇشلۇق كىم ئەرسە ئوقىتى ئانى.
بىلىكلىك كىم ئەرسە بەزۈتتى ئانى.
- (بۇ مەسرادىكى ئون سۆزنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇرچە، چۈشىنىشلىك)، تۆۋەندىكى مەسرالارمۇ شۇنداق:
- 392 • قاپۇغ ئاچتى چىقتى قاداشىن كۆرۈن،
قۇچۇشتى، ئېسەنلەشتى يۈز - كۆز ئۇنۇن.
- 370 • تاتىخ ئەردى ئوقتەگ كۆگۈل ئەردى يا،
كۆگۈل قىلغۇ ئوق بەگ بوزوم بولدى يا.
- 376 • تاتىخ ئەردە بارچە يىگىتلىك ئىشىم،
ئاغۇ قىلدى ئەمدى ماڭا يەر ئاشىم.
- 372 • يىگىتلىك نەگو (نېمە) يىغدى ئەرسە ساڭا،
قارىلىق كەلىپ ئالدى، كەلگەي ساڭا.
- 383 • قاراڭغۇدا ئەردىم يارۇتتى تۇنۇم
تۇنەرتتە ئەردىم تۇغۇردى كۈنۈم
- 187 • ساڭا سۆزلەدىم مەن سۆزۈم ئى ئوغۇل،
ساڭا بەردى بۇ پەند ئۆزۈم ئى ئوغۇل.
- 189 • كۈمۈش قالسا ئالتۇن مېڭىدىن ساڭا،
ئانى تۇتماغىل سەن بۇ سۆزگە تەڭا.
- 1382 • نەچە قاچسا ئاخىر ئۆلۈم يۇتقۇسى،
نەچە قالسا ئاخىر ئۆلۈم يەتكۈسى.
- 1384 • قانى كىم قۇتۇلدى ئۆلۈمدىن قاچىپ،
قانى كىم ئاشۇندى ئۆدىندىن كەچىپ.
- 1419 • ئەدىز كەڭ بەدبۇلك سارايمىڭ قالىپ،
قاراڭغۇ يەر ئەۋدە ياتۇرسەن ئۆلىپ.
- 1501 • ئاپۇر ئاي ئوغۇل كۆردۈڭ ئەمدى مەنى،
نە ھالىمىن بارىر مەن ئۇنىمتما مۇنى.

•1503 كەرەكلىك سۆزۈگ مەن تونوزدوم ساڭا،
سۆزۈمنى ئۇنۇتسا، دۇئا قىل ماڭا،

«قۇتادغۇبىلىك» تىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ ئەسەرنىڭ نامىغا كەلسەك، يۈسۈپ خاس ھاجىپ «قۇتادغۇبىلىك» تە مۇنداق دېگەن.

•350 كىتاپ ئاتى ئوردوم قۇتادغۇبىلىك،
قۇتاتىمۇ ئوقۇكىلا توتىسو ئەلىگ.

يەشىمىسى: كىتاپ نامى قويدۇم قۇتادغۇبىلىك،
قۇتاتىسۇن ئوقۇچىغا تۇتسۇن ئىلىگ.

«قۇتادغۇبىلىك» دېگەن ئىسىم «قۇت»، «ئادغۇ»، «بىلىك» دېگەن ئۈچ سۆزدىن تۈزۈلگەن. «قۇت» نىڭ مەنىسى: بەخت، تەلەي، مۇبارەك، ھۇقەددەس دېگەن بولىدۇ؛ «ئادغۇ» نىڭ مەنىسى: بېرىش، ئاتا قىلىش دېگەن بولىدۇ؛ «بىلىك» نىڭ مەنىسى: بىلىم، ئىلىم، پاراسەت دېگەن بولىدۇ؛ بۇ ئۈچىنى قوشقاندا، «قۇتادغۇبىلىك»، يەنى «بەخت ئاتا قىلغۇچى بىلىم» دېگەن بولىدۇ. رۇسىيە ۋە سوۋېت ئالىملىرىدىن رادلوۋ، تومسۇن، ئىمۋانوۋ، كېرىمىوۋ، كېرىمىسكى قاتارلىقلار مۇشۇنىڭغا ئاساسەن «قۇتادغۇ بىلىك» نى «بەخت بىلىمى»، «بەخت يەتكۈزگۈچى بىلىم»، «بەخت كەلتۈرىدىغان بىلىم»، «كىشىنى بەختلىك قىلىدىغان بىلىم»، «پاراسەتلىكلىك بەختلىك بولۇر» دەپ تەرجىمە قىلغان. ۋېنگرىيە ئالىمى ۋامىرى، تۈركىيە ئالىمى كوپۇرۇلۇ قاتارلىقلارمۇ ئۇنى بەخت، بىلىم دەپ چۈشەنگەن. سەدىر مەخسۇت دېگەن تۈركىيە ئالىمى «قۇتادغۇ بىلىك» نى «قانۇنچىلىق دەستۇرى» دەپ تەرجىمە قىلغان ھەم ئۇنىڭغا شۇنداق باھا بەرگەن. بىزنىڭ ئاتاقلىق شائىر، تەتقىقاتچىلىرىمىز دىن ئەخمەت زىيائى، ئۆتكۈر، شەرىپىدىن، سەي سەنجىك، ۋاھاپ، ئابدۇكېرىم راخمان، مۆمىن ئابدۇللا، لىيۇبىك، لى چى، لاڭ يىڭ، دوشوئەن قاتارلىقلار يۈسۈپ خاس ھاجىپ نىڭ ھاياتى، ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى، دەۋر كۆرۈنۈشى، ئىدىئولوگىيىسى، بالىلىق دەۋرى، ئوقۇش جەريانى، ۋاپاتى قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىپ تەتقىقات ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتى ھەققىدە ئەسەر مۇقەددىمىسىدە بىزگە ھېچقانداق مەلۇمات بېرىلمىگەن. ئەمما شائىرنىڭ تۆۋەندىكى بېيىتلىرىدىن بىز بىرقەدەر ئېنىق خۇلاسە چىقىراالايمىز:

يىل ئالتمىش ئىككى ئەردى تۆت يۈز بىلە،
بەتتىيۇ توگەتتىم بۇ سۆز ئۈلگۈلە.
يىل ئاتمىش ئىككى ئەردى تۆت يۈز بىلە،
تۈگەتتىم سۆزۈمنى پۈتۈپ ئۈلگۈلە.

بۇنىڭدىن شائىرنىڭ بۇ ئەسەرنى ھىجرىيە 462 - (مىلادى 1069 - 1070 -) يىلىدا يازغانلىقى بىلىنىدۇ.

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ بۇ زور ئەسەرگە سەرپ قىلغان ۋاقتى 18 ئاي، يەنى بىر يېرىم يىل بولۇپ، ئۇنى تۆۋەندىكى بېيىتلاردىن بىلەلەيمىز:

تۈگەل ئون سەككىز ئايدا ئايدىم بۇ سۆز،
ئوزوردوم ئازىردىم سۆز ئەۋرىنى تىرا،
تولۇق ئون سەككىز ئاي تۈگەتتىم بۇ سۆز،
يېزىپ تاللىدىم سۆز، تىزىپ ھەم تىرە،
ئەمدى شائىر يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ:

تەگوردى ماڭا ئىلگىن ئەلگى ياشىم،
قوغۇ قىلدى قوزغون توسى تىگ باشىم.

ماڭا تەگكۈزۈپ قولىنى ئەللىك ياشىم،
قوغۇ قىلدى قۇزغۇن تۇسىنىڭ باشىم.

بۇ بېيىتقا قارىغاندا، «قۇتادغۇ بىلىك» نى يازغان ۋاقىتتا شائىرنىڭ ئەللىك ياشتا ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. مۇشۇنداق سېلىشتۇرما قىلغاندا شائىرنى ھەممىچىيە 412 - يىللىرى، مىلادىيە 1019 - يىللىرىدا تۇغۇلغان دەپ ئېيتىش مۇمكىن. ئۇنىڭ ۋاپاتى توغرىسىدا ھېچقانداق يەردە ئىز يوق. ئەمما ئەسەرنىڭ ئاخىرىدىكى قوشۇمچە قەسىدە بىزگە ئۇنىڭ خېلى ئۇزۇن ھايات مۇساپىسىنى بېسىپ ئۆتكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى ئەللىك ياش قېرىلىقتىن ئانچە زارلىنىدىغان ۋاقىت ئەمەس. ئەمما بۇ قەسىدە ياشلىققا قارىتا قاتتىق ئېچىنىشلىق ھەسرەتلەر بىلەن تولغان:

ئىسىزم يىگىتلىك ئىسىزم يىگىتلىك،
توتا بىلىمدىم مەن سېنى تەرك قاچتىم.

ئېسىت ھەي يىگىتلىك، ئېسىت ھەي يىگىتلىك،
تۇتۇش بىلىمدىم مەن سېنى تېز قاچتىم.

يانا كەلگىل ئەمدى يىگىتلىك ماڭا سەن،
ئايدا توتايىم ئاغى جوز توشەتتىم.

قىزىل ئەردى مەڭزىم تامام ئەرغۇاندەك،
بۈكۈن ئوڭا زەپەر ئۇرۇغىم سۇرۇتتىم،

يىپارسىخ قارا باشقا كافور ئاشۇدۇم،
تولون تىگ تولو يوز قايوقا ئىلەتتىم.

ئىپاردەك قارا باشقا كاپۇر پۈركىدىم،
تولۇندەك تولۇق يۈزنى نەگە ئەۋەتتىم.

6531 • يارۇق ياز تىگ ئەردىم تۈمەن تو جېچەكلىك،
خازانىمۇ توشۇتتۇم قامۇغىنى قورتتىم.

يەشمىسى: يورۇق يازدەك ئەردىم تۈمەن رەك جېچەكلىك،
خازان بولدىمكىن ھەممىنى قۇرۇتتۇم.

6532 • قادىك تىگ بودوم ئەردى ئوق تەگ كونى توز،
يانتىگ ئەگرى بولدى ئەگىلىدىم توكتتىم.

يەشمىسى: قېيىندەك بوپۇم ئەردى ئوقتەك دۇرۇست توز،
بولۇپ ئەگرى يادەك ئېگىلىدىم ئېگىشتىم.

مۇشۇلارغا قاراپ ئەسەر مۇئەللىپى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ يەتمىش - سەككىسەن يىللىق ھايات مۇساپىسىنى باسقانلىقىنى تەخمىن قىلىشقا بولىدۇ.

«قۇتادغۇ بىلىك» تىكى «... قەشقەر ئىلىنىدە توگەل قىلىپ...» دېگەن جۈملىدىن مۇئەللىپنىڭ «قۇتادغۇ بىلىك» نى قەشقەردە يېزىپ تاماملىغانلىقىنى بىلەلەيمىز. تارىخىي مەنبەلەردىن قارىغاندا، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ بالىلىق تەربىيىسىدىن تارتىپ پۈتۈن ھاياتى قەشقەردە ئۆتكەن.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا، «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئۇيغۇر بەدىئىي ئەدەبىياتى ۋە تىلىنىڭ بىردىنبىر نەمۇنىسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن دەلىللەر بارلىقىنى كۆرۈپ يەتمەكتىمىز. بۇ نۇقتىلار «قۇتادغۇ بىلىك» فىلولوگىيە (تىل - ئەدەبىيات ئىلمى) دائىرىسىدە قولغا ئېلىنىپ، لېكسىكونولوگىيە نۇقتىئىنەزەرىدىن تەتقىق ۋە تەھلىل قىلىنغاندا يەنىمۇ ئوچۇق ئىسپاتلىنىدۇ، ھازىر بىزدە «قۇتادغۇ بىلىك» شۇناسلىق بويىچە تۇنجى قېتىم قۇتادغۇ بىلىك تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيىتى قۇرۇلدى.

بىز ئىشىنىمىزكى، «قۇتادغۇ بىلىك» ئۈستىدە يېڭى دەۋرنىڭ باشلىنىشى بىلەن كۆپلەپ ئىلمىي خىزمەتلەر ئىشلىنىدۇ، مۇجىمەل قاراشلار تەۋرىتىلىدۇ. ئۆتمۈشتىكى پارلاق ئىلىم - مەرىپەتلىك ھاياتىمىزنىڭ گۇۋاھچىسى بولغان يېمىرىلىسەن ئىلمىي يادىكارلىقىمىز «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئىلمىي قىممىتى يەنىمۇ يۈكسىلىدۇ.

ھازىر بىزنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز قەدىمكى يىپەك يولىدىكى بۇ ئالتۇن تۇپراقنىڭ دەرۋازىسىنى تېخىمۇ گەك، تولۇق ئېچىۋەتتى، بىز ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شەرق - غەرب خەللىرى بىلەن ئۇزاق تارىختىن بۇيان كېلىۋاتقان قانۇنىيەتلىك ئەدەبىي ئىجادىي ئالاقىگە ئىگە، ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىش، يېڭىلىق يارىتىش، يۈكسىلىش ئەنئەنىمىزنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، ئىلغار ئىنسانىيەت مەدەنىيەت خەزىنىسىگە تېخىمۇ زور ھەسسە قوشۇپ، تىنچلىق ئۈچۈن، ئىنسانىيەت بەخت - سائادىتىنىڭ مەڭگۈ گۈللەپ ياشىشى ئۈچۈن كۈردىش قىلىمىز. ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ غەرب ۋە شەرق بىلەن بولغان ئىلمىي تەتقىقات مۇناسىۋىتى پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

ئەرسىدىن ئاتلىق

ۋەتەننىڭ سادىق كۈيچىسى

1991 - يىلى 8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ۋەتەنپەرۋەر شائىر نىم شېھىت ئارمىيە ئىملى داموللا ۋاپاتىغا 20 يىل بولدى، ۋەتەننىڭ سادىق كۈيچىسى، خەلقىمىزنىڭ سۆيۈملۈك غەزەلخانى نىم شېھىت ئۆزىنىڭ يالقۇنلۇق مىسرالىرى، جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن خەلقنىڭ قەلبىدە، ئەدەبىيات مۇنبىرىمىزدە ئۆچمەس ئىز قالدۇرۇپ كەتتى. بۈگۈن بىز ئۇنى خاتىرىلىگىنىمىزدە ئۇنىڭ ۋەتەنگە بولغان چوڭقۇر سۆيگۈ - مۇھەببەت، سەمىمىي - ساداقەت يېلىنچاپ تۇرغان يارقىن مىسرالىرى بىزگە تېخىمۇ قىممەتلىك، تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك تۇيۇلىدۇ، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتەنگە بولغان مۇھەببىتىمىزنى تېخىمۇ مۇكەممەلەشتۈرۈش، قوغداش ئىرادىمىزگە غايەت زور ئىلھام بېغىشلايدۇ. نىم شېھىت چاغاتاي يېزىقى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تەرەققىياتىنىڭ داۋامىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىگە ئۇلاشتا كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان، نۇرغۇنلىغان مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى يېزىپ، مول ئىجادىي بايلىق ياراتقان، سوتسىيالىستىك يېڭى زامان ئەدەبىياتىمىزغا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشۇپ، ئۇنىڭ تەرەققىياتىغا ئاكتىپ تەسىر كۆرسەتكەن كاتتا شائىر ئىدى. ئۇنىڭ ھېسسىياتقا باي، چوڭقۇر ھېكمەتلىك، تىلى گۈزەل، يۇقىرى ئىستېتىك قىممەتكە ئىگە يارقىن شېئىرلىرى ئۇيغۇر كىتابخانلىرى ئارىسىدا كەڭ تارقىلىپ، ئۇلارنىڭ سۆيۈپ ئوقۇيدىغان قىممەتلىك مەنبەسى بولۇپ قالماي، ئايلىنىپلا قالماي، قېرىنداش مىللەتلەر ئارىسىمىزدا تونۇلۇپ، ئۇلارنىڭ سۆيۈپ ئوقۇشى ۋە قەدىرلىشىگە ئېرىشكەن. 1962 - يىلى ئۇنىڭ بىر مۇنچە شېئىرلىرى خەنزۇچە تەرجىمە قىلىنىپ «شېئىرىيەت» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنىپ، ئېلىمىمىزدىكى نەچچە يۈز مىليونلىغان كىتابخانلارغا تونۇشتۇرۇلغان. بۇ شېئىرلار ئۆز ۋاقتىدا مۇئاۋىن زۇڭلى چېن يى ئاقساقالنىڭمۇ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن. بۇندىن باشقا يەنە بەزى شېئىرلىرىمىز چەت ئەللەردىمۇ نەشر قىلىنغان. 1956 - يىلى ئەنگلىيە، فرانسىيە، ئىسرائىلىيە قاتارلىق ئۈچ دۆلەت مىسىرغا تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىغاندا، ئارمىيە داموللام جۇڭگو ھەج قىلىش ئۆمىكى تەرىپىدە قاھىرەدە ئېچىلغان تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىغا قارشى ئاممىۋى يىغىن ۋە ناھايىتى قاتناشقان ھەمدە يىغىن ئاخىرىدا «ئەلىمھىرام» گېزىتى مۇخبىرىنىڭ تەلپىگە بىنائەن شۇ گېزىتكە تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىغا قارشى يېزىلغان بىر شېئىرنى بەرگەن. بۇ شېئىر شۇ گېزىتكە بېسىلىپ ئارمىيە ئىملى ئەرەب مۇستىرىلىرىغا تونۇشتۇرۇلغان.

ئارمىيە داموللام شېئىرلىرىنىڭ بىر قىسمى تىلىك ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇنىڭغا باشتىن - ئاياغ ۋە تەنگە بولغان چەكسىز سۆيگۈ - مۇھەببەت، ۋە تەنپەرۋەرلىك روھى سىڭدۈرۈلگەن، ئۇنىڭ ئاساسلىق شېئىرلىرى مۇشۇ تېمىغا بېغىشلانغان بولۇپ، ئۇنىڭدا ۋە تەنگە بولغان مۇھەببەت يالقۇنى لاۋۇلداپ تۇرىدۇ. بىز ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئىجادىيەت يەت ئىمىدىيىسى نۇقتىسىدىن تەھلىل قىلىپ كۆرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئىجادىيەت قارىشى، ئىجادىيەت ئىمىدىيىسى جەھەتتە بۇ مەسىلىگە تولمۇ ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى، ۋە تەنپەرۋەرلىك تېمىسى ئۇنىڭ پۈتۈن ئىجادىيىتىدە ئاساسىي سالماقنى ئىگىلىگەنلىكىنى ھېس قىلىمىز.

شائىر ئۆزىنىڭ ھەربىر شېئىرىدا ئانا يۇرتىنىڭ تاغۇ - دەريالىرىنى، ھەربىر تال گۈل - گىياھىنى، مۇنبەت تۇپرىقىنى، تېشىنى، مول مەدەنىي مىراسلىرىنى، قەدىمىي يادىكارلىقلىرىنى، تارىخىنى، مىللىتى ۋە ئەل - جامائەتنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى، ئىجادىي ئەمگىكىنى، گۈزەل ئەخلاق - پەزىلىتىنى، ئۇلارنىڭ ھەرقايسى ساھەدە ياراتقان بۈيۈك نەتىجىلىرىنى ۋە تەنپەرۋەرلىك روھتا قىزغىن ۋە يۈكسەك ماھارەت بىلەن كۈيلىدى.

ئۇ 1944 - يىلى يازغان «ئوقۇغىلى كەتكەن ئىنىمىغا» ناملىق شېئىرىدا:

چىمەنلىكتە بۇلبۇل ئەركىن سايىرىشىپ كەتسۇن

ئانا ۋە تەن قۇچىقىدا يايىرىشىپ كەتسۇن.

دېگەن مىسرالار ئارقىلىق ئانا ۋە تەن قوينىدا ياشلارغا ما ئارىپنىڭ ئىشىكى دەسلەپكى قەدەمدە ئېچىلغانلىقىنى كۈيلىدى.

شائىر 1946 - يىلى ئۈچ ۋىلايەت ئىنىقىلايىنىڭ بۆشۈكى بولغان غۇلجىدا تۇرغان چاغلىرىدا يازغان «ئالدىدا» ناملىق شېئىرىدا ۋە تىنىمىزنىڭ تاغلىرىنىڭ تېشىنى دۇنياغا تەڭ قىلالمايدىغانلىقىنى، ۋە تەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئىچكى باغلىنىشىنىڭ تەن بىلەن جاندىك، ئۇيۇلتاشتەك مۇستەھكەم ئىكەنلىكىنى ساپ مۇھەببەت بىلەن مۇنداق كۈيلىدى:

دۇنياغا تەڭ ئەيلىنمەيمەن تاغلىرىڭنىڭ تېشىنى،

سېنى دەپ تاشقا قوشارمەن دۈشمىنىڭنىڭ تېشىنى.

سەن ئىمىدىڭ دۇنيادا بىر ھۈسنى گۈزەل نازۇك بەدەن،

ئىككىمىزدە باغلىنىش گويىكى ئەردى جانۇ - تەن.

ئاھ... گۈزەل يار ئوينىغان فەشقىر، كۇچا، ياركەنت، خوتەن،

نېمىلەر بولدى ئىكەن ئىپلاس ئاياغدا پاك ۋە تەن؟!

مەن ۋە تەنپەرۋەر دەپ ئېيتىش ئوڭاي، بۇ ھەقتە يالقۇنلۇق مىسرالارنى يېزىش مۇ ئانچە تەس ئەمەس، ئەمما ئېغىر كۈنلەرنىڭ سىناق پەيتلىرىدە ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن بۇ سۆزنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ھەرىكىتىنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيدۇ. مەرھۇم شائىر ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ئۇلۇغ ۋە تىنىمىزنىڭ قاينىغۇ - ئەلەملىرىگە شېرىك، شان - شەرىپىگە ئورتاق بولۇپ كەلدى. سۆزىمىزنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە مەرھۇمنىڭ 1946 - يىلى دېكابىردا غۇلجىدا يازغان «ۋە تەن قۇربانلىرى» ناملىق شېئىرىدىكى مۇنۇ مىسرالارنى كۆرۈپ باقايلى:

ۋەتەن ئۈچۈن، سىزىلەر ئۈچۈن پىدا بۇ جان،
خورلۇق بىلەن ئۆتتى ئۆمۈرلەر يۈرەكلەر قان.

.....
بىزگە كېرەك يېرىمىزنىڭ ئاۋاتلىقى،
بىزگە كېرەك خەلقىمىزنىڭ ئازادلىقى.

.....
ۋەتەن بىلەن خەلقىمىزنىڭ شەرەپ - شانى،
ئارمان يوقتۇر ئۇشبۇ يولدا چىقسا جانى.

تاكى يۇرتتا ئازادلىق تاڭ ئاتىغۇنچە،
دۈشمەن بېشىن تاشقا ئۇرۇپ چاقىغۇنچە.

تۈرگەن يەڭنى چۈشۈرمەيدۇ ھېچبىر ئېلىم،
توختىماستىن نەپرەت يوللار قەلىمىم - تىلىم.

شائىرنىڭ شېئىرلىرىدا مۇنداق ئۈلگىلىك مىسرالار ناھايىتى كۆپ، ئۇنىڭ 1947 - يىلى مارتتا غۇلجىدا يېزىلغان «ۋەتەن مۇھەببىتى» ناملىق شېئىرىمۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھ بىلەن سۇغۇرۇلغان. شائىر بۇ شېئىرىدا ئۆز ئىرادىسىنى يۈكسەك تۇيغۇ ۋە ماھارەت بىلەن تەنتەنلىك ھالدا مۇنداق جاكارلايدۇ:

سەندىن ئارتۇق سۆيگىنىم يوق بۈيۈك ۋەتەن،
ساڭا پىدا، ساڭا قۇربان جان بىلەن تەن.

شۇ مەقسەتنى ئورۇندايمەن دەپ نىم شېھىت
ئارمان يوقتۇر ئەگەر بولسام پۈتۈن شېھىت.

ئازادلىقتىن كېيىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ چەكسىز غەمخورلۇقىغا ئېرىشكەن شائىر نىم شېھىت ئۆز ئىجادىيىتىنى يېڭىلاشتىن پورەكلىتىپ ئېچىلىدۇرۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولدى. شۇنىڭ بىلەن كۈندىن - كۈنگە روناق تېپىپ گۈللەپ ياشناۋاتقان ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ يېڭى قىياپىتىنى يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تېخىمۇ يارقىن كۆيلىدى.

1956 - يىلى پېشقەدەم شائىر نىم شېھىت ھەجگە بېرىش پۇرسىتىگە ئېرىشتى. ئازادلىقتىن بۇرۇن بۇنداق پۇرسەت نىم شېھىتقا ئوخشاش ئىقتىسادىي ئەھۋالى ناچار، قولى ئۇزۇك كىشىلەرگە نېسىپ بولمايتتى. شائىر ئۆزىنىڭ بۇ ھەقتىكى ھېسسىياتىنى ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىدىيىسىنىڭ تىپىك نامايەندىسى بولغان «سېغىندىم» ناملىق شېئىرىدا مۇنداق ئىپادىلەيدۇ.

ھەج سەپىرى چۈشكەش مېنىڭ دىلىمغا،
قاراپ بېقىپ مەيۈسلەندىم پۇلۇمغا،
كومپارتىيە كېپىل بولدى يولۇمغا،
بۇلۇت ئۆزى ئۇچقىنىمدا سېغىندىم.

ئۇ، ھەج سەپىرىدە ئۆز ۋەتىنىگە بولغان چوڭقۇر سېغىنىشى ھېسسىياتىنى مۇنداق ئىزھار قىلغان:

ئۆلسەم تېنىم قۇچمىڭدىن جاي ئالسۇن،
پاك ۋە تىنىم، روھىم سەندە شادلانسۇن.
شۇنىڭ ئۈچۈن تېز رەك ساڭا يەتسەم دەپ،
تۆت كۆز بىلەن كېچە - كۈندۈز سېغىنىدىم.
بۇ كەمگىچە ئايرىلمىغاچ سېنىڭدىن،
لەززە تىلىنىپ شېرىن شەربە تىلىرىڭدىن،
يولغا چىتقاچ قەدرىڭ ئۆتتى جېنىمىدىن،
تۇپرىقىڭنى كۆزگە سۈرتەي سېغىنىدىم.

مانا بۇ شېئىرنى شائىرنىڭ ئۇلۇغ ۋە يۈكسەك ۋە تەنپەرۋەرلىك ئىدىيىسىنىڭ يال قۇنلۇق ناھايىتىدىكى دېسە بولىدۇ.

ھەرقانداق بىر ئۇلۇغ ئىدىيە ئەمەلىيەت بىلەن بىرلەشمەسە، قۇرۇق چاقىرىقلا بولۇپ قالىدۇ. ھەرقانداق ئەمەلىيەت ئىنقىلابىي غايە، ئىنقىلابىي ئىدىيىنى ئۆزىگە يېپى تەكچى قىلمىسا، ئۇمۇ پۇچەك، نىشانى يوق ھەرىكەتكە ئايلىنىپ قالىدۇ، بۇ ھەممىگە ئايان يەكۈن. مەرھۇم شائىر نىم شېھىت ۋە تەنپەرۋەرلىكىنى ۋە تىنىمىزنىڭ شەرەپلىك تارىخى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ كۈيلىدى. ۋە تىنىمىزنىڭ تاغ - دەريالىرىنى، مۇنبەت يەر، باغۇ - بوستانلىرىنى، ھەر خىل مەدەن ۋە بايلىقىنى ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ۋە تەنپەرۋەرلىكتىن ئىبارەت ئالىيچاناب روھى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىپادىلىدى.

ھازىرغىچە بىزگە مەلۇم بولغان قەلەم ئىگىلىرىنىڭ بىرىدە، ۋە تەنپەرۋەرلىك ئۈچۈن تەپكەن ئوتلۇق يۈرىكىنى قەلەم بىلەن شائىر نىم شېھىتقا ئوخشاش «كۆكرىكەن» نى يارسا گەر سوققان يۈرەك دەيدۇ ۋە تەن» دەپ ئىپادىلىمەكچى ئىدى.

يىغىپ ئېيتقاندا، ۋە تەنپەرۋەرلىكتىن ئىبارەت بۇ بۈيۈك غايە شائىرنىڭ يۈرەكى ۋە پۈتۈن ۋۇجۇدىغا سىڭگەن ئەمەلىيىتى بىلەن مۇستەھكەم بىرلەشكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەرھۇمنىڭ يۈرەك قېنى بىلەن يېزىلغان بارلىق ئەسەرلىرىدە ئۇ، خۇددى يىپەك يىپىقا ئۆتكۈزۈلگەن ساپ مەرۋايىتتەك جۇلالىنىپ تۇرىدۇ.

مەرھۇم شائىرىمىز، دراماتورگىمىز، ئىنقىلابىي جەڭچىمىز نىم شېھىتنىڭ ئالىي پەزىلىتىنى ئەسلەۋاتقان بۇ قۇتلىق كۈنلەردە بىز ئۇنىڭ ئەدەبىياتىمىزغا قوشقان تۆھپىلىرىنى ئادىللىق بىلەن ئۇلۇغلىماق مۇبالىغە بولماس.

بىزنىڭ ھۈرمەتلىك ئانىلىرىمىز جەمئىيىتىمىزگە كۈنىگە نەچچە مىڭلاپ قەلەم ئىگىسى، جامائەت ئەربابى ۋە باتۇر ئەزىمەتلىرىنى، كۈرەشچان ئوغۇل، قىزلىرىنى ھەم ئىجادكار، تۆھپىكارلارنى تۇغۇپ تەقدىم قىلىشى مۇمكىن، تارىخ تەكرارلانمىغاندەك، نىم شېھىتمۇ ئانىدىن قايتا تۇغۇلمايدۇ، بىزمۇ ئۇنى كۆرەلمەيمىز. مەرھۇم بىلەن ھايات ۋاقتىدا قىلىشقان سۆھبەتلىرىمىز بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى تىندۈرسىمۇ، ئۇنىڭ سېپىمىزدىكى بوش قالغان ئورنىنى تولدۇرالمىدۇ.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

خەلق تېخىمۇ كۆپ ياڭراق ساداغا ئىنتىزار

كۆزۈمنى يۇمساملا پولات - تۆمۈر بىلەن قوپۇرۇلغان شەھەر ياكى پاتىقاق چاچ - راپ تۇرغان سەھرادا ئېڭىمكىنى تۇتۇپ خىيالىغا چۆمگەن، ئىككىسى قوللىنىشى كۆكسىگە قويۇپ خۇداغا نالە قىلىۋاتقان، بىر بۇلۇڭدا شۇمىشىپ مېشىلداۋاتقان توپ - توپ ئەر - ۋاھلارنى كۆرگەندەك بولمىمەن... چوڭ - كىچىكلىكى، ئېغىر - يەڭگىللىكى، شەكىل - قىياپىتى ھەرخىل بۇ ئەرۋاھلار تەنھالىق ئاپتەپىغا بېشىنى قاقلاپ، ئوخشاش بىر ئاھاڭ بىلەن بېچارىلىق ۋە زەئىپلىكىنى، ئادەمنى ئېزىدىغان ۋە روھى دۇنيانى بوغۇدىغان جانىسىز، ئۇمىدىسىز ئاۋازنى بازارغا سېلىۋاتىدۇ. گەرچە شائىرلار ئۆز ئىقتىسادىغا تايىنىپ، شەھەرنىڭ شاۋقۇنلۇق چېكىسىگە «قاردەك ئاپىق خىرامان كەپتەر» دىن بىر نەچچىنى سىزىپ، ئوڭغۇل - دوڭغۇل ۋە ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ئېتىزلىققا «ئالتۇندەك ساپسىرىق سامان» دىن بىر نەچچە تال تىكلەپ ياكى ئۇ يەرگە «ھاۋا - رەڭ شاللىق» بەرپا قىلىپ قويغىنى بىلەن بۇلارنىڭ ھەممىسى پەقەتلا ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى ئالدايدىغان زەئىپ مەدەنىلىق ياكى چاكنى پەردازدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ مىسكىن، پەرىشان، زەئىپ ئىدالىرى ھەممە يەرنى ئاللىسقاچان چىتلاپ بولدى. شەھەر - يېزىلارنى، ھەتتا ئۆزلىرىنىمۇ بىر قەۋەت قورقۇنچىلۇق كۈل رەڭ ئىس - تۈتەك بىلەن پۈركۈۋەتتى.

بۇ جاھان راستلا چەك - چېكىدىن بۆسۈلۈپ كېتىش دەرىجىسىگە يەتتىمۇ؟ شائىرلىرىمىز راستلا مۇشۇنداق ئېغىر ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچار بولىدىمۇ؟ بىز راستىنلا پەقەت بىر خىل ئىبارە، بىر خىل قېلىپ، بىر خىل سادا بىلەنلا ئۆز روھىمىزنى شەرھ - لىك كەلدۈقمۇ؟ بىر تالاي شېئىرنى تەسلىمىگە يالماپ يۇتۇۋېتىپ ئىچىم ئېچىشىپ ئولتۇرغىنىمدا، يۈرىكىمنىڭ قات - قېتىمىدىن ھېلىقىدەك تەئەججۇپ ئېتىلىپ چىقتى.

ئورتاق بىر ئازاب بىلەن پۇچۇلىنىش، قارىماققا، ھازىرقى دۇنيانىڭ بىر ئالاھىدىلىكىدەك تۇرىدۇ. لېكىن بۇ ئازاب ناھايىتى زور دەرىجىدە مەلۇم ئىلغار غايە بىلەن ھازىرقى دۇنيا ئارىلىقىدىكى سەكرەتمىنى كۆرسىتىۋېتىدۇ، دەپ قارايمەن. بۇ

ئازاب كۆرۈنۈشتە قېيداش، مەسخىرە، ئۆزىنى كەم سۇندۇرۇشتەك غەلىتە شەكىلدە مەيدانغا چىقىۋاتقان بولسىمۇ، ماھىيەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭ تىنىمىسىز كۈۋەچەپ، كىشىلەرنىڭ قەلبىدە چىن ھاياتلىق دولقۇنلىرىنى قوزغاۋاتقان ھەم لاي، ھەم سۈزۈك يوشۇرۇن ئېقىم ئىكەنلىكى ھەقىقەت. شائىرلار ھازىرقى رېئال دۇنيانىڭ ئەڭ سەزگۈر ئەزاسى، ھە - ھۇ بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈۋاتقانلار سېپىدىن سۈزۈلۈپ چىققان جاۋاب ھىم، دۇنيادىكى ئىلغار كۈچلەرنىڭ ئەڭ مەشھۇر تەركىبىي قىسمى، شائىرلار يۇقىرىدا قەيت قىلىنغان چاكنى ۋە تۇتۇقۇسىز ئازابنى غەلۋىردىن ئۆتكۈزۈۋىدىغان، ئۇنى ئادا - لايدىغان ۋە چوڭقۇرلۇققا يېتەكلەپ، يۈكسەكلىمىگە كۆتۈرىدىغان كىشىلەر. شۇڭا شېئىردى مەنە يېقىمدىكى ئازاب ئىنسانىيەتنىڭ كۆڭلىدە خۇسۇسىي غەزەزدىن، ئەرزىمەسلىمىكتىن ۋە لاۋزا ئادەتلەردىن ئادا - جۇدا بولغاندىن كېيىن بالقىپ چىققان نۇرانە، بىغۇبار، تىمىرەن ۋە پايانىسىز ئورتاق ئازاب، خالاس. ھەق گەپنى قىلساق، بىزنىڭ شائىرلىرىمىز شېئىر دەۋرىمىزدىن ئۆتكەندە ياكى ئۇنىڭغا يېقىنلاشقاندىلا، ئاندىن ئاشۇنداق ئازابقا مۇيەسسەر بولالايدۇ ياكى ئاشۇنداق ئازابنى ھېس قىلالايدۇ. مۇشۇ ئۈستۈنلۈكتە يېزىلغان شېئىرلار ئازابلىنىش بىلەن تولغان تەقدىردىمۇ كىشىلەرنى يۇقىرى پەللىگە باشلىمايلايدۇ، دىماغى ئېچىشتۇرغىمىدەك قويۇق يالقۇن ھىدىنى تارقىتىلالايدۇ، ئۆز قۇدرىتىنى قولغا كەلتۈرەلەيدۇ ۋە ئۆزىنى نامايان قىلالايدۇ. ئۇ بىزنىڭ بارلىق شېئىرلىرىمىزنى دەس تۇرغۇزالايدىغان ئومۇرتقا، تۇۋرۇك. ئېھتىمال مۇ - شۇنىڭ ئۆزى بىز ئىزدەپ ئاۋارە بولغان ۋە قايتا تىكلەشكە ئۇرۇنغان، ئەمەلىيەتتە بۇرۇنلا ماھىيەت خاراكتېرلىك مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن شېئىرىيەت روھى بولسا كېرەك. ھازىرقى دۇنيادا مەيلى «ئۆزىگە يارىغان» شېئىرلار بولسۇن، مەيلى «باشقىلارغا نەپ بېرىدىغان» شېئىرلار بولسۇن، ھەممىسىلا شېئىرىيەتتىكى يۇقىرىقى روھنى ئاختا قىلىپ تاشلىدى. مۇنداق شېئىرلارنىڭ ئۆزىمۇ زەئىم، خۇنۇك، كۆرۈمىز نەرسىلەر بولۇپ قالدى. بىزنىڭ دىكى نۇرغۇن ئادەملەر قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە ياشاپ ئۆتكەن شېئىرىيەت پېشىمى ۋالىرىنىڭ دېڭىز - ئوكيانلىرىدا يۇيۇنۇۋېتىپ، ئۆزىنى غەپلەت بۆشۈكىدىن ئويغىتىپ دىغان، ئۆزىگە پۈتمەس - تۈگىمەس مەدەت بېغىشلايدىغان ھېسسىياتقا ياكى بولمىسا پۈت - قولغا جان كىرگۈزىدىغان كۈچكە ئىگە بولۇپ كەلدى. بۇنداق بولۇشتىكى سە - ۋەب شېئىرىيەت پېشىمى ۋالىرىنىڭ ئازاب - ئوقۇبەت دېگەنلەرگە قىزغىن مۇئامىلە قىلالمىغانلىقى ھەمدە بۇ ئارقىلىق ھاياتى كۈچكە تولۇپ تاشقان جەۋھەرلەرنى سۈزۈپ ئالالمىغانلىقى ياكى ئۇنى تاۋلاپ چىقالمىغانلىقىدا ئىدى، ئۇلارنىڭ شېئىرىي شىجائىتى شۇنچە شانلىق ئىدىكى، ئۇلار «ھەسرەت بىلەن چۇلغانغاندىمۇ قەيسەرلىكىنى قولدىن بەرمىگەن»، «لىمگىشپ قالغاندىمۇ يۇلقۇنۇپ تىك تۇرغان» لاردىن بولغانىدى، مۇشۇ تۈپەيلى ھەر قايسى دەۋردە ياشاپ ئۆتكەن خەلقنىڭ ھۈرمىتىگە سازاۋەر بولغان ۋە ئۇلارنى تەسىرلەندۈرەلمىگەنىدى. ئۇلارنىڭ شېئىرى ئازاب - ئوقۇبەتتىن كەلگەن بولسىمۇ، يەنە شۇ ئازابنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمىگەنىدى. ئازاب ئۇلارنىڭ شېئىرلىرىغا توسالغۇ بولالاشى بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە، تۇتۇقۇلۇق رولىنى

ئويىناپ، ئادەملەرنى ئېگىز چوققىلارغا قاراپ ماڭالايدىغان ياكى ياخشىلىققا ئۈندەيدىغان يېڭى ھاياتى كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ئۇچۇر بىلەن تەمىنلىگەن ھەمدە مۇشۇلارنى تەرغىپ قىلغانىدى. ئۇلارنىڭ شېئىرلىرى ئازاب سۈيىمگە چىلانغانسېرى تېخىمۇ چوڭقۇر، تېخىمۇ يېڭى، تېخىمۇ تەسىرلىك بولالمىغانىدى. بۇنىڭ ئەلۋەتتە ھەيران قالمىدىغان يېرى يوق، بىزچۇ؟ ئۆزىنى ھازىرقى زامان شائىرى، ھازىرقى زامان ئاۋانگارتلىرى ياكى يېڭى ئېقىم شېئىرلىرىنى يازىدىغانلار دەپ ئاتىغان نۇرغۇن شائىرلىرىمىزنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ بىز بۈگۈنكى شېئىرىيەتتە ئورۇن ئالغان شائىرلار تېمىنى ئويىپىك-تىمىپ ھالدا تەكشۈرۈپ باقايلى ياكى تەسۋىرلەپ كۆرەيلى:

A. بۇ تىپقا ياتىدىغان شائىرلارنىڭ بىردىنبىر دەسمايمىسى شۇكى، ئۇلار ئۆزىنىڭ قىممەتسىز، چاكنىلىقتا ئۇچمىغا چىققان قۇرۇقتىن - قۇرۇق ئازابلىرىغا كۈچىنىشكە بارىچە خېرىدار ئىزدىدى. نەتىجىدە شېئىرنىڭ ئىقتىدارىنى قىمىسىپ، ئۇنى مەلۇم ئازابنىڭ ئادەتتىكى دەسمايمىسىگە ياكى مەلۇم بىر تۈرگە تەئەللۇق شۇ خىل ئازابنىڭ ئوقۇل بايانىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئۇلار ئۆزى ئىجاد قىلغان شېئىرلار - نى ئۆزى ياراتمىدى، مۇنداق شېئىرلارنى باشقىلارمۇ پىسەنتكە ئالمىدى (كىتابخانلار - نىڭ ئازابى شائىرلارنىڭ ئازابىدىن ئاز بولمىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق، بۇ شائىرلارغا ئېغىرراق يۈك كۆتۈرۈشكە ماجالى قالمىغان ئاجىز يەلكىسىگە تېتىقسىز ئازابنىڭ كەمىش پارچىلىرىنى ئارتىمەن دەپ نېمە كەپتۇ). تەبىئىكى، ئۇلار ئاخىرقى ھېسابتا خەلقنىڭ قەلبىدە ھېچقانداق ئورتاق سادا پەيدا قىلالمىدى.

A.B. تېمىدىكى شائىرلار ئۆزىدىكى ئازابىنى مىسرالارغا ھاپاش قىلىپ، ئۇنى ئىنتايىن شەپتەتسىزلىك بىلەن قولنىڭ ئۇچىدىلا كىتابخانلارغا تاشقان بولسا، B تىپقا مەنسۇپ شائىرلار ئۆزىنىڭ ئازابىنى ئۆزىگە بىر تامچىمۇ ئېلىپ قالماي، ھەممىسىنى ھاراق بىلەن قىزلارغا بىراقلا ياتلىق قىلىۋەتتى. ئۇلار بۈگۈنكى كۈننى ئىنسان روھى ئالەمىنىڭ بۇلۇڭ - بۇچقا قىلىرىدا ئەركىن ئازادە لاغايلاپ يۈرىدىغان دەۋر، شېئىر - لار تىنالمىيۋاتقان، روھ تۇنجۇقۇۋاتقان، ئارزۇ - ئارمانلار پۈتۈنلەي تۈگىگەن دەۋر دەپ قارىدى، ئۆزلىرىنىڭ گۇمران بولۇۋاتقىنىنىمۇ باشقىلاردىن يۈكسەك ھەمدە ستراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە ئىش، دەپ بىلدى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇلار جاھاننىڭ رەپتارىغا كىرىۋېلىپ ئوڭ - تەتۈر دەسسەپ، مەسئۇلىيەتتىن باش تارتقان ۋە ئۆز ۋىجدانىنى بىخەۋەرلاشتۇرغان ئەھۋالدا ئۆزىنى سەمىرىتىشكە ۋە تاكاممۇلاشتۇرۇشقا ئۇرۇندى. ئۇلار ئاكاڭ قارىغاي بىرىنچى، دەيدىغان قىسپاپەت بىلەن، دۇنيا ھامان بىر كۈنى ھېچكەپتىن - ھېچكەپ يوقلا ئومۇميۈزلۈك ئەركىنلىككە قەدەم قويىدۇ، ئىچ - ئىچىدىن نۇر چاقناپ تۇرىدىغان سەنئەت دەۋرىگە كىرىدۇ، بىزمۇ شۇ چاغدا قايتا باش كۆتۈرىمىز، دەپ خام خىيال قىلدى. بۇنداق شائىرلاردا جۇڭگو زىيالىلىرىدىكى تىنىم تاپماي ئىشلەيدىغان مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە قايغۇرۇش ئېگىمىدىن قىلچە ئەسەر بولمىدى. ئۇلار رېئال دۇنيانىڭ تەسىرىدە تارمار قىلىنىپ، سېپى ئۆزىدىن قورقۇنچاق، شەخسىيەتچى، ساختىپەز، چاكنى ئادەملەر قاتارىغا ئۆتۈپ كەتتى. شېئىرىيەتنى

گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، شېئىرىيەت مۇنبىرىدىكى بۇنداق ئادەملەرنى ئالدى بىلەن تازى-
لىمۇيىتىش كېرەك.

C. بۇلار ئادەمنى قايىل قىلىدىغان، خېلى ئېغىر - بېسىق شائىرلار، ئۇلار ئا-
دەم بولۇشنى شېئىر يېزىش بىلەن تەڭ باراۋەر مۇھىم ئىش دەپ ھېسابلىدى. ئۇ-
لار ئالىيجاناب، لېكىن ئاقسۆڭەك ئەمەس، ئۇلار ئاددىي - ساددا، لېكىن چاكىمنا ئەمەس؛
ئۇلار ئازابلانسىمۇ بىچارە ئەمەس، ئۇلار ئۆزى ئۈچۈن، ئىنسانىيەت ئۈچۈن يۈرەك
قېنىنى، پۈتۈن ھاياتىنى، شىجائىتىنى، زېھنىنى كۈچىنى تەقدىم قىلالىدى. ئۇلار بۇرچ
ۋە مەسئۇلىيەتكە ئەڭ باي، ئۇلار ئازاب - ئوقۇبەت قايناملىرىدا لەڭ ئۇرۇپ
ئۆرلىمىيەلمىدى. ئۇلار رەزىللىكىنى تۈگىتىپ، ياخشىلىقىنى جارى قىلىدۇرا-
لايدىغان ئۆتكۈر شەمشەرلىرىنى تەپسى تەۋرىمەس ئۇچسۇق تاشلاردا بىلىمىيەلمىدى.
ئۇلار ھاياتلىقنىڭ مۇستەھكەم زېمىنىدا قان كېچىپ ئالغا باستى، ئۇلارنىڭ تاشقا
بېسىلغان مۆھۈردەك ئۆزگىچە، ساغلام، قەيسەر خاراكتېرى مەڭگۈ ئۆلمەس ھايات
نۇرىنى چاچالايدىغان ئىز قالدۇردى. ئۇلارنىڭ ئاۋازى تۈۋەن، لېكىن جاراڭلىق؛
ئۇلارنىڭ شېئىرلىرى ئاددىي، لېكىن سالماق؛ ئۇلارنىڭ پۈتۈن گۈزەللىكى شېئىردى-
كى سەمىملىك ۋە جەڭگىۋارلىققا سىڭىپ كەتكەن، بۈگۈنكى شېئىرىيەت مۇنبىرىدە
ئۇلارنىڭ سانى كۆپ ئەمەس، بىراق نېمىلا بولمىسۇن مەن ئۇلارنى كۆردۈم...

ئازابقا توغرا قاراش كېرەك، ئازابنى پاكلاش كېرەك، ئازابنى ناخشا قىلىپ
توۋلاش كېرەك. بىز پەقەت ئىنسانىيەت بىلەن نەپەسداش، تەقدىرداش بولغان ھەقى-
قىي ۋە كىم قونمىغان ئازاب ئىچىدىنلا ھايات گۈلخانلىرىنىڭ تېخىمۇ ئۇلغىيىشىغا
ياردەم بېرەلەيدىغان تېخىمۇ كۆپ ماتېرىياللارنى تاپالايمىز. شۇنداقلا پۈتۈن جەسىم-
مىزدىن يىمىپىيىپتى جانلىق ھاياتى كۈچ جۇش ئۇرىدۇ. شۇنداقلا ھەم ئازابقا، ھەم
ئىقبالغا، ھەم كۈچ - قۇدرەتكە تولغان جاراڭلىق ئاۋازىمىز بىلەن ھەر قانداق ئېگىز-
پەس ئىگىزلىك ۋە ئىسەدەشلەرنى بېسىپ چۈشەلەيمىز. شەھەر - يېزىلىرىمىز دەل مانا
مۇشۇنداق قىزغىن شېئىرىي قۇياش نۇرىغا موھتاج. تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە چارچاپ
رەڭگى ئاقارغان سان - ساناقسىز ئاجىز روھ ھاياتىنىڭ تېخىمۇ كۆپ ياڭراق ساداسىغا
ئىنتىزار. سۆيۈملۈك شائىر دوستلار، ئاراڭلاردىن مۇشۇ بىر نۇقتىنى تونۇغان ياكى
ئۇنىڭدىن ئۆزىگە سىڭىنال ئالغان كىشىلەر تېخىمۇ كۆپ چىقسا، بىزنىڭ شېئىرىيەت
مۇنبىرىمىز، ئەلۋەتتە، باشقىچە گۈزەل، جانلىق بىر مەنزىرىنى شەكىللەندۈرگەن
بولاتتى.

(«شېئىرىيەت گېزىتى» نىڭ 90 - يىلى 3 - سانىدىن)

ئىمىن ئەخەمدى تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

شەھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىشلىرىدىن

«چاتلېي خانىمىنىڭ ئاشىقى» رومانىنىڭ ئىجاد قىلىنىشىنىڭ ئالدى - كەينىدە

ئاشۇ يىلى 6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا رىدا لاۋرېنس فىلورىنساغا يېقىن جايىدا كى ئوتتۇرا ئەسىرگە تەئەللۇق قەدىمىي قەلئەگە بېرىپ قەلئەنىڭ خوجايىنى سېپىر گىمىورگىنى زىيارەت قىلىدۇ.

سېپىر گىمىورگى ئاسار - ئەتىقە يىغقۇچى بولۇپ، ئەنگلىيە ھەققىدە، بولۇپمۇ دېر - بوي تارىخى ھەققىدە مول بىلىمىگە ئىگە ئىدى. سۆھبەت جەريانىدا سېپىر گىمىورگى لاۋرېنسقا ئۆزىنىڭ ئوغلى ئوسبوتىنىڭ ئاكتىپ جەمەتى بىلەن 18 - ئەسىردىكى قەدىمىي ساتون سكاڭېر قورۇسىنى تالاش - قىنىدا پېشكەللىككە يولۇققانلىقى ۋە ئاكتىپ جەمەتنىڭ سانائەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئاقسۆڭەك جەمەتى ئىكەنلىكى، ئۇلار بۇ قورۇ - جايىنى 100 يىلدىن ئوشۇق ئىگىلەپ تۇرغانلىقى قاتارلىق بىر قاتار ۋەقەلەرنى ئېيتىپ بېرىدۇ.

بۇ چۆرىمىشلەر لاۋرېنسقا قاتتىق تەسىر قىلىدۇ. ئۇ ئەنگلىيەگە قايتىپ كېلىشىپلا ئالدى بىلەن ئوسبوتنى زىيارەت قىلىشقا بارىدۇ. لېكىن ئوسبوت ئىتالىيەگە كېتىپ

1926 - يىلى يازدا لاۋرېنس ئايالى فىلىدا بىلەن بىللە ئىتالىيەدىن ئەنگلىيەگە بىراقلا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئەنگلىيەگە كېلىپ ۋەتەننىڭ بىر مەيدان دۇنيانى - ۋى ئۇرۇش كىرىزىسى ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. 10 - ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا غا كەلگەندە ئۇ، سانائەت جەمئىيىتى تەرەققىياتىنىڭ ئىنسانلارغا ئېلىپ كەلگەن بالايىمىتاپەتلىرىنى ئىپتىخار بېرىدىغان رومانغا تۇتۇش قىلىدۇ. ئۇ روماندا ئەر - ئايال پېرسوناژلارنىڭ ئۆتكۈر كۆزىتىش ئىقتىدارى ۋە ھاياتقا بولغان مۇھەببەتتىكى ئاساسەن ئۆزىنىڭ «نوھ كېمىسى» نى ياساپ توپان بالاسىدىن ئامان قالغانلىقىنى تەسۋىرلەيدۇ. مانا بۇ كېيىنكى چاغلاردا مەشھۇر بولۇپ كەتكەن، ھازىر - غىچە ھاياتى كۈچىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان «چاتلېي خانىمىنىڭ ئاشىقى» ناملىق رومانىدۇر. بۇ روماننىڭ دەسلەپكى خېمىر - تۇرۇشى لاۋرېنسنىڭ ئەنگلىيەگە قايتىپ كېلىشتىن بۇرۇنقى بىر قېتىملىق زىيارەتتىن كەلگەن ئىدى.

قالغانلىقتىن ئۇنىڭ ئۈمىدى يوققا چىقىپ قىلدۇ. لاۋرېنس بۇنىڭلىق بىلەن توختاپ قالماي بۇ قەدىمىي قورۇ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مۇھىمىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەتقىق قىلىدۇ. «چاتلېي خانىمىنىڭ ئاشىقى» دىكى راگبى قورۇقى ئاشۇ قورۇنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغانىدى. لاۋرېنس ئوسبوت بىلەن تۇنجى قېتىم ياندۇرقى يىلى ماي ئېيىدا كۆرۈشتى. ئۇ چاغدا روماننىڭ دەسلەپكى ئىككى كۆپىيىسى تاماملانغانىدى.

لاۋرېنس 3 - كۆپىيىگە كەلگەندە ئوسبوتنىڭ نۇرغۇن ئالاھىدىلىكلىرىنى روماندىكى باش قەھرىمان كىرىفى ئۈستىگە جۇغلايدۇ. ئەمما كىرىفى ھەرگىزمۇ ئوسبوتنىڭ ئۆزى ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، لاۋرېنسنىڭ روماننى ئىجاد قىلىش ئىلھامى ئوسبوتتىن ئەمەس، ئەكسىچە ئاكتىپ جەھەتتىن كەلگەنىدى. لاۋرېنس روماننىڭ تەقدىرى ھەققىدە كۆپ باش قاتۇرىدۇ. ئۇنىڭ بۇ باش قاتۇرۇشى ئارتۇقچە ئەمەس ئىدى. دېگەندەك رومان پۈتۈپ ئۇنى نەشر قىلماقچى بولغاندا ئۇ نۇرغۇن ئاۋارچىلىققا يولۇقتى. لاۋرېنس رومان ئورنىگىنالىنى ئىستالىيە نەشرىيات سودىگىرى پېننو ئورمۇلغا تاپشۇرۇپ بېرىۋېتىدى، ئارىسىدىن كۆپ ئۆتمەيلا ئۇنىڭدىن روماننى قايتىدىن ئۆزىگەرتىپ يازمىسا بولمايدىكەن، دېگەن جاۋاب كەلدى.

1928 - يىلى 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى لاۋرېنس روماننىڭ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىنكى ئورنىگىنالىنى ئادەتتە ئەسەرىلىرىنى ماشتىكىدا ئۇرۇپ كۆپەيتىپ بېرىدىغان فىمىل مورسۇن خانىمغا تاپشۇردى.

ئۇزۇن ئۆتمەي مورسۇن خانىمىدىن خەت تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ خېتىدە روماننىڭ ئۇنى بىزار قىلىپ قويغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن شەھۋەتخورلۇق چىقىپ تۇرغانلىقىنى يازغانىدى. لاۋرېنس ئۆز قارىشىدا چىڭ تۇرىدۇ. ئۇ فىمىل مورسۇن خانىمغا خەت يېزىپ: «...گەرچە سىز پەرىشتە ۋە كۆپ سانلىق ئادەملەر تەرەپتە تۇرغان تەقدىر - دىمۇ مېنىڭ رومانىم ھەقىقىي ئەخلاق ۋە دىنىي مەيداندا تۇرىدۇ دەپ قارايمەن...» دەيدۇ. لېكىن ئۇ قانچە چۈشەندۈرگەن بىلەن مورسۇن خانىم ئۇنىڭ رومانىنى كۆپەيتىپ بېرىشنى رەت قىلىدۇ. ئاخىرى يەنىلا لاۋرېنسنىڭ دوستلىرى بۇ ئىشقا ياردەم قولىنى سۇندۇ.

لاۋرېنس ئېغىر ئۆپكە كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقتىن دوختۇر ئۇنىڭغا تاغھاۋاسنىڭ سالامەتلىكىگە پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ئېيتىدۇ. 1 - ئاينىڭ ئاخىرىدا دوست - بۇرادەرلىرى بىلەن شۇپتسارىيەنىڭ بىر تاغلىقى رايونىغا بارىدۇ. ئۇ بۇ يەردە ۋاقىتىنى بوش ئۆتكۈزمەي روماننىڭ تۈزىتىلگەن نۇسخىسىنى نەشر قىلدۇرماقچى بولىدۇ ۋە ئۇنى زور كۈچ بىلەن يەنە ئۆزگەرتىشكە كىرىشىدۇ. ئۇرماندىكى، كىشىلەردە ماللىققا قوبۇل قىلالمايدىغان بەزى سۆز - ئىبارىلەرنى سەل - پەل سەل ئىشلىتىدى. ئۇ: «رەڭگارەڭ سۆزلۈكلەر كۆزلىرىمنى خۇددى رەڭ قارىغۇسى بولۇپ قالغاندەك ئىسىم - چىمىر قىلىۋەتتى. قايسى سۆزنى ئىشلىتىش، قايسىنى ئىشلىتەلمەسلىكىنى زادىلا بىلمەيمەي قالدىم» دەيدۇ. لاۋرېنس روماننى ئۆزگەرتىپ چىقىش ئۈچۈن نۇرغۇن زېھنىي كۈچىنى سەرپ قىلىدى. ئەمما ئۇنىڭ دوستى،

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن «چاتلېي خانىم نىڭ ئاشىقى» رومانىنىڭ ئەنگلىيىدىكى قىسمىنى توغرىسىدىكى خەۋەر ئارالغا يېتىپ كېلىدۇ. «يوھانستو» ژۇرنىلىغا بېسىلغان «ئاتاقلىق پروزىچىنىڭ شەۋا- نى رومانى - جىنايەتنىڭ نامايەندىسى» ماۋزۇلۇق ماقالىدە: «بۇ رومان دۆلىتىمىز- نىڭ ئەدەبىياتىنى بۇلغىغان (داغ تەگ- كۈزگەن) ئەڭ يىرگىنمىشلىك ئەسەر. شەھۋانچى- لىقنى تەرغىپ قىلىدىغان فرانسىيە ئەدە- بىياتىمۇ بۇ ھاياسىزلىقلارغا تەڭ كېلىلە- مەيدۇ» دېيىلگەندى. ماقالە ئاپتورى لاۋرېنسنىڭ ئۆزىنىمۇ «بومبا ساقاللىق ئەسەبىي شەھۋەتخور... شەھۋەتخور تالانت ئىگىسى... بۇ ھېيلىگەر، ئالدامچىنى ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا ئەكىرىپ قويۇش كېرەك» دەپ ھاقارەتلىگەندى. لېكىن لاۋرېنسقا يامان نىيەت بىلەن تۆھمەت قىلغان بۇ ژۇرنالنىڭ مۇھەررىرى كېيىن بىرنەچچە قېتىملىق ئالدامچىلىق جىنا- يەتنى بىلەن شىكايەت قىلىندى. ئۇ لاۋ- رېنسقا ھۇجۇم قىلىپ ھېچقانداق پايدىغا ئېرىشەلمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەي لاۋرېنس ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھۆكۈمەتنىڭ تۇشمۇ تۇشتىن بەرگەن زەربىسىگە ئۇچرىدى.

1929 - يىلى 1 - ئايدا ئەنگلىيە ساقچىلىرى روماننىڭ ئەنگلىيىگە كىرگەن- لىرىنى مۇسادىرە قىلىشقا باشلىدى. بۇ- نىڭغا ئۇنىڭ «رەڭگارەڭ بىنەپشە» ناملىق شېئىرلار توپلىمىمۇ چېتىلدى. بۇ توپلام تېخى باسمىغا بېرىلمەي تۇرۇپلا تەقىپ قىلىندى.

لاۋرېنس دوستلىرىدىن تۆۋەن پالا- تاغا شىكايەت ئەرزى سۇنۇشنى ئۇتۇندى.

نەشرىيات سودىگىرى سېك ئۆزگەرتىلگەن بۇ نۇسخىنى نەشر قىلىشتىن يەنىلا باش تارتتى. لاۋرېنس 3 - ئاينىڭ باشلىرىدا مىلاندا تاغلىق يېزىسىغا قايتىپ كېلىپ، دوستلىرى ماشىنىدا ئۇرۇپ كۆپەيتىپ بەرگەن نۇسخىنى نەشرىيات سودىگىرى پىنوئورمۇلغا تاپشۇردى. ئۇ: «بۇ مەن ئۈچۈن ئەڭ ئۇلۇغ دەققە ئىدى» دەپ يازدۇ. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىككى ئاي ئىچىدە ئۇ روماننى نەشر قىلىش ئىشى بىلەن پايىپىتەك بولۇپ يۈردى. ئۆزى بېرىپ قەغەز سېتىۋالدى، كوررېكتورلۇق قىلدى ھەمدە مۇقاۋىسىنىمۇ ئۆزى لايى- ھەملىدى. مۇقاۋىسىغا بىر سۇمۇرغىنىڭ ئوت يالقۇنى ئىچىدە كۆيۈۋاتقانلىقىنى سىزدى.

1928 - يىلى 6 - ئايدا لاۋرېنس روماننىڭ سىگنال نۇسخىسىنى تاپشۇرۇ- ۋالدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ھاردۇقى چىققاندىك بولدى. بۇ ئۇنى قاتتىق ھاي- جانغا سالدى. كىتاب 1000 تراژدا بېسى- لىدۇ. لېكىن توخۇ يۈرەك كىتاب سودى- گەرلىرى زاكاز تالۇنىنى بىكار قىلىۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بەزى دوستلىرى بۇ روماننى تازا ياقىتۇرۇپ كەتمىسىمۇ كىتابنى سېتىش ئۈچۈن خېلى يول ماڭ- دۇ. لاۋرېنسنىمۇ بۇ رومانى ئارقىلىق بىر قىسىم يالغان دوستلىرىنى تونۇۋالدى. چۈنكى ئۇلار بۇ رومان تۈپەيلىدىن ئۇ- نىڭغا ھۇجۇم قىلغانىدى.

10 - ئايدا لاۋرېنس كۈنگە قاقلى- نمىش ئۈچۈن بىر دوستىنىڭ تەكلىپى بىلەن فرانسىيىنىڭ كروگان ئارىلىغا بارىدۇ. بۇ يەردە ئۇ زۇكامداپ قالغانلىق- تىن ئارالدىكى قەدىمىي قەلئەنىڭ ھۇج- رىسىدىن سىرتقا چىقماي ئارام ئالىدۇ.

تۈزۈشكە مەجبۇر بولدى. رەسىملەر ئەنە گىلىمىدە قايتا كۆرگەزمە قىلماسلىق شەرتى بىلەن ئىمگىسىگە قايتۇرۇلدى. گۈزەل سەنئەت سارىيىنىڭ ئىمگىسى بۇ ئىشقا خېلى بەدەل تۆلىدى.

«چاتلىپى خانىمىنىڭ ئاشىقى» رومانى ۋە رەسىملەرنىڭ ئوڭۇشىز تەقدىرى ياز-غۇچىغا قورقۇنچاق ھەم نادان ئەلدە ھەقىقىي ۋە كەسكىن سەنئەت ئەسەرلىرى ئۈچۈن ئەقلى كۈچىنى خورىتىشىنىڭ بىمەنە ئىش ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇتتى. لېكىن بۇ ئەسەرلەر دۇچ كەلگەن پالاكەتلەر سەۋەبىدىن لاۋرېنس «يازدا ئازاد بولغان خرىستوس»، «شەھ-ۋانىيلىق ۋە ئۇياتسىزلىق» ۋە «چاتلىپى خانىمىنىڭ ئاشىقى» نىڭ تەكلىپى قاتارلىق ئۈچ پارچە مەشھۇر ماقالىنى يېزىپ چىقتى.

ئەمما توۋەن پالاتا بۇ ئەسەردە شەرمىي - ھاياغا مۇخالىپ مەزمۇنلار بار، دەپ قاراپ دېلو تۇرغۇزۇپ تەكشۈرۈشتە چىمىڭ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭغا ئۇلاپلا 7-ئايدا لاۋرېنسنىڭ رەسىم كۆرگەزمىسى لوندۇندىكى بىر خۇسۇسىي گۈزەل سەنئەت سارىيىدا ساقچىلارنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىدى. ئۇنىڭ «بوكتاچىئونىڭ ھېكايىسى»، «تېرىقچى» قاتارلىق 13 پارچە ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى مۇسادىرە قىلىندى. گۈزەل سەنئەت سارىيىنىڭ ئىمگىسى باشقا مەشھۇر يازغۇچى، سەنئەتكارلار بىلەن سوتقا شىكايەت ئەرزى سۇنۇشقا مەجبۇر بولدى. بۇ ئىش چەتئەلدە تۇرۇۋاتقان لاۋرېنسنىڭ قۇلمىغا يېتىپ ئۇنى قاتتىق غەزەپلەندۈردى. سەنئەت سارىيىنىڭ ئىمگىسى سوت مەھكىمىسى بىلەن كېلىشىم

«مەدەنىيەت تەرجىمىلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1989 - يىللىق 3 - سانىدىن

دېلەۋرات تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

ئىجادىيەت سېپىمىزگە ئىقتىدار -
 لىق، ئۈمىدلىك نۇرغۇن ياش ئاڭ -
 تورلار قوشۇلۇپ، قوشۇنىمىز بار -
 غانسېرى كېڭەيمەكتە .

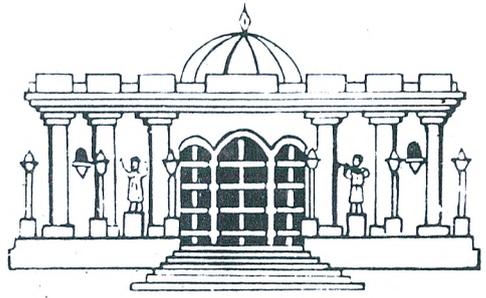
كورلىدىكى بىر قىسىم ياش ئاپتورلار .

نېفىتلىكتىكى ئايال ئاپتورلار .

مۇكاپاتقا ئېرىشكەن بىر
 قىسىم ياش - ئۆسمۈر ئاپتورلار .

《塔里木》文学月刊（维吾尔文）

TARIM MONTHLY LITERATURE JOURNAL
IN UIGHUR LANGUAGE

تارىم

编辑：《塔里木》编辑部
出版：新疆人民出版社
印刷：新疆新华印刷厂
发行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各地邮局所

1992 - يىلى 2 - سان (372 - سان) ، 42 - يىلى نەشرى .
تۇزگۈچى « تارىم » ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى .
ئۈرۈمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22 - قورۇ ، تېلېفون نومۇرى : 416214 .
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى ، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى .
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى . مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇستىرى قوبۇل قىلىدۇ .

خەلقئارالىق بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : ISSN 1002 - 9044   1002 - 9044

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : CN 65 - 1010 / I   CN 65 - 1010 / I

پوچتا ۋاكالىت نومۇرى : 66 - 58 ، باسما تاۋاق : 10 ، باھاسى : 1.70 يۈەن   58 - 66   1.70 يۈەن

پوچتا نومۇرى : 830000   830000